siyaset

PUTİN'İN RUSYASI

ANNA POLITKOVSKAYA

ağora kitaplığı

TÜRKÇESİ: KEMAL ÜLKER

agorakitaplığı
104

ANNA POLITKOVSKAYA

Rus yazar. Kendi hayatını tehlikeye atma pahasına insan hakları davalarının savunuculuğunu üstlenmesiyle tanınır. Çeçenistan'daki savaşa ve Grozniy'in bombalanmasına dair yaptığı cesur haberlerin yanı sıra, *Novaya* gazetesi adına serbest gazetecilik yaparken, 2002 yılında Çeçen saldırganların düzenlediği ve çok sayıda insanın hayatını kaybettiği *Nord-Ost* tiyatro baskınında arabuculuk yapmaya çalışmıştır. Aynı zamanda Uluslararası PEN üyesi olan Anna Politkovskaya, bu cesur haberlerinden dolayı birçok uluslararası ödüle layık görülmüştür.

KEMAL ÜLKER

1965, İstanbul doğumlu. İ.Ü. İktisat Fakültesi'nden mezun. Aynı üniversitede kriz teorileri üzerine master yaptı. *Gelenek, Sınıf Bilinci, İşçi Mücadelesi* gibi dergilerde çeşitli konularda yazılar yazdı ve çeviriler yaptı. 2002'de *AB Genişliyor, Bedelini İşçiler Ödeyecek* başlıklı broşürü Ütopya Kitabevi'nce yayımlandı. 2000-2004 yılları arasında Hava-İş Sendikası'nda Dış İlişkiler Uzmanı Olarak çalıştı. Halen Uluslararası Taşımacılık İşçileri Federasyonu'nun Londra'daki merkezinde eğitim ve araştırma uzmanı olarak çalışıyor. Daha önce Arundhati Roy'un *Ya Çek Defteri, Ya Cruise Füzesi* ile *Sokaktaki İnsanın 'İmparatorluk' Rehberi* adlı kitaplarını çevirdi.

Anna Politkovskaya

PUTİN'İN RUSYASI

Türkçesi: Kemal Ülker

a
agorakitaplığı

Siyaset 18

Putin'in Rusyası
Anna Politkovskaya

Kitabın Özgün Adı:
Putin's Russia
Harvill Press, Londra, 2004

İngilizce'den çeviren: Kemal Ülker
Kapak tasarım: Mithat Çınar
Dizgi: Sibel Yurt

© 2004, Anna Politkovskaya
© 2005; bu kitabın Türkçe yayın hakları
Akçalı Ajans aracılığıyla Agora Kitaplığı'na aittir.

Birinci Basım: Mart 2006
ISBN: 9944 - 916 - 10 - 2

Baskı ve Cilt: Kitap Matbaacılık
Tel: (0212) 501 46 36

AGORA KİTAPLIĞI
Gümüşsuyu Mahallesi Osmanlı Yokuşu,
Muhtar Kâmil Sokak No: 5/1 Taksim/İSTANBUL
Tel: (0212) 243 96 26-27 Fax: (0212) 243 96 28
www.agorakitapligi.com
e-posta: agora@agorakitapligi.com

İÇİNDEKİLER

Sunuş vii

1) Ülkemin Ordusu ve Asker Anneleri 1
2) Yeni Ortadoğumuz ya da Bütün Rusyanın Savaş Suçluları ... 26
3) Tana, Mişa, Lena ve Rinat: Şimdi Neredeler? 95
4) Hükümetin Suç Ortaklığıyla Zimmet Mülk Geçirmek 126
5) Eyaletlerden Başka Hikayeler 169
6) *Nort-Ost*: Son Yıkım Hikâyesi 194
7) II. Akakiy Akakiyeviç Putin 235
Sonsöz 249

Ek: Beslan'dan Sonra 253

SUNUŞ

Bu, Vladimir Putin hakkında bir kitap değildir, ama Putin'in Batı'da göründüğü şekliyle bir portresini sunmaya da çalışmaz. Ayrıca, bu kitapta Putin'in Rusyası'na asla pembe gözlüklerle bakılmaz.

Rusya'daki gerçeklikle yüz yüze geldiğinizde olaylara pembe gözlüklerle bakmaya çalışmak niçin zordur? Çünkü Putin, ülkenin en iğrenç istihbarat servisinin bir yetiştirmesi olarak, kendi kökenlerini aşmayı başaramamış ve Sovyet KGB'sindeki bir yarbay gibi davranmaktan bir türlü vazgeçmemiştir. O hâlâ, özgürlük âşığı yurttaşlarının arzu ettiklerinin tam tersi bir politika izlemekle meşguldür; kariyerinin daha önceki dönemlerinde gözlendiği üzere, asıl derdi özgürlüğü boğmak ve özgürlük isteyenleri ezmektir.

Elinizdeki kitap, Rusya'da herkesin Putin'in davranışlarına ayak uydurduğunu da öne sürmez. Batı bize hâlâ bu rolü biçmeyi pek sev-

se bile, biz köle olarak kalmak istemiyoruz. Biz özgür olma hakkımızı kullanmak istiyoruz.

Yine bu kitap, Putin'in politikasını irdeleyen bir analiz de değildir. Her şeyden önce, ben bir siyasal analist değilim. Ben Moskova'da, Çeçenistan'da, St. Petersburg'da ve başka yerlerde kolaylıkla rastlayacağınız türden sıradan bir insanım. Kitapta dile getirdiklerim, günümüzün Rusya'sında yaşanan hayatın kenarında köşesinde tutulmaya gayret edilen olaylara ilişkin duygusal tepkilerimin bir ürünüdür sadece. Olaylara kayıtsız gözlerle bakmayı tercih ederseniz benimsemenizin çok kolay olduğu gibi, Rusya'daki genel toplumsal manzara karşısında geride durmayı seçmek insana hiçbir külfet getirmez. Fakat ben bugünde yaşıyorum ve bütün bu olaylar gözlerimin önünde olup bitiyor; onları görmezlik edemem.

PUTİN'İN RUSYASI

1
ÜLKEMİN ORDUSU VE ASKER ANNELERİ

Rusya'da ordu, bir hapishaneden farklı olmayan kapalı bir sistemdir. Yetkililer istemediği sürece hiç kimse orduya ya da hapse giremez. Ama bir kere girdiğiniz zaman da orada köle gibi yaşarsınız.

Ordular, her yerde yaptıkları işi sessizlik içinde yerine getirmeye çalışırlar; belki de bu yüzden bizler, generallerden -hangi devlet başkanına ya da devlete hizmet ettiklerine bakmaksızın- kişilik profilleri bütün dünyada aynı olan, uluslararası bir kabilenin üyeleriymiş gibi söz ederiz.

Bununla birlikte, Rusya'da ordunun, daha doğrusu ordu ile sivil halk arasındaki ilişkilerin kendine has bazı özellikleri vardır. Sivil yöneticiler, ordunun icraatları üzerinde hiçbir denetim gücüne sahip değillerdir. Er, hiyerarşinin en altında yer alan sınıfın üyesidir.

Er, hiç kimsedir. Er, hiçbir şeydir. Kışlanın beton duvarlarının arkasında bir subay, bir ere istediğini yapabilir. Benzer biçimde, yüksek rütbeli bir subay da daha düşük rütbeli bir meslektaşına canının çektiğini yapabilir.

Bu satırları okurken muhtemelen işlerin kesinlikle bu kadar kötü olamayacağını düşünüyorsunuz.

Pekâlâ, orduda işler her zaman bu kadar kötü yürümez. Bazen durum daha iyidir, ancak bu sadece insancıl duyguları olan bir üst, emrindekilerden düzgün davranmalarını istediği durumlarda söz konusu olur. Bunlar, bir parça umudun ortaya çıkabildiği nadir anlardır.

Böyle bir tablo karşısında, "Peki ama, ülkeyi yönetenler ne yapıyor?" diye merak edebilirsiniz. "Devlet başkanı ordunun baş komutanı değil mi ve ordu saflarında neler olup bittiğinden kişisel olarak o sorumlu değil mi?"

Ne yazık ki, yöneticilerimiz Kremlin'e gittikleri zaman, ordudaki kanunsuzluğu dizginlemek için hiçbir girişimde bulunmazlar ve çoklukla yüksek rütbeli subaylara daha fazla yetki verirler. Ordu, bir yöneticinin kendisine müsamaha gösterip göstermemesine bağlı olarak, bu yöneticiyi ya destekler ya da onun altını oyar. Orduyu insancıllaştırmaya yönelik tek girişim, Yeltsin zamanında demokratik özgürlüklerin güçlendirilmesi programının bir parçası olarak gerçekleştirildi. Fakat bu girişim uzun sürmedi. Rusya'da iktidar koltuğunu korumak askerlerin hayatlarını kurtarmaktan daha önemlidir ve Genelkurmay'ın öfke dolu yaylım ateşi karşısında Yeltsin çabucak beyaz bayrak çekip, generallere teslim oldu.

Putin ise bu konuda herhangi bir girişimde bulunmayı denemedi bile. Putin'in kendisi bir subay. Bütün hikâye bundan ibaret. Putin, Rusya'nın siyasal radar ekranında, herkesin nefret ettiği Federal Güvenlik Bürosu'nun (FGB) müdürü olarak değil de, muhtemel bir devlet başkanı olarak ilk kez göründüğünde, Yeltsin zamanında etki gücü azaltılmış olan ordunun etkinliğinin bundan böyle yeniden artacağından söz etmeye başladı; ordunun yeniden doğuşu için gerekli olan tek şey de ikinci bir Çeçen savaşıydı. O zamandan bu yana Kuzey Kafkaslar'da yaşanan her şeyin gerisinde bu önermenin yattığı görülebilir. İkinci Çeçenistan Savaşı başladığında orduya dilediği gibi hareket etme özgürlüğü verildi ve ordu 2000 yılı başkanlık seçimlerinde bir bütün halinde Putin'e oy verdi. Ordu bu savaşı, hızlandırılmış terfi, gittikçe daha fazla madalya ve hızla kariyer yapma kayna-

ğı olarak, çok kazançlı buldu. Aktif hizmetteki generaller siyasette kariyer yapmanın temellerini attılar ve ordudan sıçrayıp siyasal seçkinler saflarına katıldılar. Putin'in gözünde ordunun yeniden doğuşu, Yeltsin döneminde maruz kaldığı aşağılamalardan ve Birinci Çeçen Savaşı'nda aldığı yenilgiden sonra kaçınılmaz bir gereklilikti.

Putin'in orduya tam olarak ne ölçüde destek olduğunu daha sonra anlatacağımız hikâyelerde göreceğiz. Ödediğiniz vergilerin böyle bir kurumu ayakta tutmak için kullanıldığı bir ülkede yaşamak isteyip istemeyeceğine siz kendiniz karar verin. Oğullarınız on sekiz yaşma bastıklarında ve 'insan kaynağı' olarak askere alındıklarında nasıl bir duyguya kapılırdınız? Askerlerinin her hafta toplu halde, bazen bütün bir manganın ya da bölüğün bir anda firar ettiği bir orduya sahip olmak sizi ne derece memnun ederdi? Sadece tek bir yılda, 2002'de, bir tabur askerin, 500'den fazla insanın, savaşta değil, fakat dayak sonucunda öldüğü bir ordu hakkında ne düşünürdünüz? Subayların erlere aileleri tarafından gönderilen 10 ruble tutarındaki harçlıktan, bütün bir tank koluna varıncaya kadar her şeyi çaldıkları bir ordu hakkında ne düşünürdünüz? Koşullar çok rezil bir hal alınca öfkeli anneler sık sık oğullarının katledilmesini protesto ediyorlar ve tazminat istiyorlar diye subayların asker ailelerinden nefret etmekte birleştikleri bir ordu hakkında ne düşünürdünüz?

NO: U-729343 SAVAŞ ALANINDA UNUTULDU

Tarih 18 Kasım 2002. Ağır, yavaş hareket edebilen bir kadın olan, yaşlı ve yorgun, bir dizi ciddi hastalıkla boğuşan Nina Levurda, yirmi beş yıl süreyle öğretmen olarak görev yaptıktan sonra emekli oldu. Geçtiğimiz yıl boyunca birçok kereler yaptığı gibi, Moskova'daki Krasnaya Presnya Bölge Mahkemesi'nin sevimsiz bekleme odasında saatlerdir bekliyor.

Nina'nın başvurabileceği başka bir yer yok. O, oğlunu kaybetmiş bir kadın: daha kötüsü, oğlunun başına ne gelmiş olduğunu bilmiyor. Teğmen Pavel Levurda, 1975 doğumlu. Ordu'nun nazarındaysa o, No: U-729343. Pavel, İkinci Çeçen Savaşı'nın, Putin'e göre ordunun yeniden doğuşunu sağlayan savaşın başlarında öldürüldü. Ordunun yeniden nasıl doğduğunu No. U-729343'ün son aylarının öyküsüne bakarak göreceğiz. Bu açıdan önemli olan, Pavel'in ölmüş olması değil, ölümünü çevreleyen koşullar; ayrıca, ölümünü izleyen,

Nina'yı geçtiğimiz on bir ay boyunca mahkeme mahkeme dolaşmak zorunda bırakan olaylar. Nina'nın tek bir amacı var: Devletten oğlunun neden savaş alanında bırakıldığına dair kesin bir yasal cevap almak. Ve oğlunun ölümünden bu yana, Savunma Bakanlığı'nın kendisine neden bu derece kötü muamele ettiğini sormak.

Pavel Levurda çocukken orduya girme hayalleri kurardı. Bu şimdilerde pek sık görülen bir durum değil. Yoksul ailelerin çocukları askeri okullara başvuruyorlar, ancak gerçek amaçları bu okullardan mezun olmak ve daha sonra da ordudan ayrılmak. Devlet Başkanlığı'nca yayınlanan, askeri okullara girmek için rekabetin gittikçe arttığına dair çok sayıdaki, kendi kendiyle övünen rapor bütünüyle gerçeği yansıtıyor. Ancak bu, ordunun artan prestijinden çok, eğitim görmek isteyen insanların son derece ağır yoksulluk koşullarında hayat mücadelesi vermelerinden kaynaklanıyor. Bu durum kendisini askeri birimlerdeki korkunç boyutlara ulaşmış olan küçük rütbeli subay açığında gösteriyor. Küçük rütbeli subaylar askeri akademiden mezun olduktan sonra atandıkları garnizonlara gitmiyorlar. Birdenbire 'ciddi biçimde hastalanıyorlar' ve birliklerine, her türden beklenmedik maluliyet sebebiyle çürüğe çıkmaları gerektiğini gösteren raporlar gönderiyorlar. Rusya gibi ahlâki çürümenin başını alıp gittiği bir ülkede bu tür raporlar ayarlamak pek de zor değil.

Pavel bu insanlardan farklıydı. O, gerçekten subay olmak istiyordu. Annesiyle babası onu bu kararından vazgeçmesi için ikna etmeye çalışıyorlardı, çünkü bunun ne kadar zorlu bir hayata denk geldiğini biliyorlardı. Babası Petr Levurda da bir subaydı ve bütün aile hayatlarını bir ücra garnizondan bir diğerine taşınarak geçirmişlerdi.

Ayrıca, 1990'ların başlarında, Sovyet İmparatorluğu'nun hemen sonrasında, her şey dağılmaya yüz tutmuştu. O günlerde herkes, bir lise mezununun, öğrencilerinin karnını bile doyuramayan bir askeri akademiye gitmesi için deli olması gerektiği kanısındaydı.

Pavel ise düşlerinin mesleğini seçmekte ısrar etti ve Silahlı Kuvvetler Uzak Doğu Subay Yüksek Okulu'nda okumak üzere evinden ayrıldı. 1996 yılında subay olarak ilk görevine atandı ve St. Petersburg yakınlarında bir yere gönderildi. Daha sonra, 1998 yılında kızgın tavanın içine atıldı: 58. Ordu'ya sevk edildi.

58. Ordu'nun Rusya'da kötü bir ünü vardır. Bu ordunun adı, silahlı kuvvetlerin yozlaşmasıyla eşanlamlıdır. Elbette bu yozlaşma Putin'den önce başlamıştı. Yine de Putin'in, bu yozlaşma sürecinde,

öncelikle subaylar arasında anarşinin tamamen kontrolden çıkması, ikinci olarak da subayları fiilen yasanın üzerine çıkarma konusunda büyük sorumluluğu var. Subaylar -hangi niyet ve amaçla, ne tür suç işlerlerse işlesinler- haklarında dava açılmaz.

Buna ek olarak 58. Ordu, General Vladimir Şamanov'un ordusuydu. Şamanov, her iki Çeçen savaşında da yer almış, sivil halka karşı olağanüstü vahşiliğiyle nam salmış bir Rus kahramanıydı Şamanov. Şu anda emekliye ayrılmış durumda. Şamanov ordudan ayrıldı ve sürekli olarak televizyonda boy gösterdiği İkinci Çeçen Savaşı sırasında oynadığı rol sayesinde Ulyanovsk Bölgesi Valisi oldu. Her gün ülkeye seslenip, 'bütün Çeçenler'in ortadan tamamen kaldırılmayı hak eden 'eşkıyalar' oldukları yolunda demeçler veriyordu. Bu açıklamaları yaparken Putin'in tam desteğine sahip olduğu konusunda kimsenin en ufak bir kuşkusu yoktu.

58. Ordu'nun genel merkezi, Çeçenistan ve İnguşistan'la sınır komşusu olan Kuzey Osetya-Alaniya Cumhuriyeti'nin başkenti olan Vladikafkas'da yer alıyor. Bu ordunun askerleri Birinci Çeçen Savaşı'nda yer aldılar ve hâlâ burada savaşmaya devam ediyorlar. 58. Ordu'nun, generallerini örnek alan kolordu komutanları da, hem Çeçen halkına hem de kendi askerlerine ve küçük rütbeli subaylarına yönelik olağanüstü acımasızlıklarıyla tanınıyorlar. Rostov-on-Don, 58. Ordu'nun bağlı olduğu Kuzey Kafkasya Askeri Bölge Karargâhı'nın bulunduğu yer. Rostov Asker Anneleri Komitesi'nin arşivinin büyük bölümünü, 58. Ordu subayları tarafından dövüldükleri için firar etmiş olan erlerle ilgili dosyalar oluşturuyor. 58. Ordu aynı zamanda depolarında yaşanan büyük boyutlu malzeme hırsızlığı ve toplu ihanet vakaları nedeniyle de ün yapmış durumda. Kendi depolarından çaldıkları silahları Çeçen direnişinin saha komutanlarına satıyorlar. Yani, düşmana yardım ediyorlar.

Şahsen ben, 58. Ordu'da görev yapmamak için olmadık yollara sapmış olan çok sayıda küçük rütbeli subayı şahsen tanıyorum. Ne var ki Levurda, başka türlü davranmaya karar verdi. Kuralların dışına çıkmadı, kederli mektuplar yazdı, izin dönemlerinde evine gitti ve anne babası çocuklarının gittikçe daha fazla suratını asıp suskunlaştığını gördüler. Onu ordudan ayrılmaya ikna etmeye ne kadar çalışırlarsa çalışsınlar, ondan hep aynı cevabı aldılar: "Yapılması gereken neyse yapılmalı." Pavel Levurda, yetkililerin Anavatan'ına özel bir görev duygusu ve derin bir yurtseverlikle bağlı genç bir Rus tanımlama-

sına kanıt olarak gösterilebilecek biriydi. O, aslında Rus Ordusu'nun Putinesk değil, gerçek bir yeniden doğuş yaşamasını istiyordu.

2000 yılında Pavel Levurda, Kuzey Kafkasya'daki savaşa gitmeyi reddetmek için yeni bir fırsat elde etti. Bu fırsattan yararlanmış olsaydı böyle davrandığı için onu çok az insan suçlayabilirdi. Birçok küçük rütbeli subay çabucak savaştan muaf tutulmanın yollarını bulmuşlardı. Ancak Pavel, annesiyle babasına açıkladığı şekilde, askerlerini asla terk edemeyeceğini hissediyordu.

13 Ocak 2000'de Pavel, Moskova Bölgesi'ndeki, 2. (Taman) Muhafız Tümeni'nin 15. Motorize Piyade Muhafız Alayı'na (Ordu Birliği 73881) katılarak savaşa gönderildi. 14 Ocak günü Nina, oğlunun sesini son kez telefonda duydu. Çeçenistan'a gitmek üzere özel bir sözleşme imzalamıştı ve...

Bunun ne derece korkunç bir şey olduğu 've' neyin alameti olduğu yeterince açıktı.

Nina şunları hatırlıyor: "Ağladım. Fikrini değiştirmesi için elimden geleni yaptım."

"Ancak Pavel buradan geri dönüş olmadığını söyledi. Moskova'da yaşayan kuzenimden, doğrudan Taman Tümeni'ne gitmesini, onunla konuşmasını ve onu oradan almaya çalışmasını istedim. Kuzenim birliğe gittiğinde Pavel'i birkaç saatle kaçırdığını gördü. Pavel çoktan Mozdok'a uçmuştu." Kuzey Osetya'daki bu küçük kasaba, Çeçenistan sınırında yer alıyor. Mozdok, savaş başladığı sırada, Putin'in 'anti-terörist operasyonu' için harekete geçmiş olan Kuvvetler ve Ordular Birleşik Komutanlığı'nın ana üssü konumundaydı.

Böylece No. U-729343, 18 Ocak 2000'da kendisini Çeçenistan'da buldu.

Pavel, anne babasına savaş alanından gönderdiği ilk ve tek mektubunda şöyle yazıyordu, "Şu anda Grozni'nin güneybatı eteklerindeyim..." Mektup, 24 Ocak 2000 tarihini taşıyordu.

> Şehir bütün istikametlerden abluka altına alınmış durumda ve çok ciddi çarpışmalar yaşanıyor. Karşılıklı ateş bir dakika bile ara verilmeden durmadan devam ediyor. Şehir alevler içinde, gökyüzü simsiyah. Bazen yanıma bir havan mermisi düşüyor ya da bir savaş uçağı kulağımın dibinden bir füze fırlatıyor. Toplar hiç susmuyor. Taburun kayıpları korkunç boyutlarda. Benim bölüğümdeki bütün subaylar saf dışı kalmış durumdalar. Benden önce bu bölüğe komuta eden subay, kendi bubi tuzaklarımızdan biri tarafından havaya uçuruldu.

Tabur komutanımı görmeye gittiğimde, dikkatsizce tüfeğini eline alarak, birkaç santim uzağıma isabet edecek şekilde, yere bir kurşun attı. İsabet almamış olmam bütünüyle şans eseriydi. Herkes güldü. Şöyle dediler: "Paşa, bu taburun senden önce beş komuta subayı vardı ve sen beş dakika bile dayanamadın!" Buradaki adamların hepsi iyi insanlar, ancak iradeleri güçlü değil. Sözleşmeli subay ve askerler, birkaç istisna dışında, çok genç olmalarına karşın, direniyorlar. Hep birlikte, bir çadırın içinde, yerde uyuyoruz. Bir bit okyanusu içinde yüzüyoruz. Verilen yemekler çok boktan. Bu bakımdan bir değişiklik yok. Bizi neyin beklediğini bilmiyoruz. Ya bir yere, kim bilir nereye, saldıracağız, ya aptala dönene kadar böyle oturmaya devam edeceğiz, ya da bizi geri çekecekler ve paketleyip Moskova'ya geri gönderecekler. Ya da Tanrı bilir, başka bir şey olacak. Hasta değilim ancak moralim çok bozuk. Şimdilik bu kadar. Sevgiler, öpücükler. Paşa.

Bu, bir insanın anne babasının içinin rahatlamasını sağlayacak bir mektup gibi görünmeyebilir. Savaştayken iç rahatlatıcı olma yeteneğinizi kaybedersiniz ve kendiniz yüz kat daha fazla şok yaşamışken, uzaktaki birini neyin şoke edebileceğini unutursunuz.

Daha sonra anlaşıldı ki, Pavel'in mektubu gerçekten de anne babasının endişelerini azaltmayı amaçlıyordu. Mektubu yazdığı sırada aslında bir çadırda uzanmış, bundan sonrasında neler olacağı konusunda endişeleniyordu. En azından 21 Ocak'tan itibaren 'ciddi çatışma' içinde, önce bir havan biriminin komutanlığını, bunun hemen ardından bütün taburun komutanlığını üstlenerek, aktif olarak yer aldı. Diğer subaylar gerçekten de 'saf dışı' kalmışlardı ve komutayı üstlenmek isteyen başka hiç kimse yoktu.

Üstelik Pavel, mektubunda yazdığı gibi Grozni'nin 'eteklerinde' de değildi.

Teğmen Levurda, 19 Şubat'ta, taburun istihbarat gruplarının bir kuşatmayı yarmalarına yardımcı olurken ve (kendisini Cesaret Madalyası'na aday gösteren takdirnameye göre) 'yoldaşları' Itum-Kalin Bölgesi'ndeki Uşkaloy köyünden 'geri çekilirlerken onları ateşle koruduğu sırada' ağır biçimde yaralandı ve 'çok sayıda kurşun yarasının yol açtığı aşırı kan kaybı' sebebiyle öldü.

Yani, Pavel aslında Uşkaloy'da öldü. 2000 yılının kışında çok şiddetli çatışmaların -dağlık ormanlarda ve dar patikalarda yapılan umutsuz bir partizan savaşının- içinde yer aldı. Peki ama, Pavel'in cesedi neredeydi?

Nina Levurda'nın oğlunun cesedini taşıyan bir tabut, ailesi tarafından toprağa verilmesi için yaşadığı yere gönderilmedi. Nina, oğlunun cesedinin, bu şekilde her şeyi göze alabilen bir sadakatle hizmet etmeye çalıştığı devletin bizzat kendisi tarafından kaybedildiğini keşfetti.

Askeri savcı ve soruşturma görevlisi rollerini üstlenen Nina, oğlunun resmi ölüm tarihi olan 19 Şubat'ta, Pavel'in ateş ederek koruduğu 'yoldaşları'nın aslında kurtulmuş olduklarını öğrendi. Bu insanlar Pavel'i, yoğun çatışma ortamında ablukayı yararak kendilerini kurtarmiş olan altı askerle birlikte öylece terk etmişlerdi. Geride bırakılmış olan bu insanların çoğu yaralanmış olsalar da hâlâ sağdılar. Ücra dağ köylülerinin daha sonra tanıklıkta bulundukları şekilde, bağırarak yardım istediler, kendilerini terk etmemeleri için bu insanlara yalvardılar. Köylüler yaralıların bazılarının yaralarını kendileri sardılar, ancak ellerinden daha fazlası gelmedi. Uşkaloy'da hastane, doktor, hatta bir hemşire bile yoktu.

Pavel Levurda savaş alanında bırakıldı ve daha sonra da unutuldu. Cesedinin orada yatmakta olduğu unutuldu. Onun dönüşünü bekleyen bir ailesinin olduğu unutuldu. Kurtulanlar, yaşayabilmek için ölenleri düşünmediler.

Ölümünün sonrasında Pavel Levurda'nın başına gelenler bizim ordumuz açısından tipik bir durumu anlatıyor. Bu utanç verici epizod, ordunun düşünce şeklini, mantığını özetliyor. Ordunun gözünde, bir insan hiçbir şeydir. Kimse askerlerin kaydını tutmaz. Ailelere karşı hiçbir sorumluluk duygusu yoktur.

Pavel Levurda'yı ancak 24 Şubat'ta, Çeçenistan'daki genel merkezden verilen bilgiye göre Uşkaloy bütünüyle Çeçen savaşçılardan temizlenince ve federal güçlerin 'kontrolü altına geçince' hatırladılar. (Aslında bu açıklama, Pavel'in cesedini bulma konusunda 'hiçbir ihtimal kalmadığı'nı kanıtlamak amacıyla sonradan uydurulmuştu.)

Gerçekte olan, 24 Şubat'ta Uşkaloy'da ablukayı yarmış olan yedi askerden altısının cesedini toplamıştı. Pavel Levurda'yı bulamadılar, böylelikle onu unuttular.

Pavel'in evinde annesi deliye dönmüştü. Kendisine verilmiş olan tek bilgi 7 Şubat'ta almış olduğu resmi mektuptu. Savunma Bakanlığı'nın 'acil bilgi hattı' pek bir işe yaramıyordu. Buradaki görevli subaylarla konuşmak, Nina'nın kendisini amansızca yiyip bitirmekte olan kederini bir bilgisayara anlatmasına benziyordu. "Teğmen Pavel Petroviç Levurda ölenlerin ya da kaybolanların listesinde yer almıyor." Bu, Nina'nın sorularına verilen değişmeyen cevaptı.

Nina 'son derece bilgilendirici' acil bilgi hattını birkaç ay boyunca dinledi. Kendi çabalarıyla Pavel'in cesedinin yerini saptadığı zaman bile, oğlunun ölümü konusunda resmi olarak bilgilendirildiği zaman bile, yetkili subaylar, akıl almaz bir şekilde veritabanlarında yer alan bilgiyi güncelleştirmek için hiçbir şey yapmadılar.

Her neyse, biz öykümüze geri dönelim... 20 Mayıs'ta, Uşkaloy'daki çatışmadan üç ay sonra, yerel polis, 'içinde, üzerinde şiddet kullanılarak öldürüldüğüne dair işaretler bulunan bir erkek cesedinin yer aldığı bir mezar' buldu. Buna karşılık polis, kayıp vakalarında kullanılan formu (Yönlendirme/Görev No. 464) ancak 6 Temmuz'da, Nina'nın acil bilgi hattını ve yerel ordu komiserini bir buçuk ay süreyle her gün telefonla aramasının ardından, doldurdu.

19 Temmuz'da form nihayet, Pavel'in ailesinin yaşadığı Bryansk'daki CID'ye ulaştı. Akla gelebilecek her resmi büronun kapısını çalan Nina, Bryansk'taki polis karakoluna kayıp kişi başvurusunda bulundu. Bunun üzerine, sıradan bir polis olan Dedektif Polis Memuru Abramoçkin, 2 Ağustos'ta Pavel'in ailesiyle görüşmeye geldi.

O sırada evde olan tek kişi, bir başka Nina, Pavel'in on dört yaşındaki yeğeniydi. Dedektif Abramoçkin ona Pavel hakkında bazı sorular sordu, yanında hangi eşyalarının bulunduğunu öğrendi ve bir asker ailesiyle konuştuğunu anlayınca çok şaşırdı. Bir kahramanın annesine, oğlunun resmi olarak hiçbir iz bırakmadan kaybolmuş olanlar listesine alındığını ve 20 Şubat'tan itibaren kendisinin her türlü erzak ve istihkakının iptal edildiğini söylemek, Savunma Bakanlığı'ndan bir yetkiliye değil, fakat bu alışılageldik soruşturmayı yürütmekle görevlendirilmiş olan dedektif Abramoçkin'e düşmüştü. Itum-Kalin polisi Abramoçkin'den, Pavel'in anne babasının Bryansk'taki evine giderek 'P.P. Levurda'nın görev yapmakta olduğu 73881. Ordu Birliği'nin bulunduğu yerin posta adresi'ni öğrenmesini istedi; bu şekilde, annesinin verdiği tarife göre kendi subaylarından birine benzediği anlaşılan bir kişinin ölümünün hangi koşullarda gerçekleşmiş olduğunu öğrenebilmek üzere komutanla ilişkiye geçebilirlerdi!

Bu alıntı resmi yazışmada yer almaktadır ve bize, ordunun gerçekleri ve Putin'in Kafkaslar'da sürdürdüğü savaşın doğası hakkında çok şey anlatır. Bu orduda sağ el, sol elin ne yaptığı konusunda hiçbir fikre sahip değildir; böylelikle, aile büyüklerine Hankala'daki karargâhtan (Grozni yakınlarındaki askeri üs) telefon etmek yerine, uzaklardan bir mektup yollamak daha kolay oluyor.

Ailenin içinde bulunduğu durumu gören Abramoçkin, Nina Levurda'ya en kısa zamanda Rostov-on-Don'a gitmesini tavsiye etti. Abramoçkin, kimliği belirsiz bir asker cesedinin, Uşkaloy'dan alınarak, 124. Askeri Adli Tıp Laboratuarı'nın Komutanı ve Rusya'da çok iyi tanınıp sayılan biri olan Albay Vladimir Şçerbakov tarafından kimliğinin saptanması için, ana askeri morga götürüldüğünü duymuştu. Burada Şçerbakov'un bu işi komutanlarının, generallerinin ya da Genelkurmay'ın emriyle değil, fakat yüreği kendisine bunu yapması gerektiğini söylediği için yaptığını belirtmek gerekir.

Abramoçkin aynı zamanda Nina Levurda'ya, hep söylediği gibi, cesetler dahil her şeyin sık sık birbirine karıştırıldığı 'Rusya'da her şey olabileceği'nden, çok fazla beklenti içine girmemesini de tavsiye etti. Bu arada Bryansk Asker Anneleri Komitesi, Levurda'ya ne olduğunu ortaya çıkarma konusunda yardımcı oluyordu; ancak onların yürüttüğü bu çalışmalar ve Abramoçkin'in çabaları sayesinde, seçkin 15. Muhafız Alayı ve daha da seçkin Taman Muhafız Tümeni, en sonunda, 'yoldaşları' tarafından geride bırakılmış olan yedinci cesedin Pavel Levurda'ya ait olabileceğini kavradılar.

Nina bana şunları anlattı: "Rostov'a 20 Ağustos'ta vardık. Ben doğrudan laboratuvara gittim. Girişte hiçbir güvenlik önlemi yoktu. Binanın içinde yürümeye başladım ve karşıma çıkan ilk muayene odasına girdim. Doktorun muayene masasının üstünde vücudundan ayrılmış bir başın durduğunu gördüm. Daha doğrusu, bu bir kafatasıydı. O anda, orada duran başka kafatasları da olmasına rağmen, bunun Pavel'in başı olduğunu anladım."

Bu annenin çektiği acıları hesaplamanın ya da tazmin etmenin herhangi bir yolu var mıdır?

Elbette ki yoktur. Yine de kim, adli tıp doktorlarının masalarının üzerinde kafatasları bulundurmalarına karşı çıkabilir ki?

Ve yine de... Ne kadar kaba saba bir güruha dönüşüyoruz; düşüncesiz, görgüsüz ve bundan dolayı ahlâksız bir güruh.

Nina'ya, oğlunun, gerçekten de doğru olarak saptadığı kafatasıyla karşılaşmasının ardından sakinleştirici ilaçlar verildi. Tam bu sırada Pavel'in birliğinden bir temsilci koşarak onu görmeye geldi. Birliğin adresini yaşlı anne babadan öğrenmiş olan Abramoçkin bir telgraf göndermiş ve komutandan formalitelerle ilgilenmesi için Rostov'a bir temsilci yollamasını istemişti.

Temsilci, Nina'ya bir ihbarname gösterdi. Nina ihbarnameye baktı ve bayıldı. İhbarnamede, 73881. Ordu Birimi'nin komutan vekili

Muhafız Yarbay A. Dragunov ve aynı birimin başı Muhafız Yarbay A. Poçatenko, 'Yurttaş Levurda'ya 'oğullarının askeri bir görevde yer alırken, çarpışma sırasında, askerlik yeminine bağlı kalarak sadakatle ve cesurca öldüğü'nü bildiriyorlardı. Birlik, korkunç 'unutkanlığı'nın izlerini silmeye çalışmaktaydı.

Nina kendisine geldiği zaman ihbarnameyi daha dikkatli bir gözle okudu. Belgede oğlunun ne zaman ölmüş olduğuna dair hiçbir ayrıntı belirtilmemişti.

Nina, temsilciye, "Pekâlâ, tarih konusunda ne diyeceksiniz?" diye sordu.

Temsilci, "Hangi tarihi istiyorsanız oraya o tarihi yazın," diye cevap verdi.

Nina, "Oraya bir tarih yazın demekle neyi kastediyorsunuz?" diye bağırdı. "Paşa'nın doğduğu gün, onun doğum günüydü. Onun hangi tarihte öldüğünü bilmeye kesinlikle hakkım var!"

Temsilci 'bana sormayın' dercesine omuz silkti ve Nina'ya, idari işlere 'Teğmen Levurda'nın adının alayın listesinden silinmesi'ne dair verilen emrin bir kopyasını teslim etti. Bu emirde de tarih ve gerekçe belirtilmiyordu, ancak emrin sonunda çok sayıda pul ve imza bulunuyordu. Temsilci, yine bir çocuk gibi saf saf bakarak, Nina'dan boşlukları doldurmasını ve eve geri döndüğünde bu emri, Pavel'in kayıtlardan silinebilmesi için, yerel Ordu Komiserliği'ne vermesini istedi.

Nina hiçbir şey söylemedi. Kalbi, beyni ve ruhu olmayan biriyle konuşmaya çalışmanın ne anlamı vardı ki?

Temsilci, kararsızlık içinde sözlerini sürdürdü: "Ancak bu kesinlikle en kolay yol, değil mi? Benim Bryansk'a kadar bütün o yolu gitmem yerine?"

Elbette bu daha kolaydı. İncelikten yoksun olmanın, kaba saba olmanın hayatı kolaylaştırabileceği inkâr edilemez. Putin'in St. Petersburg'da FGB'de çalışmaya başlamasından bu yana yakın dostu olan Savunma Bakanımız Sergey İvanov'u ele alalım, örneğin. İvanov, Devlet Başkanı'nın savaş bültenlerini okumak üzere her hafta televizyona çıkıyor. Goebbels'in İkinci Dünya Savaşı radyo haberlerinde yaptığı gibi sesini alçaltıp yükselterek, bizlere, kimsenin bize 'teröristlerin önünde diz çöktürtemeyeceği'ni, Çeçenistan'daki savaşı 'zaferle sonuçlanıncaya' kadar sürdürmeye kararlı olduğunu anlatıyor. Bakan İvanov'un ağzından, onun ve Devlet Başkanı'nın teröristlerin önünde diz çökmüyormuş gibi görünmelerini

sağlayan askerlerin ve subayların kaderleriyle ilgili olarak tek bir sözcük bile duymuyoruz. İzlenen siyasal çizgi, bütünüyle neo-Sovyet nitelikte: insanların bağımsız bir hayatları yoktur; onlar, iktidardakiler, ne türden bir siyasal macera tasarlarlarsa tasarlasınlar, görevleri bunun gereğini sorgusuz sualsiz yerine getirmek olan makinenin birer dişlisidirler. Dişlilerin hiçbir hakkı olamaz. Öldüklerinde bile bir değerleri yoktur.

Kaba saba olmamak çok sayıda sıkıntıyı göze almayı gerektiriyor. Benim açımdan bu, 'Genel Parti ve Hükümet Çizgisi'nin ötesinde, bunun nasıl uygulandığına ilişkin detayları görebilmek anlamına geliyor. Bu olayla ilgili olarak detaylar şunlar: No. 729343, nihayet 31 Ağustos 2000 tarihinde, Pavel'in anne babasının Bryansk'taki karanlık hatıralardan kaçmak için taşındıkları Ivanovo şehrinde toprağa verildi. Rostov'daki adli tıp uzmanları Pavel'in başını Nina'ya gönderdiler. Ne yazık ki, anlaşıldığı kadarıyla ellerinde cesetten geriye sadece bu kalmıştı.

Rusya'da pek çok insan Nina Levurda'nın adını duydu, çünkü Nina, oğlundan geriye kalanı toprağa vermiş olduğu halde, cenazeden dokuz gün sonra Moskova Bölgesi'ndeki 15. Alay Karargâhı'na gitmek üzere yola koyuldu. İvanovo'dan yola çıktığında bütün amacı, Pavel'in komutanlarının gözlerinin içine bakmak ve orada, bir askerin annesiyle karşı karşıya kaldıklarında, yapmayı 'unutmuş' oldukları her şey için en azından bir parça vicdan azabı görebilmekti.

"Elbette onlardan özür dilemelerini beklemiyordum," diyor Nina, "ancak en azından yüzlerinde bir parça şefkat görebilirim diye düşünmüştüm."

Gelgelelim, Taman Tümeni'ne vardığı zaman hiç kimse bu anneyle görüşmek istemedi. Komutan yerinde yoktu. Nina, komutanı görmek için, yemek yemeden, çay içmeden, uyumadan ve hiç kimsenin kendisiyle ilgilenmediği koşullarda üç gün boyunca bekledi. Yüksek rütbeli subaylar, önünden bir aşağı bir yukarı, hamamböcekleri gibi aceleyle, o sanki orada değilmiş gibi davranarak geçtiler. Bunun üzerine Nina Levurda, Savunma Bakanı'm ve Bakan İvanov'u, kendisine verdikleri manevi zararlarla ilgili olarak yargı önüne çıkartmak üzere Devlet'i dava etmeye ant içti. Oğlunun ölümüyle ilgili olarak değil: en nihayetinde o, görevini yaparken ölmüştü. Ancak daha sonra olanlarla ilgili olarak. Anlaşılması güç hukuk dilinden gündelik dile çevrildiğinde, Nina kimin sorumlu olduğunu öğrenmek istiyordu.

Peki, daha sonra ne oldu? İlk olarak, Nina'nın oğluna ölümünden sonra verilen Cesaret Madalyası, İvanovo'daki Ordu Komiserliği'nde aileye sunuldu. İkinci olarak, ordu intikamını aldı. Savunma Bakanlığı ve Taman Tümeni, kendi tutumlarına karşı öfkesini dile getirme cesaretini gösteren bu anneye karşı savaş açtılar.

Konuya yaklaşımları işte bu şekilde oldu. Bir yıldan kısa bir süre içinde, ilki 26 Aralık 2001'de ve sonuncusu 18 Kasım 2002'de yapılan ve hiçbirinde hiçbir türden karar alınamayan sekiz duruşma yapıldı. Cezadan muaf olan Savunma Bakanlığı'nm temsilcileri duruşmaları bütünüyle yok saydıklarından, mahkeme Nina'nın başvurusunun esasını görüşmeye bile başlayamadı. Ve bu konuda da haklıydılar. 'Devlete karşı Nina Levurda' davası ilk olarak Yargıç Tyulenev'in (Krasnaya Presnya Bölge Mahkemesi, Moskova) önüne geldi. Yargıç, bir annenin oğlunun cesediyle ilgili olarak 'bilgi alma hakkının bulunmadığı'na ve buna uygun olarak Savunma Bakanlığı'nın ona bu türden bilgi sağlamakla yükümlü olmadığına hükmetti. Nina, bir önceki mahkeme kararının saçmalığını göz önünde bulundurarak, davayı yeniden görülmesi amacıyla Krasnaya Presnya Mahkemesi'ne geri gönderecek olan Moskova Eyalet Mahkemesi'ne gitti. Devlet aygıtının yaslı anneye karşı uyguladığı teknik, duruşmaların Bakan Ivanov'un ve Taman Tümeni'nin ve 15. Alayın bir parçası oldukları Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın temsilcileri tarafından sistematik biçimde boykot edilmesiydi. Duruşmalara tek kelimeyle utanmazca ve sistematik bir biçimde katılmadılar. Böylelikle Nina Levurda, Ivanovo'dan, sanık sandalyelerinin boş olduğunu, yolculuğunun boşa gittiğini görmek üzere yeniden Moskova'ya gitmek zorunda kaldı. Devletten aldığı, sadece açlıktan ölmemenizi sağlamayı amaçlayan emeklilik aylığıyla yaşayan ve Pavel'in cenaze töreninden sonra çektikleri acılardan kurtulabilmek için içki şişesine sarılmış bir kocası olan, kendi halinde bir kadındı o.

En sonunda, Moskova Eyalet Mahkemesi'nin yeniden görülmesi için geri göndermiş olduğu davaya bakan Krasnaya Presnya Bölge Mahkemesi yargıcı Bolonina çileden çıktı. Savunma makamının katılmadığı beşinci duruşmada Savunma Bakanlığı'm 8 bin ruble para cezasına çarptırdı. Karşılığı vergi mükellefleri tarafından ödenmek üzere hiç kuşkusuz. Bu para cezasının bizzat Bakan İvanov tarafından kendi cebinden Nina Levurda'ya ödenmemiş olması ne yazık. Yasalarda bu türden bir sonuç doğuracak herhangi bir hüküm yer almıyor. Rusya'da hukuk, güçsüzleri değil, gücü elinde tutan yetkililerinin tamamını korur.

18 Kasım 2002'de, para cezasının uygulamaya konmasının ardından Bakanlık temsilcileri nihayet mahkeme salonuna geldiler, ancak tuhaf davranışlar sergilediler. Dava hakkında hiçbir şey bilmiyorlardı ve kimliklerini açıklamayı reddettiler; tüm bu sorunların yaşanmasına neden olan Savunma Bakanlığı'ndaki kaos ortamından şikayet ettiler. Sonuçta, mahkeme oturumu bir kez daha, bu kez 2 Aralık'a erteledi.

Nina mahkeme binasının boğucu koridorunda ayakta dururken gözyaşlarına boğulmuş bir haldeydi.

"Neden böyle yapıyorlar?" diye sordu. "Saf olsan, yanlış hiçbir şey yapmadıklarını sanırsın."

Halkımıza karşı bu derece acımasız olan, Savunma Bakanlığımızın başındaki Sergey İvanov açısından ne kadar gıpta edilecek bir durum! Ona kalırsa, hayat dümdüz. Kendisini detaylarla, oğullarını, kendisinin son derece lirik bir biçimde cilaladığı 'terörizme karşı uluslararası savaş'ta kaybetmiş olan annelerle meşgul etmesine gerek yok. Onların seslerini duymasına ya da acılarını hissetmesine gerek yok. Ivanov, mahvettiği hayatlar konusunda, çocukları hayatlarını sistem uğruna verdikten sonra, sistem tarafından kendi kaderlerine terk edilen binlerce anne baba konusunda hiçbir şey bilmiyor.

Devlet Başkanı'nın Rus hayranları bu söylenenlere şu sözle karşı çıkıyorlar: "Putin her şeyi kendi başına yapamaz ki!"

Gerçekten de yapamaz. Devlet Başkanı olarak onun görevi, yöntemler konusunda, yaklaşım konusunda düşünmek olmalı. Bunları şekillendirecek insan, o. Rusya'da insanlar en tepede yer alan insanı taklit ederler.

Pekâlâ, onun orduya karşı yaklaşımını açıkladık. Hem ordunun hem de devletin içine işlemiş olan vahşiliğin ve aşırılığın bütün suçu ona ait. Vahşilik, kolayca bir salgın halini alabilecek ciddi bir enfeksiyondur. Önce Çeçenistan'da yaşayan insanlara karşı uygulandı, şimdi de, yurtsever bir anlayışla Rus vatandaşlarını tanımlamak üzere kullanılan ifadeyle 'bizim insanlarımız'a karşı kullanılıyor. Buna, vahşetle ilk kez karşı karşıya kalmış olanlara karşı yurtseverce savaşmış olan Ruslar da dahil.

Nina, gözyaşlarını silerken, "Pekâlâ, o seçimini yaptı ve kendi kaderinin peşinden gitti," diyor. Yargıç Bolonina, ne düşündüğünü belli etmeyen bir yüz ifadesiyle, hızlı adımlarla yanından geçiyor. "Fakat Allah aşkına, bunlar birer insan!"

Öyleler mi? Bazen Putin'in gerçekten insan mı, yoksa buz gibi, metalik bir heykel mi olduğunu merak ediyorum. Eğer bir insansa bile bunu kesinlikle belli etmiyor.

54 ASKER, YA DA ANA OCAĞINA GERİ DÖNMEK

İnsanlar, artık daha fazla orada yaşamak hayatlarını tehdit eder hale geldiğinde ya da devlet tarafından kimliklerine ve onurlarına karşı büyük çaplı bir saldırı kışkırtıldığında Rusya'dan göç ederler. 8 Eylül 2002'de Rus Ordusu'nda durum tam olarak böyleydi. 54 asker koşullara daha fazla dayanamadılar ve göç etmeye çalıştılar.

20. Muhafız Motorize Piyade Tümeni'nin eğitim sahası, Volgograd Bölgesi'ne bağlı Prudboy köyü yakınlarında yer alır. 20004. Ordu Birliği'nin 2. Bölüğü'ndeki askerler, o da Volgograd Bölgesi'nde bulunan Kamyşin kasabasındaki sürekli üslerinden, Prudboy'daki eğitim sahasına götürüldüler.

Bu olağan bir durummuş gibi görünüyordu: eğitim göreceklerdi. Eğitmenleri, baba-figürleri olan komutanları olacaktı. Ne var ki 8 Eylül'de, baba-figürleri, Yarbay Kolesnikov, Binbaşı Şiryayev, Binbaşı Artemyev, Teğmen Kadiyev, Teğmen Korostylev, Teğmen Kobets ve Asteğmen Pekov, yetki ve sorumluluk alanları dışında yer alan bir soruşturma yapmayı kararlaştırmışlardı. Askerler resmi geçit alanında toplandıkları zaman onlara, geceleyin eğitim alanından Muharebe Keşif ve Çıkartma Aracı'nı (MKÇA) kimin çalmış olduğunu bulmak için bir soruşturma yapılacağı söylendi.

Daha sonra askerler, ısrarla gerçekte hiç kimsenin MKÇA'yı çalmadığını söylediler. MKÇA tümenin araç parkında, her zamanki yerinde duruyordu. Subaylar sadece can sıkıntısı içindeydiler. Günlerdir sürekli içiyorlardı, bunun sonucunda muhtemelen kendilerini kötü hissediyorlardı ve biraz zorbalık yaparak eğlenmeye çalışıyorlardı. Bu tür olaylara kötü bir üne sahip olan Kamyşin eğitim alanında ilk kez rastlanmıyordu.

Yapılan duyuruların ardından ilk parti askerler subayların çadırına alındılar: çavuş Kutuzov ve Krutov, erler Generalov, Gurski ve Gritsenko. Diğerlerine dışarıda beklemeleri emredildi. Dışarıda bekleyenler kısa süre sonra arkadaşlarının çığlıklarını ve inliltilerini duydular. İlk grup çadırdan dışarıya atıldı. Çadırdan çıkan askerler, yoldaşlarına subayların kendilerini, kaba etlerine ve sırtlarına saplı sert aletlerle vurarak dövdüklerini, karınlarına ve kaburgalarına vur-

duklarını söylediler. Bu açıklama gereksizdi. Darbelerin izleri askerlerin vücutlarında açıkça görülebiliyordu.

Subaylar ara vereceklerini duyurdular. Yarbay, iki binbaşı, üç teğmen ve bir asteğmen akşam yemeği yiyeceklerdi ve geriye kalan askerlere, herhangi birinin MKÇA'yı çaldığını itiraf etmemesi durumunda, aynen şu anda çadırlarının dışında yerde çimenlerde yatanlar gibi dövüleceklerini söylediler.

Subaylar bu duyuruyu yapıp çorba içmeye gittiler.

Peki, askerler ne yaptılar? Kaçtılar. İsyan ettiler, koyunlar gibi kesilmeyi beklememeyi tercih ettiler. Nöbet yerini terk etmek askeri mahkemede yargılanmayı gerektiren bir suç olduğundan ve bu suçu işleyenler disiplin taburuna gönderildiklerinden, nöbette olanları ve ayrıca, yürüyecek durumda olmayan Kutuzov, Krutov, Generalov ve Gritsenko'yu geride bıraktılar.

Askerler bir kol oluşturarak, yardım sağlamak üzere eğitim alanını terk edip Volgograd'a doğru yürümeye başladılar.

Prudboy'la Volgograd arasındaki mesafe bir hayli uzundur: yaklaşık 180 kilometre kadar. 54 asker bütün bu mesafeyi düzenli bir biçimde, 20. Tümen'in subaylarının bir aşağı bir yukarı gidip geldikleri yoğun trafiğin olduğu bir otoyolun kenarında, saklanmaya çalışmadan yürüdüler. Hiçbir araç durmadı. Kimse askerlere ordunun kurallarına aykırı biçimde, başlarında bir subay olmadan nereye gittiklerini sormayı akıl etmedi.

Askerler gece karanlık çökene kadar yürüdüler. Otoyolun yakınındaki bir ağaçlık şeritte uyumak üzere yere uzandılar. Yarbay, iki binbaşı, üç teğmen ve bir asteğmen akşam yemeklerini yedikten sonra geri döndüklerinde, 2. Bölük'ün mevcudunun büyük ölçüde azalmış olduğunu fark etmelerine karşın kimse onlara bakmak için gelmedi. Subayların elinde neredeyse komuta edebilecekleri hiç kimse kalmamıştı.

Subaylar, yasal olarak sorumlu oldukları askerlerin nerede olduğu konusunda hiçbir fikirleri olmadığı halde, ancak Rusya'da hiçbir subayın bir erin başına gelenler nedeniyle cezalandırılmadığını da gayet iyi bilerek, usul usul yatmaya gittiler.

9 Eylül sabahı 54 asker, otoyol boyunca yeniden yola koyuldular. Ve yine subaylar yanlarından umursamazca geçip gittiler.

Askerlerin oluşturdukları bu özsaygıyla kutsanmış müfreze bir buçuk gündür yoldaydı ve 20. Tümen'den hiç kimse onların yoklu-

ğunu fark etmemişti. 9 Eylül akşamı, tamamen açık bir biçimde Volgograd'a girdiler. Polis memurları tarafından görüldüler, ancak yine hiç kimse onlarla ilgilenmedi.

Askerler şehir merkezine doğru yürüdüler.

Saat akşam 6 sularıydı ve telefon aniden çalmaya başladığı sırada bizler eve gitmeye hazırlanıyorduk. "Hâlâ açık mısınız? Sizi görmeye gelebilir miyiz?" Bana bunları, Volgograd Bölgesi Annelerin Haklarını Savunma Örgütü'nden Tatyana Zozulenko anlattı. Ben, "Hemen gelin," dedim. Elbette daha sonra neler olacağını bilemezdim. Küçük odamıza dört er geldi ve sayılarının 54 kişi olduklarını söylediler. Ben diğerlerinin nerede olduğunu sorunca, çocuklar beni kendi binamızın küçük bodrum katma götürdüler. Geriye kalan askerlerin tamamı orada ayakta duruyorlardı. Ben bu örgütte on bir yıl süreyle çalıştım, ama daha önce hiç böyle bir durumla karşılaşmamıştım. Beni ilk endişelendiren şey, bu insanların hepsini nereye koyacağımızdı. Çoktan akşam olmuştu. bir şeyler yiyip yemediklerini sorduk. "Hayır," dediler, "dünden beri hiçbir şey yemedik". Üyelerimiz alabildikleri kadar çok ekmek ve süt almak üzere dışarı fırladılar. Çocuklar yiyeceklere aç kurtlar gibi saldırdılar, ancak bu bizim alışık olduğumuz bir durumdu. Askerler birliklerinde çok kötü beslenirler, kronik olarak yetersiz beslenmeden mustariptirler. Yemeklerini yemelerinin ardından, "Eyleminizin ne tür bir sonuç vermesini istiyorsunuz?" diye sordum. "Askerleri döven subayların cezalandırılmasını istiyoruz," diye cevap verdiler. Konuyu ertesi güne bırakmaya, askerlerin geceyi Annelerin Haklarını Savunma Örgütü'nün binasında, bir arada yerde yatarak geçirmelerine karar verdik. Ertesi sabah yapacağımız ilk iş, garnizon savcısının bürosuna gitmek olacaktı. Kapıyı kilitledim ve eve gittim. Ben yakında oturuyorum ve bana ihtiyaç olması durumunda çabucak oraya gidebilirim diye düşünmüştüm. O akşam saat 11'de askerleri telefonla aradım, ancak kimse cevap vermedi. Yorgun olmalılar, muhtemelen uykuya daldılar ya da telefona cevap vermekten korktular diye düşündüm. Sabah saat 2'de avukatımız Sergey Semuşin tarafından uyandırıldım. Kimliğini açıklamayan birisinin kendisini 'ondan binasını güvence altına alması'nı istemek üzere telefonla aradığını söyledi. Birkaç dakika içinde oradaydım. Binanın dışında, içinde subayların bulunduğu küçük askeri araçlar vardı. Kendilerini tanıtmadılar. Askerler ortadan yok olmuştu. Subaylara askerlerin nerede olduklarını sorduysam da hiçbir cevap alamadım.

Annelerin Haklarını Savunma Örgütü'nün çalışanları, aynı zamanda bilgisayar sistemlerinde yer alan 20. Tümen'de işlenen suçlarla ilgili bilgilere girilmiş ve bu bilgilerin alınıp götürülmüş olduğunu gördüler. Halının altında askerden birinin bıraktığı, nereye götürüldüklerini bilmediklerini, dövüldüklerini ve yardıma ihtiyaçlarının olduğunu söyleyen bir not buldular.

Tüm bunlara eklenebilecek çok az şey var. Eğitim alanındaki subaylar, askerlerini ancak üstleri tarafından telefonla aranınca 'özlemeye' başladılar. Bu, 9 Eylül gecesi geç vakitte, Tatyana Zozulenko, Volgograd'da gazetecilerle temasa geçtikten ve AWOL askerleriyle ilgili bu bilgi dışarıya ilk radyo dalgalarıyla gittikten sonra oluyordu. Doğal olarak bölge karargâhı, subaylardan bir açıklama talep etmişti. Gece yarısında araçlar Annelerin Haklarını Savunma Örgütü'nün binasına doğru sürüldü ve 54 askerin tamamı askeri komutanın bürosundaki nöbetçi binasına götürüldüler. Daha sonra, işin başında askerlere zorbalık yaparak eğitim alanını terk etmelerine yol açan aynı subayların emri altındaki bölüğe teslim edildiler. Tatyana Zozulenko, Volgograd garnizonu savcısı Çernov'a, garnizon birimlerinde yasaların uygulanmasını sağlamanın kimin görevi olduğunu, askerleri neden bölüklerine geri gönderdiğini sordu ve savcı tereddütsüz bir biçimde şu cevabı verdi: "Çünkü onlar *bizim* askerlerimiz."

54'lerin öyküsüyle ilgili kilit cümle budur. 'Bizim askerlerimiz', 'bizim kölelerimiz' anlamına gelir. Rus Ordusu'nda her şey, eskiden nasıldıysa yine aynı şekilde yürütülmeye devam ediyor. Çarpık bir 'subayın şerefi' anlayışı sürekli olarak korunur ve bu, herhangi bir erin hayatıyla onurundan her zaman daha önce gelir. Kamyşin eğitim alanından Volgograd'a yapılan yürüyüş, her şeyden önce Rus Ordusu'nun bir askerin subayların kölesi olduğunu vazeden tiksinti verici geleneği yüzünden yaşandı. Bununla birlikte, bu yürüyüşün yaşanmasına, ikinci olarak, Yeltsin yıllarında sözü çokça edilen ve hakkında bir yasa taslağı bile hazırlanmış olan, orduda yapılan işlerin sivillerce denetlenmesi anlayışının şimdilerde ölmüş ve gömülmüş olduğu acı gerçeği yol açtı. Devlet Başkanı Putin, ordunun, subaylarının sahip olduğu haklarla ilgili geleneksel görüşünü paylaşıyor ve silahlı kuvvetlerin sivillerce denetlenmesinin tamamen uygunsuz olacağını düşünüyor.

Bu hikâyenin altında yatan gerçek öykü, 20. Tümen'in -Birinci Çeçen Savaşı'nın bir kahramanı, bugün Devlet Duma'sında* bir mil-

*) Rusya'da meclise verilen ad. (ç.n.)

letvekili olan, komutanı Lev Rohlin'in adıyla anılan Rohlin Tümeni-ve özellikle 20004. Birliğin Volgograd'da ve aslında bütün Rusya'da kötülüğüyle ün salmış olduğudur.

Tatyana Zozulenko, "20004. Birlik subayları tarafından işlenen suçlarla ilgili olarak bütün bir yıl boyunca askeri savcının bürosuna, esasen garnizon savcısı Sayın Çernov'a, fakat aynı zamanda Moskova'daki askeri başsavcının bürosuna varıncaya kadar, hiyerarşinin daha üst kesimlerinde yer alan herkese bilgi ulaştırdık," diyor. "Askerlerden aldığımız şikayet sayısı açısından bakıldığında 20004. Birlik, listenin en başında yer alıyor. Subaylar askerlerini dövüyorlar, Çeçenistan'dan dönenlerin [20. Tümen hem Birinci hem de İkinci Çeçen Savaşlarına katıldı ve bugüne kadar devam eden çarpışmalarda yer aldı] 'fiili hizmet ödemeleri'nden haraç alıyorlar. Bunlarla ilgili olarak çatılara çıkıp bağırdık, ancak hiçbir şey olmadı. Savcılık her şeyi örtbas etmeye karar verdi. Kamyşin eğitim alanında yaşanan olay, subayların hesap vermekle yükümlü olmamasının her bakımdan öngörülebilir bir sonucudur."[1]

BİRKAÇ KISA ÖYKÜ DAHA

Kuşkusuz Rusya'nın bir askeri bütçesi var ve bununla ilgili olarak pek çok tartışma yapılıyor. Bir askeri lobi, devletin kasasından yeni yatırımlara ve siparişlere kaynak ayrılması için çaba gösteriyor. Bu, yerleşik, uluslararası uygulama. Bizi diğer ülkelerden ayıran önemli detaysa, bizim önde gelen silah üreticilerinden biri olmamız ve bütün dünya ölçeğinde silah ticareti yapmamız. Dünyaya Kalaşnikov saldırı silahını veren ülke Rusya'dır. Birçokları açısından bu, gurur kaynağı olan bir durum.

---

1) 54 askerin öyküsü o kadar büyük bir ilgi çekti ki, bunun sonucunda askeri başsavcılık makamının gözetiminde resmi bir soruşturma açıldı. Soruşturma sonunda, subayların askerlerini 'eğittikleri' sırada yetkilerini aştıkları, askerlerin eğitim alanındaki kötü davranışlarının subayların sabrının taşmasına yol açtığı saptadı. Fakat mahkemede dava açılmadı ve subaylardan hiçbiri cezalandırılmadı. Askerler daha fazla sorun çıkarmamaları için farklı birliklere dağıtıldılar. Bu Süleyman hükmü* askeri kuvvetlerde görev yapanlara özgü bir sistem tarafından üretildi. Bu tür davalar askeri savcılar tarafından soruşturulur ve bu kişiler tarafından askeri mahkemelere gönderilir. Bu savcıların ve askeri yargıçların kendileri, sadakat yemini etmişlerdir; üstlerinin ve böylelikle Savunma Bakanlığı'nın emirlerine tabi olan silahlı kuvvetler üyesidirler. Bu nedenle savcılar ve yargıçlar -her düzeyde- verdikleri kararlarda bağımsız davranamazlar.

*) Burada İncil'de geçen bir olaya atıfta bulunuluyor. (ç.n.)

Ancak ben burada istatistiklere gömülmek istemiyorum. Benim merak ettiğim şu: İnsanların Devlet Başkanı Putin'in kurmuş olduğu düzende mutlu olup olmadıkları. Ben bunun bir devletin yöneticisinin yaptıklarını değerlendirirken ana kriter olması gerektiğini düşünüyorum. Bu sorunun cevabını aramak amacıyla Asker Anneleri Komitesi'ne gittim ve oradaki kadınlara sordum: "Oğullarınız orduya katıldıklarına memnunlar mı? Ordu onları gerçek birer erkek yapıyor mu?" Tabii, verdikleri cevaplardan çok şey öğrendim.

Detaylar, büyük resmin kendisinden çok daha önemlidir. Yani, en azından bana göre öyle.

Mişa Nikolayev, Moskova Bölgesi'nde yaşadı. Ailesi onu 2001 yılının Temmuz ayında askere gönderdi. Sınır devriyesi olarak, Moskova'dan uçakla on saat mesafe uzaklıktaki, Lesser Kurils'teki, Anunçina Adası'nda yer alan Goryaçiy Plyazh köyünde bir göreve gönderildi. Bunlar, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden bu yana Rus ve Japon siyasetçileri birbirine düşürmüş olan adalardır.

Onlar tartışırlarken, birilerinin de sınırları beklemesi gerekir. Mişa, işte bu görevi üstlenenlerden biriydi. Rusya'nın Uzak Doğu'daki bü ileri karakolunda sadece altı ay süreyle görev yaptı ve 22 Aralık 2001 tarihinde öldü. Daha sonbaharda, vücudunda cerahatli yaralar çıktığını fark ederek ailesine tehlike işaretleri veren mektuplar yazmaya başlamıştı. Ailesinden ilaç göndermelerini istedi: Vişnevskiy Yağı*, sulfanilamit, "aslında cerahat tedavisinde kullanılabilecek her tür ilaç, metapirin, antiseptik, bandajlar ve olabildiğince çok yapışkanlı plaster. Burada hiçbir şey bulunmuyor." Mişa'nın anne ve babası, orduya yeterli miktarda kaynak ayrılmadığını bildiklerinden, hiç mırın kırın etmeden ilaç paketlerini gönderdiler ve Mişa hâlâ mutfakta aşçı olarak çalıştığı için durumunun o kadar da kötü olamayacağını düşündüler. Anne babası, eğer Mişa ciddi biçimde hasta olsa, onu yiyecek hazırlanan yerlerin yakınına bile sokmazlar diye düşündüler.

Ne var ki Mişa, bütün derisi cerahatli yaralarla kaplanmış olmasına karşın, askerlere her gün yemek pişirmeye devam etti. Otopsisini yapan patolog, raporunda, talihsiz askerin dokularının neşterin altında tam anlamıyla yarılıp dağıldığını belirtecekti. Yirmi birinci yüzyılın başlarında bir Rus askeri, subaylarının gözü önünde, hiçbir

*) İlaç olarak kullanılan bir çeşit yağ. (ç.n.)

tıbbi tedavi görmeden, canlı canlı çürüyüp gitti. Mişa'yı öldüren şey, bütünüyle üstlerinin sorumsuzluğuydu.

Dimitriy Kiselev, Moskova Eyaleti'nde, İstra köyüne tayin edildi. Rusya'da böyle bir tayin büyük bir şans olarak görülür. Moskova'ya yakındı, Moskovalı olan ailesi oğullarını ziyaret edebilirlerdi ve yardıma ihtiyacı olması durumunda komutanının yaptıklarına müdahale edebilirlerdi. Ne de olsa burası Kuril Adaları değildi. Ne var ki bu şans, Dimitriy'i subaylarının ahlâksızlıklarından kurtaramayacaktı.

Er Kiselev'in komutanı Yarbay Aleksander Boronenkov, kazançlı bir ek gelir kaynağına sahipti. Günümüzün Rus Ordusu'nda bunun olağandışı bir yanı yok. İnsanlar maaşları fazla bir para etmediğinden her yola başvuruyorlar. Ne var ki, bu yarbay, asker ticareti yapıyordu. Istra, daçalardan* oluşan bir sayfiye evleri bölgesidir ve Boronenkov, askerlerini yakındaki arazi sahiplerine ucuz emek gücü olarak satıyordu. Askerler sadece karın tokluğuna çalışıyorlardı; ücretleri doğrudan komutana gidiyordu. Bu para kazanma düzeneği hiçbir biçimde kendine özgü bir durum değildi. Aslında son derece yaygın bir uygulamaydı: askerler, askerlik görevleri süresince zengin insanlara, ücretsiz işçi olarak -yani, köle olarak- 'satılırlar'. Subaylar, bu karşılığı ödenmemiş emeği, 'faydalı' olduklarını düşündükleri insanlarla bir trampa aracı olarak kullanırlar. Eğer bir subay arabasını tamir ettirmek istiyorsa ve hiç parası yoksa, araba tamir merkezine beraberinde birkaç askeri götürür. Bu askerler orada merkezin ihtiyaç duyduğu sürece çalışırlar ve bunun karşılığında subay, arabasını tamir ettirmiş olur.

2002 yılının Haziran ayı sonlarında, köle olarak satılma sırası, yeni askere alınmış olan Dimitriy Kiselev'e gelmişti. Er Kiselev, İstra Bölgesi'ndeki Mir Bahçecilik Birliği'nin bir üyesi olan Bay Karabutov'a bir ev inşa etmek üzere gönderildi. Dimitriy başlangıçta bir ev inşa ediyordu, ancak daha sonra, o ve diğer yedi askere bütün arazi boyunca derin bir hendek kazmaları için ihtiyaç duyuldu. 2 Temmuz'da akşam saat 7'de iki kenarı birden çöken hendek, toprak altında boğularak ölen, Dimitriy'in de aralarında yer aldığı üç gence mezar oldu. Anne babası Yarbay Boronenkov'un yargılanmasını sağlamaya çalıştılarsa da, o kendisini bu işten kurnazca sıyır-

*) Rusça'da müstakil villa tarzı evlere verilen ad. (ç.n.)

mayı bildi. Pek çok 'hatırlı' insan tanıyordu. Dimitriy, Kiselev'lerin tek oğluydu.[2]

28 Ağustos 2002'de 42839. Ordu Birliği, Çeçenistan'da, uzun zamandan bu yana bir çatışmanın yaşanmadığı Kalinovskaya köyünden fazla uzak olmayan bir yere konuşlandırıldı. 'Dedeler' çılgınlar gibi içiyorlardı. Dedeler - terhis olup yedek konumuna geçecek olan sıradan askerler- ordumuzdaki en korkunç, en tehlikeli güçtür. Akşam vakti dedeler, votkalarının bitmek üzere olduğu gördüler; bunun üzerine, önlerine çıkan ilk askere, Yuriy Diyaçenko'ya, köye gitmesini ve 'bir yerlerden bulup buluşturup biraz daha votka getirmesi'ni söylediler. Asker bunu yapmayı reddetti. Her şeyden önce nöbet görevindeydi ve görev yerini bırakmaya hakkı yoktu. İkincisi, açıkladığı üzere, hiç parası yoktu. Dedeler ona köyden bir şeyler çalmasını ve kendilerine bu şekilde votka getirmesini söylediler.

Buna karşılık Yuriy, kesin bir dille, "Hayır. Gitmeyeceğim," dedi. Onu sabah saat 5'e kadar acımasızca dövdüler, dövmeye ara verdikleri zamanlarda da onu barbarca ve tiksindirici aşağılamalara maruz bıraktılar. Bir döşeme örtüsünü helaya daldırdılar ve üzerindeki pislikleri Yuriy'in suratına sürdüler. Onu yeri temizlemeye zorladılar ve yere eğildiğinde paspasın sapını sırayla anüsüne bastırdılar. Dedeler, kendi deyişleriyle, 'verdikleri eğitimi' sona erdirmek için Yuriy'i kantine soktular ve onu durmaya çalıştığı anlarda döverek, üç litrelik bir kutu *kaşa* (suyla/sütle pişirilen lapa) yemeğe zorladılar.

Bu sırada subaylar neredeydiler? O gece onlar da içerek kendilerinden geçmişlerdi ve fiziki olarak herhangi bir şey yapabilecek durumda değillerdi. 29 Ağustos 2002 günü, saat sabah 6 sıralarında Yuriy Diyaçenko yiyecek deposunda bulundu. Kendisini asmıştı.

Sibirya, Çeçenistan değildir. Sibirya savaştan çok uzakta bir yer, ancak bu bile bir fark yaratmıyor. Tyumen Bölgesi'nde doğ-

2) Bu olay da büyük ölçüde 54 asker vakasına benzer biçimde ele alındı. Bütün çalışanları fiilen, olayın yaşandığı askeri birliğin komutanının emirlerine tabi olan garnizon savcılığı tarafından bir soruşturma açıldı. Savcılık makamı subayları yine akladı. Askerlerin, genellikle küçük rütbeli subayları tarafından özellikle tarım işlerinde ve inşaat işlerinde çalışmak üzere ucuz işçiler olarak yasadışı biçimde 'satılmaları' ve 'kiralanmaları' Rusya'da sıkça görülen bir uygulamadır. Ödeme genellikle anlaşmada oynadıkları rol nedeniyle subayların cebine gider. Askerlere yiyecek, sigara ve gecelik yatacak yer temin edilmesi dışında ödeme yapılması çok ender görülen bir durumdur. Kimi zaman askerlere hiçbir şey verilmez. Eğer subay ve işveren iyi insanlarsa askerler birliklerinden, bir süreliğine, sadece ordunun dışında bir yerlerde daha düzgün biçimde beslenebilmeleri için gönderilirler.

muş bir genç olan Valeriy Putintsev, Krasnoyarsk Bölgesi'ne, Uzhur kasabası mıntıkasında, seçkin stratejik füze güçleri biriminde görev yapmak üzere gönderildi. Annesi Svetlana Putintseva bu duruma çok sevindi. Yeryüzündeki en gelişmiş ve tehlikeli silahla ilgilendiklerinden, füze birimlerindeki subaylar ordudaki en eğitimli subaylardı; içip sarhoş olmazlardı, askerleri dövmezlerdi ve disiplini sağlarlardı. Ne var ki o da kısa süre sonra oğlundan, subayların 'çakallar'dan daha iyi olmadıklarını yazdığı, üzücü mektuplar almaya başladı:

> Merhaba anne! Bu mektubu senden başka birinin görmesini istemiyorum. Lütfen, özellikle yazmakta olduklarımı büyükannemden sakla. Onun durumunu her ikimiz de biliyoruz ve eminim sen de onun bozuk sağlığını daha da kötüleştirmek istemezsin. Onunla ilgili olarak çok endişeliyim. Adam yerine koymayacağım insanlar için köle olarak çalışmayı kabul edemiyorum. Dünyada her şeyden çok kendi halkımın iyiliği, ailemi daha iyi bir konuma getirebilmek için çalışmak istiyorum. Buraya geldiğimden bu yana sizlerin ne kadar önemli olduğunuzu anladım...

Valeriy, halkının iyiliği için çalışmaya geri dönemedi. Uzhur kışlasındaki subaylar bütünüyle kontrolden çıkmışlardı. Teğmenler, askerlerin elinden sahip oldukları her şeyi gasp ediyorlar, Valeriy gibi onurunu savunmaya çalışanları aşağılıyorlardı. Valeriy'in birliğinde geçirdiği yarım yıl içinde dört asker tabuta konup evine gönderildi; bunların tamamı erdi, tamamı ölünceye kadar dövülmüşlerdi.

Subayların ilk oyunu, Valeriy'in üniformasına el koymak oldu (bizim askerlerimizin üniformalarının dışında herhangi bir giysileri yoktur). Ona şimdi üniforması için fidye vermek zorunda olduğunu söylediler. Onun eve bir mektup yazıp, acil bir durumla ilgili olarak para isteyeceğini düşünüyorlardı. Valeriy direndi. Annesinin, yaşlı bir emekli olan büyükannesiyle, kız kardeşiyle ve onun küçük kızıyla birlikte çok sade bir hayat sürdüklerini ve ona para göndermekte çok büyük zorluk çekeceklerini biliyordu. Bu yüzden acımasızca ve defalarca dövüldü. En sonunda bu durum canına tak etti. Subaylara karşılık verdi ve itaatsizlik nedeniyle gözetim evine gönderildi. Kaçmaya çalıştığı gerekçesiyle onu kötü şekilde yaraladılar. Svetlana Putintseva endişeye kapıldı ve kendisine cevaben insanları nasıl dövmek gerektiğini bildiğini, böylelikle geri-

ye hiçbir iz kalmadığını söyleyecek olan birliğin kumandanı Yarbay Butov'u telefonla aradı. Svetlana her şeyi olduğu gibi bıraktı ve doğrudan oğlunu ölümün eşiğinde bulacağı Uzhur'a uçtu. Valeriy'in leğen kemiğinde, mesanesinde, sidik borusunda ve femoral atardamarın kurşun yaraları vardı. Hastanede annesine transfüzyon için kan bulması söylendi: "Çok acil olarak! Burada elimizde hiç kanımız yok." Svetlana'dan tek başına, yabancı bir kasabada oğluna kan verecek birilerini bulması bekleniyordu. Yardım istemek üzere hızla askeri birliğe geri döndü. Komutan yardımcı olmayı reddetti. Svetlana oğlunu kurtarabilmek için hızla şehre gitti. Başarılı olamadı. Valeriy, transfüzyon yapılamadığından 27 Şubat 2002'de son nefesini verdi. Svetlana'ya yazdığı son mektuplardan birinde şöyle diyordu: "Burada subaylardan fazla bir yardım beklemiyorum. Onların bütün yaptıkları, insanları aşağılamak."

Moskova Eyaleti'ne geri dönelim. 4 Mayıs 2002 sabahı. 13815. Ordu Birliği, Balaşiha köyünde. Birliğin ısınmasını sağlayan fabrikada çalışan iki buhar kazanı işçisi kadın, yakınlardan gelen, yardım isteyen çığlıklar duyuyorlar. Hızla dışarı çıkıyorlar ve bahçenin ortasına bir çukur kazılmış olduğunu, bir askerin bu çukura boynuna dek gömüldüğünü görüyorlar. Kadınlar çukuru kazıyor, askerin elleriyle ayaklarını bağlayan ipleri kesiyor ve çukurdan dışarı çıkmasına yardım ediyorlar.

Bu sırada Binbaşı Aleksander Simyakin, öfkeden köpürmüş bir halde ortaya çıkıyor. Kadınlara askeri kendi haline bırakmaları için bağırıyor. Binbaşı kadınlara, er Çesnokov'a bir ders verdiğini ve derhal buhar kazanının başına geri dönmezlerse onları işten çıkarttığını söylüyor.

Çukurdan kurtulan er Çesnokov, birliğinden firar etmekten başka çare bulamıyor.

Rus Ordusu her zaman devletin temel direklerinden biri oldu. Ordu bugüne kadar, dikenli tellerin ardında ülkenin genç vatandaşlarının yargılanmadan hapsedildikleri tipik bir hapishane kampı gibi faaliyet gösterdi. Benzer biçimde, orduda subaylar tarafından zorla uygulanan, hapishanelerde geçerli olanlara çok benzeen kurallar var. Burası, insanları 'eşek sudan gelinceye kadar dövme'nin temel eğitim yöntemi olduğu bir yer. Aklıma gelmişken ekleyeyim, bunlar

Putin'in Kremlin tahtına ilk çıktığı sırada Rusya'nın düşmanlarının hakkından nasıl geleceğini anlatırken kullandığı sözlerdi.

Devlet Başkanı, yarbay apoletleriyle ve hiçbir zaman böyle bir orduda görev yapmayacak olan iki kızıyla, işlerin bu şekilde gitmesinden hoşnut olabilir. Ne var ki, sahip oldukları konumun tadını kanunun üstünde yer alan küçük gangsterler olarak çıkaran subay kastı dışında, geriye kalan bizler, bundan fazlasıyla hoşnutsuzuz. Bu, özellikle oğulları olanlar ve hepsinden de çok oğulları askerlik çağına gelmiş olanlar için geçerli. Onların çok uzun zamandan bu yana söz verilmiş olan, ancak her zaman için savsaklanan ordu reformları için beklemeye zamanları yok. Onlar, oğullarının evden ayrıldıktan sonra doğrudan Kamyşin eğitim alanlarından birine ya da Çeçenistan'a ya da geri dönüşün mümkün olmadığı bir başka yere gönderilmesinden korkuyorlar.

2
YENİ ORTAÇAĞIMIZ YA DA BÜTÜN RUSYA'NIN SAVAŞ SUÇLULARI

Halihazırda Rusya'da iki tür savaş suçlumuz var. Bunların işledikleri suçlar, tam da Vladimir Putin'in başbakan olarak atandığı sırada, 1999 yılının Ağustos ayında başlamış olan İkinci Çeçen Savaşı'yla ilgili. Putin'in ilk devlet başkanlığı dönemine damgasını vurmuş olan bu savaş bugün hâlâ devam ediyor.

Savaş suçlarıyla ilgili görülen bütün davaların tek bir ortak niteliği var: Bu davaların sonuçları, yasal gerekçeler yerine ideolojik gerekçelerle belirleniyor. *'Inter armas silent leges'*, savaş zamanında kanunlar susar. Suçlu bulunanlar, yasal bir süreç sonucunda değil, Kremlin'den ne türden bir ideolojik rüzgâr esiyorsa ona göre cezaya çarptırıldılar.

İlk tür savaş suçluları, gerçekten bir savaşta doğrudan yer almış insanlardı. Bir yanda Rus Ordusu'nun, Çeçenistan'daki sözde antiterörist operasyonuna katılmış olan mensupları vardı. Diğer yanda ise Rus Ordusu'na karşı koyan Çeçen savaşçılar. İlk grupta yer alanlar, işledikleri savaş suçlarından aklandılar; ikinci grupta yer alanlaraysa suçlamalar yöneltilirken yasalar çok az dikkate alındı. İlk grupta yer alanlar, haklarında suçlu olduklarını gösteren açık kanıtların bulunduğu durumlarda bile (savcılık makamı genellikle bunlara karşı kanıt toplamaya çalışmadığından bunlar ender görülen durumlardı) yargı sistemi tarafından aklandılar. İkinci grupta yer alanlaraysa verilebilecek en ağır cezalar verildi.

En ünlü Federal dava, Rus Savunma Bakanlığı'nın 160. Tank Alayı'nın komutanı olan Albay Budanov'un davasıydı. Budanov, Putin'in Devlet Başkanı seçildiği gün olan 26 Mart 2000 tarihinde, anne ve babasıyla, eteklerinde Budanov'un alayının geçici olarak konuşlanmış olduğu Tangi-Çu köyünde yaşayan, on sekiz yaşında bir Çeçen kızı olan Elza Kungayeva'yı kaçırdı, ona tecavüz etti ve sonra da onu öldürdü.

En ünlü Çeçen davası ise, Salman Raduyev'in davasıdır. Raduyev, Birinci Çeçen Savaşı'ndan bu yana komuta ettiği Dudayev'in Ordusu adı verilen güçlerle terörist saldırılar düzenlemiş, tanınmış bir Çeçen saha komutanı, bir tuğgeneraldi. Raduyev 2001 yılında yakalandı, ömür boyu hapse mahkûm edildi ve Yüksek Güvenlikli Solikamsk Hapishanesi'nde esrarengiz bir biçimde öldü. Solikamsk, Urallar'da bulunan Perm Bölgesi'nde yer alan, içinde tuz madenlerinin bulunduğu kötü bir üne sahip bir 'hapishane şehir'dir. Solikamsk, Çarlık zamanından bu yana sürgün yeri olarak kullanıldı. Raduyev, Çeçenistan'ın Rusya'dan bağımsızlığını kazanabilmesi için savaşanların bir sembolüydü. Onunkine benzeyen pek çok dava görüldü; bir kural olarak bu davalar, halkın konuyla ilgili bilgilenmesini önleyebilmek amacıyla kapalı kapılar ardında görüldüler. Bu uygulamaya neden gerek görüldüğünün anlaşılması genellikle çok güçtür. Zaman zaman, büyük güçlükle ve gizlilik içinde, Çeçen savaşçılara karşı açılmış davaların mahkeme kayıtlarına erişmek mümkün olabiliyor. Bu davalarda sanıklar, kanıtların toplanması ve değerlendirilmesi için zaman kaybedilmeksizin suçlu bulundular.

Bundan dolayı, ister Federal olsun ister Çeçen, savaş suçu işlemiş olmakla suçlananların oluşturduğu ilk kategoride yer alanların hiç-

biri adil biçimde yargılanmadı. Mahkûmiyet kararı verildikten sonra Çeçen savaşçılar, uzun süre sağ kalamayacakları ücra çalışma kamplarına ve hapishanelere gönderildiler. Kamuoyu araştırmalarına göre, hükümeti ve Devlet Başkanı'mn Çeçenistan'da yürüttüğü savaşı destekleyenler bile, Çeçen savaşçıların yetkililerin verdikleri emirle 'ortadan kaldırıldıkları'na inanıyorlar. Rusya'da hemen hiç kimse yargı sisteminin adil olduğuna inanmıyor. Hemen herkes yargının, devletin yürütme erkine tabi olduğunu biliyor.

İkinci tür savaş suçluları, yanlış zamanda yanlış yerde bulunan, tarihin buldozerinin üzerlerinden geçtiği, savaşçı olmayan ancak birilerinin suçlanması gerektiğinde sadece Çeçen oldukları için suçlanmış insanlardan oluşuyor. İslam Hasuhanov'un davası bunun tipik bir örneğidir. Bu davayla ilgili her şey, Stalin'in 1937 yılında doruk noktasına ulaşmış olan temizliklerini hatırlatıyor. Tanık ifadeleri insanlar dövülerek alındı, sanıkların iradesini kırmak için işkence ve psikotropik ilaçlar kullanıldı. Kendilerini sadece FGB'nin değil fakat Çeçenistan'da cirit atan diğer bütün istihbarat örgütlerinin işkence tezgâhlarında bulan Çeçenlerin çoğu bu cehennemi yoldan geçtiler. İnsanlar, suikast sonucunda öldürülene kadar Moskova yanlısı kukla Çeçen hükümetinin başında bulunan Ahmet-Hacı Kadirov'un sadık adamları tarafından işkenceden geçirildiler; insanlara ordu komutanlarının odalarında, Ordu birliklerindeki çukurların içinde, polis karakollarındaki hücrelerde işkence edildi.

Bu vahşice uygulamaların hepsi FGB tarafından koordine edildi ve yönetildi. Bunları yapanlar Putin'in adamlarıdır, Putin tarafından destekleniyor ve Putin'in politikalarını uyguluyorlar.

STALİN HEP BİZİMLE OLACAK

DOSYA

İslam Şeyh-Ahmedoviç Hasuhanov, 1954 yılında Kırgızya'da doğdu. 1973 yılından itibaren Sovyet Ordusu'nda hizmet vermeye başladı. Kiev Yüksek Denizcilik Politik Koleji'nden mezun oldu. 1978 yılından itibaren Baltık Filosu'nda ve 1989'dan itibaren de Pasifik Filosu'nda hizmet verdi. 1991 yılında Moskova'daki Lenin Politik Askeri Akademisi'nden mezun oldu. Hasunhanov, askeri bir akademiden mezun olmuş bir denizaltı subayı olarak, Rus Donanması'nın seçkin kesiminin bir üyesi sayılıyordu. 1998 yılında, büyük bir nükleer deni-

zaltı olan B 251'in komutan yardımcısı konumundayken, birinci sınıf kaptan rütbesiyle emekliliğine hak kazandı ve 1998 yılından itibaren Grozni'de yaşamaya başladı. Aslan Maşadov'un hükümetinde Askeri Müfettişliğin ve Maşadov'un personelinin yöneticiliğini yapıyordu. İkinci karısı ve iki oğlunun annesi olan, Maşadov'un yeğeniyle evliydi. Hasuhanov, Birinci ve İkinci Çeçen Savaşları'nda aktif olarak yer almadı ve hiçbir zaman Federal yetkililerden kaçmadı. 20 Nisan 2002'de, Şali'nin bölge merkezinde, FGB özel birimleri tarafından 'uluslararası bir terörist' ve 'yasadışı askeri oluşumları (YAO'lar) örgütleyenlerden biri' olarak tutuklandı, Kuzey Osetya-Alaniya Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi tarafından, on iki yıl süreyle sert bir rejimle yönetilen bir çalışma kampında tutulmaya mahkûm edildi.

DAVA ÖNCESİ

FGB'nin alıp götürdüğü bir insana ne olur? 1937'nin Çeka'sı tarafından, Soljenitsyn'in Çeka'sı tarafından ve Soljenitsyn'in Gulag'ına götürülen insanlardan söz etmiyorum; günümüzün vergi mükellefleri tarafından giderleri karşılanan, Çeka'nın modern hali olan bir örgüt tarafından alıp götürülen bir insana ne olur? Hiç kimsenin elinde bu konuyla ilgili kesin kanıtlar yok, ancak herkes, her zaman olduğu gibi korkuyor.

Tıpkı Sovyet rejiminde olduğu gibi, buralardan çok az insan sağ olarak geri dönebiliyor. İşte, bu ender görülen örneklerden biri de İslam Hasuhanov vakasıdır.

56/17 No'lu Ceza Davası dosyasına göre, İslam Hasuhanov 27 Nisan 2002 tarihinde, Şali'de, Mayakovski Caddesi'nde tutuklandı ve Rus Federasyonu'nun Ceza Yasası'nın 222. maddesi gereğince 'ateşli silah bulundurmak ve taşımak'la suçlandı. Böyle bir suçlama insana, var olduğu ileri sürülen silahlarla ilgili kimi kanıtlar bulunduğunu düşündürtüyor.

Gerçekte, Çeçenistan'da alışılmış olduğu şekilde, maskeli silahlı kişiler, şafak vakti Hasuhanov'un ailesiyle birlikte yaşadığı akrabalarının evine zorla girdiler. Hasuhanov'u, üzerine herhangi bir ateşli silah yerleştirme zahmetine bile girmeden -Hasuhanov'un ateşli silahı yoktu- sürükleyerek götürdüler. Çeçenistan'da 'uluslararası teröristler'i araştırmak üzere faaliyet gösteren özel Federal birimler, uzun zamandan bu yana hiçbir şeyden dolayı sorumlu tutulmayacaklarını gayet iyi biliyorlar. Bu kez bir muhbirin verdiği bilgiyle hareket ediyorlardı ve kaderi çoktan kararlaştırılmış olan bir YAO yöneticisini götürdükle-

rinden şüpheleri yoktu. Nasıl olsa bu kişi sağ kalmayacak diye düşündükleri için, bir tabanca, bir saldırı silahı, kanıt olarak gösterilmedi.

Yine de 222. madde gereğince ateşli silah bulundurma ve taşıma suçlamasının yapılmasına izin verildi. Tahrif edilmiş olan 27 Nisan tarihi de olduğu gibi bırakıldı. Bu türden kayıp haftalar, bizim Çeçenistan'daki anti-terörist operasyonlarımızın karakteristik bir özelliğidir. Bir adam tutuklanır ve kaybolur. Hiç kimse ondan sorumlu değildir, güvenlik kuruluşlarından hiçbiri onunla ilgili bilgi sahibi olduğunu kabullenmez. Akrabaları umutsuzca nerede olduğunu bulmaya çalışırlar ancak sanki bu insan hiç var olmamıştır. Bu, istihbarat örgütlerinin o kişiden ihtiyaç duydukları her şeyi dayak yoluyla elde ettikleri zaman aralığıdır.

Hasuhanov 20 ile 27 Nisan arasındaki döneme ilişkin olarak çok az şey hatırlayabiliyor. Dayak, iğne, daha çok dayak, daha çok iğne. Bunun dışında bir şey hatırlamıyor. Bu korkunç haftanın on gün sonrasında yapılan duruşmanın tutanaklarında Hasuhanov şunları söylüyor: "İlk yedi gün boyunca, Şali'deki, dayağa maruz kaldığım FGB binasında tutuldum. Bu sırada kaburga kemiklerimde on dört kırık, böbreğimde zedelenme meydana geldi."

Hasuhanov'dan aldığı yaralar sonucunda ölmeden önce ne elde etmeye çalıştılar? Ondan kendilerini Maşadov'a[3] götürmesini istediler. Bunu yaptıktan sonra ölebilirdi. Sorun şuydu ki, Hasuhanov onları Maşadov'a götürmedi ve bir denizaltı subayının sahip olduğu güçlü bünye sayesinde ölmedi de.

30 Nisan'da Hasuhanov'a karşı davayı resmileştirmeye karar verdiler. Bunu yapabilmek için, Hasuhanov bir başka Çeçen bölge mer-

3) Aslan Maşadov, sürmekte olan Çeçen Savaşı'nda Çeçen direniş güçlerinin önderidir. Maşadov 1997 yılında Çeçen İçkeriye Cumhuriyeti'nin Devlet Başkanı seçildi; bu göreve seçilmesinin yasalara uygun olduğu, hem Kremlin hem de seçime gözlemciler göndermiş olan Avrupa'daki Güvenlik ve İşbirliği Örgütü tarafından tanındı. Buna karşılık Putin 1999 yılında Maşadov'u *de facto* olarak görevinden azletti. Maşadov buna cevabını, Çeçenistan'ın Federal askerler tarafından işgaline karşı direnişin başına geçmek yoluyla karşılık verdi. O zamandan bu yana Maşadov, Rusya'nın en çok aranan listesinde yer alıyor.

İslam Hasuhanov, Maşadov'un yeğeniyle evli. Rusya'da, Donanma'nın seçkin füze atan kruvazörlerinden birinde denizaltı subayı olarak hizmet vererek tanındı. Hizmet süresini tamamladıktan sonra saygın bir biçimde görevini bıraktı ve Maşadov'un uluslararası düzeyde yasal Devlet Başkanı olarak tanındığı dönemde Çeçenistan Savunma Bakanlığı'nda çalıştı. Bu, Hasuhanov'un, aslında bu dönemde Maşadov için çalışmış olmasından dolayı, on iki yıl hapse mahkûm olmasını engellemedi. Kuzey Osetya-Alaniya Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi'nin de kabul ettiği gibi, Maşadov'a karşı verdiği ifade Hasuhanov'dan ön sorgu aşamasında, barbarca işkenceler yapılarak alındı. Bu davanın, işkenceye başvurulduğunun kabul edildiği duruşma tutanakları, daha sonra, bu dava üzerinde çalışmalarını sürdürmekte olan Uluslararası Af Örgütü'ne gönderildi.

kezinde, Znamenskaya köyünde, geçici bir sorgulama merkezine götürüldü (o tarihte Çeçenistan devlet savcısı Aleksander Nikitin'di). Bu merkez 12 Mayıs 2003 tarihinde bir kadın intihar bombacısı tarafından yeryüzünden silindi. Bunun ardından insanların çoğunun en sonunda adaletin yerini bulduğunu düşündükleri Çeçenistan'da genel bir hoşnutluk havası oluştu. O merkezde ne kadar çok insan işkence görmüş ve o bölgede gizlice gömülmüştü!

Hasuhanov, Znamenskaya'ya getirildiğinde ölü gibi görünüyordu. Vücudu bir çuvala dönmüştü, ancak hâlâ nefes alıyordu. İşkence, FGB'nin Çeçenistan müdürlüğünün soruşturma bölüm başkan yardımcısı Yarbay Anatoli Çerepnev'in gözetiminde sürdü. Çerepnev, Hasuhanov davasında, işkencenin düzeyi konusunda karar veren ve gerekli kanıtları elde etmek için süreci yöneten baş sorgu görevlisiydi.

Mahkeme tutanaklarından aktarıyorum:

> "Size karşı neden şiddete başvuruldu?"
>
> "Sorgulamaların tamamında, bütün ilgilendikleri Maşadov'un ve benim kaçırma niyetinde olduğumu iddia ettikleri denizaltının nerede olduğuydu. Bana karşı, bu iki soruyla bağlantılı olarak şiddete başvuruldu."

Hasuhanov, kendisini sorgulayanları Maşadov'a götüremezdi, çünkü onu son olarak 2000 yılında görmüştü ve sonrasında onunla sadece teyp kasetleri aracılığıyla ilişki kurmuştu. Maşadov, gerekli olduğu durumlarda bir kasede sesini kaydediyor ve bunu bir kurye aracılığıyla Hasuhanov'a gönderiyordu. Zaman zaman Hasuhanov da ona cevap gönderiyordu. Kuryelerden biri FGB muhbiri olmuştu. Hasuhanov, tutuklanmadan önce son kez, 2002 yılının Ocak ayında bir kaset aldı ve tutuklanmadan iki gün önce bu kasete cevap verdi. Teyplerde Maşadov, Hasuhanov'a genellikle, görünüşe bakılırsa kayda geçmesi amacıyla, kendisinin saha komutanlarına ne kadar para göndermiş olduğunu teyit etmesini istiyordu. Maşadov'un bunu neden istemiş olduğunu daha sonra göreceğiz.

Şimdi denizaltıya geri dönelim. Denizaltının öyküsü detaylı olarak anlatılmayı hak ediyor. Hasuhanov emekli olmadan önce yüksek rütbeli bir denizaltı subayıydı; hem Sovyetler Birliği döneminde hem de Sovyetler sonrası dönemde, nükleer denizaltı filosunda subay olmuş tek Çeçendi. Bu sebeple, Yarbay Çerepnec onu, "Nükleer bir denizaltıyı kaçıracak, nükleer bir savaş başlığını ele geçirecek, Dev-

let Duması Vekilleri'ni rehin alacak, bir nükleer savaş başlığını ve rehinleri öldürme tehdidini öne sürerek Rusya Federasyonu'nun anayasal sisteminde değişiklikler yapılmasını talep edecek bir YAO planlamakla," suçlamaya çalıştı. Bu, Çerepnev tarafından Çeçenistan devlet savcısı makamına, Hasuhanov'un gözaltı tutulmasına devam edilmesi için izin istemek üzere gönderilmiş bir formdan doğrudan yapılmış bir alıntıdır. Talep reddedilmedi.

Çerepnev, Hasuhanov'u suçlayabilmek için elinden gelen her şeyi yaptı ancak elde ettiği sonuç hiç de muazzam değildi. Hasuhanov kendisine yapılan suçlamaları kabul etmedi, zaten kabul de edemezdi. 1992 yılında, Çerepnev'in kendisini kaçırmayı planlamakla suçladığı denizaltını, donanmada söylendiği şekilde, Hasuhanov bizzat 'inşa' etmişti. Hasuhanov, denizaltının inşa edilmesini, bu denizaltıda hizmet vereceğini bilerek izleyip denetlemişti. Bunu gelecekteki mürettebatı adına yapmıştı.

Çerepnev denizaltı kaçırma hikâyesi üzerinde büyük bir gayretle çalıştı. FGB, Çeçen savaşçılar tarafından, Hasuhanov'un sağladığı istihbarat temelinde yazıldığı iddia edilen sahte belgeler hazırladı. "Çeçen YAO'ların Rusya Federasyonu toprakları üzerinde bir sabotaj eylemi düzenlemek için bir çalışma planları ve Pasifik Donanması'nın 4. Nükleer Denizaltı Filosu üslerinin elle çizilmiş haritaları," ve "Rusya toprakları üzerinde bir terörist eylem düzenleme planları" vardı. Elbette bütün bunlara, "operasyonun detaylı biçimde planlanması, ilgilendiğimiz bu bölgeyle ilgili olarak 1995 yılının Aralık ayında yapmış olduğumuz gözlem ve keşiflere dayanılarak hazırlandı" diyen kasıtlı bir not eklenmişti. Hasuhanov'un bu sözlerin altına imzasını atması isteniyordu.

Gelgelelim, ona bu metini imzalatamadılar. Daha önce denemedikleri bir şey olmamasına karşın, FGB onu daha ustalıklı biçimde dövmeye başladı. Ne var ki bu sefer onu planlarını bozduğu için dövüyorlardı.

Çerepnev'in, Hasuhanov'a, acı ve psikotropik ilaçların bir bileşimi sonucunda imzalatabildiği tek şey (mahkeme kararında kullanılan terim 'onaylamak'tı), 'Maşadov'un verdiği emirler ve operasyon talimatları'yla ilgili boş kâğıtlar oldu. Çerepnev bu kâğıtlara işine geleni yazdı. İşte, yapılan bu çarpıtmalara bir örnek:

> 2 Eylül 2000'de Hasuhanov, bütün saha komutanlarına, Federal güçlerin kullandığı otoyollara ve güzergâhlara, mayınların ve patlayı-

cı düzeneklerin üzerini örtmek için küçük çiviler, somunlar ve bilyeler saçmaları emrini veren bir talimat yayınladı. Böylelikle Hasuhanov, YAO'da önde gelen bir rol oynuyor olmasından yararlanarak, bilinçli biçimde gerçekleştirdiği eylemlerle, YAO'nun diğer katılımcılarını Çeçen Cumhuriyeti toprakları üzerinde anayasal düzenin kurulmasına karşı çıkmaya yönelik terörist eylemler yapmaya teşvik etti.

Çerepnev, aynı zamanda Hasuhanov'dan kendi sorgusunun tutanaklarını okumadan imzalamasını istedi. İşte size, bu tutanakların ne tür şeyler olduklarına dair bir örnek:

(Sözümona Çerepnev tarafından sorulan) *Soru:* Rus subaylara bir konuşma metninin fotokopisini gösterdin; tarih 25 Kasım 2000, No. 215. Bu konuda ne diyorsun?

(Sözümona Hasuhanov tarafından verilen) *Cevap:* Bu tür belgelerin hazırlanması ve dağıtılması, benim yönetimim altındaki, Çeçen İçkeriye Cumhuriyeti silahlı kuvvetler operasyonlar müdürlüğü tarafından yürütülen propaganda çalışmasının bir parçasını oluşturuyordu. Söz konusu konuşma, Rus medyasının anti-terörist operasyonun kaydettiği gelişmeyle ilgili verdikleri haberleri etkisiz hale getirmeyi amaçlıyordu. Bu tür dokümanları dağıtmanın Çeçen Cumhuriyeti bölgesinde istikrarın bozulmasına yol açabileceğini biliyordum, ancak bunu bile bile faaliyetlerimi sürdürdüm...

Bu, Ordu'nun tipik edebi üslûbudur. Bu kalitede bir malzeme elde edebilmek için Hasuhanov'a Znamenskaya'da bütün bir ay boyunca işkence edildi.

Mahkeme kayıtlarında şöyle yazıyor:

Atılan dayakların sonucu olarak artık hiçbir şey anlamıyor ve hiçbir şeye tepki veremiyordum. Bana iğneler yapıldı ve Kuzey Osetya'daki FGB'ye gönderildim. Orada beni sorgu birimine vermek istemediler, çünkü doktorları, daha önce atılmış olan dayaklar sonucunda 48 saat içinde öleceğimi söylemişti. Beni bir kereste imalathanesine götürdüler; Şirket No. YaN 68-1.

"Size tıbbi yardımda bulunuldu mu?"

"Kereste imalathanesinde öylece yattım ve üç ayda kendimi güç bela toparladım."

Bu kereste imalathanesi de neyin nesiydi? Çeçenistan'da 'temizlikler'in ardından ortadan kaybolan insanlarla ilgili hikâyelerde zaman za-

man bu kereste imalathanesinden söz edilir. Oraya gitmiş ve oradan sağ olarak çıkmış olanlar, oraya kereste kampı diyorlar. Bu Stalin'in döneminden kalma bir terim. Resmi adı, Şirket No. YaN 68-1 ve Kuzey Osetya Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı'nın sorumluluğunda olan bir yer.

'Kereste imalathanesi'yle ilgili olarak bütün bildiğimiz, polis (esas olarak FGB ajanları) tarafından dövülerek yarı ölü bir hale getirilmiş olan insanları kabul ettiği. Şirket bu insanların hiçbir kimlik belgesine sahip olmamalarını görmezden geliyor. Bunlar Federallerle karşılaştıktan sonra herhangi bir iz bırakmadan ortadan kaybolan, yok-insanlar.

'Kereste imalathanesi'nde çalışıp, işyerlerine yasal haklarından yoksun durumdaki insanları yasadışı biçimde kabul eden bu insanların bazılarına minnettarlık borçluyuz. Aksi halde ölecek olan birçok insanın hayatını kurtardılar: öleceği düşünülen ancak Federallerin vurup öldürme zahmetine girmediği insanlar, Çeçenistan'dan Osetya'ya götürüldüler ve imalathaneye, FGB'nin ellerini kirletmesine gerek kalmadan ölmeleri için bırakıldılar. İkinci Çeçen Savaşı sırasında orada kaç kişinin öldüğünü ya da bu insanların kimler olduğunu kimse bilmiyor. İnsanları oraya öylece atarak arkalarında bir mezarlar yığını bıraktılar. Diğer yandan, ne kadar insanın sağ kurtulduğunu biliyoruz. Hasuhanov bunlardan biri. Bir koruma görevlisi Hasuhanov'un haline acıdı ve işe her gelişinde ona evinden süt getirdi, sadece bu kadar.

Hasuhanov böylece bir kez daha sağ kurtuldu ve bir kez daha kendisini Çerepnev'le karşı karşıya buldu. FGB'nin Çeçenistan müdürlüğünde bir kural vardır; sorgulamadan sağ kurtulan biri mahkemeye çıkarılır. Ancak birçokları mahkemeye çıkarılmadı; bu nedenle 'uluslararası teröristler'in yargılandıkları davaların sayısı çok azdır ve bu tür davaların aralarında çok fazla süre vardır. Bununla birlikte elverişli bir önlem olarak, en azından birkaç tane bu türde davanın olması gerekir. Bütün anti-terörist operasyonun yürütülmesi sırasında, arada sırada 'teröristler'i yargılamanın iyi olacağı düşünüldü. Batılı yöneticiler zaman zaman Putin'e sorular sorarlar, o da FGB'den ve askeri başsavcıdan bilgi ister ve onlar da bu bilgiyi temin etmek için ellerinden geleni yaparlar. Elbette sadece birinin sağ olarak kurtulduğu durumlarda.

VLADİKAFKAS

Vladikafkas, Çeçenistan ve İnguşistan'a sınır komşusu olan Kuzey Osetya-Alaniya Cumhuriyeti'nin başkentidir. Osetya da bütü-

nüyle anti-terörist operasyonun ayrılmaz bir parçasıdır. Kuzey Osetya'da yer alan Mozdok, Federal grupların Çeçenistan'a gönderilmeden önce biraraya getirildikleri ana askeri üstür. Burası 2003 yılında iki büyük intihar bombalama eylemine sahne oldu: 5 Haziran'da bir kadın, askeri pilotları taşıyan bir otobüse bindi ve kendisini havaya uçurdu; 1 Ağustos'ta da bir adam, bir ton patlayıcıyla dolu bir kamyonla bir askeri hastaneye çarptı.

Vladikafkas, 'uluslararası teröristler'e karşı çok sayıda davanın imal edildiği geleneksel mekândır. Burada avukatlar savunma makamı olmaktan çok mahkemeyle, FGB'yle ve savcılık makamıyla yakın irtibat halindedirler. Vladikafkas, aynı zamanda FGB'nin Çeçenistan müdürlüğü ajanlarının sık sık görev yerlerini bir süreliğine değiştirerek, savaştan en uzak bölge olduğundan kurbanlarını sorgulamak için getirmeyi tercih ettikleri yerdir.

Çerepnev de Vladikafkas'daki Hasuhanov'u görmeye gitti ve ona bir avukat buldu. Rusya'nın 1 Haziran 2003 tarihinden bu yana, en yüksek Avrupa standartlarıyla uyumlu, ilerici bir yeni ceza yasası prosedürü var. Bu yeni prosedür diğer şeylerin yanı sıra, bir zanlının yanında bir avukat olmadan sorgulanmasını yasaklıyor, ancak elbette 'gerekli olduğu durumlarda' her şey eskiden olduğu gibi devam ediyor. Her halukârda Hasuhanov, 20 Nisan'dan 9 Ekim 2002 tarihine kadar, yaklaşık altı ay boyunca, hiçbir yasal temsil şansına sahip olmadı. 'Kereste imalathane'sinde kafatası iyileşene ve parçalanmış kaburga kemikleriyle ellerindeki kırıklar geçip de mahkeme önüne çıkmaya hazırlanabilecek hale getirilinceye kadar Hasuhanov'a yasal temsil imkânı tanınmadı.

Burada yine detaylara dikkat etmek gerekiyor. 8 Ekim'de Çerepnev, resmi bir emirle Hasuhanov'u bir soruşturma için çağırdı ve ona, kendisine başvuruda bulunması talimatını verdi. Çerepnev'in Hasuhanov'dan kendisine göndermesini istediği başvuru metninde şöyle deniyordu: "Sizden bana ön-sorgulama için bir avukat tutmanızı rica ediyorum. Şu ana kadar bir avukata ihtiyacım olmadı ve bu bağlamda sorgulamayı yürüten bölümlere yönelik olarak herhangi bir şikayetim yok. Sizden sorgu görevlisinin takdir yetkisi içinde bir avukat seçmenizi rica ediyorum..." Daha sonra, 9 Ekim'de Hasuhanov, Vladikafkas'lı bir savunma avukatı olan Aleksander Jilihov'un hazır bulunduğu ilk sorgusuna alındı. Hasuhanov, avukatın bir FGB

ajanı olduğundan şüphe ediyordu;[4] Jilikhov, Hasuhanov'un şüphesini ortadan kaldıracak hiçbir davranışta bulunmadı. Hasuhanov'a hiçbir tavsiyede bulunmadı, soruşturma süresince pasif bir biçimde oturdu ve hiçbir şey söylemedi.

Mahkeme kayıtlarında şöyle deniyor:

> "Daha önce avukatın hazır bulunmadığı sırada verdiğin ifade ile daha sonrasında avukatın bulunduğu sorgulama sırasında verdiğin ifade arasında bir fark olup olmadığını söyleyebilir misin ve eğer aralarında fark varsa bu fark nedir?"
>
> "Arada bir fark var. Daha önce okumam için bana sorgunun tutanakları verilmemişti. Avukatın hazır bulunmasının ardından verildi."

Hasuhanov, toplam olarak, bir savunma avukatının hazır bulunduğu bu türden üç sorguya -9, 23 ve 24 Ekim 2002 tarihlerinde- alındı. Daha önemlisi, bu üç gün sırasında Çerepnev, Hasuhanov'dan Znamenskaya'da asıl olarak dayak yoluyla alınmış olan ifadeleri sadece biçimsel değişiklikler yaparak kopyaladı ve bunlar 'ceza yasası prosedürüne uygun biçimde alınmış ifadeler' haline geldi.

Çerepnev, 25 Ekim'in soruşturmanın son günü olacağını açıkladı. Çerepnev, Hasuhanov'a iddianamenin kısa süre içinde eline geçeceği bilgisini verdi ve bunu mümkün olan en kısa sürede imzalaması gerektiğini söyledi. Yani, Hasuhanov hiçbir hayale kapılmamalıydı; iki gün süreyle, 29-30 Ekim tarihlerinde bir hücrede -elbette yanında bir avukat olmaksızın- tutuldu. Nereye götürülmüş olduğu-

4) Rus ceza yasası prosedürü, sanığın ödeme gücüne bakılmaksızın bir avukata ulaşma imkânının bulunması gerektiğini öngörüyor. Ne var ki İkinci Çeçen Savaşı sırasında polis, bu sistemi sanıklara, eski işverenlerinin ajanlarından başka bir şey olmayan savunma avukatları tayin ederek kötüye kullanmaya başladı. Bu tür kişiler 'içeriden avukatlar' olarak biliniyorlar. Aynı zamanda, FGB'yle birlikte sürekli olarak çalışan ve bu şekilde bunun gerekleri konusunda, savundukları farz edilen insanlardan daha fazla şey bilen avukatlar da var. Bu tür avukatların işlevi, yasa bir avukatın hazır bulunmasını gerektirdiği durumda boy göstermek. FGB görevlileri de aynı zamanda FGB'nin kaçırdığı şüphelileri temsil etmek üzere içeriden avukatlar atıyorlar. Akrabalar sadece bir aile üyesinin kaybolduğunu biliyorlar. FGB, şüpheliyi kasıtlı olarak saklar, şüphelinin akrabalarına ne bu kişinin nerede olduğu ne de neyle suçlandığına ilişkin bilgi verir. Genellikle hiçbir resmi suçlama yapılmaz. Kaybolan kişinin gözaltında tutuluşu yasadışıdır, ancak ailesinin onun adına bir avukat tutmasına engel olunur. Bu tür kurbanlar haftalarca ya da aylarca 'kayıp' konumunda kalabilirler; Hasuhanov vakasında bu süre yaklaşık olarak altı ay oldu. Bu sırada, Hasuhanov vakasında olduğu gibi, bu insanlardan dayakla ifade alınır. Ailenin bu kişinin başına ne geldiği ya da nerede olduğu konusunda hiçbir fikri yoktur. Bütün polis ve cumhuriyetin güvenlik güçleri bu isimde birini gözaltına aldıklarını inkâr ederlerken, aslında bu kişiye, bir avukat atanmış olmasına karşın, FGB tarafından işkence edilmektedir.

nu bilmiyordu. Başına bir kukuleta geçirilmişti ve kurşuna dizilecekmiş gibi dışarı çıkarıldı. Nöbetçiler tüfeklerinin horozunu kaldırarak, "Sonun geldi," dediler.

Kurşuna dizme hazırlıkları, iddianameyi imzalamasını sağlamak üzere Hasuhanov'u korkutmak amacıyla tasarlanmış bir hileydi.

Elbette ki Hasuhanov iddianameyi imzaladı. Ancak direnci tam olarak kırılmadı ve duruşma sırasında iddianamenin temel aldığı her şeye itiraz etti. Her şeye karşın iddianame, yeni Çeçenistan savcısı Vladimir Kravçenko tarafından onaylandı ve bu metin olduğu gibi, harfi harfine Yargıç Valeriy Djioyev'in kararında yer aldı.

Kendi yorumlarımla birlikte her iki metinden alıntılar yapacağım. Ceza davalarının nasıl imal edildiklerini ve aynı zamanda bu sahtecilerin hiçbirinin teşhir edilmekten ya da bu kayıtların (Rus geleneklerine uygun olarak zamanla kesinlikle yeniden yazılacak olan) tarihin hammaddeleri olarak kalacakları gerçeği karşısında en ufak bir endişe duymadıkları kolaylıkla görülebilir.

> Hasuhanov 1999 yılının Nisan ayında... Federal yasaların izin vermediği silahlı bir oluşuma gönüllü olarak katıldı. Hasuhanov, 'askeri hesapları denetleme' konusundaki deneyimini kullanarak Maşadov'a yardımcısı olmasını öneren, Maşadov'un yardımcılarından Hambiyev Mahomed'le ilişkiye geçti, daha sonra da bir YAO oluşturuldu.

Aslında olan şuydu: Hasuhanov emekli olduktan sonra Grozni'ye geri döndü. Akademik eğitim almış yegâne Çeçen subay olarak, Maşadov tarafından Çeçen hükümetinde görev almaya davet edildi. 1999 yılında bu hükümet, cumhuriyetin resmi hükümetiydi, Moskova tarafından finanse ediliyordu ve Maşadov, Çeçenistan'ın, Moskova tarafından tanınmış, yasal olarak seçilmiş devlet başkanıydı. Maşadov'un, Hasuhanov'a önerdiği 'askeri hesapları denetleme' işi yakıcı bir öneme sahipti. Çeçen bürokrasisi, Moskova'daki bürokratlar gibi gırtlağına kadar rüşvete batmıştı ve hükümetin askeri fonların akışını, özellikle Rusya Federal Hazinesi'nden gelen fonları izleyebilecek, bilgili birine ihtiyacı vardı. Bu ne türden bir YAO'ydu böyle?

Mahkeme tutanaklarından aktarıyorum:

> [Savcı şöyle sordu:] "Devlet başkanı Maşadov'un yaptıklarını yasal davranışlar olarak mı görüyordun?"

"Evet. Maşadov'un, hükümetin ve güvenlikle ilgili bakanlıkların daha sonra yasadışı sayılacaklarını bilemezdim. Maşadov'u devlet başkanı olarak tanıyordum. Maşadov, Rus yöneticiler tarafından tanınıyordu, bakanlarıyla toplantılar düzenleniyordu, mali kaynaklar tahsis ediliyordu, bu şekilde elbette ben bir YAO'ya katıldığımı bilmiyordum."

"Sizin işiniz İçkeria Çeçen Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı'nın mali işleriyle genel yönetiminin teftişi miydi?"

"Evet, bu denetimin sonuçlarını 1999 yılının Haziran ayında Maşadov'a ilettim. Yapılan her harcamanın listesini oluşturdum. Bu bilgiyi Rusya Federasyonu'nun İçişleri Bakanlığı'ndan aldım. Bütün bilgi resmi kanallardan geldi. Herhangi bir sürecin yasadışı olduğunu düşünmem için hiçbir sebep yoktu."

Hasuhanov'un savaş öncesindeki işi, gerçekten de hem mali işlerin ve idari işlerin teftişi, hem de Çeçenistan'ın güvenlik güçleri -İçişleri Bakanlığı, ulusal ve başkanlık muhafızları ve ordu personel karargâhı- için tahsis edilmiş mali kaynakları denetlemek ve izlemek için bir sistem oluşturmaktı. 1999 yılının yazında Hasuhanov, silah ve üniforma alımı amacıyla ordu personel karargâhından hatırı sayılır miktarda para geçtiğini saptadı, ancak, örneğin Savunma Bakanlığı'nın Grozni Kızıl Çekiç Fabrikası'ndan ısmarladığı roket fırlatıcıları askeri açıdan yararsızdılar. Bu açıkça zimmete para geçirmekti. Bunlar Çeçenistan'da, Gudremes kasabasında, bir takımı 60 ruble fiyatına üretiliyordu, ancak bunlara eşlik eden belgelerde 'Baltık Devletleri Malı' oldukları, bundan dolayı da fiyatlarının daha yüksek olduğu belirtilmekteydi.

Hasuhanov bütün bunları Maşadov'a rapor etti ve askeri denetim bürosu direktörü birdenbire, Devlet Başkanı'mn, bütün bu zimmete para geçirme işinin içinde yer alan güvenlik güçleriyle ihtilafa girdi. Hasuhanov askeri denetim bürosunda sadece bir hafta çalıştıktan sonra Maşadov, etrafında acilen dürüst insanları toplamaya ihtiyaç duyduğundan, kendisini personel başkanlığına atadı.

1999 yılının Temmuz ayının sonlarıydı. Personel Başkanı Hasuhanov çalışmaya Ağustos ayında, içinde yer almayı reddettiği İkinci Çeçen Savaşı'nın patlak vermesinden birkaç gün önce başladı.

(Kapalı kapılar ardında yapılmış olan) duruşmaların tutanaklarını okurken, davanın tam bir danışıklı dövüş mantığıyla görüldüğünü hissetmemek mümkün değil. Birileri Hasuhanov'un çok ciddi bir suç yüzünden ortadan kaldırılması gerektiğine karar vermişti, ancak

hiç kimse bu suçun ne olduğunu söylemiyordu. Bu, 1999'da Hasuhanov'un bilgisine sahip olduğu ve 2002-2003'te dönüp kendisini vuran bir şey miydi? Zimmete geçirilen Federal fonların sırrı mıydı? İkinci Çeçen Savaşı'nın başlamasında büyük ölçüde bu sahtekârlığın rol oynadığına, bunun suça bulaşmış olanların izlerinin sonsuza dek kapatılmasını sağlayacak bir savaş olduğuna ilişkin kuşkular var. Rus askeri kuvvetlerinin yüksek kademelerinin hâlâ barış görüşmelerine karşı çıkmalarının sebebi de acaba bu mu?

İşte, iddianameden bir başka alıntı:

> Hasuhanov YAO'nun çalışmalarında aktif olarak yer aldı ve 1999 yılında YAO'nun finanse edilmesiyle ilgili konularla uğraştı. Kendisini 'Çeçen İçkeriye Cumhuriyeti' olarak ilan eden YAO'nun Ulusal Muhafızları'na, Genel Karargâhı'na ve İçişleri Bakanlığı'na sağlanan mali kaynaklarla ilgili olarak bir denetleme sistemi tasarladı ve bu sistemi uygulamaya koydu. Hasuhanov, bu mevkide örgütsel yeteneğini ve etkinliğini sergileyince, Maşadov tarafından 1999 yılının Temmuz ayının sonlarında kendi personelinin başkanlığına atandı. Hasuhanov yukarıda ismi belirtilen YAO'nun faaliyetlerinde aktif biçimde yer aldıktan sonra, Çeçen İçkeriye Cumhuriyeti'nin toprakları üzerinde anayasal düzeni restore etme amaçları doğrultusunda, Federal devlet güçlerine, silahlı direnişi de içeren araçlarla karşı koymakla ilgili temel kararların alınmasında rol oynadı.

Eğer FGB güçleri tarafından tarihin bu utanmazca çarpıtılması karşılığında Hasuhanov'a ödetilmiş olan bedeli bilmiyor olsaydık, tüm bunlara rahatlıkla gülüp geçebilirdik.

Duruşma tutanaklarından aktarıyorum:

> "Mahkemeye silahlı operasyonların başlamasından tutuklandığınız güne kadar geçen süre boyunca kişisel olarak neden Çeçenistan'da kalma gereği duyduğunuzu anlatın."
>
> "Kendisini yasal olarak seçilmiş Devlet Başkanı olarak addettiğimden, Maşadov'a sırtımı dönmem gerektiğini düşünmedim. Savaşı durduramazdım ve elimde bulunan tüm imkânlar çerçevesinde yapabileceğim her şeyi yaptım... Bazen onun ricalarını yerine getirdim. Ormanlarda askeri yürüyüş yapabilecek durumda değildim, ancak elimden ne geliyorsa yaptım. İnsanların öldüklerini gördüm. 'Anayasal düzeni yeniden inşa etmek'le ne kastedildiğini biliyorum. Bu savaşın bütünüyle bir soykırım olduğunun üzerini örtecek değilim. Buna karşılık hiçbir zaman terörist eylemler yapılmasını emretmedim."

"Federal askerlerin öldürülmesini emrettiniz mi?"

"Bu emri verebilmek için komutam altında insanların olması gerekirdi. Komutam altında hiç kimse yoktu."

"Size doğrudan bağlı herhangi bir saha komutanı var mıydı?"

"Hayır."

Önümde üzerinde 'Sadece Resmi Kullanım İçin' diye yazan belgeler duruyor. Çerepnev davayı hazırladığı sırada Çeçenistan'daki bütün yerel FGB bölümlerine, kendi bölgelerinde 'ÇİC Silahlı Kuvvetler Operasyon Karargâhı Başkanı Hasuhanov'un verdiği saldırı talimatları' sebebiyle yaşanmış olan terörist eylemlerle ilgili bilgi isteyen bir yazı gönderdi. Hasuhanov'un 'saldırı talimatları'mn sorgusu sırasında imzaladığı ve daha sonra Çerepnev'in istediği gibi doldurduğu boş kâğıtlardan oluştuğunu hatırlıyorsunuzdur. Şaşırtıcı olmayan bir biçimde, yerel bölüm başkanlarınm tamamı, Hasuhanov'un herhangi bir terörist eylem sebebiyle aranmadığını cevabını verdiler. Çerepnev'e bu cevapları verenler kendi adamlarıydı, Çeçen savaşçılar değil.

Ne var ki bu, sağ kalmayı başardıktan sonra, gerçeklere rağmen, şimdi yargılanacak olan Hasuhanov vakasında olduğu gibi, 'YAO'nun önde gelen bir üyesi'nin suçlu olduğunu ilan edecek olan aygıtın işleyişini durdurmadı. Ne mahkeme ne de savcılık makamı 'resmi kullanıma özel' bu kâğıt yığınını biraz olsun inceleyip, göz önünde bulundurma zahmetine girdiler.

YARGILAMA

Hasuhanov'un davası, 14 Ocak ile 25 Şubat 2003 tarihleri arasında, Kuzey Osetya-Alaniya Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi'nde, Valeriy Djioyev başkanlığında, kapalı kapılar ardında ve çok hızlı biçimde görüldü. Mahkeme, soruşturmanın yürütülmesiyle ilgili olarak hiçbir uygunsuzluk tespit etmedi. Mahkeme, sanığa altı ay süreyle bir avukatla görüşme şansı verilmemiş olmasını ya da Hasuhanov'u temsil etmesi için davet edilen avukatın müvekkilini dövmüş olanlar tarafından seçilmesini ya da sanığın 20 ile 27 Nisan tarihleri arasında nerede olduğuna dair hiçbir bilgi bulunmamasını ya da işkence görmüş olmasını uygunsuzluk saymadı. Mahkeme Hasuhanov'un işkence gördüğünü kabul etti, ancak bu konu üzerinde hiçbir yorum getirmedi. İşte, mahkeme kararından bir alıntı:

Soruşturma sırasında Hasuhanov suçlu olduğuna dair hiçbir itirafta bulunmadıysa da, FGB görevlilerinin fiziksel ve psikolojik bas-

kısı altında, daha önceden hazırlanmış sorgulama tutanaklarını imzalamaya zorlandı.

Yargıç, Hasuhanov'a, "Size karşı şiddet içeren yöntemler uygulandığını söylediniz Size karşı şiddet içeren yöntemler uygulamış olanların isimlerini söyleyebilir misiniz?" diye sordu.

"İsimlerini söyleyemem, çünkü onları tanımıyorum."

İşkenceciler kurbanlarına kimliklerini açıklamayı ihmal etmişlerdi; mahkeme bu detayı görmezden geldi. Mahkeme, sanığın kafatasında bir çöküntü olmasına karşın, bir tıbbi rapor hazırlanması istemini dahi reddetti. Mahkeme, kereste fabrikasının müdürü Tebloyev'e, Hasuhanov'un fabrikanın hastanesinde kalıp kalmadığını sormakla yetindi. Tebloyev bu soruya şöyle cevap verdi: "Evet. 3 Mayıs 2002'den Eylül ayına kadar göğüs kafesindeki kırıklar nedeniyle orada yattı." Mahkeme bu bilginin de üzerinden atladı. Yine mahkemenin almış olduğu karardan aktarıyorum:

> Duruşmalarda sanık Hasuhanov kendisine atfedilen suçları işlediğini kabul etmedi. Yasal olarak seçilmiş olan Devlet Başkanı Maşadov'un belirli isteklerini ve vermiş olduğu görevleri yerine getirmeyi görevi olarak gördüğünü söyledi. Terörist eylemler gerçekleştirmek için hazırlıklar yaptığını ya da saha komutanlarına mali kaynak sağladığını inkâr etti. Sanık Maşadov'un, sadece kendi eliyle üzerine 'Gerçek kopya' ibaresini yazdığı, belirli emirler ve talimatlarının doğruluğunu kabul etti.

Hepsi bu kadar mı?

Evet, hepsi bu kadar. Verilen ceza, aftan yararlanma imkânı olmaksızın, sert bir rejimle yönetilen bir çalışma kampında on iki yıl süreyle alıkonulmaktı. Mahkûmun son sözleri şunlar oldu: "İnançlarımdan vazgeçmek gibi bir niyetimin olmadığını belirtmek isterim. Çeçenistan'da olanları, insan haklarının pervasızca ihlal edilmesi sayıyorum. Kimse gerçek suçluları yakalamak için bir şey yapmıyor. Mevcut durumun bu şekilde devam etmesi halinde, benim gibi daha pek çok insan sanık sandalyesine oturtulacaktır."

Sovyetler Birliği zamanında uzun yıllar boyunca, içinde yaşayıp da kurtulmaya çalıştığımız o korkunç karanlık yine etrafımızı sarıyor. FGB'nin, ideolojik ihtiyaçlarına uyacak davalar imal etmek amacıyla, mahkemeleri ve savcılık makamını suç ortakları haline ge-

tirerek, işkenceye başvurduğuna dair gittikçe daha fazla sayıda hikâye anlatılıyor. Bu tablo, istisna olmaktan ziyade kurala dönüşmüş durumda. Bundan böyle, tüm bu olanlar sanki münferit olaylarmış gibi davranamayız.

Tüm bunların sonucunda Anayasamız, onu güvence altına almayı amaçlayan her türlü teminata rağmen, ölüm döşeğinde yatıyor ve FGB, anayasanın cenazesini kaldırmakla meşgul.

Hasuhanov'un, hakkında mahkûmiyet kararı verilmiş olan kişilerin konvoylar halinde ülkenin diğer bölgelerine gönderilmek üzere biraraya getirildikleri bir tür dağıtım merkezi olan, acımasızlığıyla ün salmış Moskova'daki Krasnaya Presnya geçici hapishanesine getirildiğini öğrendiğimde, Uluslararası Kızıl Haç'ın Moskova bürosunu telefonla aradım. Belirli mahkûmları, genellikle sadece burada çalışan insanlar ziyaret edebiliyorlar. Onları telefonla aradım, çünkü Hasuhanov'un maruz kaldığı işkencelerin ardından sağlık durumunun gerçekten de çok kötü olduğunu biliyordum. Uluslararası Kızıl Haç görevlilerinden Hasuhanov'u, ona ilaç vermeleri, hapishane yetkililerinden gerekli tedaviyi görmesini sağlamalarını ve onu düzenli olarak ziyaret etmelerine izin vermelerini istemeleri için Krasnaya Presnya hapishanesinde ziyaret etmelerini istedim.

Moskova bürosunun benim başvurumu değerlendirmesi bir hafta sürdü. Başvurumu, ağızlarında, durumun 'çok karışık' olduğuna dair bir şeyler geveleyerek reddettiler.[5]

ALBAY BUDANOV DAVASI

Rostov-on-Don'daki bir Kuzey Kafkasya bölge askeri mahkemesi, 25 Temmuz 2003 tarihinde, Rus Ordusunda son olarak albay rütbesiyle görev yapmış, Birinci ve İkinci Çeçen Savaşları'na muharip olarak katılmış ve iki Cesaret Madalyası almış Yuriy Budanov'la ilgili hükmünü sonunda verdi. Budanov, İkinci Çeçen Savaşı sırasında Çeçenistan'da işlemiş olduğu suçlardan dolayı sert bir rejimle yönetilen bir çalışma kampında on yıl süreyle alıkonulmaya mahkûm edildi. Budanov bir Çeçen kızını, Elza Kungayeva'yı kaçırmış ve onu eşine az rastlanır bir vahşilikle öldürmüştü. Mahkeme ayrıca Budanov'un rütbesini ve devlet tarafından verilmiş olan madalyalarını geri aldı.

5) Kızıl Haç, Rus yetkililer hapishane ziyaretlerine izin vermedikleri için işlevlerini genellikle yerine getiremiyor.

Budanov davası 26 Mart 2000 tarihinde, Putin'in Devlet Başkanı seçildiği gün görülmeye başlandı ve İkinci Çeçen Savaşı süresince, üç yıldan fazla sürdü. Dava, Kremlin'den en küçük köye uzanıncaya kadar hepimiz için bir sınav haline geldi. Hepimiz, her gün Çeçenistan'da insanları öldüren, soyan, işkence eden ve tecavüz eden bu askerlerin ve görevlilerin yaptıklarına bir anlam vermeye çalıştık. Bunlar gangsterler ve savaş suçluları mıydı? Yoksa uluslararası terörizme karşı verilen küresel bir savaşın, ellerindeki bütün silahları kullanan, soylu amaçları kullandıkları araçları haklı kılan, uluslararası terörizme karşı verilen uluslararası bir savaşın yılmaz savunucuları mıydılar? Budanov davası son derece siyasallaştı, zamanımızın gerçek bir sembolü haline dönüştü. Bu yıllarda Rusya'da ve dünyada meydana gelen her şey, bu davanın ışığı altında görüldü: 11 Eylül 2001'de New York'ta olanlar; Afganistan'daki ve Irak'taki savaşlar; uluslararası bir anti-terörist koalisyonun oluşturulması; Moskova'da 2002 yılının Ekim ayında yaşanan rehine alma olayı; Çeçen kadınların üst üste, sonu gelmeyen bir biçimde kendilerini havaya uçurmaları; ve İkinci Çeçen Savaşı'nın Filistinleştirilmesi.

Bu çarpıcı, trajik dava, karşı karşıya olduğumuz bütün güçlükleri açığa çıkardı. Daha da önemlisi, Putin'in başkanlığı altında ve savaşın bir sonucu olarak bütün Rus adalet sisteminin geçirmiş olduğu patolojik değişimi hepimizin görebileceği şekilde ortaya serdi. Demokratların uygulamaya koymaya çalıştıkları hukuki reform ve Yeltsin'in bunu desteklemek için yapmış olduğu her şey, Budanov davasının basıncı altında çöktü, çünkü üç yılı aşkın bir süre boyunca, hâlâ bağımsız bir yargıya sahip olmadığımız gerçeğini açıkça gördük. Bizler anayasal bir işleyiş yerine, politikacıların söylediklerini yapan bir yargı sistemine sahibiz. Bunun da ötesinde, insanların çoğunun durumun böyle olmasında bir olağandışılık görmediklerini keşfettik. Bugün Ruslar beyinleri propagandayla yıkanmış, büyük ölçüde Bolşevik düşünüş şekline gerine dönmüş durumdalar.

Elza Kungayeva'nın -albay tarafından vahşice boğulan kızın- neler olup bittiğini herkesten daha iyi bilen anne ve babası, 25 Temmuz 2003 tarihinde yapılan duruşmaya katılma zahmetine bile girmediler. Kızlarını katletmiş olan adamın aklanacağından emindiler çünkü.

Ancak o sırada bir mucize gerçekleşti; yaşanan şey hem bir mucize hem de Yargıç Vladimir Bukreyev'in cesurca davranışıydı. Yargıç, Budanov'u suçlu buldu ve bundan başka onu, göstermelik gö-

zaltı süresinin çok üzerinde bir cezaya mahkûm etti. Böylelikle Bukreyev, Budanov'u aktif biçimde destekleyen bütün Rus askeri kurumlarını karşısına almış oldu. Rusya'da askeri mahkemeler, başkomutanı Devlet Başkanı olan silahlı kuvvetlerin nüfuzu altındadır. Kremlin'den ve Savunma Bakanlığı'ndan gelen muazzam baskıya karşın Yargıç Bukreyev, Budanov'un hak ettiği cezayı alması gerektiğine karar verdi. Bununla birlikte, bu süreçte, yargıç bir kez daha, dün olduğu gibi bugün de Rusya'da yargı sisteminin politikacıların kölesi konumunda olduğunu da gösterdi.

DAVA

Budanov davasını kuşatan efsaneleri ortadan kaldırabilmek için burada iddianameden bazı alıntılar yapmama izin verin. Aşağıda yer alan pasajlar, savcılık makamının kuru diliyle yazılmış olmalarına karşın, İkinci Çeçen Savaşı'nın atmosferini bir gazetecinin yapabileceğinden çok daha güzel biçimde ortaya koyuyor. Bu pasajlar, Ordu anarşisinin egemen olduğu, 'Anti-terörist Operasyon Bölgeleri' adı verilen yerlerde konuşlandırılan birliklerin durumunu anlamamızı sağlıyor. Bu atmosfer, tank alayının albayı ve Rus silahlı kuvvetlerinin seçkin bir birliğinin komutanı, bir Ordu mensubu, üstün askeri hizmetleri nedeniyle ülkenin en yüksek madalyalarıyla ödüllendirilmiş Askeri Akademi mezunu olan Yuriy Budanov'un işlediği suçların esas sebebiydi.

> 13206. Ordu Birliği'nden (160. Tank Alayı) sanık Albay Yuriy Dimitriyeviç Budanov'la ilgili ... ve 13206. Ordu Birliği'nden sanık Yarbay İvan İvanoviç Fedorov'la ilgili iddianame...
>
> [Başlangıçta alay komutanı Budanov ve yardımcısı Fedorov, her ikisi de 26 Mart 2000 tarihinde suç işlemekle suçlandılar. Daha sonra Yarbay Fedorov, kurbanı sağ olarak kurtulduğundan ve mahkeme salonunda onu açıkça affettiğini söylediği için.]
>
> Ön-soruşturma şunları tespit etmiştir:
>
> Yuriy Dimitriyeviç Budadov 31 Ağustos 1998'de 13206. Ordu Birliği'nin (160. Tank Alayı) komutanlığı görevine atandı. Budanov 31 Ocak 2000 tarihinde albaylık rütbesine yükseltildi. İvan İvanoviç Fedorov 12 Ağustos 1997 tarihinde yarbaylık rütbesine yükseltildi. 16 Eylül 1999'da Fedorov 13206. Ordu Birliği'nin (160. Tank Alayı) personel başkanlığı ve komutan yardımcılığına atandı. 19 Eylül 1999 tarihinde, Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetleri Genelkurmayı'nın verdiği 312/00264 no'lu emirle, Budanov ve Fedorov 13206.

Ordu Birliği'nin başında, görev amacıyla, daha sonra teröristlere karşı yürütülen operasyonlarda yer almak üzere konuşlandırılacakları Çeçenistan Cumhuriyeti'ne gitmek üzere, Kuzey Kafkasya Askeri Bölgesi'ne doğru yola çıktılar.

13206. Ordu Birliği, 26 Mart 2000 tarihinde, geçici olarak Tangi köyünün eteklerinde konuşlandırıldı... Akşam yemeği sırasında, alay subaylarının yemekhanesinde, Budanov ve Fedorov, Budanov'un kızının yaş gününü kutlamak üzere boğma votka içtiler. O gün saat 19'da Budanov ve Fedorov, alaydaki bir grup subayla birlikte sarhoş bir halde ve Fedorov'un önerisi üzerine, Teğmen R.V. Bagreyev komutası altındaki istihbarat bölüğünü görmeye gittiler.

[Daha sonra mahkeme salonunda Budanov'u ve Fedorov'u kendisine yaptıkları nedeniyle affedecek olan kişi Bagreyev'di.]

Çadırların içinde nizamı denetledikten sonra ... Fedorov, Budanov'a, komutanlığına Fedorov'un bir muharebe durumunda kendisine güvenilebileceği yolundaki tavsiyesiyle Bagreyev'in getirilmiş olduğu istihbarat bölüğünü göstermeyi arzu etti. Fedorov, Budanov'a istihbarat bölüğünün harekete geçmeye ne ölçüde hazır olduğunu denetlemeyi önerdi. Budanov ilk başta bu öneriyi kabul etmedi, ancak Fedorov ısrar etti. Budanov, Fedorov'un önerisini birkaç kez tekrar etmesinin ardından, bölüğün muharebeye ne ölçüde hazır olduğunun sınanmasına izin verdi ve bir grup subayla birlikte Sinyal Merkezi'ne doğru gitti. Denetim izni verilmiş olduğundan Fedorov, Budanov'a haber vermeden, alayın silahlarını kullanarak Tangi'ye ateş açma kararı aldı. Fedorov bu kararı ... karşı taraftan ateş edilmediğinden, acil bir gereklilik olmadan ... almıştı...

Fedorov'un planını uygulamaya koyması Rus Federasyonu'nun Silahlı Kuvvetleri'nin Genelkurmay'ı tarafından verilmiş olan, istihbarat birimlerinin esaslı hazırlık yapılmadan kullanılmasını yasaklayan 21 Şubat 2000 tarihli, 312/2/0091 no'lu emrinin gereklerine alenen aykırıydı ... Fedorov ateş açma konumuna geçilmesi için emirler verdi...

Teğmen Bagreyev, aldığı emirlere uyarak bölük personeline emri verdi... Üç muharip araç savaş pozisyonu aldı. Hedef alma işleminin tamamlanmasının ardından, kimi ekip üyeleri Fedorov'un bir yerleşim yerine ateş açma emrine karşı çıktılar. Fedorov rütbesinin kendisine verdiği yetkileri aşmaya devam ederek, ateş açılması konusunda ısrar etti. Astlarının emrini yerine getirmemelerine sinirlenen Fedorov, Bagreyev'e şikayette bulunmaya başladı. Kaba bir tavırla Bagreyev'den astlarının ateş açmalarını sağlamasını istedi. Fe-

dorov, Bagreyev'in çabasını yeterli bulmayarak bölük personeline bizzat komuta etmeye başladı... Ekip ateş açtı... ve bir ev... yıkıldı.

Fedorov, bölüğün personeline yasal olmayan emrini uygulatmakta başarılı olduktan sonra Fedorov, Bagreyev'i üniformasından tuttu ve ona kaba bir tavırla hitap etmeye devam etti. Bagreyev direniş göstermedi... ve kendi bölümünün çadırına geri döndü.

Budanov... Fedorov'a ateşi kesmesini ve kendisine rapor vermesini istedi. Fedorov, Bagreyev'in ateş açma emrini kasıtlı olarak yerine getirmediğini söyledi. Bagreyev'e Budanov'u görmesi emredildi. Budanov... Bagreyev'e hakaret etti ve daha sonra yüzüne en az iki kez yumruk attı.

Budanov ve Fedorov, aynı zamanda nöbet görevi yapmakta olan askerlere Bagreyev'i bağlamalarını ve onu ... bir çukurun içine koymalarını emrettiler... Daha sonra Budanov, Bagreyev'i üniformasından tuttu ve onu yere çarptı. Fedorov, Bagreyev'in suratını tekmeledi. Görev başındaki askerler yerde yatan Bagreyev'i bağladılar. Ardından Budanov, Fedorov'la birlikte Bagreyev'i tekmelemeye devam etti.

Bu dayak faslının ardından, Bagreyev elleri ve ayakları bağlı bir şekilde oturur durumda bırakıldığı çukurun içine konuldu. Dayağın üzerinden otuz dakika geçtikten sonra Fedorov çukura geri döndü, içeri atladı ve Bagreyev'in yüzüne en az iki kez yumruk attı... Bu dayak, alayın subayları tarafından durduruldu... Birkaç dakika sonra Budanov çukurun bulunduğu yere geldi. Onun emriyle Bagreyev çukurdan çıkarıldı. Budanov, Bagreyev'in kendisini bağlarından kurtarmış olduğunu görünce, görevdeki askerlerden onu yeniden bağlamalarını istedi. Bu emir yerine getirilince Budanov ve Fedorov, Bagreyev'i yeniden dövmeye koyuldular... Bagreyev yeniden, elleri ve ayakları bağlanmış olarak çukurun içine kondu... Fedorov çukurun içine atladı ve Bagreyev'in sağ kaşının üzerine vurdu. Bagreyev 27 Mart 2000 günü saat 8'e kadar çukurun içinde tutuldu... Daha sonra Budanov'un emriyle serbest bırakıldı.

Üstlerinin emirleri dışında hareket eden Budanov, 26 Mart saat 24'te, bir YAO üyesinin Zareçnaya Caddesi No. 7'de olup olmadığını kontrol etmek için şahsen Tangi'ye gitmeye karar verdi. Budanov, Tangi'ye gidebilmek için astlarına 391 no'lu Silahlı Personel Taşıyıcısı'nı (SPT) hazırlamalarını emretti. Yola çıkmadan önce Budanov ekibi kendilerini, standart yapım Kalaşnikov-74 saldırı silahıyla silahlandırdılar. Bu sırada Budanov, SPT ekibine, yani Çavuş Grigoryev, Yegorov ve Li-En-Şou'ya, görevlerinin bir kadın keskin nişancıyı tutuklamak olduğunu söyledi...

Budanov, Tangi'ye saat 1'den önce ulaştı... Onun verdiği emirle SPT, Kungayeva ailesinin yaşadığı, Zareçnaya Caddesi'ndeki 7 no'lu evin önünde durdu. Budanov yanında Grigoryev ve Li-En-Şou bulunduğu halde eve girdi. Evde, kendisinden daha küçük yaşlarda olan dört erkek ve kız kardeşiyle birlikte ... Elza Visayevna Kungayeva vardı. Anne babaları evde yoklardı. Budanov anne babalarının nerede olduklarını sordu. Sorusuna bir cevap alamayan Budanov, yetkisini aşmaya devam etti ve 3 Sayılı 'Terörizme Karşı Mücadele' Federal Yasası'nın 13. maddesine aykırı bir biçimde, Li-En-Şou ve Grigoryev'e, Elza Visayevna Kungayeva'yı tutuklamalarını emretti.

Kanunlara uygun biçimde hareket ettiklerine inanan Grigoryev ve Li-En-Şou, Kungayeva'yı tutukladılar, onu evden aldıkları bir battaniyeye sardılar, evden çıkardılar ve 391 no'lu SPT'nin saldırı bölmesine koydular... Budanov, Kungayeva'yı 13206. Ordu Birliği'nin bulunduğu yere götürdü. Budanov'un emriyle Grigoryev, Yegorov ve Li-En-Şou, hâlâ battaniyeye sarılı durumda olan Kungayeva'yı, Budanov'un kaldığı prefabrike subay barınağına götürdüler ve onu yere yatırdılar. Daha sonra Budanov onlara etrafta kalmalarını ve hiç kimseyi içeriye almamalarını emretti.

Kungayeva'yla baş başa kalan Budanov, ondan anne babasının nerede oldukları konusunda bilgi istedi ve aynı zamanda savaşçıların Tangi'den hangi yolları kullanarak geçtiklerini sordu. Kungayeva konuşmayı reddedince, onu sorgulama hakkı olmayan Budanov bilgi istemeye devam etti. Kungayeva bilgi vermeyi reddettiğinden Budanov, genç kızı dövmeye başladı, yüzünü ve vücudunun diğer yerlerini yumrukladı ve tekmeledi. Kungayeva, onu iterek ve barınaktan kaçmaya çalışarak direnmeye çalıştı.

Budanov, Kungayeva'nın br YAO üyesi olduğuna ve 2000 yılının Ocak ayında kendi emrindeki askerlerin öldürülmesinde rol oynadığına inandığından, onu öldürmeye karar verdi. Bu amaçla Kungayeva'yı elbisesinden tuttu, onu bir kamp yatağına fırlattı ve boynunu arkasından sıkıca tutarak ... onun hiçbir hayat belirtisi göstermediğinden emin oluncaya kadar boğazından sıkmaya başladı...

Budanov'un kasıtlı hareketi ... boğularak ölüme yol açtı. ... Budanov, Grigoryev, Yegorov ve Li-En-Şou'yu içeriye çağırdı ve onlara cesedi götürmelerini, birlikten uzaklarda bir yere gizlice gömmeleri emrini verdi. Budanov'un emirleri 391 no'lu SPT'nin ekibi tarafından yerine getirildi. Grigoryev'in 27 Mart 2000 sabahında Budanov'a bildirdiği şekilde, Kungayeva'nın cesedini gizlice taşıdılar ve orman fidanlıklarından birine gömdüler.

Sanık Budanov ve Fedorov mevcut suçlamalarla ilgili olarak sorgulandıklarında, kendilerine isnat edilen suçlamaları kısmen kabul ettiler. Soruşturmanın ilk başlarında verdikleri ifadeyi değiştirdiler.

Sanık: Yuriy Dimitriyeviç Budanov

27 Mart 2000 tarihinde tanık olarak sorgulandığı zaman Budanov, Tangi'ye gittiğini ... evlerden birinde mayınlar bulduğunu ve iki Çeçen'i gözaltına aldığını anlattı... Budanov hiç kimsenin Bagreyev'i dövmediğini iddia etti. İstihbarat bölüğünün çatışmaya ne ölçüde hazır olduğuna yönelik bir kontrolü yerine getirirken ... birlik 'Saldırı' emrine yanlış biçimde karşılık verdi. Bir çelişki yaşandı. Bagreyev, Fedorov'a hakaret etti... O da bunun üzerine Bagreyev'in tutuklanmasını emretti. Budanov, Fedorov'un Tangi'ye ateş açılması emri verdiğini veya köye ateş açılmış olduğunu inkâr etti. Soruşturmanın sonunda Budanov, akrabaları Çeçenistan'daki yasadışı oluşumların üyesi olan bir kadının hayatına son vererek suç işlediğine dair bir itirafname yazmak için izin istedi.

Daha sonra, el yazısıyla hazırladığı itirafnamede ... Budanov şu bilgileri verdi. Budanov 26 Mart 2000 tarihinde, bir kadın keskin nişancıyı alıp götürmek ya da ele geçirmek üzere Tangi'nin doğu eteklerine doğru yola çıktı... Birliğe geri döndüklerinde kız onun kaldığı yere götürüldü... Yaşanan bir arbede sonucunda Budanov kızın bluzunu ve sutyenini yırttı. Kız kaçmaya çalışmaya devam etti... Budanov kızı boğarak öldürdü... Budanov kızın elbisesinin alt bölümünü üzerinden çıkartmadı... Budanov ekibi çağırdı, onlara cesedi bir battaniyeye sarmalarını, arabayla tank taburunun yakınlarındaki bir orman fidanlığına götürmelerini ve onu gömmelerini emretti.

28 Mart 2000 tarihinde sorgulandığında Budanov, 3 Mart 2000 tarihinde operasyon kaynaklarından Tangi'de bir kadın keskin nişancının yaşadığını öğrendiğini söyledi... Kendisine kadının bir resmi gösterilmişti. Bu bilgi kendisine savaşçılarla görülecek hesabı olan bir Tangi sakini tarafından verilmişti. Kızı gözaltına aldıktan sonra alaya geri döndüler... Budanov onu kaldığı yerin uzak bir köşesine doğru sürükledi, kamp yatağının üzerine fırlattı ve boğmaya başladı... SPT'nin komuta subayı verilen işaret üzerine içeri girdi. Kız Budanov'un barınağının uzak köşesinde, yerde, üzerinde sadece pantolonu olduğu halde yatıyordu... Budanov, kızın annesinin nerede olduğunu söylememesi yüzünden çileden çıkmıştı. Budanov'un sahip olduğu bilgiye göre, bu kızın annesi 15-20 Ocak 2000 tarihlerinde Argun Ravine'de on iki asker ve subayı öldürmek için bir suikast tüfeği kullanmıştı.

30 Mart 2000 tarihinde sorgulandığı sırada Budanov suçunu kısmen kabul etti... Budanov, Kungayeva'nın davranışlarıyla ilgili ifadesini kısmen değiştirerek, onu en sonunda kendilerini kurnazlıkla yeneceklerini, kendisinin ve komutası altındakilerin asla Çeçenistan'dan sağ çıkamayacaklarını söylediğini belirtti. Kız, Budanov'un annesiyle ilgili ağza alınmayacak sözler söyledi ve kapıya doğru koşmaya başladı. Kızın söylediği son sözler Budanov'u çileden çıkarmıştı... Budanov'un tabancası yatağın yanındaki masanın üzerinde duruyordu. Kungayeva'yı yeniden yatağın üzerine fırlattı, onu sağ eliyle boğazından tuttu ve sol eliyle tabancaya erişmesini önlemek üzere kolunu tuttu...

[Budanov'un ifadesindeki bu aşamalı değişiklikler, Kremlin'in ve ordunun, savcılık makamının iki madalyalı bir albayı tutuklayarak gerçekleştirdiği beklenmedik cesurca uygulama karşısında yaşadıkları şoktan çıkıp, soruşturmayı yürüten görevlilere baskı yapmaya başladıkları için meydana geldi. Sonuçta, Budanov'a, hukuki sonuçları minimize etmek ve hatta muhtemelen cezai sorumluluktan bütünüyle kurtulmak için ne söylemesi gerektiği konusunda yol göstermeye başladılar.]

Daha sonra yapılan bir görüşmede... Budanov, Kungayev'lerin YAO üyesi olduklarını nereden bildiğine dair ek bir detaylı ifade verdi. Bu konuyla ilgili bilgiyi 2000 yılının Ocak-Şubat aylarında, Argun Ravine'de yaşanan çatışmaların ardından karşılaştığı Çeçenlerin birinden almıştı. Bu Çeçen ona Kungayeva'yı bir Dragunov marka bir suikast tüfeği tutarken gösteren bir fotoğraf vermişti.

4 Ocak 2001'de yapılan görüşmede Budanov, kendisine yöneltilen Kungayeva'yı kaçırma suçunu işlemediğini belirten bir ifade verdi. Kendisine verilmiş olan bilgi doğrultusunda kurallara uygun biçimde davrandığını düşünüyordu... Onu polis güçlerine teslim etmek amacıyla tutuklamıştı. Bunu, gözaltındaki şahıstan savaşçıların nerede olduklarını öğrenme umuduyla yapmamıştı...

Aynı zamanda savaşçıların Kungayeva'nın gözaltına alındığını öğrenmeleri durumunda, onun serbest kalmasını sağlamak için ellerinden gelen her şeyi yapacaklarının farkındaydı. Bu nedenle derhal alaya geri dönmeye karar vermişti. ... Önceden tasarlayarak cinayet işlemekten suçlu olduğunu kabul etmedi... Son derece duygusallaşmıştı ve onu nasıl olup da boğma noktasına geldiğini açıklayamıyordu.

Sanık: İvan İvanoviç Fedorov

3 Nisan 2000 tarihinde tanık olarak ifadesi alınan Fedorov, 26 Mart 2000'de kendisinin, Arzumanyan'ın [bir silah arkadaşı] ve Budanov'un istihbarat bölüğünü denetlemeye gittiklerini belirtti. Fedorov denetlemeyi tamamladıktan sonra Bagreyev'e geçici bir emir verdi: "Komuta merkezi saldırı altında: Ateş açma pozisyonu alın," dedi ve hedefin konumunu gösterdi. Daha sonra Fedorov, Bagreyev'i çağırttı ve neden savaş araçlarının ateş pozisyonuna getirilmediğini sordu. Fedorov, Bagreyev'in ne cevap verdiğini hatırlayamadı... Ardından Bagreyev'i üniformasından yakaladı.

[...Fedorov] Bagreyev'in kollarıyla bacaklarının bağlanması emrini kimin verdiğini hatırlamıyordu... Fedorov bunun ardından Bagreyev'e doğru ilerledi ve ona birkaç kez vurdu... Daha sonra Fedorov'un emriyle Bagreyev çukurun içine kondu. Fedorov, Bagreyev'e kendisiyle ilgili tam olarak ne düşündüğünü söylemek üzere çukura atladı.

Fedorov çukurdan Arzumayan tarafından çıkartıldı. Fedorov, Budanov'un o gece Tangi'ye gitmiş olduğunu ancak ertesi sabah öğrendi...

Fedorov 20 Mart 2000 tarihinde ya da bu tarih civarlarında Budanov'un elinde, Budanov'un bir keskin nişancı olduğunu söylediği bir kadının resmini gördü. Budanov'a göre bu kadın Tangi'de yaşıyordu... Kadın, otuz yaşından daha büyük görünmüyordu. 25 Mart 2000 tarihinde ya da bu tarih civarlarında Budanov, Tangi'ye gitti ve bir Çeçen ona savaşçıların yaşadıkları evleri gösterdi...

Mağdur Taraf: Visa Umaroviç Kungayev... Urus-Martan Sovyet Çiftliği'den tarım ekonomisi uzmanı, Elza Visayevna Kungayeva'nın babası

Elza ailenin en büyük çocuğuydu ... alçakgönüllü, sakin, çalışkan, terbiyeli ve dürüst bir insandı. Karısı hasta olduğundan ve çalışmasına izin verilmediğinden bütün ev işlerini Elza yapmak zorundaydı. Aynı sebepten dolayı Elza, kendisinden küçük olan kardeşlerine bakma sorumluluğunu da taşıyordu. Bütün boş zamanını evde geçiriyordu ve dışarıya çıkmıyordu. Hiç erkek arkadaşı yoktu. Erkeklerle ilişki konusunda beceriksiz biriydi. Hiçbir erkekle yakın ilişkisi yoktu. Kısacası, Visa Umaroviç'in kızı bir keskin nişancı değildi. Herhangi bir silahlı oluşumun üyesi değildi. Bu iddia saçmaydı.

26 Mart 2000 tarihinde karısı ve çocuklarıyla birlikte seçimlerde oy kullanmaya gitmişti.

[İronik bir biçimde, Putin'in Başkan seçildiği gündü.]

Evin işleriyle meşgul oldular. Karısı dışarı çıkmaya, Urus-Martan'daki erkek kardeşini görmeye hazırlanmıştı... O çocuklarla birlikte evde kaldı.

Elektrikler kesik olduğu için saat 21 sularında yatmaya gittiler... 27 Mart saat 00:30 sularında bir askeri aracın gürültüsüne uyandı... Pencereden dışarı baktı ve evlerine doğru gelmekte olan yabancılar gördü. En büyük kızı Elza'ya seslendi ve kızına evin askerlerce sarılmakta olduğunu söyleyerek, ondan bütün çocukları uyandırmasını, üstlerini giydirmesini ve onları evden çıkarmasını istedi. Kungayev, 20 metre ötede yaşayan erkek kardeşini bulmak amacıyla evden dışarı fırladı.

Zaten erkek kardeşi de onu görmek için dışarıya fırlamıştı... Erkek kardeşi eve girerken, resmini *Kızıl Yıldız* gazetesinde görmüş olduğu için tanıdığı Albay Budanov'u gördü.

Budanov ona, "Sen de kimsin?" diye sordu. Adlan, evin sahibinin erkek kardeşi olduğu cevabını verdi. Budanov kaba bir tonla karşılık verdi: "Defol git buradan." Adlan evden koşarak çıktı ve bağırmaya başladı. Kungayev, çocuklarının kendisine anlattıklarından, Budanov'un daha sonra askerlerine Elza'yı götürmeleri emrini verdiklerini biliyordu. Onu bir battaniyeye sararak dışarıya çıkardılar. Akrabaları derhal koşarak geldiler ve Kungayev'in kızını aramaları için herkesi uyandırdılar.

Kungayev, köy yönetiminin başındaki kişiye, köyün askeri komutanına ve Urus-Martan Bölgesi askeri komutanına gitti. Saat sabah 6'da kızını bulabilmek için arabayla Urus-Martan'a gittiler. 27 Mart 2000 gününün akşamında Elza'nın öldürüldüğünü öğrendiler. Kungayev'e göre Budanov, Elza'yı güzel bir kız olduğu için kaçırmış ve daha sonra da ona tecavüz etmişti.

Görgü tanığı A.S. Magamayev, ifadesinde Kungayev'lerin bir komşusu olduğunu belirtti. Kungayev'ler yoksul bir aileydiler. Zamanlarının çoğunu tarlada çalışarak geçiren insanlardı. Elza'yı doğumundan bu yana tanıyordu. Utangaç bir kızdı ve yaşıtı erkeklerle görüşmezdi. Elza'nın asla herhangi bir silahlı oluşuma üye olmadığını kesin bir dille söyleyebilirdi.

Soruşturmada E.V. Kungayeva'nın herhangi bir YAO'yla ilişkisi ya da bir YAO üyesi olduğunu gösteren herhangi bir kanıt bulunamadı.

Tanık: İvan Alexandroviç Makarşanov, geçmişte 13206. Ordu Birliği'nde görev yapmış bir er

26 Mart 2000 akşamı nöbet merkezi görev mangası acil bir durum için çağrıldı. Alay komutanın verdiği emirle, nöbet merkezi görev mangası istihbarat bölüğünün komutanını bağladı. İstihbarat bölüğünün komutanı Bagreyev yerde yatıyordu. Budanov ve Fedorov, her biri en az üç kere olmak üzere Bagreyev'i tekmelediler. Her şey çok çabuk oldu. Bunun ardından Bagreyev, *Zindan* adı verilen bir çukurun içine konuldu.

Bir süre geçtikten sonra, hava kararmışken, Makarşanov bağırışlar ve iniltiler duyunca çadırından dışarı çıktı. Budanov ve Fedorov'un, Bagreyev'i içine bıraktıkları çukura inmiş olduklarını gördü. (Çadır *Zindan*'dan 15-20 metre uzaktaydı.) Fedorov, Bagreyev'in suratını yumrukluyordu. Birileri çukurun içine bir el feneri tuttuğundan Makarşanov her şeyi açıkça görebildi. Daha sonra bir kişi Fedorov'u çukurdan dışarıya çıkardı. Makarşanov 27 Mart günü saat 02:00'ye kadar Fedorov'un çadırında sobayı yanar durumda tutmak üzere kaldı. Saat 01:00 sularında bir SPT'nin Budanov'un barınağına doğru gittiğini işitti... Dört kişinin Budanov'un kaldığı yere girdiklerini gördü, bunlardan biri de Budanov'un kendisiydi. İçlerinden biri omzunda, rulo gibi sarılmış bir şey taşıyordu ve taşıdığı şey aşağı yukarı bir insan vücudu boyutlarındaydı. Makarşanov rulonun bir ucundan aşağıya doğru sarkan uzun bir saç gördü...

Ruloyu taşımakta olan kişi kapıları açtı, ruloyu içeri taşıdı ve onu yere koydu. Barınağın içinde ışık yanıyordu. Bu nedenle Makarşanov, Budanov'un içeri girdiğini görebildi. Bulunduğu yerle (çadırla) Budanov'un kaldığı yer arasındaki mesafe 8-10 metre kadardı... Budanov'un barınağına gelmesinin ardından geçen bütün süre boyunca SPT ekibinin üç üyesi nöbet tuttular...

Diğer görgü tanıkları

Tanık Aleksander Mihailoviç Sayfullin, verdiği ifadede 1999 yılının Ağustos ayından bu yana 13206. Ordu Birliği'nde hizmet verdiğini belirtti. 2000 yılının Ocak ayının sonlarından itibaren görevi Budanov'un ikametgâhında ateşçilik yapmaktı. 27 Mart'ta yaklaşık olarak saat 05:00-05:15'te komutanın ikametgâhına girdi... Budanov, her zaman olduğu gibi uzak köşedeki yatakta değil, sağdaki kamp yatağında yatıyordu. Yerdeki halının yeri değişmiş ve buruşmuştu ... ve Budanov'un yatağının yapılmamış olduğunu gördü. Budanov uyuyordu. Saat sabah 7'de ikametgâhtan içeri girdi ve komutana yıkanması için bir kova su döktü... Komutan ona ortalığı toplamasını söyledi ve başıyla yatağı göstererek battaniyeyi ve bütün ya-

tak çarşaflarını değiştirmesini emretti. Sayfullin ortalığı toplamaya koyuldu ve battaniyenin ıslanmış olduğunu fark etti... Budanov ona kaldığı yeri baştan sonra temizlemesi için bir saat süre vermişti. Kamp yatağındaki yatak çarşafını Budanov'un kaldığı yerden çıkardığı sırada, çarşafın sol köşesi ıslaktı.

Tanık Valeriy Vasilyeviç Gerasimov, verdiği ifadede 5 Mart ile 20 Nisan 2000 tarihleri arasında Batı Birlikleri Grubu'nda komutan yardımcısı olarak görev yaptığını belirtti. 27 Mart sabahı Urus-Martan Bölge komutanından, gece yarısında Tangi'den bir kızın kaçırıldığını ve bundan askerlerin sorumlu olduğundan şüphelenildiğini öğrendi. Budanov'un 160. Tank Alayı da dahil olmak üzere üç alayın komutanıyla iletişim kurdu ve kızın 30 dakika içinde geri götürülmesini emretti. General Aleksander İvanoviç Verbitskiy'le birlikte önce 245. Alay'a, sonra da 160. Alay'a gitti.

160. Alay'da kendisini, her şeyin yolunda olduğunu ve kızla ilgili olarak hiçbir şey bulamadığını rapor eden Budanov şahsen karşıladı. Verbitskiy'le [Gerasimov] birlikte kimi köylülerin biraraya toplanmış oldukları Tangi'ye gitti. Kızın babasının yaptığı açıklamalardan gece yarısı bir albayın, yanında askerleri olduğu halde bir SPT'yle köye geldiği, kızı bir battaniyeye sardıkları ve bu şekilde götürdükleri anlaşılıyordu. Bu albayı tanıyorlardı: bu kişi tank alayının komutanıydı. İlk başta [Gerasimov] ve Verbitskiy bu anlatılanlara inanmadılar. Alaya geri döndüler. Budanov bulunamadı. Gerasimov, Budanov'un gözaltına alınmasını emretti.

[Rus silahlı kuvvetlerinde bir personelin ancak kendisinden yüksek rütbeli subayların izin vermesi durumunda tutuklanabileceğine dair bir kural vardır. Budanov'la ilgili olarak bu yetkiye sahip olan tek kişi General Gerasimov'du. Bundan dolayı Gerasimov'a teşekkür borçluyuz, çünkü aksi halde hiçbir zaman bir Budanov davası söz konusu olmazdı. Çeçenistan'daki komutanların çoğu savcılık makamının emirleri altında olup savaş suçu işlemiş olanların tutuklamalarına izin vermezler ve bu insanları korumak için gerekli olan her şeyi yaparlar. Anti-terörist Operasyon Bölgesi'ndeki durum göz önüne alındığında Gerasimov'un yaptığını çok cesurca bir eylem olarak görmek gerekiyor. Bu onun kariyerine mal olabilirdi. Dava kamuoyu ilgisinin ana odaklarından biri haline geldiğinden böyle bir şey olmadı. Gerasimov, 58. Ordu'nun komutanlığına atanarak önemli bir terfiyle ödüllendirildi.]

Tutuklanmasının ardından Budanov, Hankala'ya [Çeçenistan'daki ana askeri üsse] götürüldü. Aynı günün akşamında, Budanov'u

köye götürmüş olan SP-T'nin şoförü, 27 Mart gecesi bir kızı götürdüklerini ve onu Budanov'un ikametgâhına bıraktıklarını kabul etti. İki saat sonra Budanov onları çağırdığında kız ölmüştü. Budanov cesedi götürmelerini ve gömmelerini emretti.

28 Mart sabahı ceset gömülmüş olduğu yerden çıkartıldı, Sıhhiye Tabur'una götürüldü, tıbben incelendi, yıkandı ve annesiyle babasına teslim edildi.

İgor Vladimiroviç Grigoryev, görgü tanığı olarak sorgulandığında, ifadesinde 27 Mart 2000 tarihinde, birliğe geri döndükleri zaman Budanov'un kendilerine kızı battaniyeye sarılmış halde kendi kaldığı yere taşımalarını ve nöbetçilik yapmalarını emrettiğini belirtti... Budanov ikametgâhında kızla baş başa kalmıştı. İkametgâhı terk etmelerinden on dakika sonra, içeriden bir kadının ağlayış seslerini duydular; aynı zamanda Budanov'un sesi de duyuluyordu. Bir süre daha aynı yerden bir kadının çığlıklarının geldiğini duydular.

Budanov bu kızla ikametgâhında bir buçuk ile iki saat arasında bir süre boyunca baş başa kaldı. İki saat sonra Budanov her üçünü de, getirdikleri kadının çıplak olarak yatağın üzerinde yatmakta olduğu ikametgâhına çağırdı. Kadının yüzü mavimsi bir renk almıştı. Kızı sarmış oldukları battaniye yerde serili duruyordu. Kızın elbiseleri battaniyenin üzerinde bir yığın halindeydi. Budanov onlara kadını götürmelerini ve gizli bir yere gömmelerini emretti... Cesedi battaniyeye sararak kızı 391 no'lu SPT'yle götürdüler ve gömdüler. Grigoryev bu yaptıklarını 27 Mart sabahı Budanov'a rapor etti.

17 Ekim 2000 tarihinde sorgulandığında Grigoryev, daha ayrıntılı bilgi vererek, Budanov'un ikametgâhını terk etmelerinin üzerinden on ile yirmi dakika geçtikten sonra Budanov'un bağırmaya başladığını söyledi. Budanov'un tam olarak neler söylediğini duyamamıştı. Aynı zamanda kız da çığlıklar atıyordu; bunlar korku işareti olan çığlıklardı. Budanov gelmelerini emredince kaldığı yere girdiler, kızı kamp yatağının üzerinde çıplak olarak, hayat belirtisi göstermeyen bir durumda yatarken gördüler... Kızın boynunda, boğularak öldürülmüş olduğu izlenimini uyandıran çürükler görülüyordu. Budanov, kızı işaret ederek, yüzünde tuhaf bir ifadeyle, "Bu sizin için, seni kancık, Razmahnin için ve o dağda ölen çocuklar için," dedi.

Kungayeva'nın cesedi üzerinde yapılan inceleme ... boyunda ... yüzde ... yaralar ... sağ kalçada çürükler, sağ uyluğunun iç yüzünde ... ağzında ve ... üst çenesinde kanama ... olduğunu ortaya çıkardı. Cesedin elbiseleri üzerinden çıkarılmıştı...

Ceset üzerinde yapılan tıbbi inceleme ... boyunda bulunan yaraların ölüme yol açtığını ... ölüm sebebinin boyuna keskin olmayan bir nesneyle baskı yapılmış olması olduğunu tespit etti. Kungayeva'nın yüzündeki sağ uyluğundaki çürükler, ağzındaki ... kanama, sağ gözündeki yara keskin olmayan bir nesne(ler) tarafından gerçekleştirilmişti... Yaralanmaya yol açan şey bir darbeydi. Bu yaralar meydana gelmiş olan ölümle ilişkiliydi...

Görgü tanığı olarak sorgulanan, askeri savcılık makamında dedektif olarak görev yapan Yüzbaşı Aleksey Viktoroviç Simuhin, verdiği ifadede 27 Mart 2000 tarihinde Budanov'u Hankala'ya götürülmek üzere 13206. Ordu Birliği'nin uçak pistine getirme emrini aldığını belirtti.

Uçuş sırasında Budanov çok heyecanlıydı, nasıl davranması, ne söylemesi ve ne yapması gerektiğini sordu. 28 Mart 2000 sabahı Simuhin, araştırma ekibinin bir üyesi olarak ... Kungayeva'nın cesedini bulmaya gitti... Simuhin, cesedin gömüldüğü yerin çok dikkatli biçimde kamufle edildiğine, üzerinin çimle kaplandığına işaret etti... Ceset yarı oturur halde 'cenin' pozisyonundaydı ve tamamen çıplaktı.

Mağdur Taraf: Teğmen Roman Vitalyeviç Bagreyev... Tank Taburu 13206 Ordu Birliği personel başkan yardımcısı

Bagreyev 1 Ekim 1999 tarihinden itibaren 160. Alay'ın bir mensubu olarak teröristlere karşı yürütülen operasyonda yer aldı. Bagreyev'in Budanov ve Fedorov'la hiçbir alıp veremediği yoktu.

İstihbarat bölüğü 20 Mart 2000 tarihinde ... Komsomolskoe'den ... Tangi'ye nakledildi. Alayın alt bölümleri arasında hangi bölüğün en disiplinli bölük olduğunu belirlemek üzere bir yarışma yapılması kararlaştırıldı. Yarışma sonucunda uçaksavar bölüğü birinci oldu. Fedorov bu sonuca itiraz etti ve herkese istihbarat bölüğünün daha iyi olduğunu söyledi... Fedorov, Budanov'u buna ikna edebilmek için ... bölüğün bulunduğu yerin dışında bir denetim yapılması konusunda ısrar etti.

Saat 18'den sonra Budanov, Fedorov, Silivanets ve Arzumanyan olay yerine geldiler. Budanov sarhoştu ancak kendisini tamamen kontrol edebilecek durumdaydı. Fedorov çok sarhoştu, konuşurken dili dolaşıyordu ve ayakta zor duruyordu. Fedorov, Budanov'u bölüğün muharebeye ne derece hazır olduğunu kontrol etme konusunda ikna etmeye çalıştı. Budanov üç ya da daha fazla kez bu öneriyi reddetti, ancak Fedorov ısrar etmeye devam etti. Budanov, Fedorov'un taleplerini kabul ederek, "Ateş konumu al. Muharebeye hazır ol," emrini verdi.

Bagreyev derhal bölüğün siperlerine doğru koşmaya başladı. Fedorov onun arkasından koştu. Araçlar atış pozisyonu aldılar. Budanov

Sinyal Merkezi'ndeydi. Budanov her araçta namluya sürülmüş, ateşlenmeye hazır durumda, yüksek patlayıcı güce sahip, dağılarak patlayan bir top mermisi olduğunu biliyordu. O sırada Fedorov'un verdiği emir dışında köye ateş açmak için ortada hiçbir gerekçe yoktu.

Araçların atış ekipleri yerlerini aldıktan sonra Fedorov, ekiplere dağılarak patlayan top mermilerini boşaltıp, yerlerine tatbikat mermileri koymalarını ve bunları evlerin üzerine doğru ateşlemeleri emrini verdi. Bu tür bir top mermisi atıldığı zaman eğer bir engelle karşılaşmazsa kendi kendisini yok eder. Dağılarak patlayan bir top mermisinde ise bu türden bir kendi kendini yok etme mekanizması bulunmaz...

380 no'lu araç köydeki evlerin çatılarının üzerine doğru bir atış yaptı. Fedorov bunu gördü, ikinci SPT'ye atladı ve topçulara Tangi'ye ateş açmaları emrini verdi. Bagreyev'in çabalarını tatmin edici bulmayan Fedorov onu üniformasından yakaladı ve ona müstehcen sözler kullanarak küfretti. Budanov, Bagreyev'in kendisini görmesini emretti. Bagreyev Sinyal Merkezi'ne ulaştığı zaman hem Budanov hem de Fedorov oradaydılar. Budanov ve Fedorov, Bagreyev'i dövdüler.

Yapılan soruşturmada 27 Mart 2000 tarihinde, 13206. Ordu Birliği'nin personel karargâhının güney batısında, alay komutanlığı makamına 25 metre mesafede, üzerinde üç adet dört köşe kalasın yerleştirilmiş olduğu bir çukur bulunduğu tespit edildi. Çukur 2,4 metre uzunluğunda, 1,6 metre genişliğinde ve 1,3 metre derinliğindeydi. Çukurun duvarları tuğlayla kaplıydı ve tabanı topraktan yapılmıştı.

[Yukarıda okumuş olduğunuz kanıt, *Zindan* adı verilen bu çukurların Rusya'da hukuki bir metinde yer alan ilk tarifidir. Bu özel işkence çukurları İkinci Çeçen savaşı sırasında yaygın olarak kullanılmaya başlandı. Bu çukurlar Çeçenistan'daki hemen her askeri birlikte bulunuyor ve genellikle hem Çeçenleri, hem de gözden düşmüş erleri gözaltına almak amacıyla kullanılıyor. Bunların küçük rütbeli subaylar için kullanılmaları ender görülen bir durum.]

Görgü tanığı Er Dimitriy İgoryeviç Pahomov, ifadesinde Fedorov'un 26 Mart 2000 tarihinde saat 20:00 civarında Bagreyev'e şu şekilde bağırdığını belirtti: "Sana emirlerimi yerine getirmesini öğreteceğim, köpoğlu köpek." Bagreyev bir hakaret yağmuruna tutuldu... Fedorov, Bagreyev'in bağlanmasını ve çukurun içine konmasını emretti. Daha önce sarhoş sözleşmeli askerleri çukurun içine koymadan önce bağladıkları olmuştu, ancak bu uygulamanın istihbarat bölüğünün bir komutanına yapılması çok şaşırtıcı bir durumdu.

Yaklaşık bir saat sonra mangaya Budanov tarafından bir kez daha acil durum işareti verildi. Askerler olay yerine ulaştıklarında Bagreyev yerde yatıyordu. Budanov ve Fedorov onu bir kez daha tekmelemeye başladılar. Bunun ardından, Budanov'un emriyle Bagreyev yeniden bağlandı ve çukura kondu. Sonra Fedorov çukura atladı ve Bagreyev'i çukurun içinde dövmeye başladı. Bagreyev bağırıyor ve inliyordu... Silivanetler çukura atladılar ve Fedorov'u dışarı çıkardılar. Pahomov saat 02:00 sularında tüfekle ateş edildiğini duyduğu zaman çadırındaydı. Daha sonra Suslov'un, Fedorov'un aklını başına getirmek amacıyla ateş ettiğini öğrendi. Fedorov yeniden Bagreyev'in yanına gitmeye çalışıyordu.

Budanov ve Fedorov suçlandılar. Grigoryev, Li-En-Şu ve Yegorov'a karşı açılmış olan ceza davası, çıkan af sonucunda kapatıldı.

Bakanlıklar arası Daimi Adli Psikolojik ve Psikiyatrik Kurul'un verdiği uzman görüşüne göre, Budanov, Bagreyev'e karşı yaptığı eylemleri gerçekleştirdiği sırada geçici bir patolojik durumdaydı ya da bir patolojik veya psikolojik yetersizlik halindeydi. Kungayeva'nın öldürüldüğü sıradaysa Budanov geçici, bir anlık bir kışkırtmanın etkisi altında, katmerli psiko-duygusal bir durumdaydı; ne davranışlarının doğasının ve öneminin bütünüyle farkına varabilirdi, ne de onları kontrol etmek için iradesini kullanabilirdi.

YARGILAMA

Budanov'un davası yargılama aşamasına geldi. Bu 2001 yılının yaz aylarında gerçekleşti. Davaya bakan ilk yargıç, Rusya'da halk arasında söylendiği şekilde 'Çeçenistan'daki savaşı yürüten' Kuzey Kafkasya Askeri Bölüm Personel Karargâhı'yla aynı yerde, Rostov-on-Don'da bulunan Kuzey Kafkasya Askeri Mahkemesi'nden Albay Victor Kostin'di. Rostov-on-Don'da ordunun, hayatın her alanında muazzam bir etkisi vardır. Çeçenistan'da sakatlanan ve yaralanan binlerce askerin tedavi gördüğü ana askeri hastane buradadır ve şehir Çeçenistan'a tayin olmuş subayların ailelerinin yerleşim yeridir. Bir anlamda burası cephe şehridir; bu ortam Budanov'un yargılanmasının seyri üzerinde büyük ölçüde etkili oldu. Mahkeme salonun önünde, Budanov taraftarlarının toplanması ve gösteriler yapması, yargı aşamasında olan dava hakkında, "Rusya Sanık Sandalyesinde!" ve "Rusya'nın Kahramanına Özgürlük!" gibi sloganlarla, aralıksız yorumlar yapılmasına neden oldu.

Davanın ilk duruşmaları altı aydan fazla sürdü: 2001 yılının yazından 2002 yılının Ekim ayına kadar. Hukuki işlemlerin amacı Budanov'un suçlu olup olmadığına karar vermek değil, onu bütün günahları ve suçlarından aklamaktı. Duruşmalar süresince Yargıç Kostin, Budanov lehine önyargılı olduğunu göstererek, Kungayev'ler lehine yapılan bütün açıklamaları geri çevirdi ve Budanov aleyhine konuşabilecek her türlü tanığın mahkemede ifade vermesini reddetti. Yargıç Kostin eli kanlı albayın tutuklanmasına izin verdikleri gerekçesiyle General Gerasimov ve General Verbitskiy'i sorgulamayı dahi reddetti.

Bu süre boyunca savcı da açıkça sanıktan yana tavır aldı; görevi kurbanlar adına hareket etmek olduğu halde fiilen savunma avukatı gibi davrandı.

Mahkeme salonundaki manzara dışarıdaki duruma yansıyordu. Kamuoyu genel olarak Budanov'dan yanaydı. Budanov binadan içeriye sokulurken, mahkeme dışında kızıl komünist bayrakları ile, ona getirilmiş olan çiçeklerle mitingler düzenleniyordu. Savunma Bakanlığı'nın en üst düzey yöneticilerinin çabalarına, Bakan Sergey İvanov'un kamuoyuna yaptığı, Budanov'un 'suçsuz olduğunun çok açık olduğu'na dair açıklamalar eklendi.

Budanov'u aklamanın ideolojik temelinde, bir suç işlemiş olmasına karşın, bunu işlemeye hakkının olduğu anlayışı yatıyordu. Onun Elza Kungayeva'ya yaptıkları, savaştaki bir ordunun öcünü aldığı temelinde haklı gösterilmekteydi, çünkü Budanov, kızın kimi subayların ölümünden sorumlu olan bir keskin nişancı olduğuna inanıyordu.

Kungayev ailesi en başından itibaren avukatlarla ilgili büyük sorunlar yaşadı. Aile çok yoksuldu, çok çocukları vardı ve işsizdiler; kızlarının trajik ölümünün ardından komşu İnguş Cumhuriyeti'ndeki bir mülteci kampında bir çadırda yaşamak zorunda kalmışlardı. Mahkemeye başvurdukları için Ordu'nun misilleme yapmasından korkuyorlardı (birden fazla kez tehdit edilmişlerdi). Sonuçta avukatsız kaldılar. Bu noktada merkezi Moskova'da olup, Rostov-on-Don'da bir şubesi bulunan Memorial İnsan Hakları Merkezi onlara avukat tuttu ve bu avukatların vekalet ücretlerini uzun bir süre boyunca karşıladı.

Bu şekilde davayla ilgilenmeye başlamış olan ilk avukat, oldukça yaşlı bir Çeçen olup, uzun yıllardır Moskova'da yaşamakta olan ve ayrıca Kungayev'lerin uzaktan akrabası olan Abdullah Hamzayev'di.[6]

---

6) Abdullah Hamzayev 2004 yılının Haziran ayında ciddi bir hastalık geçirdikten sonra Moskova'da öldü. Budanov'un yargılanması sırasında sanık aleyhine konuştuğu ve savunucusu olduğu her şey sebebiyle benzerine pek rastlanmamış bir baskıya maruz kaldı. Ham-

Şunu söylemek gerekir ki, Hamzayev'in çabaları etkili olmadı, aksine tersi sonuçlar verdi. Bu onun suçu değildi. Bunun sebebi, toplumumuzun gittikçe daha ırkçı hale gelmesiydi. Toplumumuz, bırakın Çeçenistan'ı, Kafkaslar'dan gelen insanlara bile güven duymuyor. Hamzayev'in, Rostov-on-Don'daki askeri mahkemede yol almanın ne kadar zor olduğunu anlatmak üzere Moskova'da düzenlediği basın toplantıları hiçbir sonuç vermedi. Gazeteciler onun söylediklerine inanmadılar ve bu yüzden Kungayev'leri savunmak üzere kamuoyuna yönelik herhangi bir kampanya yapılması söz konusu olmadı.

Memorial, Hamzayev'e yardımcısı olması için genç bir Moskovalı avukatı, Stanislav Markelov'u davet etti. Markelov, Budanov'un avukatlarının üyesi oldukları Cumhuriyetler-arası Avukatlar Birliği'nin bir üyesiydi. Markelov'un daha önce bakmış olduğu ve Memorial'ın dikkatini çekmiş olan önemli davalar Rusya'da terörizm ve siyasi aşırı uç örgüt üyeliği suçlamalarını içeren ilk davalardı: Moskova dolaylarında Çar II. Nikola anıtlarının havaya uçurulması, Büyük Peter anıtının havaya uçurulması girişimi ve Afgan kökenli Rus vatandaşlarının dazlaklar tarafından öldürülmesi bu olaylar arasındaydı.

Markelov, Rus'tu ve o sırada bu çok önemliydi. Memorial iyi bir seçim yapmıştı, çünkü sonrasında onun enerjisi, uyguladığı taktikler ve basınla iletişim kurma becerisi, esas olarak Moskova'daki hem Rus hem de yabancı gazetecilerin davaya yönelik ilgilerinin artmasını sağladı. İşte, Markelov'un davayı üstlendikten hemen sonra gördükleriyle ilgili söyledikleri. O sırada dava fiilen görülüyordu ve gazetecilerin mahkeme salonuna girmeleri yasaktı:

> Mahkeme davayı alelacele sonuçlandırmanın derdindeydi. Bizim taleplerimizin hiçbirini detaylı olarak ele almıyor ve Budanov'un

---

zayev cezalandırılmakla tehdit edildi ve ailesine hem aşırı uç paramiliter grupların üyesi olan Rus milliyetçileri hem de Budanov'un meslektaşları olan subaylar tarafından gözdağı verildi. Yargılama sırasında Hamzayev birkaç defa kalp krizi geçirdi ve hastaneye kaldırıldı. Bir defasında enfarktüs geçirdi ve klinik olarak 'öldü', ancak daha sonra davaya bakmaya devam etti. Hamzayev, 2000 yılının ilkbaharında çok az insanın gerçekleşebileceğine inandığı bir şeyi başararak, Budanov'un uzun süreli bir hapis cezası almasını sağladı.

Memorial, Hamzayev'e yardımcı olması için genç bir Moskovalı avukatı, Stanislav Markelov'u davet etti. Markelov, Budanov'un avukatlarının üyesi oldukları aynı Cumhuriyetler arası Avukatlar Birliği'nin bir üyesiydi. Markelov'un daha önce bakmış olduğu ve Memorial'ın dikkatini çekmiş olan önemli davalar, terörizm ve siyasi aşırı uç örgüt üyeliği suçlamalarını kapsıyordu: Moskova dolaylarında İmparator II. Nikola anıtlarının havaya uçurulması, Büyük Peter'in* anıtının havaya uçurulması girişimi ve Afgan kökenli Rus vatandaşlarının dazlaklar tarafından öldürülmesi.

*) Türkiye'de asıl olarak 'Deli Petro' diye bilinen Rus çarı. (ç.n.)

aleyhine yorumlanabilecek her şeyi reddediyordu... Bütün yazılı başvurularımız, örneğin tanık çağırma, uzman çağırma, bağımsız inceleme yaptırma taleplerimiz reddedildi. Ben Yargıç Kostin'in bunları okuma zahmetine bile katlanmadığı izlenimini edindim...

Ben, "Peki ama neden bu kadar çok sayıda başvuru yaptınız?" diye sordum. "Bu derece çok sayıda başvuruyla bir başvuru seli yaratarak mahkemeyi kızdırdığınız kesin. Bu mantıklı bir tutum muydu?"

"Bunun sebebi çok basitti: Mahkeme durmadan yasaların çiğnenmesine izin veriyordu ve avukatlar olarak bunu protesto etmek bizlerin göreviydi... Bizlerin mahkemeye davet etmek istediği bu insanlar kimlerdi? Ve neden en azından bunların ikisi arasında bu derece sert bir mücadele yaşanmıştı? Size davanın hangi koşullar altında görüldüğünü hatırlatmama izin verin: Cinayetin işlenmiş olduğu günün öncesinde ... Budanov ve diğer subaylar ... iki Çeçen'i tutuklamışlardı... Söylendiğine göre bunlardan biri, Budanov'un iddia ettiği şekilde içinde teröristleri destekleyen ya da kendileri terörist olan bir ailenin yaşadığı bir evi göstermişti. Bu ihbarı yapmış olanların isimleri dava dosyasında yer alıyordu... Bizler, savunma makamı olarak, bu insanların kimler olduğunu, kimin Kungayev'lerin evini göstererek Bundanov'u yanılttığını bulmaya çalıştık... Bu insanların mahkemeye gelmelerini ve neden böyle yaptıklarını açıklamalarını istedik... 'İhbarda bulunanlar'dan birinin sağır ve dilsiz olduğunu keşfettik. Yani, bu kişi fiziksel olarak Budanov'un kadın keskin nişancının kim olduğuna ilişkin sorusunu duyması mümkün olmayan biriydi... Bu kişi aynı zamanda fiziksel olarak soruya cevap verebilecek durumda da değildi."

"Peki ya ihbarda bulunan diğer kişi?"

"Onu bulmak daha da kolay oldu. 26 Mart'ta, Budanov'la karşılaştıktan sonra, bu ikinci muhbirin ve albayın, elbette bütünüyle şans eseri olarak, Savunma Bakanlığı'nın gazetesi *Kızıl Yıldız*'ın muhabirleri tarafından birlikte fotoğrafları çekilmişti. Olan şuydu ki, o gün bu gazetenin muhabirleri Tangi-Çu köyünde çalışıyorlardı ve Tangi-Çu'da çekmiş oldukları on bir fotoğraf kanıtların bir bölümünü oluşturuyordu... Bu, söz konusu kişinin fotoğraflarından tespit edilebileceği ve daha sonra mahkemeye ölüm olayının yaşandığı gece Budanov'un Tangi-Çu'ya teröristleri yakalamak üzere gittiğini doğrulayabileceği anlamına geliyordu...

"Ancak burada da yeniden yanlış anlamalarla ve tutarsızlıklarla karşılaşıyoruz. Bizler fotoğrafları ... sadece 26 Mart'ta değil de, 25 Mart'ta çekilmiş olduklarını bulmak için dikkatli bir biçimde inceledik... İddiaya göre ihbarda bulunanların Budanov'a 'kadın keskin ni-

şancı' konusunda 26 Mart günü bilgi verdiklerini ve onun da öldürülmüş olan yoldaşlarının öcüne susamış bir halde ... kendisini çok zor tuttuğunu hatırlıyorsunuzdur. Buna karşılık, eğer ihbarda bulunanlar Budanov'a her şeyi 25 Mart'ta anlatmışlarsa, o zaman albayı bütünüyle kuşatan ve davranışını haklı gösteren hangi kendiliğinden tepkiden, hangi duygulardan söz ediyoruz? Aynı zamanda hem 25 Mart'ta hem de 26 Mart'ta gün ortasına kadar, alayın subayları, Budanov'un kızının yaş günü şerefine düzenlediği partide aşırı dozda alkol almaya başlayıncaya kadar, albayın sakin olduğuna ve gidip kimi kadın keskin nişancılardan öç alma eğilimi göstermediğine yönelik ifade veren görgü tanıkları var."

"Pekâlâ, gelin nesnel olalım. Birileri günleri karıştırmış olabilir. Bu tür şeyler olmuyor değil. Bir savaş yaşanıyor."

"Hayır. Tutarsızlıklar kendisini Budanov davasının her aşamasında gösteriyor... Bu tutarsızlıklar, bırakın bir avukatı, sıradan bir insana bile, şüpheye yer bırakmayacak bir biçimde mahkemenin bu [ikinci] ihbarda bulunan kişiyi kesinlikle çağırması *gerektiğini* söylüyor... Budanov bir kadın keskin nişancıyı mı bulmaya gitmişti, yoksa sadece güzel bir kız bulmaya mı çalışıyordu? ... Eğer öyleyse, bu durumda Budanov'un bir kahraman olduğu ... bütün bu ideoloji, baştan sona gerçek dışı demektir. Psikiyatrik raporun bütün vargılarını Budanov'un 'kahramanlığı' ve 'keskin nişancıya yönelik intikam isteğinden kaynaklanan duygular'a dayandırmasının bir anlamı yok demektir. 'Komutan tekrardan bir kadını geri getirdi': bu önsoruşturma sırasında askerlerden birinin vermiş olduğu ifadeden yapılmış bir alıntı..."

"Daha sonra ne oldu?"

"Mahkeme ... bir dedektiflik bürosu olmadığını ve gidip bu kişiyi bulmak gibi bir yükümlülüğünün olmadığını açıkladı. Doğal olarak avukatların çalışmaları ve bu kişiyi kendilerinin bulmaları gerekiyordu. Bu kişinin, adam kaçırma suçundan sıkı rejimle yönetilen bir çalışma kampında çalışmaya mahkûm edilmiş olan Ramzan Sembiyev olduğu ortaya çıktı. Bununla birlikte, burada önemli olan, ihbarda bulunan şahsın kişiliği ya da Budanov'a yardımcı olan insanların bu türden tiksindirici suçlar işlemiş insanlar olmaları değil. Önemli olan Sembiyev'i sıkı rejimle yönetilen bir çalışma kampında bulmuş olmamızın, bu kişinin mahkemeye getirilerek sorgulanmasında hiçbir zorluk olmaması gerektiği anlamına geliyor olması. Rusya'da ceza davalarında, gözaltı yerlerine gönderilen insanların, mahkemelerin erişimlerinin bulunduğu bir veritabanında listeye geçirilmeleri standart bir uygulamadır. İşleri yargıç için daha da kolay

hale getirmek için ona Sembiyev'i tam olarak nerede bulduğumuzu da söyledik. Burası Rostov-on-Don'dan uzak bir yer değildi. O zaman bile mahkemenin cevabı şöyle oldu: "Hayır. Bu adama ihtiyacımız yok. Bu kişi mahkemeye önemli bir bilgi veremez." Dahası, Savcı Nazarov ... tanığın bir suçlu olması sebebiyle doğruyu söylemeyeceğini ve bu yüzden 'onu buralara kadar sürükleme'nin bir anlam taşımadığını [belirten] bir konuşma yaptı'. Çok şaşırmıştım. Savcı, Sembiyev'in kendi davasında suçlu bulunmuş olmasıyla, bu davada bir şahit olması gereği arasında bir fark görmüyordu."

"Olan neydi?"

"Mahkemenin davaya yaklaşımı ideolojikti. Kremlin, Budanov'un günahlarından aklanması için baskı yapıyordu. Budanov'un aleyhine olabilecek hiçbir şey önemli ya da konuyla ilgili değildi. Savcılık makamı ... Anayasa'da tanımlanmış olan rolüne uygun biçimde davranmamaya karar vermişti...

"Nazarov'un mahkemeye hitaben yaptığı konuşma sırasında bir dizi başka esrarengiz şey ortaya çıktı. Örneğin, Dağıstan'da bir savcı, bizim başvurumuzun ardından Sembiyev'le görüşmüş ve ona Budanov'u tanıyıp tanımadığını sormuş. Sözde Sembiyev bunu inkâr etmiş ve onu ilk kez televizyonda gördüğünü söylemiş."

"Bu konuşma mahkemeye resmi bir belge olarak sunuldu mu?"

"Elbette ki hayır."

"Bölge askeri mahkemesinin Budanov davasında işlenmiş olan suçların tam bir resminin ortaya çıkmasını engellemek için elinden geleni yaptığını söylemek doğru olur mu? Yani, mahkeme Anayasa ve mevcut yasalar altında yapması gerekenin tam tersini yaptı diyebilir miyiz?"

"Evet, bu kesinlikle doğru olur. Mahkemenin gerçeğin ortaya çıkmasını istemediği bir başka örnekten söz etmeme izin verin. Davadaki ... kanıtlardan biri ... uzun süredir Budanov'un elinde olduğu iddia edilen, Elza Kungayeva'yı annesiyle birlikte her ikisini de ellerinde tüfeklerle gösteren bir fotoğraftı. Budanov bu fotoğrafın kendisine Duba-Yurt kasabası idare başkanı Yahyayev tarafından, alayındaki subayları Argun Ravine'deki çatışma sırasında öldüren kadını bulmasına yardımcı olmak üzere verildiğini iddia etti. Duba-Yurt kasabası, Ravine'nin girişinde ve 2000 yılının Şubat ayında Budanov'un alayının içinde yer aldığı kanlı çarpışmaların merkezinde yer alıyordu. Mahkemenin psikiyatrik danışmanlarının vardıkları sonuçlara dayanak oluşturan bu fotoğraf ... dava dosyalarında hiçbir yerde bulunamadı. Hâlâ da bulunabilmiş değil. Bu her şeyden önce uzmanların yalan söylediği anlamına gelir. İkincisi, bu temel kanıt

parçası ... hiçbir zaman var olmadı. Budanov'u aklama girişiminde her şey bu fotoğrafa dayandırılmıştı."

"Tamam ama bu resim dava dosyasından kaybolmuş olsa bile Yahyayev'de hâlâ önemli bir görgü tanığı var. Herhalde bu kişinin ifadesine başvurulmuştur."

"Eğer bu mahkeme normal prosedürü izleyerek gerçeği bulmaya ve tarafların ne derece suçlu olduklarını belirlemeye çalışıyor olsaydı bu kişinin ifadesine başvurulurdu. Ne var ki Rusya'da mahkemeler farklı işliyor. Mahkemeler ideolojik tavır alıyor, savaş suçlularının çıkarlarını koruyor ve bunun devletin çıkarlarını korumakla aynı şey olduğunu düşünüyorlar. Bu yüzden yargıç Kostin bu tanıkla ilgili olarak da şöyle dedi: 'Hayır, Yahyayev'e ihtiyacımız yok. Onun vereceği önemli bir bilgi olamaz.' ... Biz Yahyayev'i bulduk. Kesinlikle mahkemeye gelmeyi istiyordu ancak Çeçenistan'daki kontrol noktalarından ve sınırdan geçebilmek için izin alması gerekiyordu. Mahkeme bu izni vermeyi reddetti."

"Yargıç Kostin, General Gerasimov'un da sorgulamasını reddedişini nasıl mazur gösterdi?"

"...Yargıç, generalin vereceği ifadeye, örneğin cinayeti işlediği gecenin sabahında albayın ruhsal durumunun nasıl olduğunu ortaya koyabilecek olmasına karşın -ki bu hakkında birbiriyle çelişen ifadelerin bulunduğu bir konu- generali tanık olarak dinlemeyi istemedi. ... Budanov akşamdan kalmış bir içki sersemi miydi? ... Hazırlık soruşturması aşamasında tanıklar onun sarhoş olduğu konusunda çok şey söylemişlerdi. ... İlk psikiyatrik raporun iddia ettiği gibi [toplam altı psikiyatrik rapor hazırlandı] alkol zehirlenmesi yüzünden başka türlü bir ruh halinde miydi? Cinayet geçici bir cinnetin sonucu muydu? Sağlıksız bir ruh hali içinde olmak öyle birkaç saat içinde geçebilecek bir durum değildir. Dolayısıyla, Budanov'un yaptıklarının bilincinde olması ve hareketlerinden sorumlu olması gerekir. Öyleyse, uzmanlar bizlere neden onun yaptıklarının bilincinde olmadığını ve yaptıklarından dolayı sorumlu tutulamayacağını söylüyorlar? Bunun sebebi, onların da Budanov'u hileyle suçsuz göstermek isteyenler arasında yer almaları değil mi?"

"Ayrıca, General Gerasimov'un tanık olarak dinlenmesi Budanov'un tutuklanmaya direnip direnmediğini ortaya çıkarmaya da yardımcı olacaktı. General ... Budanov'u tutuklamak üzere ... 160. Alay'a geldiğinde, Budanov'un buna tepkisi, alayın istihbarat bölüğünden askerleri bir araya toplayarak, onları General Gerasimov'un askerlerine karşı silahlı direniş göstermeye zorlamak oldu. İki tarafta yer alan askerler birbirlerine ateş açmanın eşiğine geldiler."

"Evet, olaylar tam olarak bu şekilde gelişti. Ardından Budanov eline bir tabanca aldı. Gerasimov onun birini vurmasından korktu, ancak Budanov bir an için düşündü, ardından kendisini ayağından vurdu. Bunların hepsi dava dosyasında yer alıyor..."

"Eğer Budanov direnmiş olsaydı bu neyi değiştirirdi?"

"Çok şeyi. İlk olarak bu ek bir suç oluştururdu. İkincisi, Budanov'un kişiliği konusunda önemli bir ipucu sağlardı. Mahkeme ... şu anda Ulyanovsk Eyaleti valisi olan General Vladimir Şamanov tarafından kaleme alınmış ... bir mektubu ... dava dosyasına ekledi. [Şamanov, emri altında 160. Alay'da Çeçenistan'da savaşmış bulunan Budanov'la uzun yıllara dayanan dostluğu olan biri.] Şamanov'un mektubunda yeni hiçbir gerçek yer almıyordu, çünkü cinayetin işlendiği sırada Şamanov Çeçenistan'da bile değildi. Bunun yerine mektup büyük ölçüde ideolojikti. Sadece Budanov'un 'suçsuz olduğu'nu iddia ediyordu: Budanov, Kungayeva'yı bir keskin nişancı olarak gözaltına alma konusunda yerden göğe kadar haklıydı ve direniş gösterince onu öldürerek doğru olan hareketi yapmıştı. Şamanov mahkemeye İkinci Çeçen Savaşı'na katılmış tipik bir asker mantığıyla, Budanov'un bir üstü olarak yazmıştı ve mahkeme mektubu büyük bir memnuniyetle dava dosyasına ekledi."

"Mahkemenin General Gerasimov, Sembiyev ve Yahyayev gibi doğrudan tanıkların sağlayabilecekleri kesin bilgileri reddetmesine, fakat hiçbir koşulda bir tanık sayılamayacak olan General Şamanov'dan gelen, yurtseverlik vazeden bir metni delil saymasına bakarak Budanov davasında bütün hukuki işlemlerin ideolojik temelde yürütüldüğünü söyleyebilir miyiz? Şamanov, Çeçenistan'da sivil halka karşı acımasızca aşırı askeri güç kullanılmasından yana oluşuyla ve münferit suçluların eylemleriyle ilgili olarak Çeçen halkının kolektif olarak sorumlu tutulması gerektiğine katı biçimde inanan biri olarak tanınıyor."

"Evet, bu kesinlikle doğru. Duruşmalar ... davanın düzgün biçimde ele alınmasına engel olacak ve ... her şeyi 'bir Rus subayına karşı girişilen misilleme'ye indirgeyen bir havayla tasarlanmıştı. Ayrıca, daha önce söylediğim gibi, mahkeme standart prosedürleri açıkça göz ardı etti. Örneğin, on kalın ciltten oluşan dava dosyalarının okunması bir buçuk saatlik sürede tamamlandı."

"Yargıç bunu nasıl yapabildi?"

"Dava dosyalarına şöyle bir göz attı ve soruşturmanın tamamlandığını ilan etti. Yargıcın vermiş olduğu bu karara karşın soruşturma ertesi gün kaldığı yerden devam etti. ... Elbette bu bize temyiz konusunda haklı bir gerekçe sunuyor."

"Bir Çeçen ailenin çıkarlarını savunan bir Rus olmak sizi rahatsız etmiyor mu? Burada yaşanan gelişmeler sonucunda Çeçenleri Çeçen avukatlar, Rusları da Rus avukatlar savunur oldu."

"Beni davayı üstlenmeye, Kungayev ailesinin savunmasını düzenleyen Memorial davet etti. ... Kungayev'ler kendilerini tamamen korumasız durumda buldular ve mahkeme de bundan faydalandı. Mahkeme davanın görülmesini hızlandırdı. Ben Rostov-on-Don'da ailenin vekili olarak ortaya çıkınca, insanlar bana Çeçen diasporasıyla ne tür bir ilişkimin olduğunu sordular. Ben bu sorulara, 'Bana bakın. Benim onlarla hiçbir ilişkim yok,' cevabını verdim. İkinci soru şu oldu: 'Hangi ırka mensupsunuz?' Bu soru bana sadece Budanov'un taraftarlarınca sorulmadı, bu soruyu mahkemede bana bizzat Budanov da sordu. Aklıma gelmişken, Budanov duruşmalar sırasında bana sürekli olarak bağırdı –örneğin şöyle şeyler söyledi: 'Seni gidi salak, neden bu kadar çok heyecanlanıyorsun bakalım?'"

"Gerçekten 'Seni gidi salak' mı dedi?"

"Elbette. O bir asker. Canının istediğini yapabileceğini düşünüyor. Budanov mahkemede uygunsuz biçimde hareket ettiği için yargıç tarafından bir kez olsun uyarılmadı. İstediği gibi davranabiliyordu. Sanırım, yargıç ondan korkuyordu."

"Peki ya onu savunan ekibi oluşturan üç avukatla ilişkisi nasıldı? Budanov onlara da bağırıyor muydu?"

"Elbette ki hayır. Hangi ırktan olduğum konusunda sorgulanmak canıma tak edince, 'Gördüğün gibi ben bir Rusum. Tam da bu yüzden senin davanda yer alıyorum. Rus hukukunun standartlarını savunuyorum,' dedim."

Budanov'un izinden giden mahkeme, Rus hukuku yerine geleneksel hukuku savunmayı tercih etti. Budanov, tamamen geleneksel Çeçen hukukunun sınırları içinde hareket etmişti: işlediği cinayeti bir cezalandırma olarak görüyordu. Mahkeme ve Rus toplumu onu bu konuda desteklediler. Dava, Rusya'da yetkililerin ve bir bütün olarak devletin, Rus hukukunun Çeçenistan'da askıya alınmasını benimsediklerini gösteriyor.

PSİKİYATRİK RAPORLARLA OYNAMAK

Budanov davasının ana özelliklerinden biri, adli psikolojik ve psikiyatrik raporlar üzerinde oynanan oyunlardı.

Davanın sürdüğü üç yıl boyunca, ilk başta hazırlanmış olan iki raporun vardığı sonuçlar bir kenara atılarak, albayı avantajlı konuma getiren dört psikiyatrik rapor hazırlandı. Bu raporların ulaştığı sonuçların tamamına yakını siyasi bir amaç güdüyordu ve Kremlin'in o anki çizgisi her ne ise onu desteklemekteydi.

İlk iki rapor cinayetlerin neredeyse hemen sonrasında, 2000 yılının Mayıs ve Ağustos aylarında, hazırlık soruşturması aşamasında derlenmişti. İlk inceleme Kuzey Kafkasya Askeri Garnizonu askeri hastanesinden ve Rusya Adalet Bakanlığı Kuzey Kafkasya Merkez Adli Tıp Laboratuarı'ndan psikiyatrlar tarafından gerçekleştirildi. İkinci rapor ise Novoçerkassk Eyalet Psiko-nöroloji Hastanesi'nin sivil doktorlarınca hazırlandı.

Bu raporlar Budanov'un hareketleri ve eylemlerinden sorumlu olduğunu ileri sürüyorlardı. Buna göre, Budanov işlediği suçlardan sorumluydu. Putin'in sıkça Rusya'da 'hukukun diktatörlüğü'nün kurulmasının gerektiğinden söz ettiği bir dönemdi ve bu, Çeçenistan'da suç işlemiş olan askerlerin aynen YAO'ların üyesi olan Çeçen savaşçılar gibi cezalandırılmaları gerektiği anlamına geliyordu.

Üstelik, bu 1999-2000 yıllarında yapılan şiddetli saldırıların ardından Çeçenlere kur yapıldığı ve Çeçenistan yönetiminin başına yeni bir ismin, Ahmet Hacı Kadirov'un atandığı bir dönemdi. Kadirov bir Çeçen savaşçıydı ve 1996 yılında Rus Federal subaylarınca ateşlenen akıllı bir füzeyle öldürülmüş olan Çeçenistan'ın ilk Devlet Başkanı Cevher Dudayev'in müftüsüydü. Rusya'ya karşı cihat ilan etmiş olan Kadirov, daha sonra 'durumu tam manasıyla anlayınca' Kremlin'in dostu haline gelmişti.

Buna karşılık, bu iki rapor Elza Kungayeva'nın boğulduğu sırada Budanov'un muhtemelen akli dengesini yitirdiğine ve 'kişilik ve davranış bozukluğu'na yol açan bir beyin hasarı belirtileri gösterdiğine dikkat çekmekteydi.

Savunma Bakanlığı raporun vardığı bu sonuçlara karşı çıktı, çünkü bunlar iki sonucu birden ima ediyorlardı. Bunlardan biri, iradesi yerinde olduğundan Budanov yasada yer alan ilgili tüm hükümler gereğince yargılanabilirdi. Diğeriyse Rus Ordusu'nun bünyesinde, hiç kimsenin ele alıp, değerlendirme zahmetine girmediği akıl hastası insanların bulunduğu, bu tür insanların çarpışmalarda yer aldığı ve kişilik bozukluğu olan bu insanların yüzlerce insana kumanda ederken ellerine son derece modern silahlar teslim edildiğiydi.

Yargılama süreci başladıktan kısa süre sonra, psikiyatrların varmış oldukları sonuçların yargıç Kostin'e uymadığı ortaya çıktı. Görüldüğü kadarıyla bunun en azından iki sebebi bulunuyordu.

Birinci sebep, bir askeri yargıç olarak Savunma Bakanlığı tarafından istihdam edilen Kostin'in kendisiydi. Rusya'da özel askeri mahkemeler ve askeri personelce işlenmiş olan suçları yargılayan askeri yargıçlar vardır. Bu yargıçlar konumlarını tamamen orduya borçludurlar; kendilerine tahsis edilen konut, maaş ve terfileri konusunda (garnizon komutanlarından başlayıp en tepede Savunma Bakanlığı'na varıncaya kadar) ordu yönetimine bağlıdırlar. Dolayısıyla, yargıç Kostin'in oturduğu daire ve alacağı maaş zammı, sanık Albay Budanov'un emrinde olduğu aynı genelkurmaydan geliyordu.

İkinci sebepse, Budanov'un yargılanmaya başladığı sırada Rusya'da siyasal koşulların belirgin biçimde değişmeye başlamasıydı. Kremlin tedricen demokrasicilik oynamayı ve 'hukukun diktatörlüğü' konusunda endişe duymayı bırakıyordu. Bunun sonucunda Çeçenistan'da savaşmış olan herkes, orada ne yapmış olduklarına bakılmaksızın kahraman ilan edildi. Devlet başkanı, devletin savaşta yer almış olanlara 'asla ihanet etmeyeceği' güvencesini vererek, sağa sola madalyalar ve nişanlar dağıtmaya başladı. Bu keskin sözcükler hükümetin Çeçenistan'da savaş suçu işlemiş olanlara karşı, yaptıkları her caniliği affedecek kadar müsamahakâr olacağı anlamına geliyordu ve federal askeri personele karşı hukuki işlem başlatmaya çalışan her savcının sesi kesilmeliydi.

Devletin denetimindeki televizyon kanallarından Budanov'un görevini nasıl bir içtenlikle yerine getirdiğine dair çok sayıda haber yayınlanmaya başladı. General Şamanov bunu kanıtlamak üzere, sürekli olarak silah arkadaşı lehine yurtsever konuşmalar yapıyordu. Albayın öldürdüğü on sekiz yaşındaki Çeçen kızın bir keskin nişancı olduğu konusunda artık hiç kimsenin şüphesi kalmamıştı. Artık hiç kimse ne soruşturmayı, ne de Budanov'un avukatlarının Elza Kungayeva'nın YAO'larla bir ilişkisi olduğuna dair en ufak bir delil sunamamış olduğunu hatırlamıyordu.

Rus halkının siyasal açıdan beyninin yıkanması, Bodanov'un beraatına zemin hazırlayacak şekilde, tam hızla sürmekteydi.

Tam bu sırada, Rostov-on-Don'daki mahkeme, ilk iki psikiyatrik raporu hazırlamış olan uzmanların yeterliliğiyle ilgili şüpheye kapılıverdi ve yeni bir raporun hazırlanması talimatını verdi. Bu sefer ra-

por Moskova'da askerler ve siviller tarafından ortaklaşa hazırlanacaktı, ayrıca Savunma Bakanlığı'nın Merkez Adli Tıp laboratuvarının ve halk arasında Serbskiy Enstitüsü diye bilinen, Serbskiy Eyaleti Sosyal ve Adli Psikiyatri Araştırma Merkezi bu raporun hazırlanması için birlikte çalışacaklardı.

Serbskiy'nin Rusya'daki kötü ünü, -komünizme, totaliter yalana ve siyasal özgürlüğün olmayışına karşı mücadele eden- muhaliflerin resmen akıl hastası olarak damgalandıkları Sovyetler Birliği devrine kadar uzanır. Serbskiy Enstitüsü'ndeki doktorlar, gücü her şeye yeten KGB'nin verdiği görevleri yerine getirme konusunda her zaman vazifeşinas davranışlar sergilemişlerdir.

Budanov'un gönderildiği yer burasıydı. Bu durum herkes tarafından öğrenilince, Budanov'un neden oraya gönderildiğine dair kimi şüpheler oluştu. Budanov'un taraftarları -ve karşıtları- onu cezai yükümlülükten kurtarmak adına mümkün olan her şeyin yapıldığını söylediler.

Üçüncü raporun düzenlenmesine ilişkin talimatın neden verildiğine dair mahkemece yapılan resmi açıklamada, "[daha önceki raporların] gerekli titizlikle hazırlanmadığı, çelişkiler içerdikleri ve olgusal bakımdan eksik oldukları" belirtiliyor, çünkü "Budanov'un gerçek ruhsal durumunu belirleme konusunda" önemli "yeni ve daha doğru veriler ortaya çıkmıştır" deniyordu.

Yeni komisyona verilen ifadelerde anlatılan bir dizi olayın aslında hiçbir zaman yaşanmamış olmasının bir önemi yoktu. Bu kanıtlanmamış gerçekler albayın lehine olduğundan, bunlara yadsınamaz gerçekler muamelesi yapacak olan uzmanların önüne kondular.

Açıkça söylemek gerekirse, bu bariz çarpıtmaydı.

Yargıç Kostin bu üçüncü komisyonun psikiyatrlarına hangi soruları yöneltmişti?

> Budanov herhangi bir kronik akıl hastalığından mustarip olmuş muydu ya da halihazırda mustarip miydi?
>
> Budanov yapmakla suçlandığı fiilleri gerçekleştirdiği sırada geçici bir patolojik rahatsızlık yaşıyor muydu? Yaptıklarının gerçek niteliğini ve toplum adına oluşturduğu tehlikeleri tam olarak anlayabilecek ve onları kontrol edebilecek halde miydi?
>
> Budanov'un kişiliğinin, soruşturma konusu olan olaydaki davranışlarına katkıda bulunan ya da davranışlarını belirgin biçimde etkileyen psikolojik özellikleri nelerdir?

Bu fiilleri gerçekleştirirken Budanov duygusal bir ruh halinde (stres, düş kırıklığı, geçici akli sapınç) olmakla suçlandı mı?

Kungayeva'nın hareketleri Bundanov'un akli fonksiyonlarında geçici bir rahatsızlığın ortaya çıkmasında etkili olmuş olabilir mi?

Kungayeva'nın hareketleri Budanov'un davranışını kışkırtmış olabilir mi?

Yapmakla suçlandığı fiilleri gerçekleştirdiği sırada votka içmiş olması Budanov üzerinde ne tür etki yaptı?

Şu durumlarda, 1) Budanov'un, annesinin nerede olduğunu söylemeyi reddeden, Budanov'a hakaret eden, kaçmaya çalışan, direniş gösteren Kungayeva'nın bir keskin nişancının kız kardeşi olduğunu bilmesi, 2) dolu bir silahı ele geçirmeye çalışması, 3) Budanov'un ... Kungayeva'ya gerçek kimliğini ortaya çıkaran bir resim göstermesi ... Budanov'un içinde bulunduğu durum nasıl değerlendirilebilir?

Budanov tıbbi tedaviye ihtiyaç duyuyor mu?

Yapmakla suçlandığı fiilleri gerçekleştirdiği sırada Budanov'un içinde bulunduğu ruhsal durum, orduda hizmet vermesine uygun muydu ve şu anda ruhsal durumu orduda hizmet vermesine uygun mudur?

Hazırlık soruşturması sırasında uzmanlar tarafından varılmış olan sonuçlar klinik açıdan güvenilir midir?

Aşağıda, Serbskiy uzmanlarının verdikleri cevap yer alıyor. Bu uzmanların hazırladığı raporda yer alan her şey dikkatli biçimde, zoraki bir kahraman yaratmaya yönelik olarak düzenlenmişti.

Budanov'un verdiği bilgiye göre, kendisi zor bir doğum sonucunda dünyaya gelmiş. ... Annesinin ve kız kardeşinin verdikleri ifadeye göre, Budanov küçük bir olay karşısında bile kolayca incinebilen ve çabucak öfkelenmeye eğilimli birisi. Böyle durumlar karşısında kabalıkla tepki veriyor ya da kavgaya girişiyor. Budanov özellikle haksız söz söylenmesi konusunda çok hassas; bu tür durumlarda her zaman zayıf olanı, kendinden küçük ve yoksul olanı savunmaya çalışan biri...

Budanov'un hizmet sicili olağanüstü derecede parlak. Çok disiplinli, etkin ve azimli. Budanov, 1995 yılının Ocak ayında, Çeçenistan'daki ilk askeri seferberlik sırasında, muharebe operasyonlarına katılırken şiddetli bir beyin sarsıntısı geçirerek, kısa süreliğine bilincini yitirdi. Yine de tıbbi bakım görmeye çalışmadı. Annesinin ve kız kardeşinin verdikleri bilgiye göre, Birinci Çeçen Savaşı'ndan döndükten sonra Budanov'un kişiliği ve davranışları değişmişti. Daha sinirli ve tahammülsüz biri olmuştu. ... Budanov, emrindeki bölükler-

de, eksikliklere ve pasifliğe karşı tahammülsüzdü. Budanov oldukça yüksek bir sorumluluk duygusuna sahip...

Yoldaşlarından hiçbiri Budanov'da herhangi bir akli sapma hali görmüş değiller. Budanov hiçbir zaman bir psikiyatrın ya da nöropatolojistin gözetimi altında bulunmadı.

Budanov, ifadesinde alayının Çeçenistan'a ulaşır ulaşmaz ... neredeyse sürekli olarak çatışmalı operasyonlarda yer aldığını belirtti. Budanov, 1999 yılının Ekim ve yine aynı yılın Kasım aylarında şiddetli beyin sarsıntısıyla birlikte bilinç kaybı yaşadı. Bunun ardından, sürekli olarak baş ağrısı çekmeye ve görme kaybıyla birlikte baş dönmesi yaşamaya başladı. Budanov ani yüksek seslere tahammül edemeyen, çabucak öfkelenmeye eğilimli, kendini kontrol etme gücü zayıflamış ve sinirli bir insan haline geldi. Öfke patlamalarıyla birlikte, ruh halinin aniden değişmesinden mustaripti. Sonrasında pişmanlık gösterdiği davranışlarda bulunuyordu.

Budanov, ifadesinde en ciddi çarpışmaların 24 Aralık 1999 ile 14 Şubat 2000 tarihleri arasında Argun Ravine'de gerçekleştiğini belirtti. 12 Ocak ile 21 Ocak tarihleri arasında alay, dokuz subayını ve üç askerini kaybetmişti. Budanov bunların çoğunun, bir keskin nişancı tarafından kafalarına isabet ettirilen bir kurşunla öldürüldüğüne dikkat çekti. 17 Ocak 2000 tarihinde Budanov'un yoldaşı, Yüzbaşı Razmahnin, bir keskin nişancının kurşunuyla can verdi. Çarpışmadan iki hafta sonra Binbaşı Sorokotyagi'nin, üzerinde işkence izleri apaçık görülebilen parçalanmış cesedini savaş alanından almayı başardılar.

Budanov, 8 Şubat 2000'de izne ayrılarak Buryat Cumhuriyeti'ne gitti. Karısı, verdiği ifadede Budanov'un bu izin sırasında gergin ve sinirli olduğunu söyledi. Budanov, karısına alayının Argun Ravine'de Hattab'ın [bir Arap komutan] savaşçılarıyla karşı karşıya geldiğini ve çarpışmalarda Hattab'ın grubundan 15 saha komutanının öldürüldüğünü söyledi. Bu yüzden, savaşçılar Budanov'un alayına 'vahşi hayvanlar' adını takmışlar ve Budanov'u şahsi düşmanları ilan etmişlerdi. Onu öldürecek olana inanılmaz derecede büyük tutarda bir ödül vaat ettiler.

Budanov, kendi alayındaki subayların çoğunun açık çatışmada değil de, keskin nişancı kurşunuyla ölmüş olmasından dolayı büyük üzüntü duyuyordu. Hatta, karısına eve ancak 'son savaşçıyı yok ettikten' sonra döneceğini söylemişti.

Budanov 15 Şubat'ta, izin süresi sona ermeden Çeçenistan'a geri döndü. Annesi ve kız kardeşi, verdikleri ifadelerde onun kendilerine

kısa bir ziyaret yaptığını ... ve tanınmayacak derecede değişmiş olduğunu belirttiler. Sürekli sigara içiyor, nadiren konuşuyordu ve 'ortada hiçbir sebep yokken aniden öfkeye kapılıyordu'. Şöyle bir arkasına yaslanıp rahatça oturamıyordu. Ölenlerin ve mezarlarının resimlerini gösterip ağlıyordu. Onu daha önce hiç bu halde görmemişlerdi.

[Budanov'u her gün gören, 160. Alay'ın tıp merkezinin başı Yüzbaşı Kuptsov'un verdiği ifadeye göre, Budanov'un ruhsal durumunun on ya da on beş dakika içinde birkaç kez normal, cana yakın bir halden, savunmaya yönelik bir gazaba dönüşebildiği durumlar söz konusu oluyordu. Öfke anında Budanov bir duvar saatini yere çarpabiliyor ya da etrafındakilere telefonları ya da eline geçen herhangi bir şeyi fırlatabiliyordu. Kuptsov'un kendi ifadesiyle, 1999 yılının Ekim ayında -yani, emrindeki subayların Argun Ravine'deki çatışmalarda öldürülmelerinden önce- Budanov'un ruh hali 'anormal bir durum' almıştı.]

Budanov, elinde tüfeği olduğu halde, saldırılara bizzat önderlik ediyor ve göğüs göğüse yapılan çarpışmalarda yer alıyordu. Argun Ravine'de yapılan savaşların ardından, bizzat çarpışma sırasında ölmüş askerlerin cesetlerini bulup getirmeye çalışıyordu. Alayın subayları ve askerlerinin 950,8 tepesinde öldürülmelerinin ardından kendisini suçladı ve ağır bir depresyona girdi. Durup durup emrindekilere vuruyor ya da onlara sigara tablaları fırlatıyordu. 2000 yılının Mart ayı ortasında, çadırına çekidüzen verilmesini istemişken, bir el bombasını sobanın içine attı...

2000 yılının Şubat ayının ortalarından itibaren alay Tangi yakınlarında konuşlandırıldı. Budanov'a istihbarat çalışmaları ve aramalar yapma, pusu kurma, kasabada yaşayanlara yönelik ek pasaport kontrolleri yapma ve şüphelileri gözaltına alma talimatı verildi.

Budanov ve emrindekiler o sırada durumun çok karışık olduğu, dostla düşmanı ayırmanın ya da ön cephenin neresi olduğunu bilmenin imkânı bulunmadığı yorumunu yaptılar. 22 ile 24 Mart tarihleri arasında alay, keşif ve araştırma çalışmaları yaptı. Sonra, Tangi'de bir dizi evi denetlemeye karar verdiler ve Rusya'nın iç bölgelerinden on ile on beş yıl önce zorla alınıp getirilmiş iki 'köle' buldular.

Bunu öğrenen Budanov, 26 Mart 2000'da Tangi'deki durumu şahsen kontrol etmeye karar verdi. İki Çeçen'i gözaltına almış olan Budanov, bunların bağlanmalarını ve SPT'ye konulmalarını emretti. Alaya geldiklerinde gözaltındaki Çeçenlerden biri, Şamil Sambiyev adına düzenlenmiş kimlik belgelerini gösterdi ve Budanov'la özel bir

görüşme yapmasına izin verilmesini istedi. On beş-yirmi dakika sonra Budanov, Şamil'in savaşçıların ya da onlara yardımcı olanların yaşadıkları evleri göstermeyi kabul ettiğini söyleyerek Tangi'ye geri dönme emri verdi. Kasaba içinde yaptıkları yolculuk sırasında Çeçen tutuklu, aradıkları kişilerin oturduğu ... içlerinde bir 'kadın keskin nişancı'nın yaşadığı beyaz bir evin de bulunduğu çeşitli evleri işaret etti. Buna ek olarak, Budanov'un elinde iki ya da üç erkeği ve üç ya da dört kadını ellerinde silahlarıyla gösteren bir fotoğraf vardı.

Budanov, ifadesinde zaman kaybetmeksizin bu keskin nişancıyı gözaltına almaya karar verdiğini belirtti. 26 Mart tarihinde ... subay yemekhanesinde öğle yemeğini yerken alkollü içki içti. Saat 24:00'te şahsen ... Kungayev ailesinin yaşadığı yere gitmeye karar verdi. Budanov ... Kungayeva'nın tutuklanmasını emretti...

Budanov, Kungayeva'yı dövmeye başladı, yüzüne ve vücudunun çeşitli yerlerine yumruk ve tekme atarak, sağ uyluğunun iç yüzeyinde çürüklerin oluşmasına ve ağzının ... kanamasına sebep oldu. Kungayeva direnmeye çalıştı. ... Kungayeva'nın bir YAO üyesi olduğundan ve emrindekilerin öldürülmesinde rol oynadığından emin olan Budanov onu öldürmeye karar verdi. Daha sonra SPT'sinin mürettebatını topladı ve onlara Kungayeva'nın cesedini götürmeleri, alayın sınırlarının dışında bir yere gömmeleri emrini verdi. Askerler emri yerine getirdiler...

Budanov, işin başında Kungayeva'yı bırakın cinsel olarak tacizde bulunmayı, öldürme niyetinin dahi olmadığını iddia ediyor. Ne var ki, Kungayeva'nın, Rus silahlı kuvvetlerine, Rusya'nın kendisine ve kişisel olarak Budanov'a yönelik küfürler 'yağdırması'yla [Kungayeva'nın Rusça bilmediğini hatırlayalım] ... durum gittikçe kızıştı. Kungayeva, Budanov'a Çeçenlerin 'onunla ve ailesiyle ilgilenecekleri'ni söyledi. Budanov ... onu zorla sürükleyerek kapıdan uzaklaştırdı. Bu mücadele sırasında Kungayeva'nın elbisesi kısmen yırtıldı.

Budanov'a göre, Kungayeva çok güçlü biriydi. Kungayeva, Budanov'un tişörtünü yırttı, boynundaki bir haçla kızının zincirini parçaladı ve Budanov da buna Kungayeva'nın elbisesinin üst kısmını yırtarak karşılık verdi. Kungaeva bağırarak 'onlardan henüz yeterince adam öldüremediği'ni söyledi. Kungayeva ikinci, daha uzaktaki kamp yatağının üzerindeyken Budanov'un yatak tarafındaki masanın üzerinde duran silahına ulaşmaya çalıştı. Budanov, Kungayeva'nın elini yakaladı ve diğer eliyle de, onu boynundan tutarak vücudunu yatağa doğru bastırdı. Orada gözlerinin önünden bir anda 'Argun Ravine'de ölmüş olan askerler ve subaylar'ın yüzleri geçti.

Budanov daha sonra ne olduğunu hatırlamıyor. Kendisine gelmeye başladığında, Kungaeva'nın yatakta, hareketsiz olarak yattığını gördü ve hemen SPT mürettebatını çağırdı. Budanov, ifadesinde bu anda Kungayeva'nın atleti, bluzu ve sutyeni bir kenarda yığılı dururken üzerinde bir etek olduğunu ve kendi elbiselerinin de üzerinde bulunduğunu belirtti. Li-En-Şu cesedi plantasyona gömmeyi önerdi. Budanov daha sonra mürettebat üyelerine cesedi bir battaniyeye sarmaları ve götürmeleri emrini verdi.

Mürettebat yola çıktıktan sonra yatağa uzandı ve uykuya daldı.

[Burada, komutanlarının ikametgâhı önünde nöbet tutan 160. Alay askerlerinin soruşturma sırasında, birden fazla kez Budanov'un emriyle ikametgâhında toplanmak için içeri girdikleri zaman albayın üstünde sadece iç çamaşırlarının olduğunu söylediklerini belirtmemiz gerekir. Genç kız daha uzaktaki yatakta çırılçıplak yatıyordu. Budanov askerlere, "İçinizde ölülerden korkanınız var mı?" diye sordu, bir sigara yaktı ve onlara cesedi bir şeye sarmaları ve gömmeleri emrini verdi. Bu olaydan herhangi birine söz etmeleri durumunda onları vuracağını söyleyerek tehdit etti.]

Budanov, 27 Mart günü saat 13:30 civarında, Batı Grubu komutan vekili Tümgeneral Gerasimov'la karşılaştı.

[Batı Grubu'nun asıl komutanı Vladimir Şamanov'du.]

General Gerasimov, Budanov'a kasabanın yarısını yakıp yıktığını ve on beş yaşındaki bir kıza tecavüz ettiği söyleyerek şikayet etti. Gerasimov'un sözleri hakarete haizdi ve açık saçık ifadeler içeriyordu. Budanov bir tabanca çekti, namluyu aşağıya doğrulttu ve kendisini ayağından vurdu. Bu noktada Budanov ateş ettikten sonra tabancayı Gerasimov'a uzatırken, Gerasimov'un korumaları da silahlarını Budanov'a doğrulttular.

Aynı sırada Budanov'un alayının istihbarat bölüğü araçlarla olay yerine geldi. Yirmi askerden ve iki subaydan oluşan istihbarat bölüğü General Gerasimov'un subaylarının karşısında mevzilendi. Aralarında kısa bir çatışma olduysa da Budanov adamlarına silahlarını indirmeleri emrini verdi. Budanov'un verdiği bilgiye göre, daha sonra kendisi, General Gerasimov ve Verbitskiy subay odasına gittiler. Ardından Budanov suçlu olduğunu belirten bir itirafname kaleme aldı.

Sorgulandığında ... Budanov ifadelerindeki çelişkileri [daha önceki] ifadesini çok kötü bir durumdayken verdiğini söyleyerek açıkladı.

Komisyon yukarıda yer alan bilgiler doğrultusunda, zihinsel sebeplerle azaltılan sorumluluk temelinde, Budanov'un yaptıklarından dolayı sorumlu tutulamayacağı sonucuna vardı. ... Kurbanın, yani Kunga-

yeva'nın davranışları, Budanov'un geçici akli çöküntü yaşamasına yol açan etkenlerden biriydi. ... Budanov'un alkol duvarını aşmış durumda olduğunu gösteren herhangi bir kesin kanıt bulunmamaktadır...

Budanov ... bir psikiyatr tarafından ayakta tedavi kapsamında gözetim altında tutulmalı ve tedavi edilmelidir. Kategori C: Askeri hizmete kısmen uygun.

Komisyonun varmış olduğu sonuçlar yargıca, Rus hukuku çerçevesinde siyasal efendilerinin isteklerine uyma ve albayı aklama konusunda ihtiyaç duyduğu bütün cephaneyi sağlıyordu.

Yargıç ilk olarak Budanov'u cezai sorumluluğun yükünden kurtarabilirdi.

İkinci olarak, onu ayakta tedavi gören hasta kapsamında zorunlu psikiyatrik tedaviye gönderebilirdi. Tedavinin ne kadar süreceğini mahkeme değil, onu tedavi edecek olan doktor belirleyecekti. Mahkemenin kararını vermesinden bir hafta ya da ona benzer bir süre içinde albay bütün bu tatsızlıklardan kurtulabilecekti.

Üçüncü olarak, zihinsel sebeplerle azaltılan sorumluluk durumu 'geçici' ve belirli bir vakayla ilgili olduğundan, yargıç, Budanov'un orduda görev yapmaya devam etmesini güvence altına alabilecekti. Ordu, kararın bu yönde alınmasında ısrarcıydı, aksi takdirde, daha önce belirttiğimiz gibi, Çeçenistan'daki askeri birliklere açıkça akıl hastası olan ve cinayet işleyip bundan yakasını kurtarabilen kişiler tarafından kumanda edildiği ortaya çıkacaktı.

Rusya'da işler artık böyle yürüyor. Tıpkı Sovyetler zamanında olduğu gibi, uzmanların Rus mahkemelerine verdikleri raporlar gerçeklere değil, ancak onlara verilmesi uygun görülen ve üzerinde oynanmış verilere bağlı.

Burada biraz durup, Budanov'u aklamanın psikolojik ve psikiyatrik gerekçelerini sağlayanların kimler olduklarına bir bakalım:

Profesör T. Peçernikova, tıp doktoru (komisyon başkanı), Serbskiy Enstitüsü Danışmanlık Bölümü Müdürü, uluslararası üne sahip bir doktor, elli yıllık danışmanlık deneyimi olan, en yüksek statüde psikiyatri danışmanı;

Profesör K. Kondratiyev, tıp doktoru, Rus Federasyonu Başarı Ödülü sahibi, Birinci Klinik Bölüm Müdürü, kırk iki yıllık danışmanlık deneyimi var;

F. Safuyanov, uzman psikolog, yirmi yıllık danışmanlık deneyimi var;

Albay A. Gorbatko, Ordu Tıp Servisi, Savunma Bakanlığı Adli Psikiyatri bölümünde baş danışman;

Yarbay G. Fastovtsev, Ordu Tıp Servisi;

G. Burnyaşeva, danışman psikiyatr.

Mahkeme, yetkililerin istediği siyasal bakımdan hassas bir uzman raporu hazırlama görevini acaba neden Profesör Peçernikova'ya verdi?

Benim inancım o ki bu tercih tesadüfi değildi, çünkü Rusya'da bu tür şeyler pek rastlantıya bırakılmaz. Şovyetler zamanında işler nasıl görülüyorsa şimdi de öyle görülüyor. Bunlar komünizmin hayaletleri; o devrin en korkunç hayaletleri şu anda tekrar bizlerle. Zaten aşağıda anlatacaklarımız, Devlet Başkanı Putin'in döneminde, o korkunç, düzeni sağlamak için siyasi-psikiyatriyi kullanma uygulamasının, gündelik hayatımızın bir parçasını oluşturmak üzere ve beklenmedik bir yönden geri döndüğünü gösterecek.

25 Ağustos 1968'de Moskova'da, Kızıl Meydan'da ünlü bir gösteri düzenlendi. Yedi kişi meydana girip, üzerlerinde "Bizim ve Sizin Özgürlüğünüz İçin!" ve "İşgalciler Utanın!" yazan pankartlar açtılar. Bu yedi kişiden biri bir şair, gazeteci ve muhalif olan ve olay sırasında içinde bebeğinin bulunduğu puseti itmekte olan Natalya Gorbaneskaya'ydı. Bu şekilde, hiç kimsenin uzunca bir süredir hiçbir şeyi protesto etmediği bir ülkede, Sovyet askerlerinin Çekoslovakya'yı işgal etmelerini protesto etmek isteyen bu insanlar kararlılıkla öne çıktılar.

'Yediler'in gösterisi, kendileri hepsi Kızıl Meydan'da sivil kıyafetler içinde sürekli devriye gezen KGB ajanları tarafından götürülmeden önce, sadece birkaç dakika sürdü. Daha sonra bir mahkeme göstericilerden ikisini çalışma kamplarına, birini bir psikiyatri hastanesine, üçünü de sürgüne gönderdi. Gorbanevskaya bebeğini emzirdiğinden ilk önce serbest bırakıldı.

Gorbanevskaya 24 Aralık 1969'da yeniden tutuklandı, çünkü sivil haklar konusunda faaliyet göstermekten vazgeçmemişti.

Tamara Peçernikova, ülkenin kaderi üzerinde ilk izini işte o zaman bıraktı. Budanov'un durumunun ele alınmasından otuz yıl önce, aynı Serbskiy Enstitüsü'nde KGB'nin emriyle Gorbanevskaya'yı sorguya çekmiş olan kişi Peçernikova'ydı.

Peçernikova, Gorbanevskaya'yla ilgili olarak KGB'nin ihtiyaç duyduğu tıbbi hükmü verdi: şizofreni. Bu aslında Kızıl Meydan'da,

Prag sokaklarındaki Rus tanklarını protesto etmek amacıyla pankart açan birinin ancak akıl hastası olabileceğini söylemekti.

Peçernikova 1969 yılında Gorbanevskaya'nın toplum için bir tehlike oluşturduğunu, bir ihtisas psikiyatri hastanesinde süresiz olarak zorunlu tedaviye tabi tutulması gerektiğini söyleyen bir başka KGB teşhisini gözü kapalı olarak imzaladı.

Yeraltında, Sovyet sivil haklar aktivistlerinin yayınladığı bir samizdat bülteni olan *Güncel Olaylar Kroniği*'nin kurucusu ve ilk editörü olan Natalya Gorbanevskaya, hapsedildiği Kazan Ruh Hastalıkları İhtisas Hastanesi'nde korkunç yıllar geçirdi. 1969 ile 1972 yılları arasında burada hapsedildi ve 1975 yılında bir İsrail vizesiyle ülkeden göç etti. Şimdi Fransa'da yaşıyor.

Kısa bir süre önce Natalya Gorbanevskaya'ya, "Peçernikova'nın adını hatırlıyor musun?" diye sordum.

"Kesinlikle hatırlıyorum," cevabını verdi.

"Senin muayenen nasıl yapıldı?"

"En hafif deyişle önyargılıydı. Bana şizofren teşhisi koymaya peşinen karar vermişlerdi. ... KGB onlara benim bir ihtisas hastanesinde zorunlu tedaviye gönderilmem talimatını vermişti ve Peçernikova da dahil hepsi kendilerine söyleneni yaptılar. Mahkemenin teşhis konusunda bir gerekçe istemeyeceğini biliyorlardı, böylelikle uzman olarak elde ettikleri bulguları açıklama zahmetine girmediler. Örneğin şöyle yazdılar: 'Zaman zaman mantıksızca akıl yürütüyor.' Bu ne demekti? Bu konuda tek kelime bile yoktu. 'Gorbanevskaya şizofrenide tipik olan düşünme, duygu ve değerlendirme yeteneklerinde anormallikler gösteriyor.' Ne tür anormalliklerdir bunlar? Yine tek kelime yok. Yine de bu cümle son derece önemliydi... çünkü hemen ardından gelen cümlede zorla tedavinin gerekli olduğu belirtiliyordu. Beni muayene ettikleri bir ay boyunca, bir şair olmama karşın şiirlerimle ilgili tek bir soru bile sormadılar. Sanki şiirlerim hiç yazılmamışlar, var olmamışlar gibi. Şair olmam yüzünden bana megalomani yakıştırması yaparlar diye düşünmüştüm, ancak böyle bir şey olmadı. Şimdi neden böyle yapmadıkları açıkça görülebiliyor. Şizofrenin bir sonucu olarak ortaya çıkan 'duygusal gelişmemişlik ve soğukluk' belirtileri, şiir yazmayı imkânsız hale getirecekti. 'Hasta sohbete istekli. Sakin davranıyor. Yüzü gülüyor.' Kesinlikle doğru, ancak bu sakinlik bana neye mal oldu, bir bilsen! Sakin olmam ve onlara belirtiler keşfetme konusunda zemin hazırlamamam gerektiğini biliyordum, ancak en sonunda bizzat sakinliğim bir belirti olarak kullanıldı ve ra-

porda şu şekilde anlatıldı: '...geleceğiyle ya da çocuklarının kaderiyle ilgili olarak herhangi bir endişe duymuyor'. Çocuklarımla ilgili olarak endişelendiğim konusunda bahse girebilirsin, ancak bunu KGB psikiyatrlarıyla paylaşmak istemiyordum. Rapor şöyle devam ediyordu: 'Yaptığı eylemleri reddetmiyor. Yaptıklarının doğruluğu konusunda sarsılmaz bir inanca sahip. Hasta özellikle, gelecekte çocuklarına karşı kendisini suçlu hissetmemek için bu şekilde davrandığını belirtti.' Bugüne kadar yapmış olduğum eylemleri reddetmedim ve hâlâ yaptıklarımın doğruluğuna inanıyorum, çocuklarım da yapmış olduğum eylemlerden dolayı benimle gurur duyuyorlar. İşte rapordan bir cümle daha: 'Durumun düşünsel olarak farkında değil.' Peçernikova dahil olmak üzere, psikiyatrlar bir başkasının beynine bel bağlamak yerine kendi beynimle düşünmemin akıl hastası biri olarak tasdik edilmem gerektiği anlamına geldiği sonucuna vardılar. Muayene edildiğim bir ay süresince sadece Peçernikova ve bir doktor olan Martynenko'yla görüştüğümü söylemem gerekir. Uzmanların vardıkları nihai sonuçların temelini oluşturacak olan bütün 'gözlemler', sadece bu ikisine aitti. Diğerlerinin yapılan kasıtlı yanlış tanıtımların ve tahrifatların kesinlikle farkında olduklarına, ancak kendilerine verilen korkunç görevin yerine getirilmesini engellemek istemediklerine inanıyorum. Şu anda Peçernikova bu tür korkunç talimatları yerine getirme konusunda uzun bir sicile sahip. Serbskiy Enstitüsü'nde çalışmanın, bu psikiyatrların hem insani niteliklerini hem de profesyonel dürüstlüklerini düzeltilemez biçimde çürüttüğüne inanıyorum..."

"Bu ne kadar süreyle devam etti? Sonuçta ihtisas akıl hastanesinde ne kadar kaldın?"

"İki yıl iki ay. Ben buna psikiyatrik mahpusluk diyorum. Dokuz buçuk ay boyunca en berbat hastanede, Kazan'da kaldım. Beni 1971 yılının Ocak ayında Moskova'daki Butyrka Hapishanesi'nden alıp Kazan'a gönderdiler. 1972 yılında, tekrar Butyrka üzerinden, yeniden muayene edilmek amacıyla Serbskiy Enstitüsü'ne sevk ettiler. Orada üç ay daha kaldım. Ancak burada en önemli olan şey süre değil, nöroleptik* ilaçlarla yapılan zoraki tedaviydi. Klinik uygulamada Halo-

*) Doktorlar nöroleptik ilaç alımını takiben yan etkileri şu şekilde özetliyorlar: ilk günler içindeki yan etkiler: kasılma, katılık, huzursuzluk, hareketlerde yavaşlama, yerinde duramama, küçük adımlarla yürüme, titreme, donuk yüz ifadesi. Geç dönemde ortaya çıkan yan etkiler: istemsiz kas hareketleri, dilde ve ağızda oynamalar, yerinde duramama, yatamama, yılansı vücut hareketleri. Diğer kimi yan etkiler: çabuk yorulma, cinsel bozukluklar, kilo alımı, görme bozuklukları, adet düzensizliği, nöbet geçirme, nöroleptik Maliyn Sendrom, çarpıntı, deri döküntüleri. (ç.n.)

peridol, sayıklamaları ve halüsinasyonları tedavi amacıyla kullanılıyordu. Bende, düşüncelerim sayıklamalar olarak görülmediği sürece, her ikisi de yoktu. ... Tedavi boyunca Haloperidol bir ay süreyle veriliyor, ardından, ilacın yan etkilerinden biri Parkinsonizm olduğundan, iyileştirici tedavi için belli bir süre ara veriliyordu. Bana hiçbir iyileştirici tedavi uygulamadan ya da hiç ara vermeden dokuz buçuk ay boyunca Haloperidol enjekte ettiler. Beni Kazan'dan Serbskiy Enstitüsü'ne geri getirdiklerinde de Haloperidol vermeye devam ettiler; Peçernikova şöyle dedi: 'Sen kendini biliyorsun, Haloperidol almaya devam etmen gerekiyor.' Ne ikiyüzlülük ama!"

"Daha sonra ne oldu?"

"Ben Paris'e göçtüm. ... Orada Fransız psikiyatrlarıyla yaptığım görüşmelerde, benim Serbskiy Enstitüsü'nün derlediği tedavi dosyamı okudukları zaman çok güldük. Bir tanesi bana şöyle dedi: 'Bizim gerçekten de oraya gidip bu Sovyet psikiyatrlardan teşhis ve tedavi konusunda bir şeyler öğrenmemiz gerekiyor: karşımızda bir mucizevi vaka, tedavi görerek şizofreniden kurtulmuş biri duruyor.'"

Gorbanevskaya davası SSCB'de muhaliflere karşı kullanılan ve 'psikiyatrik baskı altında tutma' adı verilen uygulamanın ilk örneklerinden biriydi. Gelecekte Yarbay Budanov'un kurtarıcısı rolünü üstlenecek olan Gorbanevskaya, Rusya'da komünist rejimin muhaliflere karşı bir yıpratma savaşı yürütmekte olduğu korkunç bir dönem olan 1970'li yıllarda altın çağını yaşıyordu. O yıllarda bütünüyle saygın bir anayasamız vardı ve KGB, muhaliflere karşı savaşı, çok sayıda protestoya yol açmayacak biçimde, diğer bir deyişle insanlara akıl hastası teşhisi koydurarak ve bu insanları ihtisas hastanelerinde zorunlu tedaviye mahkûm ederek yürütmeyi tercih ediyordu.

Gördüğü siyasal zulüm karşısında ABD'ye göç etmek zorunda kalan Lyudmila Alekseyeva, Sovyetler döneminde tanınmış bir muhalif ve sivil haklar savunucusuydu. Şimdi Uluslararası Helsinki Örgütü'nün başkanlığını yapıyor. *SSCB'de Muhalefetin Tarihi* başlıklı kitabında sadece 1971 yılında, 'siyasi suç işlediği için mahkûm edilen seksen beş kişiden en az yirmi dördüne, yani neredeyse üçte birine akıl hastası teşhisi konduğu'nu yazıyor. Akıl hastası ilan edilmeyenler Sovyet sistemine iftira etmekten suçlu bulundular ve burada da Peçernikova iş başındaydı.

Örneğin, 1978 yılının yazında Aleksander Ginzburg, Sovyet sistemine iftirada bulunma suçlamasıyla yargılandı. Dava sırasında Ta-

mara Peçernikova, savcılık makamının tanığı olarak mahkemede hazır bulunuyordu.

Ginzburg en tanınmış Sovyet muhaliflerinden biri, bir gazeteci, Moskova Helsinki Grubu'nun üyesi, *samizdat* (yeraltı) şiir dergisi *Syntax*'ın yayıncısı ve Aleksander Soljenitsyin'in *Gulag Takımadaları*'nın geliriyle finanse ettiği SSCB'deki Siyasi Mahkûmlara ve Ailelerine Yardım Sosyal Fonu'nun 1975'ten 1977'ye kadar ilk yöneticisiydi. Ginzburg 1961 ile 1969 yılları arasında faaliyetlerinden dolayı üç kez çalışma kampına gönderildi ve 1978 yılında sekiz yıl hapse mahkûm oldu. 1979 yılında Batı'nın baskısı sonucu, ABD'de tutuklanmış olan Sovyet casuslarının iadesi karşılığında SSCB'den sürüldü. Bunu izleyen yılların büyük bölümünde Fransa'da yaşadı ve 2002 yılında Paris'te Sovyet siyasi toplama kamplarında edindiği bir hastalık sebebiyle öldü.

Aleksander'ın karısı ve muhalefet mücadelesindeki müttefiki Arina Ginzburg bana, orta Rusya'da küçük bir kasaba olan Kaluga'da görülen davanın atmosferiyle ilgili olarak şunları anlattı:

> Dava sırasında ona nöroleptik ilaçlar veriyorlardı; bu yüzden, mahkemeye çıkınca, yüzünde tamamen boş bir ifade olduğu halde oturuyordu. Ona sürekli olarak iğneler yaptılar. İyi görünmüyordu. Zorlukla yürüyordu ve kendisine bir avukat verilmesini reddedip kendi kendini savunduğundan elinde içi kitaplarla dolu bir yastık kılıfıyla dolaşıyordu. Uzun gri bir sakalı vardı. Konuşması tutarsızlaşmıştı; koordinasyonunu yitirdi. Oturmasına izin verilmesini istediğinde isteğini kabul etmiyorlardı, daha sonra o da olduğu yere yığılıp kalıyordu. Elbette hükmün verilmesinin hemen ardından onu rahat bıraktılar. O andan itibaren ona iğne yapmayı kestiler.

İşte size bu davanın kayıtlarından bir bölüm: "8 Sayılı Başvuru [*Güncel Olaylar Kroniği*'nin 12 Ekim 1976 tarihli sayısında yayınlanan bir makale] ile ilgili olarak Serbskiy Enstitüsü'nün Danışma Bölümü müdürü Peçernikova ve Moskova'daki 14 Nolu Psikiyatri Hastanesi'nin danışmanı olan Kuzmiçeva sorgulandılar. Bu kişiler SSCB'de psikiyatrinin kötüye kullanılmasının söz konusu olmadığını belirttiler."

Elbette Ginzburg, mahkemede ısrarla bunun tersini iddia etti. Ginzburg aynı zamanda samizdatta, ülkede uygulanan psikiyatrik bastırma uygulamaları ve diğer birçoklarının yanı sıra Peçernikova'nın yaptıkları konusunda çeşitli yazılar kaleme almıştı.

Aşağıda, Peçernikova'nın doğruluğu konusunda sorgulandığı '8 Sayılı Başvuru'dan kimi parçalar yer alıyor:

> Kısa bir süre önce Helsinki Anlaşmasının Uygulanmasını İzleyen Grup, SSCB Yüksek Sovyeti'ne ve ABD Kongresi'ne başvurarak psikiyatrinin kötüye kullanılmasıyla ilgili uygulamaları belirlemek üzere ortak bir komisyon kurulmasını önerdi. Grup bu belgede kendi bilgisi içinde yer alan, son zamanlarda yapılmış psikiyatrik baskıyla ilgili gerçekleri anlatıyor.
>
> Şarkı yazarı ve ses sanatçısı Petr Starçik 15 Eylül'de polis tarafından Stolbovaya Akıl Hastanesi'ne [Serbskiy Enstitüsü'yle benzer bir işlev gören, kötü bir şöhrete sahip Sovyet 'Beyaz Sütunlar' psikiyatri hastanesine] götürüldü. Starçik'e daha önceden büyük dozlarda Haloperidol enjekte edilmişti. Petr Starçik'in hastaneye kabul notlarında şöyle yazıyordu: "T.T. [Toplum için Tehlikeli]. [Anti-Sovyet ajitasyon ve propagandayla ilgili] 70. madde uyarınca Kazan'daki akıl hastanesinde yatarak zorunlu tedavi görmesine karar verildi. 1975 yılında tahliye edildi. Son zamanlarda dairesinde kırk ile elli arasında insan topluyor ve onlara anti-Sovyet içerikli şarkılar söylüyor. Muayene sırasında aklı başındaydı. Şarkı bestelediğini inkâr etmedi. "Ben dünyaya kendi görüş açımla bakıyorum," dedi.
>
> Eduard Fedotov, Pskov'da görev yapan bir papazdı. Ortodoks Hıristiyanların zulüm gördüklerine dair haberleri duyunca Moskova'ya gitti. ... Fedotov polis tarafından tutuklandı ve 14 Nolu Akıl Hastanesi'ne gönderildi. Hâlâ orada bulunuyor. 7 Mayıs 1976'da Nadjda Gaydar, [Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin resepsiyon masası tarafından yönlendirilmiş olduğu] SSCB savcılık makamına bir şikayet dilekçesi verdi. Polis tarafından tutuklandı ve kendisine sürekli olarak Aminazin* iğnesi yapılan 13 Nolu Akıl Hastanesi'ne götürüldü. 2. Bölüm Müdürü L.İ. Fedorova şunları söyledi: "Şikayet etmeyi bırakmasını sağlayıncaya kadar onu burada tutacağız, daha sonra bir ihtisas kabul merkezi aracılığıyla Kiev'e göndereceğiz. Onu orada kısa bir süre tutacaklar. Gelecek sefere bir şikayet dilekçesi vermeden önce iki defa düşünecek."

Dr. Peçernikova bu türden bilgiler ışığında mahkemede verdiği ifadede, SSCB'de psikiyatrinin kötüye kullanılmasının söz konusu olmadığını söyledi. Onun verdiği bu ifade Aleksander Ginzburg'un

*) Bir tür nöroleptik. (ç.n.)

Sovyet sistemine iftira etme ve bu sisteme karşı tahrikçilik yapmaktan suçlu bulunmasına yol açtı.

Bu, Ginzburg'un sekiz yılı hapishanelerde ve çalışma kamplarında tutuklu olarak geçirmesiyle, tüberküloza yakalanmasıyla, bir akciğerini tamamen, diğerinin de dörtte birini kaybetmesiyle sonuçlandı. Ginzburg hayatının son yıllarında her gün on altı saat süreyle bir oksijen tüpüne bağlanıyordu. Sağlığı çok bozulmuştu.

Bugün Rusya'da yaşanmakta olanları anlayabilmek için, birilerinin emriyle teşhis koyan siyasi psikiyatrinin sadece dirildiğini değil, aynı zamanda bu sistemin nasıl işlediğini de görmemiz gerekir.

Peçernikova'nm -Gorbanevskaya ve Ginzburg'dan Budanov'a varıncaya kadar- hemen hemen bütün davalarında ana tema olarak toplumsal adalet arayışını buluyoruz. Ne var ki bu sözcükler bugün tamamen başka bir bağlamda kullanılıyor. Peçernikova, Sovyet döneminde toplumsal adalet arayışını, toplum adına tehlikeli bir akıl hastalığının kanıtı olarak görürdü. Bugünlerde vahşi bir cinayetin, katilin sosyal adalet arayışı sebebiyle mazur görülebileceğini düşünüyor. Albay Budanov, yoldaşlarının bir keskin nişancının ellerinde ölmesinin verdiği suçluluk duygusunun altında ezilmişti. Bu yüzden, Peçernikova'ya göre anlaşılabilir bir şekilde, bir kadını öldürdü.

Peçernikova'nın hem Ginzburg'un hem de Gorbanevskaya'nın davalarında rol almış olması sadece bir rastlantı mıydı?

Bir sonraki soruysa, Peçernikova'nın Budanov davasında ortaya çıkmasının sadece bir rastlantı olup olmadığıdır.

Geçtiğimiz otuz yıl boyunca KGB/FGB, Peçernikova'nın kendileri açısından güvenilir biri olduğunu biliyorlardı. Peçernikova, Gorbaçov'un 'geç demokratik' döneminde ve Yeltsin'in iktidarı döneminde gölgede kaldı, ancak daha sonra yirmi yıl boyunca KGB'ye hizmet vermiş olan biri devlet başkanlığına getirildi. Putin'in iktidara gelmesinin hemen ardından, iktidar yapısındaki akla gelebilecek her köşe ve çatlak, KGB'de görev yapmış olan insanlarla dolduruldu.

Bağımsız kaynakların verdikleri bilgiye göre (şaşırtıcı olmayan biçimde resmi kaynaklar bu konularda hiçbir bilgi vermiyorlar), Putin'in iktidara gelmesinin ardından 6 binden fazla KGB/FGB üyesi etkili yerlere atandı ve şimdi bunlar ülkedeki en üst düzeydeki makamları işgal ediyorlar: Devlet Başkanlığı makamı (iki müdür yardımcısı, personel daire başkanları ve enformasyon bölümleri); Gü-

venlik Konseyi (sekreter yardımcısı); hükümet idari işler aygıtı; savunma, dışişleri, adalet, nükleer sanayi, vergi ve gelirler, içişleri, basın işleri bakanlıkları, televizyon, radyo ve kitle iletişim araçları; Devlet Gümrükler ve Tüketim Vergisi Komitesi; Rusya Ulusal Rezervler Ajansı; Mali İyileşme Komitesi –ve diğerleri.

Kanser gibi kötü tarih de metastaz yapma eğilimindedir ve buna karşı tek bir radikal tedavi vardır: erken aşamada tedaviyle ölümcül hücreleri yok etmek. Bizler bunu yapmadık. Kendimizi SSCB'den çekip çıkardık ve bizim Sovyet tahtakurularımız tarafından istila edilmiş olan 'Yeni Rusya'yı kurduk. Esas sorumuza geri dönersek: Profesör Peçernikova'nm Budanov davasında yeniden ortaya çıkması bir rastlantı mıdır? Pekâlâ, ülkemizde gizli polisin iktidara geri dönmesi bir rastlantı mıdır?

Hayır, bütün bunlar kesinlikle rastlantı değildir. 2000 yılında insanlar şöyle diyorlardı: "Putin kariyerine Sovyetler döneminde KGB'de başlamışsa ne olmuş yani? Göreve başladıktan sonra yola girecektir."

Oysa Putin göreve başladığında zaten artık çok geçti. Şimdi Putin ve Putin'in dostları tarafından güven duyulan insanlarca sarılmış haldeyiz. Ne yazık ki bunlar sadece kendi tabiatlarındaki insanlara güven duyuyorlar. Bunun sonucunda Yeni Rusya'da iktidar yapıları belirli bir gelenekten gelen, baskıcı bir zihniyetle yetiştirilmiş ve ülke sorunlarının nasıl çözülebileceğine dair görüşleri bu zihniyeti yansıtan kişilerce istila edilmiş durumda.

Peçernikova hem bu geleneğin hem de onu sürekli kılan mekanizmanın cisimleşmiş hali. Peçernikova 'Sovyet sosyal ve devlet sistemi'ni savunduğu yirmi yıl boyunca, tıbbı denetim altında tutan, psikiyatriyi devlet güvenlik aygıtının ihtiyaçlarına uyacak şekilde şekillendiren bir mekanizma oluşturdu. Sovyet sisteminin gözle görülür yapısının çökmesinin üzerinden on yıldan fazla bir süre sonra, şimdi kendisi ve sahip olduğu özel yetenekler her zamanki kadar rağbet görmekte.

Bunlar siyaset teorisinin soyutlamaları değil. Peçernikova'nın Budanov davasına yaptığı katkı, tıpkı 1970'ler ve 1980'lerde olduğu gibi, gerçek insanlar açısından bir ölüm-kalım meselesi haline gelmiş durumda.

Budanov'un serbest kalıp kalmaması sadece Çeçenistan'da bir siyasi baskı aracı haline gelmiş olan ordu için değil, içinde bulunduğumuz dönem açısından da hayati önem taşıyan bir konu. Ordu, Rostov-on-Don'daki mahkemeden teamül oluşturacak bir karar bek-

liyor. Anlamak istediği şu: Budanov gibi davranmaya devam edebilecekler mi?

Orduya 'yolunuza bu şekilde devam edin' diyen Peçernikova, yargıç Kostin'e de yasalar çerçevesinde 'bu şekilde devam edin' diyebilmesi için en önemli cephaneyi sağlamış oldu.

Bu işaret, subayların her şeyi Budanov'un bıraktığı yerden devam ettirdikleri Çeçenistan'da bu şekilde anlaşıldı. Bu konuda bir başka kitabı dolduracak kadar çok sayıda örnek verebiliriz.

Aradan bir yıldan fazla bir süre geçti. Budanov davası dosyasına üç uzman raporu daha eklendi. Peçernikova'mn vardığı sonuçlar kabul edilemez bulunarak reddedildi. Yüksek Mahkeme davayı yeniden görülmesi için mahkemeye geri gönderdi ve Rostov-on-Don'daki yeni atanmış bir mahkeme yeni raporların hazırlanması talimatını verdi. Sanığı hararetle savunmuş olan savcı Nazarov sahneden çekildi ve toplumsal adalet kendisini bulutların arkasından göstermeye başladı.

Peki, ya Peçernikova? O cezalandırıldı mı?

Hiçbir şekilde! Peçernikova olduğu yerde bırakıldı.

Şimdi gelin, Perçernikova'nın göz ardı etmiş olduğu kanıta, Budanov davasının gündeme getirilmeyen bir gerçeğine geri dönelim.

Talihsiz Elza Kungayeva, genç yaşta sona eren hayatının son gecesinde sadece vahşice boğulmamış, fakat aynı zamanda tecavüze de uğramıştı. İşte, adli tıp raporundan bir bölüm:

> Cesedin gömüldüğü yer, tank alayının komuta merkezinden 950 metre uzaklıktaki orman plantasyonu içinde bir yerdi. Burada, ekose desenli bir battaniyeye sarılmış çıplak bir kadın cesedi bulundu.
>
> Ceset, sol tarafına yatar durumdaydı, bacakları midesine doğru çekilmişti, kolları dirseklerinden bükülmüş ve gövdesine bastırılmıştı. Dış üreme organlarının rektumla vulva arasında kalan bölgesine kan bulaşmıştı ve battaniyenin bu bölgesi de kanlıydı.
>
> 28 Mart 2000'de Kungayeva'nın cesedine ... 124. Kolordu Tıp Laboratuvarı Tıp Bölümü müdürü Yüzbaşı V. Lyanenk tarafından otopsi yapıldı. Cesedin dış üreme organlarında, rektumla vulva arasında kalan bölgede ve baldırının üst bölümünün iç yüzeyinde kana ve balgama benzeyen koyu kırmızı renkte nemli lekeler vardı. ...Himende (kızlık zarında) berelenmiş radyal lineer yırtıklar görüldü. Kaba etinin kat yerinde kırmızı-koyu-kahverengi lekeler oluşmuştu.

Anal deliğin iki santim uzağında mukoza üzerinde bir yırtık yer alıyordu. ... Yırtık, ölümden önce meydana gelmiş olduğunu gösteren, pıhtılaşmış kanla dolmuştu. Cesedi saran battaniyenin bir tarafında koyu kahverengi, kana benzeyen ıslak bir bölge göze çarpıyordu...

Gömülü olduğu yerden cesetle birlikte şunlar çıkarıldı: 1) Yünden yapılmış bluz. Arka kısmı boydan boya yanlamasına yırtılmıştı (kesilmişti) `... 5) Yıpranmış bir külot. Saklanmaları ve korunmaları için gerekli uygun koşulların bulunmaması yüzünden adli tıp incelemesi için örnek toplanmadı...

Himende ve rektum mukozasında ... keskin olmayan, sert bir cismin (cisimlerin) bastırılmasıyla oluşmuş yırtıklar. ... Bu cisim erekte olmuş (sertleşmiş) bir penis olabilir. Buna karşılık, küçük bir el aletinin sapı da olabilir ...

Budanov soruşturmanın başından itibaren tecavüz iddiasını kesin olarak reddetti. Ne var ki birinin Elza Kungayeva'nın ırzına geçtiği ve üstelik bunu öldürülmeden önce yaptığı açıktı. Budanov, Elza'nın hayatının sonlarında onunla baş başa olduğundan ve askerlerinin kaldığı yere girmelerine ancak o öldükten sonra izin verdiğinden, görüldüğü kadarıyla geriye kaçınılmaz olan tek sonuç kalıyor.

Ön hazırlık soruşturması sırasında iki adli tıp raporu hazırlandı. Mahkeme Budanov'u aklamaya girişince, Serbskiy Enstitüsü'ne yeni psikiyatrik rapor hazırlaması görevini hangi amaçla verdiyse, aynı amaçla bir de üçüncü tıbbi rapor hazırlanması talimatını verdi: Rus ordusu yönetiminin ve Kremlin'in duymak istediği sonuçlara varabilmek ve bu şekilde iki kez Cesaret Madalyası'yla ödüllendirilmiş bir subayı tecavüzcü olarak göstermemek için.

İlk başta yapılan tıbbi incelemede, askeri uzmanın kendi gözleriyle görmüş olduğu her şeyle çelişen üçüncü rapora göre, 'Himendeki ve rektum mukozasındaki yırtıklar ölüm sonrasında, canlı hücrenin tepkin kapasite özelliği bütünüyle kaybolduktan sonra meydana gelmişti'. Diğer bir deyişle, bu kıza birileri tecavüz etmişti, ancak bu kişi kesinlikle Budanov değildi. Budanov'un suçun işlendiği sırada başka yerde olduğunu gösteren tanıkları vardı. Kızı öldürdükten sonra sakin biçimde uykuya dalmıştı.

Bu söyleneni daha da makul hale getirmek için Lyanenko'nun tespit etmiş olduğu büyük çaplı kanama şu şekilde yorumlanıyordu: "...dış üreme organları bölgesinde kan lekelerinin bulunması, bu ya-

raların ölümden sonra meydana gelmiş oldukları konusundaki vargıyla çelişmemektedir". Bu 'doğrucu' uzmanlar vardıkları sonuçları daha önce hazırlanmış rapora bir eleştiri yönelterek güçlendiriyorlardı: "Uzman tarafından bir açıklama yapmadan alınan, adli tıp tarafından yapılacak doku tahlilleri için malzeme toplamama kararı, şu anda daha kesin sonuçlara varmamıza imkân vermiyor..."

Doku örneklerinin saklanabileceği herhangi bir yerin bulunmadığı bir savaş bölgesinde kesin kanıt bulunmaması albayın elini güçlendiriyordu. En son toplanan patolojist korosunun söylediğine göre, dokusal bir tahlil olmadan tecavüzü ve bu suçu işlemiş olanın Budanov olduğunu kanıtlamaya yönelik her çaba başarısızlıkla sonuçlanmaya mahkûmdu.

Artık istenen sonuca varılabilirdi: "Ölüm sonrasında meydana gelmiş olan yaralara sertleşmiş bir erkek cinsel organının yol açtığına dair hipotezi destekleyecek herhangi bir veri bulunmamaktadır. Cesede yapılan otopsi ve maddi kanıtlar Kungayeva'ya karşı güç kullanarak bir cinsel eylemde bulunulduğuna dair hiçbir dayanak sunmuyor."

Diğer bir deyişle, tecavüz söz konusu olmadı.

Budanov'u 'aklayan' bu rapor şu kişilerce imzalanmıştı:

İ. Gedyguşev, biyomedikal bilimler doktoru, Onur Ödülü sahibi, Sağlık Bakanlığı Adli Tıp Tahlili Ulusal Merkezi Müdür Yardımcısı; A. İsayev, biyomedikal bilimler doktor adayı, aynı merkezde Karmaşık Tahliller Bölümü Müdürü ve en üst kategoride yer alan bir uzman; O. Budyakov, biyomedikal bilimler doktor adayı, Onur Ödülü sahibi, aynı Karmaşık Tahliller Bölümü Adli Tıp Danışmanı.

Besbelli ki bu kişiler gösterdikleri çabanın Rus Ordusu'nun üniformasını bir lekeden kurtardığını düşünüyorlardı. Lekeyi belki ceketten çıkartmış olabilirler, ancak pantolondan çıkartamadıkları kesin.

RUS KAMUOYU

Budanov davası üç yıl boyunca uzayıp giderken, ben Rus kadınlarının verdikleri tepkiye inanamadım. Bizler nüfusun yarısından fazlasını oluşturuyoruz ve sırf bu sebeple Rusların çoğunun kesinlikle bir tecavüzcüyü hor görmesi ve ondan iğrenmesi gerekmez mi? Görünüşe göre durum böyle değil.

On milyonlarca Rus'un büyüme çağında kızları var ve sırf bu sebeple Kungayev ailesinin acısını anlayıp içlerinde hissetmeleri gerekir. Anlaşılan bu açıdan da durum böyle değil.

Televizyonda Budanov'un karısıyla yapılan röportajlar gösterildi. Kadın bütün o soruşturmalarla, davaya katlanmak zorunda kalan zavallı kocasıyla, babasının eve dönmesini beklemekten bitap düşmüş olan küçük kızıyla ilgili aptalca şeyler söyledi. Bütün ülke albayın karısının duygularını paylaştı; ancak görüldüğü kadarıyla insanlar, ne kadar bekleyecek olurlarsa olsunlar kızlarını bir daha asla göremeyecek olan Kungayeva ailesinin duygularını aynı şekilde paylaşmadılar.

2002'de, uzmanlar cinayeti işlediği anda Budanov'un geçici bir delilik yaşadığını kabul ettikleri zaman Budanov tecavüz suçlamasından kurtulmuştu. Bunun karşısında ülkeyi bir öfke kasırgası kaplamadı. Tek bir protesto gösterisi düzenlenmedi, hatta kadın örgütleri bile tepkisiz kaldılar. Hiçbir sivil haklar savunucusu sokağa çıkmadı. Rusya, bu yapılanın adil olduğunu düşünüyordu. Albayı 'aklayan' rapor Çeçenistan'da, içinde bulunulan korkunç duruma ve her iki tarafça da uygulanan vahşete alışmış olan askerlerce işlenen bir savaş suçları dalgasının oluşmasını tetikledi. 2002 yılı boyunca Çeçenistan'da bölgenin 'temizlenmesi'ne büyük çaplı olarak ve çok büyük bir vahşilikle devam edildi. Köyler sarıldı, erkekler alınıp götürüldü, kadınlara tecavüz edildi. Çok sayıda insan öldürüldü ve daha fazla sayıda insan hiçbir iz bırakmadan ortadan kayboldu. Adam öldürmeyi haklı göstermek için intikam duygusu yüceltildi. Linç yasası bizzat Kremlin tarafından teşvik edildi –göze göz, dişe diş. Bizler de, Brejnev dönemindeki durgunluktan Stalin dönemindeki uluorta keyfiliğe doğru gittiğimizi keşfettik. Başımızda muhtemelen layık olduğumuz türden bir hükümetin bulunduğunu düşünmek çok korkutucu.

Budanov'un mahkemede yapacağı, bu davanın safsatadan ibaret hukuki ritüelinin sona ereceğine işaret eden son konuşma, 1 Temmuz 2002'ye konmuştu. Elza Kungayeva'nın anne babası ve avukatları, insan ahlâkına sürülen bu ağır lekeyi ve hukuka karşı yapılan saygısızlığı mideleri kaldırmayacağı için mahkeme salonunu terk ettiler. Albayın taraftarları ve ordudan meslektaşları mahkeme binasının önünde, birkaç gün içinde Budanov'la birlikte elde ettikleri zafere kadeh kaldırarak votka içecekleri beklentisi içinde böğürüyorlardı.

Fakat ansızın bir şeyler oldu. Budanov'un yapacağı son konuşma iptal edildi. 3 Temmuz'da alınması beklenen mahkeme kararı alınamadı. Herkesi şaşkınlıkta bırakan bir biçimde davanın görülmesine Ekim ayının başına kadar ara verildiği açıklandı ve Budanov tekrar Moskova'ya, yeni bir tıbbi rapor hazırlanması için -şimdi bu dör-

düncü rapor oluyordu- Serbskiy Enstitüsü'ne götürüldü. Neler oluyordu acaba?

Kremlin'de o andan sonra rüzgârın ne yönden estiğine dair çok az miktarda güvenilir bilgiye sahip olduğumuzdan burada sadece tahmine ve akıl yürütmeye başvurabiliriz. Alman Bundestag'ının* bizzat Putin'e gönderilen mektuplar ve başvurular yoluyla, Putin üzerinde güçlü bir baskı oluşturduğunu biliyoruz. Zirve toplantılarında Şansölye Schröder, bizzat savaş suçlusu Budanov'u yargılayanların neden sadece onu aklamakla ilgilendiklerini soruyordu. Devlet başkanlığı makamındaki kaynaklar Putin'in bu sorulara bir cevap veremediğini söylüyorlar.

Bütün bunlar karşısında şaşkınlığa düşmeyin. Bizim, Bizans oyunları gelenekleriyle yoğrulmuş ülkemizde böyle önemsiz şeyler rahatlıkla tarihin akışını değiştirebilir.[7]

Duruşmalara 3 Ekim tarihinde yeniden başlandı. Esas ilgi odağı yeni psikolojik ve psikiyatrik raporun ulaşmış olduğu sonuçlardı. Birçokları bir sansasyon yaşanmasını bekliyorlardı, ancak gerçekte olan, daha önce görmüş olduğumuz filmin bir tekrarıydı. Bir kez daha Budanov'un 'akli faaliyetinde geçici bir patolojik bozulma' yaşadığı tespit

*) Almanya'da parlamentoya verilen ad. (ç.n.)

7) Yürütülmekte olan hukuki süreçlerin gidişatının, yasalarda yer aldığı şekliyle gerçek adalet yönünde değişmesine neyin yol açmış olduğunu anlamak son derece önemli. Düzenlenen psikolojik ve psikiyatrik raporlar Budanov davasında can alıcı öneme sahipti. Budanov'un daha mahkeme salonunda gözaltından serbest bırakılabileceği ortaya çıkınca, Memorial Sivil Haklar Merkezi ve Rusya Bağımsız Psikiyatri Birliği Müdürü Profesör Yuri Savenko, Almanya'daki meslektaşlarından, eldeki kanıtlara dayanarak dava için bir rapor hazırlamalarını rica ettiler. Eşzamanlı olarak avukatlar, mahkemede siyasal etki altındaki Rus psikiyatri uzmanlarına güvenmediklerini açıkladılar ve uluslararası saygınlığı olan yabancı psikiyatri uzmanlarının davaya katkıda bulunmak üzere resmi olarak davet edilmelerini talep ettiler. Yargıcın bu talebi reddetmiş olmasına karşın, Alman psikiyatrlar çok geçmeden vardıkları sonuçları açıkladılar ve bu rapor Bundestag'taki milletvekillerine de ulaştırıldı. Bu, projektörlerin, Rus psikiyatrlarının, Alman uzmanların vardıkları sonuçlarla çelişen, siyasal olarak önyargılı raporlarına çevrilmesiyle sonuçlandı. Ardından Gerhard Schröeder, ülkesinin kamuoyunu önemsemezken, yurtdışından gelen eleştiriler karşısında son derece hassas olan Putin'le yaptıkları bir sohbet sırasında davayı gündeme getirdi. Bundan çok kısa bir süre sonra Rostov-on-Don'daki dava bütünüyle yön değiştirdi –ki bu bir kez daha mahkemelerin Rusya'nın siyasal yöneticilerine olan bağımlılığını göstermiş oldu. Hep Budanov'un lehine konuşmuş olan devlet savcısının yerine önyargısız bir savcı getirildi. Avukatların tanık çağırmalarına izin verildi. Yargıç, Londra'daki Psikiyatrlar Kraliyet Üniversitesi'nde öğretim üyesi olan Dr. Stuart Turner tarafından hazırlanmış olan uzun bir raporu dava dosyasına eklemeyi kabul etti. Dr. Turner açısından Yuri Budanov, bizim gözümüzde olduğu gibi siyasal açıdan duyarlı bir figür değildi; sadece sıradan bir hastaydı. Böylece Batı müdahalesi, Budanov davasının yönünü değiştirmiş oldu.

edildi; dolayısıyla, verilecek kararı öngörmek bütünüyle mümkündü: Budanov cezai sorumluluk üstlenmeyecekti, mahkeme de, süresi onu tedavi etmekte olan doktor tarafından kararlaştırılacak şekilde sanığın psikiyatrik tedavi görmesi gerektiği konusunda ısrar edecekti. Temelde yatan ilke aynı kalacaktı: Budanov cezadan kurtulacaktı.

Bu karar, gerektiği gibi 31 Aralık 2002 tarihinde alındı. 31 Aralık Rusya'da özel bir gündür. 31 Aralık günü hemen hiç kimse işe gitmez ve çok az insan ciddi şeylerle ilgilenir. O gün hemen hemen bir dini bayram gibidir; bu, sivil toplumdan geriye kalmış parçaların, demokrat eğilimli ve bu yüzden Budanov karşıtı olan milletvekillerinin Yeni Yıl'ı kutladığı bir gün olduğundan, hiç kimse mahkeme kararma herhangi bir tepki göstermedi.

Kararın açıklanacağı gün gayet iyi seçilmişti. Kararla ilgili hiçbir protesto yapılmadı. 31 Aralık'ı izleyen iki hafta boyunca, televizyonda sadece birbirini izleyen gala konserleri gösterildiğinden ve gazeteler yayınlanmadığından Rusya bu günlerde bir düşünce özgürlüğü dönemi yaşıyordu.

Kungayeva'ların avukatları doğal olarak temyiz başvurusunda bulundular. Avukatlar kuşkusuz ki davanın temyizden dönmesini istiyorlardı, ancak gerçeği söylemek gerekirse, bu konuda çok da iyimser değillerdi. Abdullah Hamzayev kararın açıklanmasının hemen ardından yaptığı açıklamada, umudunu büyük ölçüde Sovyet yargı sistemine değil, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne bağladığını ve Yargıtay'a temyiz başvurusunu esas olarak bunun prosedür gereği Strazburg'da bir dava başvurusu yapabilmek için gerekli olduğundan yaptıklarını söyledi.

Fakat daha sonraki aşamada: evet, bir sansasyon yaşandı! 2003 yılının Mart ayın başlarında Askeri Yargıtay beklenmedik biçimde kararı bozdu, yapılmış olan usulsüzlükleri kabul etti ve davanın yeniden görülmesini kararlaştırdı. Soruşturmanın en başına geri dönülecek ve Rostov-on-Don'daki mahkeme yeniden, ancak bu kez başka bir yargıcın başkanlığında toplanacaktı.

Rusya'nın siyasal haritasında Yargıtay, uzun zamandır, bağımsız ulusal yargı erkinin en üst düzeyi olmak yerine, devlet başkanlığı makamının bir bölümünden ileri görülmüyordu. Bu sadece tek bir anlama gelebilirdi: Kremlin'den esen rüzgâr şimdi bütünüyle yön değiştirmişti ve devlet başkanı, Çeçenistan'da savaşan bir Rus subayının her zaman haklı tarafta yer aldığına dair slogana sırtını dön-

müştü. Putin, 2000 yılının ilkbaharında olduğu gibi yeniden kendisini kamuoyu önünde 'Hukukun Diktatörlüğü'nün savunucusu konumuna getirmeye çalışıyordu.

Ayrıca, 2004 yılı ön seçim kampanyası başlamak üzereydi. Putin'in, genel sekreterliğini yasaya aykırı biçimde İçişleri Bakanı Boris Gryzlov'un yürüttüğü Birleşik Rusya Partisi'nin 2003 yılı Aralık ayında yapılacak olan seçimleri kazanması gerekiyordu. Birleşik Rusya'nın ve Putin'in her iki seçimde de kullanacakları temel sloganları belirlenmişti. Bu sloganlar içinde en önemli olanı 'Hukuk Düzeni Egemendir'di.

Mahkeme 9 Nisan 2003'te Rostov-on-Don'da toplandı. Albay sanki değişik bir insan haline gelmişti. Yargıcın suratına neredeyse tüküren ve kızlarını öldürdüğü anneyle babaya durmadan hakaret eden utanmaz hödükten geriye çok az şey kalmıştı. Bundanov ihanete uğradığından şikayet etti. Sinirli olduğu açıkça görülebiliyordu. Jürili bir mahkeme tarafından yargılanmayı talep ettiyse de bu talebi reddedildi. Bunun ardından sorulara cevap vermedi, kulaklarına pamuk tıkadı ve sanık yerinde oturup kitap okudu. Yargıç kürsüsünde, bölge askeri mahkemesinin başkan yardımcısı Albay Vladimir Bukreyev oturuyordu. İki yıldan bu yana ilk kez, her iki tarafın da mahkemeye çağırdığı tanıklar sorgulandı. Bu bir devrimdi.

İlk sorgulanan General Gerasimov oldu. Gerasimov, tank alayının komutanı olarak ve bu nedenle İçişleri Bakanlığı'nm değil, Savunma Bakanlığı'nın bir temsilcisi olan Budanov'un Tangi-Çu kasabasını denetleme ya da buraya giderek bir kadın keskin nişancıyı arama hakkının bulunmadığını söyledi. YAO üyesi olduğundan kuşkulanılan kişileri arayıp tutuklamak, savcılık makamıyla FGB yetkililerinin ve polisin göreviydi. General Gerasimov, ifadesinde alaya 2000 yılının Şubat-Mart aylarında arama operasyonları düzenleme emrinin verilmediğini de söyledi. Budanov'un "orada pasaport denetimleri ve iskân bölgelerinde aramalar yapma ve istihbarat toplama doğrultusunda hiçbir hakkı yoktu".

Ardından, tanıklık yapmak üzere Duba-Yurt belediye başkanı Yahyayev kürsüye çağrıldı. Yahyayev, Budanov'un verdiği bilgiye göre, kendisine, Budanov'un Tangi-Çu'ya bir keskin nişancıyı aramak için gitmesinin asıl sebebi olan, ellerinde suikast silahları bulunan erkekler ve kadınların bulunduğu fotoğrafı vermiş olan kişiydi. Yahyayev mahkemeye Budanov'a böyle bir fotoğraf vermediğini an-

lattı. Bu, Çeçenistan'da 1999 yılının Aralık ayı sonlarından 2000 yılının Ocak ayı başlarına kadar kıdemli FGB ajanı olarak görev yapmış Pankov'un verdiği ifadeyle teyit edildi. Pankov, ifadesinde Budanov'un Yahyayev'le kendisinin de bulunduğu ortamlarda pek çok kez görüştüğünü ancak Yahyayev'in Budanov'a herhangi bir fotoğraf vermediğini ya da ona bir kadın keskin nişancıdan söz etmediğini belirtti. Ek olarak, Budanov'un da Pankov'a bir fotoğraftan ya da bir keskin nişancıdan söz etmediğini söyledi.

Sonuç olarak, Budanov'un kendisini savunmak amacıyla verdiği bütün ifadeler çürütülmüş oldu. 25 Temmuz 2003'te nihai karar verildi: Budanov çalışma kamplarında 10 yıl süreyle kürek mahkûmluğuna çarptırıldı. Ancak 27 Mart 2010'da serbest kalacak.

Budanov'un hak ettiği cezaya çarptırıldığına şüphe yok ve bu karar seçim öncesi yapılan bir manevrayla oportünist bir siyasal entrikanın sonucu olsa da, insan mahkemenin vermiş olduğu ve Rusya'da çok ender olarak rastlanan adil kararı ancak memnuniyetle karşılayabilir. Kuzey Kafkasya Askeri Bölge Mahkemesi ve onun başkan yardımcısı Albay Vladimir Bukreyev çok büyük bir cesaret örneği gösterdiler. Bu, kesinlikle yukarıdan gelen baskılara karşın alınmış bir karardı. Ordunun üst düzey yönetimi ve neredeyse bütün subaylar, özellikle de Kafkasya'dakiler, mahkeme kararını kesin bir dille reddettiler. Budanov'un sadece anavatanını şerefiyle savunduğu için ıstırap çekmekte olduğuna inandıklarından büyük bir öfkeye kapıldılar. On yıl hapis cezasını ve Budanov'un almış olduğu bütün ödüllerle rütbesinin geri alınmasını bir kişisel hakaret olarak algıladılar. Rus sisteminde askeri mahkemelerin her bakımdan yargının değil, ordunun bir parçası olduğunu hatırlayalım. Bukreyev'in rütbesi, içinde yaşadığı konut ve terfi durumu tamamen Savunma Bakanlığı ile Kuzey Kafkasya Askeri Bölgesi karargâhının elindedir. Yargıç Bukreyev açısından Budanov'u suçlu bulmak cesurca bir davranıştı, çünkü aynı zamanda cezayı kendi üzerine almış oluyordu.

PEKİ, YA DİĞERLERİ?

Budanov davasını çevreleyen çelişkiler ne kadar dramatik olursa olsun, Budanov'un mahkûm ediliş hikâyesi istisnai bir durumdur. Siyasal koşullar Budanov'un işlediği cinayeti gözler önüne serdi ve önemli siyasal sonuçlarla birlikte kamuoyunun dikkatine sundu. Bu da ardından yetkilileri mahkemeye Budanov'u suçlu bulma iznini

vermeye zorladı. Tüm bunlar tamamen şans eseri oldu. Sanıkların Rus Federal kuvvetlerinden olduğu bir savaş suçuyla ilgili diğer her davada suçlamalar donduruldu ve güvenlik güçleri, gerçekten çok canavarca suçlar işlenmiş olsalar bile, suçluların cezadan kurtulmaları için ellerinden gelen her türlü çabayı gösterdiler.

Örneğin, 12 Ocak 2002 tarihinde dağlık Çeçen köyü Dai yakınlarına altı grup Rus askeri indi. Askerler aralarında operasyonel istihbarata göre kısa süre önce yaralanmış olan ve bölgede bulunan Saha Komutanı Hattab'ın da bulunduğu savaşçıları arıyorlardı.

O sırada olanlar daha sonra II. Budanov Davası olarak adlandırılacaktı. Bu gruplardan biri, bölgeye helikopterle iniş yapmış olan, Merkezi İstihbarat Müdürlüğü (GRU) Genel Karargâhı* özel operasyonlar bölümünden on kişiden oluşuyordu. Yolda yakınlarından geçen bir minibüs gördüler, minibüsü durdurdular ve aracın içindeki herkese dışarıya çıkmalarını emrettiler. İlk olarak savaşçıların yerini öğrenebilmek amacıyla yolculara işkence ettiler, ardından yolcuların altısını öldürdüler ve son olarak cesetleri yaktılar.

Resmi haber ajansları bu vahşi, yargısız infazları vakit kaybetmeksizin 'YAO'larla girişilmiş silahlı bir çatışma' diye adlandırdılar. Ne var ki ortada, bu yalanı çabucak savunulamaz hale getirecek olan tanıklar vardı. Altı yolcunun da tarifeli bir otobüs seferiyle Şatoy bölge merkezinden evlerine dönmekte olan sıradan siviller oldukları ortaya çıktı. Bu yolcular arasında, yaşları iki ile on yedi arasında değişen yedi çocuğun annesi olan ve sekizinci bebeğini bekleyen 40 yaşındaki Zeynep Cavathanova da bulunuyordu. Kadından geriye sadece, kocasının ve çocuklarının onu teşhis edebilmeleri sağlayan bir ayağındaki ayakkabısı kalmıştı. Cavathanova o gün bir jinekolog tarafından muayene edilmek üzere Grozni'ye gitmişti.

Yolcular arasında ayrıca, Nohçi-Keloy köy okulunun müdürü, 69 yaşındaki Muhammed Alşanov ve aynı okulda tarih öğretmenliği yapmakta olan Abdülvahap Satabayev yer alıyordu. Bu iki kişi Şatoy'daki bir öğretmenler toplantısından geri dönüyorlardı. Dördüncü ceset Nohçi-Keloy'un ormancısı Şaban Bahayev'e aitti. Beşinci ceset, hamile Zeynep'e yolculuğu sırasında eşlik eden -ülkenin bu bölgelerinde bu alışılmış bir davranıştır- erkek yeğeniydi. Altıncı ceset, beş çocuk babası olan otobüs şoförü Hamza Tuburov'a aitti.

*) Rus askeri istihbarat örgütü. (ç.n.)

12 Ocak akşamı bütün katiller tutuklandılar. Şatoy bölge savcısı, riski göze alan bir görgü tanığının, Askeri İstihbarat'tan Binbaşı Vitaliy Nevmerjitskiy'in sağladığı delile dayanarak bunu yapma iznini almayı başardı. Özel operasyon askerleri kısa süre sonra askeri savcılık makamının dedektiflerine teslim edildiler ve bunlara karşı 76002 sayılı dosyayla bir ceza davası açıldı.

Her şey kurallara göre yürüyormuş görünmekteydi. O tarihlerde bu kamuoyunun epeyce ilgisini çekmiş olan davanın soruşturmasını yürütmekte olan Şatoy Bölgesi askeri savcısı Albay Andrey Verşinin'le görüştüm; 2002 yılı baharında Verşinin hâlâ umut doluydu. Suça ilişkin çok sayıda kanıt bulunduğunu ve davanın kesinlikle mahkemeye taşınacağını söyledi. Benzer davalarda olduğundan farklı olarak bu davanın sumen altı edilmesi neredeyse imkânsızmış gibi görünüyordu. Mahkemeye getirilmeyi bekleyen yüzlerce ceza davası dosyası, her düzeydeki savcının masasına tek bir basit sebeple yapışıp kalıyor: Suçlanan ordu personeli, komutanları tarafından, mümkün olan en kısa süre içinde Çeçenistan'dan çıkartılıyorlar. Soruşturmalar savsaklanıyor, savcılık makamının önüne engeller dayatılıyor, savcılık personeline gözdağı veriliyor ve bu şekilde sesleri kesiliyor.

Savcı Verşinin neredeyse imkânsız olanı yapmayı başardı: soruşturma sürerken GRU personelini 291. Alay'ın hapishanesinde gözaltında tuttu, çünkü hapishane ve askeri savcılık makamının ofisi alayın içinde yer alıyordu. Böylece tutuklular, yirmi dört saat süreyle doğrudan albayın gözetimi altında kaldılar.

Daha sonra olanlar konusunda savcı Verşinin'i suçlamak doğru olmaz. Sanıklar Şatoy'dan alındılar ve Çeçenistan dışındaki, savcının erişemeyeceği bir hapishaneye nakledildiler. Dai yakınlarındaki katliamı gerçekleştirmiş olan teğmen Aleksander Kalagandskiy ve onbaşı Vladimir Voyevodin, Pyatigorsk'taki hapishanede dokuz ay süreyle kaldılar ve daha sonra Rusya merkez askeri savcılığı makamı, mahkemeye bu kişilerin gözaltı sürelerinin uzatılması için başvuruda bulunmayı ihmal ettiğinden serbest bırakıldılar. Bu nedenle mahkeme bu kişileri 'Moskova Eyaleti Şçelkovskiy Bölgesi dışına çıkmayacaklarını taahhüt eden bir belgeyi imzalamaları' karşılığında otomatik olarak serbest bırakmak zorunda kaldı.

Bu iki suçlu neden Moskova vilayetine getirilmişlerdi? Çeçenistan'a gönderilmeden önce ikisi de dünyanın diğer ucunda, Buryat-

ya'da görev yapıyorlardı. Moskova eyaletine transfer edilmiş olmaları tek bir anlama gelebilirdi: Merkezi İstihbarat Müdürlüğü ve Genelkurmay, besbelli Budanov gibi bu askerlerin de anavatanlarına sadakatle hizmet ettiklerini, ancak anavatanın bu gerçeği takdir etmediğini düşünerek onlara olan desteklerini göstermeye karar vermişti.

Bu özel operasyon askerlerinden sadece Yüzbaşı Eduard Ulman gözaltında tutulmaya devam edildi. 12 Ocak 2002 tarihinde katliamın gerçekleştirilmesi emrini veren kişi oydu. Katliamı kışkırtmış olan Binbaşı Aleksey Perelevskiy halen serbesttir.

Böyle bir tabloyu nasıl adlandırırsınız? Eğer bir Çeçen savaşçı altı Rus askeri personelini öldürmüş ve cesetlerini yakmış olsaydı, bu kişilerin aynı şekilde kolayca serbest bırakılmayacaklarından kesinlikle emin olabiliriz. Abdullah Hamzayev'in söylediği gibi, "Kırk bir yıl boyunca mahkemeler için, savcı olarak ve bir avukat olarak çalıştım, ama bugüne kadar hiç daha önceden tasarlanmış, ağırlaştırılmış bir cinayetin sanığı olan birinin yaşadığı yeri terk etmeyeceğine dair bir taahhütname imzalaması karşılığında serbest bırakıldığı bir ceza davası görmedim." Hamzayev'e sordum: "Avrupa Konseyi tarafından tartışılmakta olan, Çeçenistan'la ilgili bir uluslararası ceza mahkemesi kurma düşüncesi gerçekleşecek olsa, bu mahkemeye Rus güvenlik güçlerinin savaş suçlularını soruşturmamayı tercih ettiklerini ve bunun yerine bu suçların üzerini örtmek için her şeyi yaptıklarını ve suçlananların serbest bırakılmalarını sağladıklarını gösteren, belgelere dayalı kanıtlar sunabilir misiniz?" Hamzayev'in cevabı şöyle oldu: "İstemediğiniz kadar. Bu türden yüzlerce vaka var."

Şimdi Rusya, ABD'nin Vietnam Savaşı'nın sonunda yaşadığı gibi, Çeçenistan'da her gün cinayet işlemiş, yağma, işkence yapmış ve tecavüze başvurmuş askerlerine ne gözüyle bakacağı sorusuyla karşı karşıya. Bu insanlar savaş suçluları mı? Yoksa bu insanlar uluslararası terörizme karşı ellerindeki her türlü imkânla, kullandıkları yöntemleri haklı gösteren soylu insanlığı kurtarma amacı için mücadele eden, boyun eğmez savaşçılar mı? Bu mücadelede ideoloji çok büyük bir yer kapladığından başka her şey göz ardı edilebilir mi?

Bir Batılının, öyle umuyorum ki, bu sorulara verecek basit bir cevabı vardır: Kararı verecek olan mahkemelerdir. Şu an için Rusya'nın bu sorulara verebileceği bir cevabı yok. Şu anda, İkinci Çeçen Savaşı'nın beşinci yılında, 1 milyondan fazla asker ve subay bu deneyimden geçmiş durumda. Kendi bölgelerinde bir savaş tarafından

zehirlenerek, sivil hayatı etkileyen ciddi bir etken haline geldiler. Bu insanlar artık basitçe toplumsal denklemin dışında bırakılamazlar.

Albay Budanov ve Dai katliamı davaları hem trajik hem de dramatik davalar. Bu davaların gelişimi, yaşadığımız sorunları ve İkinci Çeçen Savaşı'nın hayatımızda nereye oturduğunu gözler önüne serdi. Bizlerin savaşla ve Putin'le ilgili mantığa aykırı düşünüş biçimimizi tüm çıplaklığıyla ortaya koydu ve kuzey Kafkasya'da kimin haklı kimin haksız olduğuna dair inançlarımızı sorguladı. En önemlisi, Putin'in iktidarında ve savaşın etkisiyle Rus yargı sisteminde meydana gelmiş olan patolojik değişiklikleri gösterdi.

Demokratların Meclis'ten geçirmeye çalıştıkları ve Yeltsin'in daha ileriye götürmek için her şeyi yaptığı yasal reformlar, Budanov davasının baskısıyla çökmüşe benziyor. Bu yasal reformların ruhunun yaşamakta olduğu Yargıç Bukreyev'in ve Savcı Verşinin'in yaptıklarıyla canlı biçimde ortaya kondu. Yine de böyle bir cesaret gösterebilen bireyler olmasına karşın, Rusya açıkça gördü ki, bizim bağımsız bir yargımız ve savcılık makamımız yok. Bunun yerine bizim, hâlâ siyasal emirle ve siyasal çıkarlar gereği alınan mahkeme kararlarımız var.

3
TANYA, MİŞA, LENA VE RİNAT: ŞİMDİ NEREDELER?

Gerçekten de, şu anda bizler neredeyiz? Çoğumuzun güvenebileceğimiz sürekli bir işe ve ücrete sahip olduğu SSCB'de yaşamış olan, yarının getirecekleri konusunda sınırsız ve sarsılmaz bir güven duygusu içinde yaşamış olan bizler. Hasta olduğumuzda bizi tedavi edecek doktorların ve bizleri eğitecek öğretmenlerin olduğunu bilen bizler. Aynı zamanda tüm bu hizmetlerin karşılığında tek kuruş bile ödememiz gerektiğini bilen bizler. Şimdilerde kıt kanaat geçinme çabası içinde nasıl bir hayat sürüyoruz? Bizlere ne türden yeni roller biçildi?

Sovyet döneminin sona ermesinden bu yana yaşanan değişimler üç bölümden oluşuyor. Birincisi, SSCB'nin yıkıldığı sırada ve Boris Yeltsin'in iktidarı döneminde bizler (elbette toplumsal devrime paralel olarak) bireysel bir devrim yaşadık. Her şey, Sovyet ideolojisi,

ucuz sosis, para ve Kremlin'de bir Büyük Baba'nın olduğunu ve hatta bu bir despot olsa da en azından onun bizden sorumlu olduğunu bilmenin verdiği güvenlik duygusu, bir anda tarihe karıştı.

İkinci değişim 1998 yılında ülkenin borçlarını ödeyemez hale gelmesiyle yaşandı. Birçoğumuz 1991 sonrasında, piyasa ekonomisinin fiilen uygulandığı yıllarda bir miktar para kazanmayı başarmıştık ve bir orta sınıfın oluşmakta olduğuna dair işaretler belirmişti. Kuşkusuz bu bir Rus orta sınıfıydı, Batı'daki orta sınıfa benzemiyordu, ancak bir orta sınıf her şeye karşın demokrasiye ve serbest piyasaya destek verir. Bunların hepsi bir gece içinde ortadan yok oldu. Daha sonrasında çok sayıda insan gündelik hayatta kalma mücadelesi verirken o derece yorgun düşmüşlerdi ki, yeni bir mücadeleyi göze alamadılar ve arkalarında bir iz bile bırakmadan yok olup gittiler.

Üçüncü değişim Putin'in iktidarı döneminde, Rus kapitalizminin, kimi belirgin neo-Sovyet özellikler taşıyan yeni bir aşamasına geçmemizle yaşandı. Üçüncü Devlet Başkanımızın iktidarı döneminde serbest piyasanın, ideolojik dogmanın ve çeşitli ıvır zıvırın tuhaf bir karışımı söz konusu. Bu, Sovyet ideolojisini büyük özel sermayenin hizmetine koşan bir model. Çok fazla sayıda yoksul, aslında muhtaç durumda olan insan var. Buna ek olarak eski bir olgu yeniden canlanıyor: *nomenklatura*, egemen seçkin, Sovyet sisteminde var olan büyük bürokratik sınıf. Ekonomik sistem değişmiş olabilir, ancak bu seçkin sınıfın üyeleri kendilerini bu değişime uyarladılar. *Nomenklatura* 'Yeni Rus' sermaye seçkini gibi lüks bir hayat sürmek istiyor ancak resmi maaşları çok düşük. Eski Sovyet sistemine geri dönme arzusu içinde değiller, fakat yeni sistem de onlara tam olarak uymuyor. Sorun şu ki, *nomenklatura* yasa ve düzenin sağlanmasına ihtiyaç duyuyor; bu, Rus toplumunun da gittikçe artan biçimde ısrarla istediği bir şey ve bu yüzden *nomenklatura* zamanının çoğunu kendi zenginleşme sürecini hızlandırmak amacıyla yasa ve düzenin sağlanmasına ayırıyor.

Sonuçta, Putin'in yeni-eski *nomenklaturası*, rüşveti, komünistlerin ve Yeltsin'in iktidarı döneminde hayal bile edilemeyecek bir düzeye çıkardı. *Nomenklatura* şu anda küçük ve orta büyüklükteki işletmeleri ve onlarla birlikte orta sınıfı yok ediyor. Büyük ve süper büyük sermayeye, tekellere ve yarı-devlet işletmelerine gelişme fırsatı tanıyor. (Rusya'da bu, bunların *nomenklatura*'nın tercih ettiği rüşvet kaynakları olduğu anlamına geliyor.) Bu, ticari hayatın Rusya'da, sadece sermaye sahiplerine ve şirket yöneticilerine değil, fakat aynı zamanda devlet yö-

netimini elinde tutan patronlara en yüksek ve istikrarlı geliri sağlama şekli. Rusya'da büyük sermaye, devlet yönetimindeki patronları ya da 'vasileri' olmadan var olamaz. Tüm bu suiistimallerin piyasa güçleriyle hiçbir ilişkisi yok. Putin, Sovyet rejiminde yönetici konumunda olanların desteğini kazanmaya çalışıyor. Söz konusu kesimlerin geçmiş günlere yönelik özlemleri o derece büyük ki, Putin tarzı kapitalizmin temelini oluşturan ideoloji gittikçe daha fazla Brejnev'in son yıllarındaki -1970'lerin sonları ve 1980'lerin başlarındaki- Durgunluk Dönemi'nin doruğundaki SSCB'deki düşünme tarzını andırıyor.

Tanya, Mişa, Lena ve Rinat gerçek kişiler; hayali karakterler değiller, ülkedeki bütün insanlar gibi hayatta kalmak için mücadele eden sıradan insanlar. Hepsi benim arkadaşlarım. Aşağıda, 1991'den bu yana başlarına gelenlerin hikayesini okuyacaksınız.

TANYA

2002 yılı, kış mevsiminin başları. *Nort-Ost* trajedisi* henüz yeni sona ermiş. Rus toplumu, özellikle Moskova'da yaşayanlar, şoke olmuş durumdalar. Ben bu olaylarda küçük rol oynamış biri olarak televizyonda göründüm ve bu yüzden eski arkadaşlarım yeniden hayatıma girdiler.

Beni gece geç vakitte arayan Tanya'ydı. Aslında Tanya hep gece yarısından sonra ya da herkesin çoktan uykuya dalmış olduğu geç bir vakitte telefon eder.

Bir zamanlar komşum olan Tanya'yı on yıldır ya da ona yakın bir süredir görmemiştim. O zamanlar Tanya çok kötü bir durumdaydı, ancak şimdi bir kraliçe olmuş. Başarılı ve çok şık görünüyor, pahalı giysiler içinde olduğu için değil; evet, pahalı giysiler giyiyor, ancak başarılı ve çok şık görünmesi, çok soğukkanlı olmasından ve hareketlerindeki letafetten kaynaklanıyor. Bu yeni bir şey.

Sovyetler Birliği döneminde Tanya'nın hayatı ıstıraplarla doluydu. Hemen her akşamüstü aşağıya inip beni görmeye gelirdi (ben eski bir apartman bloğunun giriş katında oturuyordum, o da üst katta yaşıyordu). Hayatının nasıl mahvolduğundan söz ederek sürekli ağlardı.

Bu yıllarda Tanya bir araştırma enstitüsünde mühendis olarak çalışıyordu; dolayısıyla, 'Sovyet bilimsel ve teknik entelijensiyası'nın -

*) Bir grup silahlı Çeçenin 2002'de Moskova'da bir tiyatroyu basıp personelini ve seyircilerini rehin aldıkları sırada tiyatroda gösterilen müzikalin adı. Yazar daha ileride bu olayı ayrıntılı biçimde ele alıyor. (ç.n.)

bu bugün artık var olmayan ama o zamanlar önemli bir toplumsal kategoriydi- bir üyesi olarak görülüyordu.

Bir insan nasıl bu katmanın bir üyesi haline gelebilirdi? O zamanlarda iyi aileden gelen bir kız çocuğunun -Tanya toplum içinde iyi yere sahip bir anneyle babanın çocuğuydu- yüksek öğrenim görmesi beklenirdi ve Tanya ortaokulu bitirdiği zaman hiçbir özel eğilim ve yetenek göstermemesine karşın, o zamanlar var olan çok sayıdaki teknik enstitülerden birinde eğitim görmeye gitti ve mühendis oldu. Mezun olduktan sonra, üç yıl boyunca, kendisine eğitim sağlamış olan uzmanlaşmış devlet kurumunda mecburi hizmet görevini yerine getirmesi gerekiyordu. Bu yüzden, ülkede genç uzmanların oluşturduğu, hayatından memnun olmayan, hiçbir zaman mühendis olmak istememiş ve zamanlarını araştırma enstitülerinde oturup faydalı hiçbir şey üretmeden geçiren bir insan ordusu meydana gelmişti.

Nükleer enerji santrallerinin sosyal tesislerinin mühendisi olan Tanya, bu ordunun tam maaşlı bir üyesiydi. Günlerce ve en ufak bir heves duymaksızın enstitüde oturarak, hiç kimsenin inşa etmeyeceği drenaj ve su tedarik sistemi projeleri tasarlıyor, bunun karşılığında cüzi miktarda bir ücret alıyordu. Sürekli olarak para sıkıntısı çektiğinden hep mutsuzluk içindeydi. Ailesini düzgün bir biçimde yedirmeye ve giydirmeye çalışıyordu, iki küçük, sürekli hasta olan çocuğuna bakmak için çılgınlar gibi koşuşturuyordu; kocasıysa, oldukça tuhaf bir adam olan Andrey, Moskova'daki itibarlı teknik üniversitelerden birinde genç bir öğretim üyesiydi.

Sonuç olarak Tanya kendisine, Andrey'e ve çocuklarına kötü ruhsal durumuyla, histerileriyle, depresyonlarıyla ve sürekli tatminsizliğiyle durmadan eziyet eden tipik bir nevrastenik olmuştu.

Daha da kötüsü Tanya, Rostov-on-Don'luydu. Moskova'ya, Karadeniz'de bir plajda tanıştığı Andrey'le evlendiği için taşınabilmişti. Tanya, 1970'lerin ortalarında, tercih edilmeyen ya da eleman kıtlığı yaşanan işlerde çalışma karşılığında Moskova'da geçici ikamet alan, *limitçiki* denilen, ikinci sınıf 'kota işçiler'den pek de farklı görülmüyordu. O yıllarda başkent kadın 'mühendis'ten, Moskovalı bir erkekle evlenmiş taşralı kızlardan geçilmiyordu. Hiç kimse Moskova'nın dışında yaşamak istemiyordu ve iyi ailelerin kızları Moskova'ya taşınabilmek için ellerinden gelen her şeyi yapıyorlardı.

Tanya ne yapmak istediğini bilmese de, ne yapmak istemediğini çok iyi biliyordu: mühendislik yapmak ve zaman içinde yoksullaş-

mış olan Andrey'yle aşırı yoksunluk içinde yaşamak istemiyordu. Onunla bu konu hakkında çok konuştuk. Tanya öfkeliydi, çünkü bir çıkış yolu göremiyordu.

Evde sık sık kavga çıkıyordu. Sovyet geleneğine göre, Moskova'da kendine ait bir yeri olmayan Tanya, Andrey'in evinde yaşamak zorundaydı, ancak Andrey'in de oturacak bir yeri yoktu. Bu yüzden Andrey'in anne ve babasıyla, her birinin kendi ailesi ve iki çocuğu olan iki büyük ağabeyiyle aynı daireyi paylaşmak zorunda kalmışlardı.

Sonuç olarak bu, sürü halinde yaşamaktan başka bir ihtimal bırakmayan ve bağımsızlığa izin vermeyen tipik bir Sovyet arı kovanıydı. İşin kötü yanı, Andrey'in istisnai insanlardan oluşan, eski ve kibar bir Moskovalı aileden geliyor olmasıydı. Örneğin, aile üyelerinden biri Moskova Devlet Konservatuarı'nda keman dersleri veren ünlü bir profesördü. Bu adam, Andrey'in aynı yerde keman profesörü olan büyükannesinin ikinci kocasıydı. Andrey'in büyükannesi uzun zaman önce ölmüştü, ancak kocası hâlâ arı kovanında yaşamaya devam ediyordu. Tanya gibi onun da gidecek başka yeri yoktu.

Andrey'in anne babası fizik ve matematik profesörüydüler. Büyük ağabeyi Moskova Üniversitesi'nde birbiri üstüne keşifler yapan bir kimya profesörüydü, ne var ki bu keşifler hayat standartları üzerinde ancak çok küçük bir maddi etki yaratabiliyordu.

İçinde yaşadığı koşullar Tanya'yı gittikçe daha fazla çileden çıkardı. Andrey'in ailesini, sahip oldukları çok sayıdaki akademik niteliğe karşın beceriksiz, başarısız insanlar topluluğu olarak görüyordu; Andrey'in ailesi de buna tam bir antipatiyle ve Tanya'da durmaksızın kusur bularak karşılık vermekteydi. Şunu hatırlamamız gerekir ki, Tanya, Sovyet yıllarında bile insanların ticaretini yapabildikleri, her şeyi alıp sattıkları Rostov-on-Don'dan geliyordu. Yasadışı yeraltı atölyeleri Rostov-on-Don'da gelişip serpilmişti. Çok sayıda zengin insan zamanlarını hapishane ile dış dünya arasında geçiriyordu ve hiç kimse bunu utanılacak bir durum saymıyordu. Gazeteler bu insanları spekülatörler ya da düzenbazlar olarak adlandırsa da, Rostovlu genç kadınlar bu adamlarla seve seve evleniyorlardı.

Daha 1980'lerin başlarında, ilk tanıştığımız sırada bile Tanya, Andrey'yle evlenerek büyük bir hata yapmış olduğunu düşünmekteydi. Evliliği aşk izlememişti. Tanya, bir balık gibi Moskova'da yaşama yemine atladığını itiraf ediyordu. Kendisine ancak, her nereden buluyorsa, oradan buradan topladığı şeylerle güzel şeyler ürettiği ve sizi onları satın almanız için davet ettiğinde geliyordu. Ticari

ikna konusunda özel bir yeteneği olduğuna şüphe yoktu. Sizi çok kalitesiz bir bluzun, 'Avrupa'da insanların giydiklerinin aynısı' olduğuna inandırabilir ve onu size üç katı fiyata satabilirdi. Başvurduğu hile açığa çıkınca en küçük bir utanma belirtisi göstermezdi. Onun bu spekülatif ticaret yeteneği Andrey'in gelenekçi, iyi eğitim görmüş ailesi nezdinde hor görülen bir özellikti.

Tanya beni şimdi, 2002 yılında, evine davet etti; aslında Moskova'nın göbeğindeki aynı geniş dairde yaşıyordu.

Daire görkemli bir biçimde yeniden tefriş edilmişti. Ev son teknoloji ürünleriyle, ünlü resimlerin mükemmel kopyalarıyla, antik mobilyaların çok kaliteli röprodüksiyonlarıyla doluydu. Tanya neredeyse elli yaşına gelmişti, ancak cildi hâlâ genç ve sağlıklıydı, elbiseleri göz alıcıydı. Yüksek, kendinden emin bir sesle, çok açık biçimde konuşuyordu ve çok gülmesine rağmen yüzü kırışmıyordu. Bu ancak estetik ameliyat geçirdiği, dolayısıyla bu da iş hayatında çok başarılı olduğu anlamına gelirdi.

Kendi kendime 'Acaba Andrey de zengin oldu mu' diye sordum. Tanya bir odadan ötekine uzun adımlarla yürüyordu. On yıl önce bu dairede fısıltıyla konuşmayı, odalardan birinde bir köşede oturmayı, akrabalarından uzak durmayı tercih ederdi.

"Pekâlâ, ailen nerede?"

"Anlatacağım, yalnız bayılmak yok. Bunların hepsi şimdi bana ait."

"Sana mı ait? Tebrikler! Fakat onlar nerede yaşıyorlar?"

"Bir dakika, bir dakika. Her şeyin bir zamanı var."

Odaya sessizce, Tanya'nın oğullarının yaşlarında olduğunu sandığım, yakışıklı genç bir adam girdi. Tanya'nın oğullarını en son gördüğümde her ikisi de çocuktu, bu yüzden ağzımdan şu sözleri kaçırdım, "Gerçekten bu... İgor olabilir mi?"

İgor, Tanya'nın büyük oğluydu ve o sıralarda yirmi dört ya da yirmi beş yaşlarında olmalıydı.

Tanya kahkahalarla gülmeye başladı. Yüksek sesle, keyifli, haşarı, ardı ardına, gençlik dolu kahkahalar attı. Asla eski Tanya'nın gülüşlerine benzemeyen kahkahalardı bunlar.

Yakışıklı, büyük güzel gözlü, koyu kıvırcık saçlı genç adam mırıldanarak, "Benim adım David," dedi. Tanya'nın manikürlü elini öptü. Saatlerce büyük bir ailenin çamaşırları yıkamaktan aşman ellerinin hiç de böyle görünmedikleri zamanları hatırladım. David, "Kızlar, sohbetinizi bölmeyeyim," diyerek dairenin derinliklerinde kayboldu.

Aman Allahım. Bizler gerçekte genç kız falan değildik.

"Pekâlâ, anlat bakalım. Gençliğinin ve zenginliğinin sırrını açıkla bana," diye yalvardım eski arkadaşıma. "Ailen nerede?"

"Onlar artık benim ailem değiller."

"Andrey'e ne oldu?"

"Ayrıldık. Kürek mahkûmluğum sona erdi."

"Yeniden evlendin mi? Bu çocukla? David'le?"

"David benim erkek arkadaşım, kısa süreliğine, sadece sağlığım için aslında. O benim oyuncak bebeğim. Hoşuma gittiği sürece onu kullanacağım."

"Aman yarabbim! Kimin için çalışıyorsun?"

Tanya, sert biçimde ve karşımda oturan hafifçe üşengeç, manikürlü, genç bir âşığı olan hanımefendi imajına uygun düşmeyen metalik bir sesle, "Hiç kimse için çalışmıyorum. Kendi adıma çalışıyorum," dedi.

Tanya, yeni hayatın mutlu bir ürünü. 1992 yılının yazında, Moskova'da evlerin çoğunda yiyecek bir şey yokken (Başbakan Yegor Gaidar'ın piyasa reformlarının parçası olan bu uygulamaya 'şok ekonomik tedavi' adı veriliyordu), Tanya, çocukları ve profesörün ailesinin geri kalanıyla taşradaki eski daçalarında yaşıyordu.

Bu korkunç, açlık çekilen yaz sırasında bütün Moskovalılar, eğer bir daçaları varsa, taşradaki bu ahşap barakalarında yaşadılar ve kış için, en azından yiyecek bir şeyler bulabilmek amacıyla sebze yetiştirdiler. Tanya'nın çalıştığı araştırma enstitüsü yazın kapalıydı. Yapacakları hiçbir iş yoktu ve çok uzun zamandır hiç kimse maaşını alamamıştı. Enstitü çalışanları, bütün kasaba sakinleri gibi sebze yetiştirdikleri küçük bahçelerini çapalamaya ya da açlık çeken Moskova'nın caddelerinde bitiveren çok sayıdaki pazarda ticaret yapmaya gittiler. Tanya kendi sebzelerini yetiştirmekle ve çocuklara bakmakla meşguldü. Andrey, araştırma enstitülerinin çoğundan farklı olarak kendi teknik üniversitesi kapanmadığı için, genellikle şehirde kalıyor ve akşamları uyumak için daçaya dönmüyordu.

Tanya, bir sabah, bir sebepten ötürü, beklenmedik biçimde Moskova'ya gitti, apartman dairesinin kapısını açtı ve yatağında Andrey'i bir kız öğrenciyle birlikte buldu. Güney Rusyalı ağzı kalabalık bir kadın olan Tanya, Andrey'e bas bas bağırdı ve bu şekilde bütün apartman söylediklerini duydu.

Andrey mazeret göstermeye çalışmadı. Öğrenciye âşık olduğunu söyledi. Kız öğrenci bir şey söylemedi, giyindi ve mutfağa giderek,

sanki hiçbir şey olmamış gibi çay yapmak üzere çaydanlıkta su kaynatmaya başladı.

Rakibinin suskunluğu ve dairenin girdisini çıktısını çok iyi bildiğini gösteren davranışları Tanya için bardağı taşıran son damla oldu. Oracıkta, bütün evlilik hayatı boyunca Andrey'in beş para etmez ailesine, sadece yaşadıkları yere bir rakip getirmesine izin vermeleri için katlanmadığına karar verdi. Andrey'e bu işten yakasını kurtarabileceğini hayal etmemesini söyledi. Andrey eşyalarını topladı ve kız öğrenciyle birlikte evi terk etti.

Bu, aslında, Tanya'nın yeni ve bütünüyle bağımsız hayatının başladığı gündü. Andrey, tiksindirici bir tavır alarak, Tanya'ya kendisinin ve çocukların geçimini sağlayabilmesi için tek kuruş bile vermedi. Üç yıl sonra, Tanya bir miktar para kazanınca, zaman zaman Andrey'in karnını doyurdu ve hatta ona elbiseler aldı. Fakat Tanya bunu herhangi bir acıma duygusuyla yapmadı. Tanya, Andrey'in karnını doyurdu, çünkü intikam tatlıydı. Tanya, Andrey'e, Sovyet döneminde lüks sembolü olan -ve şimdi satın alabilecek paraya sahip olduğu- kırmızı havyar verdi. Andrey havyarı, çok aç olduğu için bu aşağılama karşısında yüzü hiç kızarmadan, hapur hupur yedi. O sıralarda Andrey'in, kiliselerde kurulmuş olan, inanç sahibi olmanın önemli bir kriteri olarak görülen aşevlerinde bile karnını doyurduğu oluyordu. İstavroz çıkarmayı bile öğrenmişti.

1992 yılında, serbest piyasanın atılım yaptığı yaz aylarında, bütün bunlar henüz gelecekte yaşanacak olan olayların bir provası gibiydi. Bir hafta sonra, çocukların karnını doyuracak hiçbir şey kalmayınca ve kaynanası Andrey'i affetmesi ve onun geri dönmesine izin vermesi konusunda ayak direyince Tanya, ticaret yapmak amacıyla yakınlarındaki pazarlardan birine gitti.

Kaynanası feryat etti, "Yüzkarası şey! Yüzkarası!" ve yatağına uzandı. Bununla birlikte, Tanya pazarda kazandığı o utanç kaynağı parasıyla kendisine ilaç almaya başlayınca fikrini değiştirdi. Yaşlı kadının oğullarından hiçbiri, kocası ya da gelinlerinden hiçbiri ona böyle davranmamışlardı. Aile meclisinin toplanıp, her ne olursa olsun, hiçbir durumda aile yadigârlarını, atalarından kalan antika mobilyaları, çok eski, ender bulunan plakları, ünlü on dokuzcu yüzyıl Rus ressamlarının tablolarını satmama kararı almasıyla birlikte işler daha da traji-komik bir hal aldı. Tanya'nın inatla yatağından çıkmayan ve kendisini utanca değil fakat ölüme hazırlayan kaynanası, bu

öneriye karşı oy kullanan ilk kişi oldu. 1990'ların başlarında, bütün bir Stalin dönemi boyunca aile yadigârlarını ellerinde tutmuş olan diğer köklü aileler, bunları ucuza ya da o sıralarda söylendiği şekilde 'bir öğün karşılığında' sattılar.

Bu sırada Tanya, sabah saat 6'dan akşam 11'e kadar pazarda oluyordu. Bu sadece çalışmak değildi, kürek mahkûmluğuydu. Pazar katıksız bir ıstırabın çekildiği bir yerdi, fakat aynı zamanda kurtarıcı bir özelliği de vardı: bu, üzerinde bir fiyat etiketi bulunan kölelikti. Tanya pazarda çalışmaya devam etti ve cebinde hışırdayan gerçek rubleler kazandı. Pazaryerinde durursun ve para kazanırsın -daha sonra değil, hemen o sırada- ve önemli olan da budur zaten. Tanya eve hep parayla dönüyor, aynı zamanda şişmiş bacaklarla, zorla adım atar bir halde ve şişip kocaman olmuş 'yengeç kıskacı'na dönmüş ellerle, banyo bile yapamayacak ya da kendisini biraz olsun insana benzetmek için bir şeyler yapmayacak durumda geliyordu. Gelin görün ki, mutlu sayılırdı!

"Belki bana inanmayacaksın, ama artık hiç kimseye bir daha bağımlı olmayacağım için mutluluk duyuyordum. Bana ücretimi ödemeyen enstitü müdürüne, bana hiçbir şey vermeyen Andrey'e, aile yadigârları ve gelenekleriyle kaynanama bağımlı olmadığım için mutluluk duyuyordum. Tamamen kendi ayaklarının üzerinde durmaya başlamıştım."

Şimdi zengin ve güzel olan Tanya bana her şeyin on yıl önce nasıl değiştiğinin öyküsünü anlattı. "Kaynanama gelince. Pekâlâ, güzel bir günde ona beni kızdırmaktan vazgeçmesini söyledim. Ona 'siktir git!' dedim. Ve ne oldu dersin? İlk kez bana vaaz vermeye kalkışmadı. Bu, gerçek durumun açığa çıkmasıydı. Gözlerimin önünde bir devrim gerçekleşti. Ahlâkı sarsılmaz görünen eski Moskova entelijansiyası yıkıldı. Kaynanama verdiğim parayla yıkıldı. Kaynanam bana ders vermeyi bıraktı çünkü onu ben besliyordum. Ben, her zaman yanlış tarafta olan ben. Yavaş yavaş hepsi, onlarla benzer bir geçmişten gelmediğim için ve her zaman söyleyip durdukları gibi, Moskova'ya taşınmak isteğiyle Andrey'i benimle evlenmeye ikna ettiğim için beni hakir gören bütün aile, bana gülümsemeyi öğrendiler; hatta onlara söylediğim sözleri dikkatle dinlemeyi de öğrendiler.

"Tüm bunların sebebi, pazarda yürüttüğüm ticari faaliyetle onların karnını doyuruyor oluşumdu. Bununla övünüyordum. Bunu sürdürmeye tek bir sebepten dolayı hazırdım: daha fazla, daha fazla ve çok daha fazla para kazanmak ve bu parayı burunlarına sürterek onları aşağılamak için."

Tanya gece yarısına doğru eve döndüğünde kendisini yatağa zor atıyordu. Artık oğullarına ayıracak zamanı yoktu. Çocuklarının ev ödevlerini kontrol etmiyordu. Akşam bitkin bir halde yatağa uzanıyor ve sabahın köründe yola düşüyordu. Ertesi sabah her şey yeniden başlıyordu.

Tanya'nın çocuklarına -şunu belirtmek gerekir ki, aynı çatı altında yaşamaya başladıklarından bu yana ilk kez- kaynanası bakmaya başlamıştı. Tanya bir kez daha hayrete düştü.

Tanya pazarda çok becerikli, o zamanlar halkın kullandığı deyişiyle bir 'mekik' olan, genç bir adam için çalışmaya başladı. Nikita'nın 'mekik seferleri' Türkiye'den ucuz giyim eşyası, Özbekistan'dan ucuz karpuz, Gürcistan'dan ucuz mandalina; aslına bakılırsa, her yerden ucuz olan her ne varsa ithal etmekti. Tanya ve onun adına çalışan diğer kadınlar Nikita'nın mallarını satıyorlardı. Vergi, devlet harcı söz konusu değildi. Pazarda geçerli olan kurallar, bir hapishanede geçerli kurallarla aynıydı. Anlaşmazlık bıçakla çözülüyordu, haraç toplama yaygındı, insanlar dövülüyordu. Pazarda çalışan kadınların çoğu Tanya'yla aynı durumdaydılar; çocuklarını evde bırakmış dul kadınlar, enstitüleri, yayınevleri ve yayın büroları kapatılmış bilimsel ve teknik entelijansiyanm eski üyeleri. Patronları adına çalışan fahişelerden sadece birazcık daha iyi bir durumdaydılar.

Kısa süre sonra Tanya, Nikita'yla yatmaya başladı. Nikita, aralarındaki yaş farkına karşın onu diğerlerinin arasından seçmişti; bir keresinde onu beraberinde Türkiye'ye, bir satın alma gezisine götürdü. Nikita, onu birinci, ikinci ve üçüncü kere yanma aldı ve iki ay içinde ticarete çok yatkın bir kadın olan Tanya, bunun gerçekten de öyle çok zor bir iş olmadığını görerek, kendisi bir mekik haline geldi.

Daha sonra Nikita öldürüldü; kimliği bilinmeyen biri tarafından vuruldu. Bir sabah onu pazaryerinde kafasında bir kurşun deliği olduğu halde buldular; hepsi buydu işte. Nikita'nm satış ekibini oluşturan kadınlar Tanya adına çalışmaya başladılar ve hepsi de hallerinden memnundu. Tanya, Nikita'dan çok daha yoğun çalışıyordu ve işleri hızla büyütmeye başladı. Buna ek olarak Tanya, ölmüş olan eski patronundan daha az aşağılık biriydi.

Altı ay daha geçtikten sonra Tanya Türkiye'ye gidip gelmeyi bıraktı. Bir mekik olarak hayat güçlüklerle dolu olmasına karşın bunu yorulduğu için yapmamıştı. O yıllarda, yurtdışından getirdiğiniz, havaalanlarının ve tren istasyonlarının etrafında kocaman bohçalar halinde oradan oraya sürüklenen malları kendiniz taşımak zorun-

daydınız; insanlar bunları daha ucuza taşıyabilmek için, kullanımı ücrete tabi olan portbagajları dahi kullanıyorlardı. Tanya seyahat etmeyi bırakmıştı, çünkü kendine uygun mevkii bulmuştu: iş hayatında olağanüstü derecede iyiydi.

Tanya'nın durumu hızla iyileşti; işi önce beş mekik ve daha sonra ilave beş mekik daha kiralayacak ölçüde büyüdü ve yerel piyasa koşullarında büyük sayılan bir işin sahibi haline geldi. Mekikler gidip geliyorlar, kendisi adına çalışan kadınlar bu malları satıyorlardı ve Tanya da bütün bu faaliyetleri bizzat yönetiyordu. Daha şimdiden etrafta, yaygın deyişle, 'bir Türk gibi giyinmeden', yani bir Avrupalı gibi giyinerek dolaşmaya başlamıştı. Bütün restoranların müdavimi olmuştu; işten sonra yediği, içtiği yerlerde para saçıyor ve yorgunluğunu atıyordu. Kendisine, ailesine ve işçilerine bol miktarda para kalıyordu. Bu yıllarda elde edilen kazançlar astronomikti. Tanya elde ettiği gelire ve yaşma uygun sevgililer ediniyordu: aşk virtüözleri. Canı istediği zaman da bunları başından savıyordu. Doğruyu söylemek gerekirse, Andrey hiçbir zaman başarılı âşık kategorisi içinde yer almamıştı...

Bir yıl daha geçti ve Tanya oturdukları daireyi satın aldıktan sonra, tefriş etmeye karar verdi. Andrey'e, erkek kardeşlerine ve kayınpederine, hepsini çok memnun eden, oldukça küçük daireler satın aldı. Yalnız kaynanasını yanında alıkoydu. Ona acıyor olmasının yanı sıra oğullarına bakacak birine ihtiyacı vardı. Küçük oğlu sürekli sağlık sorunları yaşarken, büyük oğlu, İgor, ergenlik çağma girmişti ve sorun çıkartıp duruyordu.

Bununla birlikte Tanya tefriş işini bir tür misilleme olarak gerçekleştirdi.

"Aslında onlara sadece buranın kime ait olduğunu göstermek istedim!"

Tefriş sırasında Tanya her şeyi, kelimenin tam manasıyla her şeyi fırlatıp attı. Bütün aile yadigârlarını sattı ve kocasının akrabalarının can sıkıcı, yüksek sınıf geçmişinin bütün izlerini sildi.

Hiç kimse bütün bunlara karşı çıkmadı. Kaynanası daçaya gitti ve ayak altından uzaklaştı.

Sonuçta ortaya en son teknolojiyle donatılmış modern bir Avrupalı daire çıktı.

Tefriş işinin tamamlanmasının ardından Tanya iş hayatında daha da ileriye gitmeye karar verdi: mekik işini bıraktı ve emlak ticareti işine girdi, Moskova'da birkaç dükkân satın aldı.

"Ne? Bu dükkânlar sana mı ait?" Kulaklarıma inanamıyordum. Tanya, iş çıkışında arabayla gittiğim iki mükemmel süpermarketin sahibiydi. "Tebrikler! Fakat fiyatlarınız!.."

Tanya gülerek, kaçamak bir cevap verdi, "Biliyorum, fakat Rusya zengin bir ülke!"

"O kadar zengin değil. Sen bir emperyalist haline gelmişsin. Sen biraz, kendi çıkarlarından başka şey düşünmeyen biri olmuşsun."

"Elbette, Yeltsin gitti ve onun gidişiyle birlikte kolay para kazanma ve cicim ayları da bitti. Şu an iktidarda olanlar açgözlü pragmatistler, ben de onlardan biriyim. Sen Putin'e karşısın, ancak ben ondan yanayım. O neredeyse bana kardeşimmiş gibi görünüyor, geçmişte haksızlığa uğramış ve şimdi hakkı olanı alan biri gibi."

"'Açgözlü' derken neyi kastediyorsun?"

"Rüşveti. Herkese vermen gereken sonu gelmez miktarda rüşveti. Dükkânlarımı elimde tutabilmek için bu rüşveti veriyorum. Kime rüşvet vermiyorum ki?! Karakoldaki kalem memurlarına, itfaiyecilere, hijyen müfettişlerine, belediyeye. Ve dükkânlarımın bulunduğu bölgeleri denetimi altında tutan gangsterlere. Zaten işin doğrusu, bu dükkânları gangsterlerden satın aldım."

"Onlarla iş yapmaktan korkmuyor musun?"

"Hayır. Benim bir rüyam var: ben zengin olmak istiyorum. Bugünün Rusya'sında bu, hepsine para ödemek zorunda olmam anlamına geliyor. Bu 'vergi'yi ödememem durumunda yarın öldürülürüm ve yerime bir başkası geçer."

"Abartmıyorsun, değil mi?"

"Sana gerçekte durumun nasıl olduğunu kelimelerle anlatmam mümkün değil."

"Peki, ya bürokratlar?"

"Bir kısım bürokratlara ödemeyi bizzat yapıyorum, geri kalanlarına da ödemeyi gangsterler yapıyor. Ben gangsterlere parayı veriyorum, onlar da diğer gangsterleri, bürokratlarımızı hoş tutuyorlar. Aslında bu gayet işe yarayan bir sistem."

"Andrey nerelerde şimdi?"

"Andrey öldü. Sonunda benim yükseldiğim ve kendisinin benim havyarımı yediği gerçeğini kaldıramadı. Benden kendisini yeniden kabul etmemi istedi, ancak ben onu hiçbir şekilde istemiyordum. Ona kendisine başka bir öğrenci bulmasını tavsiye ettim. Zaten çirkin bir adamla yaşamak istemiyorum. Yakışıklı erkekleri sevdiğime

karar verdim. Erkeklerin soyundukları striptiz gösterilerine gidiyor ve sevgililerimi orada seçiyorum."

"Şaka yapıyor olmalısın! Aile hayatını özlemiyor musun? Aile içinde yaşanan büyük mutluluğu?"

"Hayır, özlemiyorum. Yaşamaya daha yeni başladım. Bu şekilde yaşamanın olumsuz bir yanı yok mu, elbette ki var. Bütün bunların çok iğrenç olduğunu düşünebilirsin, ancak benim eskiden sürdüğüm hayatta o derece saf olan ne vardı ki?"

"Çocuklar ne durumdalar?"

"Ne yazık ki, İgor, Andrey gibi karakteri zayıf biri haline geldi. Uyuşturucu kullanıyor. Onu bir kliniğe yatırdım. Şimdiden bu beşinci oluyor... Stasik, Londra'da eğitim görüyor. Ondan çok memnunum. Hem de çok. Orada her konuda birinci. Ona kaynanam bakıyor. Kaynanama küçük bir daire kiraladım. Stasik hafta içinde bir öğrenci yurdunda kalıyor, hafta sonlarında da kiraladığım dairede kaynanamla kalıyor. Kaynanamın bir kalça yenileme ameliyatı geçirmesi için gerekli parayı verdim. Ameliyatı İsviçre'de yaptılar. Hayata geri döndü, ortalıkta genç bir kadın gibi koşup duruyor ve bana kesinlikle tapıyor. Bana gerçekten taptığını düşünüyorum. Para büyük bir şey gerçekten de."

David, elinde bir tepsi olduğu halde odaya dönerek girdi. Alçak sesle şarkı gibi mırıldanarak, "Kızlar, çay saati geldi," dedi. "Sadece üçümüz. Tamam mı, Tanençka?"

Tanya başını salladı ve hemen geri döneceğini söyledi. Çay için üstünü değiştirmek istiyordu. David'in paçalarından yozlaşmışlık ve rehavet sızıyordu. Son derece rahatsız edici bir görünümü vardı. Birkaç dakika sonra Tanya geri döndü. Elmaslara bürünmüştü, kulakları insanın gözünü alıyordu, dekolte elbisesinin yakası ışıl ışıldı. Saçları bile parlıyordu.

Bu gösteri bana yapılıyordu. Kibarca kadirbilirliğimi ifade ettim. Tanya gerçekten çok memnun olmuştu, kendisini, yeni Tanya'yı eski bir arkadaşa sunmanın verdiği hazdan dolayı elmasları kadar parlak görünüyordu.

Çayımızı çabucak içtik ve birbirimize hoşça kal dedik.

Birbirimizden ayrılırken Tanya, "Yalnız bir dahaki sefer aradan on yıl geçmesin," dedi.

Ben, "Öyle olmaması için çabalayalım," diye cevap verdim ve merdivenlerden aşağıya doğru inerken Putin döneminde insanların

gerçekten de daha sık bir araya geldiklerini düşündüm. Eski dostları kastediyorum. Yeltsin döneminin son zamanlarında, Rusya'da insanlar korkunç biçimde sadece hayatta kalmakla meşguldüler; yıllarca birbirlerine telefon etmediler, kimileri yoksul olduğu için, kimileri de zengin oldukları için utanıyorlardı. Bu, birçok insanın başka ülkelere geri dönmemek üzere göç ettikleri, insanların artık hiç kimsenin onlara ihtiyaç duymaması yüzünden kafalarına bir kurşun sıktıkları, insanların kendilerinden iğrendikleri için kokain kullandıkları bir dönemdi. Bununla birlikte, şimdilerde hayatta kalmayı başarmış olan herkes yeniden bir araya geliyormuş gibi görünüyor. Toplum gözle görülür biçimde daha derli toplu hale geldi ve insanların daha fazla boş zamanları var.

Yeni dönem başlayınca, kadınlar itici güç oldular, iş dünyasına girdiler, kocalarından boşandılar. Kocaları gangster oldu ve birçoğu Yeltsin döneminin ilk yıllarında vurularak öldürüldü. Bütün bunlar oldu, çünkü perestroykanın hemen öncesinde Tanya gibi çok sayıda Rus kadını, hayatlarının akışını hiçbir zaman değiştiremeyeceklerini sanıyorlardı. Birden karşılarına bu büyük değişim şansı çıkıverdi.

Bir hafta sonra, sanırım belediye meclisi için yapılacak bir ara seçimle ilgili bir basın toplantısına gitmem gerekiyordu. Orada, hiç beklenmedik şekilde Tanya'yla yeniden karşılaştım. Sovyetler zamanında olduğu gibi, daha şimdiden belirli kalıplara sokulmuş, kapalı toplumumuzda, süpermarket sahipleri siyasal basın toplantılarına gitmezler.

Tanya kendisini gazeteciler dünyasına saçları itinayla toplanmış, klasik siyah bir iş kıyafeti içinde ve üzerinde tek bir elmas bile olmadan gösterdi. David de oradaydı ve aynı yüksek havadaydı, hatasız biçimde Tanya'nın iş sekreteri rolünü oynuyordu; alçakgönüllü fakat yağcılık yapmayan bir sekreter. Bu kez 'kızlar' diye seslenmiyordu.

Ben gazetecilerle birlikte oturdum. Tanya barikatların karşı tarafındaydı. Kendisine bir mikrofon uzatıldığında, Tanya en son konuşacak olan kişiydi. Belediye meclisi üyeliğine aday olanlar arasındaydı. Ben de dahil olmak üzere gazetecilere Moskova'daki evsizler sorununu nasıl gördüğünü anlattı, seçmenlerin kendisine yasama meclisine bir üye olarak seçilme onurunu vermeleri halinde onların hakları için mücadele etme sözü verdi.

Basın toplantısı sona erdiğinde, Tanya'ya, "Allah aşkına senin buna ihtiyacın mı var? Sen zaten zengin birisin," dedim.

"Sana söylemiştim, ben daha da zengin olmak istiyorum. Çok basit: belediye meclisi üyesine rüşvet vermek istemiyorum."

"Hepsi bu mu?"

"Bugünlerde rüşvetçiliğin hangi boyutlara ulaştığı konusunda hiçbir fikrin yok senin. Yeltsin zamanında gangsterler bunu hayal bile edemezlerdi. Eğer belediye meclisi üyesi olursam bu konuda 'vergi' ödemekten kurtulmuş olacağım."

"Fakat neden özellikle evsizleri savunma konusu üzerinde durdun?" Yakınlardaki bir Fransız kafeteryasından içeri girdik. Burayı Tanya seçti; benim için çok pahalı bir yerdi.

"Bu konunun benim daha iyi bir izlenim vermemi sağlayacağını düşünüyorum. Her halukârda onlara kendi ayakları üzerinde durmaları konusunda gerçekten de yardımcı olabilirim. Bunu ben kendi kendime başardım."

"Peki, neden konuşmanın sonunda Putin'den söz ettin? Onu ne kadar çok sevdiğini, saydığını ve ona güvendiğini söyledin. Bunu söylemeni senden 'imaj meykır'larm mı istedi? Söylediklerin kulağa hiç de hoş gelmiyordu."

"Hayır, değil. Bugünlerde bunu yapmak zorundasın. Bunu bilmek için 'imaj meykır'ların yardımına ihtiyacım yok." Tanya, Rusya'ya yeni hayatla birlikte gelmiş olan bu telaffuzu zor İngilizce sözcükleri söylerken zorlandı. "Eğer Putin'den söz etmemiş olsaydım, yerel FGB görevlisi bana herkesin söylediklerini söylemediğim için şikayette bulunmak üzere yarın dükkâna beni görmeye gelirdi. Biz iş âleminin insanları şimdilerde işte bu türden bir hayata öncülük ediyoruz."

"Peki ama dükkâna seni görmeye gelse ve bunları söylese ne çıkar ki?"

"Hiçbir şey. Sadece rüşvet ister."

"Ne için?"

"Ne söylememiş olduğumu 'unutmak' için."

"Bana baksana, bütün bunlardan bıkmadın mı gerçekten de?"

"Hayır. Birkaç dükkân daha edinmek için Putin'in kıçını öpmem gerekse, bunu da yapardım."

"'Edinmek'ten kastın nedir. Sen onları satın aldın, değil mi? Gerekli parayı ödedin, hepsi bu değil mi?"

"Hayır, şimdi işler farklı şekilde yürüyor. Bir şeyi 'edinebilmek' için bürokratlardan kendi paranla o dükkânı satın alabilme hakkını kazanman gerekir. Buna Rus kapitalizmi deniyor. Şahsen ben bun-

dan hoşlanıyorum. Bundan bıktığım zaman kendime bir yerlerde vatandaşlık satın alacağım ve o ülkeye taşınacağım."

Birbirimizden ayrıldık. Elbette Tanya seçimi kazandı. Kötü bir performans göstermediği söyleniyor. Şimdilerde Moskova'daki yoksullara yardımcı olabilmek için canı gönülden çalışıyor. Evsizler ve mülteciler için bir başka aşevi kurdu, üç süpermarket daha satın aldı ve sık sık televizyonda bizim modern zamanlarımızı öven konuşmalar yapıyor. Kısa süre önce beni aradı ve kendisiyle ilgili bir makale yazmamı istedi. Yazdım. Şu anda okumakta olduğunuz makaleydi bu yazdığım. Makaleyi yayınlanmadan önce okumak istedi, okuyunca dehşete uğradı ve "Yazdıklarının hepsi doğru," dedi. Makaleyi o ölmeden önce Rusya'da yayınlatmamam konusunda bana söz verdirdi.

"Peki, ya yurtdışında?" diye sordum.

"O olur bak," dedi. "Paramızın ne koktuğunu herkes bilsin."

İşte siz de şimdi artık Rus parasının ne koktuğunu biliyorsunuz.

MİŞA VE LENA

Mişa benim çocukluğumun ilk yıllarından itibaren okul arkadaşım olan Lena'yla evlendi. Lena, Mişa'yla 1970'lerin sonlarında, her ikisi de üniversitedeyken dünya evine girdi. O sıralarda Mişa, daha Yabancı Diller Enstitüsü'nde öğrenciyken Almanca'dan çeviriler yapan, film seslendiren ve geleceği çok parlak görünen, çok akıllı, yetenekli bir çocuktu. Mezun olduğu zaman çok sayıda çekici iş teklifleri aldı ve bu pek sık görülen bir durum değildi.

Mişa, özellikle Sovyet döneminin sonlarına doğru çok prestijli hale gelen Dışişleri Bakanlığı'nda bir işe girdi. Aile bağlantıları olmayan bir gencin bizim dışişleri bakanlığımız gibi kapalı kuruma girmesi olağanüstü bir durumdur. Mişa'nın bu türden bağlantıları yoktu. Kendi halinde bir temizlik işçisi olan büyükannesi tarafından büyütülmüştü. Annesi, daha henüz on dört yaşındayken, bir beyin tümörü yüzünden aniden ölüvermişti. Babası öksüz kalan aileyi anında terk etti ve başka bir kadınla kaçtı.

Mişa böylelikle Dışişleri Bakanlığı'nda çalışmaya başladı. İkimiz çok iyi arkadaştık. Birlikte pikniğe gider, ormanda bir kamp ateşi üzerinde ızgara kebap yapar ve çok eğlenirdik. Lena'yla ben birbirimize çok yakındık, Mişa da arkadaş olma konusunda çok istekliydi.

İlişkimizin temelini oluşturan şey benim iki küçük çocuğumdu. Mişa ziyarete geldiğinde gözlerini onlardan alamazdı. Ne kadar saçma şeyler yaparlarsa yapsınlar onları keyifle seyreder, onlarla konuşur ve saatlerce onlarla oyun oynardı.

Bütün arkadaşlarımız Mişa'nın çocuk sahibi olmayı ne kadar çok istediğini bilirdi. Zihni hep bununla meşguldü, ancak Lena yetenekli bir dilbilimciydi. Tezini yazıyordu ve psikoloji fakültesinden mezun olana kadar çocuk sahibi olmayı düşünmüyordu.

Bunun sonucunda Mişa çok sinirli bir insan haline gelmişti. Çocuk sahibi olmamalarıyla ilgili olarak yavaş yavaş bir kompleks geliştirmeye başladı. Kendisine acı çektirmeye ve çevresindekilere, en çok da Lena'ya ıstırap vermeye başladı. Buna karşılık Lena sert yapılı bir insandı; bir kez bir konuda karar verdiğinde hiçbir şey onu yolundan döndüremezdi. Tezini yapıp mezun olacak ve ancak ondan sonra hamile kalacaktı. Bu konuda kararı kesindi.

Mişa buna, kendisini içkiye vererek tepki gösterdi. Yaşadığı hayal kırıklığına dayanabildiği kadar dayandıysa da bir noktada yörüngesini kaybetti. İlk başlarda çok fazla içmiyordu, insanlar bu haline gülüyorlar ve onu kızdırıyorlardı, ancak daha sonraları nöbetleri birkaç güne yayılmaya başladı. Daha sonra her nöbette haftalar boyunca içer oldu. Lena belki de planlarından vazgeçmesi ve tezini tamamlamaması gerektiğini düşündü, ancak sürekli olarak sarhoş gezen bir adamla nasıl çocuk sahibi olabilirsiniz ki?

Ardından yeni zamanlar, Gorbaçov, Yeltsin geldi ve Mişa'nın kronik alkol düşkünlüğü yüzünden işten çıkarılmamasının tek sebebi (komünistlerin iktidarda oldukları dönemde olsaydı derhal işten çıkarılırdı) etrafta yerine konulacak kimsenin olmamasıydı. Dışişleri Bakanlığı personelinden dil bilen ve Demir Perde'nin öteki tarafında görev deneyimi olanlar ağırlıklarınca altın değerindeydiler. Bu insanlar, ticari şirketlerde ve sayıları hızla artan yabancı şirketlerin şubelerinde çalışmak üzere, personelinin maaşlarını bile zorlukla ödeyen Dışişleri Bakanlığı'nı terk ettiler. Rus pazarına ilk girenler Almanlar olmasına ve bununla birlikte Almanca'dan çeviri yapabilen çevirmenlerin en çok aranılan insanlar haline gelmelerine karşın Mişa hiç iş teklifi almadı.

Mişa'nın Dışişleri Bakanlığı'ndaki günleri de sayılıydı ve en sonunda işten çıkarıldı. 1996 yılının sonlarında, Aralık ayında 30 derece civarında buzun olduğu bir sırada, gece geç bir saatte biri evimin kapısını çaldı. Gelen Lena'ydı, paltosunun altında sadece

geceliği vardı. Bir insan kışın Moskova'da bu şekilde giyinerek dolaşmaz, hele hele bu insan her zaman giyimine dikkat eden Lena gibi bir kadınsa asla böyle davranmaz. Lena sakin yapılı, iyi yetiştirilmiş ve akıllı bir genç kadındı. Ne var ki şu anda karşımda, sanki gidecek yeri olmayan, bütünüyle yoksul bir insan gibi, tek ayağı çıplak bir halde dururken, diğer ayağındaki bağcıkları yarısına kadar bağlanmış botun üst kısmı rüzgârda bir bayrak gibi çırpınıyordu. Arkadaşım buz yarılıp çok soğuk suyun içine düşmüş ve az önce dışarı çıkarılmış bir insan gibi titriyordu. Bir şeyler ödünü patlatmıştı ve geçirdiği şok onu mantığına dayanmadan hareket etmesine yol açmıştı.

Her zamankinden çok farklı bir haldeydi; anlaşıldığı kadarıyla nerede olduğunun ya da çevresinde kimlerin olduğunun bilincine varmadan, üst üste defalarca, yüksek sesle hıçkıra hıçkıra, "Mişa, Mişa," diye tekrarlayıp durdu.

Çocuklar uyanmışlar ve sessizce odalarından dışarı çıkmışlardı. Lena'nın yanında durmuş, bir anlam veremedikleri bu ıstırap karşısında ona merak içinde bakıyorlardı. Lena en sonunda onları fark etti, kendisini toparladı, bir bardak suyla birlikte bir sakinleştirici aldı ve neler olduğunu anlatmaya koyuldu.

Mişa üç gece üst üste eve gelmemişti. Lena onun geri dönmesini gerçekten de beklemiyordu. Mişa'nın içki nöbetlerine ve eve gelmeyişine alıştığı için yatmaya gitti. Sabah erkenden enstitüye gitmesi gerekiyordu. Aniden Mişa çıkageldi. Bu tuhaf bir durumdu.

Bu kez Mişa kapıdan dosdoğru içeri girdi ve sokaktan içeri girdiği şekilde, kışlık paltosu ve kirli ayakkabılarıyla, yıkanmamış ve kokar bir halde yatak odasına ulaştı, tehditkâr bir sessizlik içinde Lena'nın başında durdu, yarı karanlıkta gözlerini üzerine dikti. Siyah gözleri doğal olmayan biçimde ışıldıyordu ve yanaklarından gümüşi bir parlaklık yayılıyordu. Bir zamanlar yakışıklı olan yüzü, buruşuklar içinde anormal bir şekil almıştı. Lena yorganı başına çekip hiçbir şey söylemedi. Yolun başındaki bir alkolikle yaşamanın verdiği acı deneyimden, bir şey söylemenin anlamı olmadığını biliyordu. Bir alkolikle konuşmaya çalıştığınızda, görünüşün aksine, gerçekte duyma yetisini yitirmiş bir insanla konuşuyor olursunuz. Yapmanız gereken tek şey, o uyuyana kadar beklemektir.

Ne var ki, Mişa yatağa daha da yaklaştı ve şöyle dedi: "İşte bu... Bütün bunlar senin suçun... içiyor olmam... ve şimdi seni öldüreceğim."

Lena, Mişa'nın sesinde kuşkuya yer bırakmayan bir kararlılık ifadesi duydu. Yataktan fırladı ve odanın içinde koşmaya başladı. Mişa, onu önce balkonda sıkıştırdı. Lena onun kendisini yakalayacağını düşündü, ancak sarhoşlar hantal olurlar ve Lena, Mişa'nın elinden kurtulmayı başardı, sokak kapısına varınca, aceleyle üzerine giyecek bir şeyler aldı ve karda en yakın sığınılacak yere, benim daireme doğru koşmaya başladı.

Bu olayın ardından boşandılar. Aşırı duygusal bir doğaya sahip olmamalarına karşın, her ikisi de mutfağıma gelip hıçkıra hıçkıra ağladılar ve bana birbirlerini ne kadar çok sevdiklerini, ancak bir daha asla birlikte yaşayamayacaklarını anlattılar.

Ben Mişa'yla görüşmeyi sürdürdüm, ancak gittikçe daha seyrek olarak. Ara sıra, daha çok da para istemek için uğruyordu, çünkü içmeye devam ediyordu ve fena halde içiyordu. Geçimini sağlamak için yaptığı tek şey zaman zaman aldığı çeviri işleriydi.

Ayık kafayla yaptığı ender ziyaretlerinde bana içkiyi bırakmaya ve yeni bir hayata başlamaya çalıştığını söyledi. Ortodoks Hıristiyanlığa merak salmıştı, dini kitaplar okuyordu, vaftiz olmuştu, günah çıkarmaya ve iletişim kurmaya gittiği, güven duyduğu bir papaz bulmuştu ve bununla teselli buluyordu. Manevi kurtuluşun mümkün olduğuna ikna olmuştu. Buna karşılık, Mişa'nm dış görünüşü kurtuluş yolunda ilerleyen bir insanınkine benzemiyordu. Kötü durumdaydı, saçları yağlı ve dağınıktı. Üzerinde kendisine çok kısa gelen, yıpranmış ve elden düşme olduğu her halinden belli siyah bir palto vardı ve nerede yaşadığını sorduğumda, hiç kimsenin kendisini anlamadığını ve hiç kimsenin seni anlamazken bir yerde yaşamanın son derece güç olduğuna dair anlamsız laflar etti.

Yeltsin döneminde bu çok olağanüstü ya da şaşırtıcı bir manzara değildi. İşini kaybetmiş ve yeni gerçeklik içinde kendisine bir yer bulamayarak kendini içkiye vermiş, cebinde beş kuruş parası olmayan, çok sayıda iyi eğitimli insan, saygıdeğer vatandaş, sokaklarda amaçsızca gezinip duruyorlardı. Yaygın tatminsizlik, işsizlik ve çok sayıda insanın Sovyet döneminde sahip oldukları işlerini kaybetmeleriyle oluşan bu elverişli ortamda Ortodoksluk moda hale geldi; işini, eşini ve varoluş sebebini kaybeden herkes, gerçekten inanan insanlar olmamalarına karşın, kiliselere koştular.

Dolayısıyla, Mişa bu yolda ilerleyen çok sayıdaki insandan biri gibi görünüyordu. Bir keresinde beni görmeye geldi, ayıktı ve neşesi ye-

rindeydi; benden kendisini tebrik etmemi istedi. Evvelsi gün bir oğlan babası olmuştu. Ona bu habere ne kadar çok sevindiğimizi söyledik: en azından rüyası gerçek olmuştu. Buna karşılık, bir sebepten dolayı Mişa umduğumuz gibi mutluluktan havalarda uçmuyordu.

Çocuğun adını Nikita koymuştu. Çok önceleri, Mişa hâlâ Lena'yla evliyken, sık sık derin düşüncelere dalar ve bir oğlu olursa adını Nikita koyacağını söylerdi.

İhtiyatlı bir biçimde, "Nikita'nın annesi kim?" diye sordum.

"Genç bir kız," diye cevap verdi.

"Onunla birlikte mi yaşıyorsun? Evlendiniz mi... yoksa evlenecek misiniz?"

"Hayır. Annesiyle babası beni sevmiyorlar."

"O halde bir daire kirala ve orada oğlunla birlikte yaşa. Bu çok önemli."

"Ama hiç param yok."

"Öyleyse para kazanmaya başla."

"Canım istemiyor ve yapamam da. Yapamam işte ... bunu yapamam."

Mişa konuşmayı burada kesti.

Aradan bir yıldan fazla süre geçti. Yeltsin iktidarı bıraktı, Putin'i halefi olarak atadı. Sonra, İkinci Çeçenistan Savaşı başladı. Putin sürekli televizyondaydı. Kâh bir askeri uçağın pilotluğunu yaparken, kâh Çeçenistan'da talimatlar verirken görünüyordu. Sonucu önceden belli olan seçimler yaklaşmaktaydı.

Lena bir gece geç vakitte bana telefon etti. Bir şarkıcının konser sonrasındaki sesini andıran, neredeyse onu tanımayacağım kadar boğuk bir sesle, "Ne olmuş, biliyor musun?" dedi. "Az önce telefonda söylediler. Mişa birlikte yaşadığı kadını öldürmüş. Kadının ilk evliliğinden, on dört yaşında bir oğlu varmış. Bu olay olduğu sırada çocuk evdeymiş. Mişa sarhoş olmuş. Görünüşe göre kadın ondan yaşça daha büyükmüş, haline acımış ve kendisini o derece yalnız hissetmemesi için onunla beraber içmiş. Her neyse, dün, Mişa'nm eline bir bıçak geçirip, kadına, daha önce bana söylemiş olduğu sözleri söylediği, 'Seni öldüreceğim,' dediği sırada, birlikte içki içiyorlarmış."

Lena birden ağlamaya başladı. "Öldürülen kişi ben de olabilirdim," dedi. "Hatırlıyor musun? Hepiniz beni boşanmamam için ikna etmeye çalışıyordunuz. Sen, Mişa'nın kendisini toplayabileceğini, tedaviye ihtiyacı olduğunu söylemiştin. Fakat o beni de öldürmüş olabilirdi."

Mahkeme, özellikle yaşam öyküsü anlatıldıktan sonra, Mişa'ya yumuşak davrandı. Dört buçuk yıl hapse mahkûm edildi. Bir cinayet için bu gerçekten uzun bir süre değil. Mahkeme Mişa'nın akli dengesinin yerinde olmadığına ya da alkolizmine karşın zihinsel sebeplerle azaltılan sorumluluğun geçerli sayılmadığına karar verdi.

Mişa, Mordovya'da, ormanın derinliklerindeki bir çalışma kampına gönderildi. Altı ay sonra, kampın komutanı, Lena'yı, şimdi yeni eşi ve en sonunda sahip olduğu oğluyla birlikte yaşadığı dairesinde ziyaret etmek üzere Moskova'ya geldi. Kamp komutanı dünya üzerindeki en parlak zekâya sahip insanlardan biri değildi muhakkak, fakat belli ki yumuşak yürekli bir insandı. Lena'yı ziyaret etmeye kendisi karar vermişti. İşin başında olan kişi olarak, Mişa'dan boşanmış olmasına karşın Lena'yı bulmanın ve ona 'Mikael'inin (komutan Mişa'dan bu şekilde söz ederek Lena'nın yeni kocasını dehşete düşürmüştü) bugüne kadar gördüğü en iyi, en okur-yazar ve kamptaki en çalışkan mahkûm olduğunu söylemenin görevi olduğunu düşünmüştü. Pedagojik bir yaklaşıma sahip olduğu belli olan kamp komutanı, Mişa'yı mahkûmların kütüphanesinin sorumlusu yapmıştı ve Mişa da kütüphaneyi baştan aşağı yeniden düzenlemişti. Mişa çok okuyor, diğer mahkûmlarla bir psikolog gibi ilgileniyordu. Mişa, dikenli tellerle çevrili kamp alanının içine, kendi başına ahşap bir kilise inşa etmişti ve keşiş olmaya hazırlanıyordu. Seçmiş olduğu bu yolda kendisine rehberlik etmeleri için bir manastırla yazışıyordu. Kamp komutanı, Lena'ya, kampındaki katillere, tecavüzcülere ve eski suçlulara tek iyiliğin keşişlerden geldiğini gördüğünden, Mişa'nın keşişlikle ilgili eğilimlerine destek verdiğini de söyledi. Mişa'nın ricası üzerine, Moskova Patrikhanesi'nin dükkânından bir kilise duvar tabanlığı satın alacak ve bunu kampa geri götürecekti.

Komutan sözlerini, örnek davranışlarından dolayı Mişa'nın cezasının kısaltılmasını isteyeceğine söz vererek sona erdirdi.

Lena'nın gözyaşları içinde olduğunu görerek, "Lena, yoksa bu haber karşısında memnun olmadınız mı?" diye sordu.

Lena, "Korkuyorum," diyerek cevapladı adamı.

"Korkmanıza gerek yok," diyerek karşılık verdi Mişa'nın komutanı da. "O çok değişti, artık tehlikeli biri değil. Artık içmiyor ve kimseyi de öldürmeyecek. En azından, ben öldürmeyeceğini düşünüyorum."

Kamp komutanı saçlarını düzeltti, çayını içti, avuçlarından ateş çıkartmak istermişçesine ellerini ovuşturdu ve şöyle dedi: "Gerçeği söylemek gerekirse, kamptan gideceği için üzülüyorum."

Bizler kendimizi olabilecek her türlü olaya karşı hazırlamaya başladık. Mişa her an Moskova'da yeniden ortaya çıkabilirdi. Nitekim, 2001 yılında yeniden göründü. Birkaç hafta orada burada dolaştı, yine kalacağı bir yeri yoktu, Almanca'yı unutmuştu ve artık yeni hayata uyum sağlama becerisini bütünüyle yitirmişti.

Onun uzun zamandır Moskova'da yaşadığını biliyordum, nihayet bir gün rastlantıyla Tverskoy Bulvarı'nda karşılaştık. Birbirimize rastladığımızda, bir zamanlar çok yakından tanıdığım yüz hatlarını zar zor çıkarabildim. Bir banka oturduk ve yaklaşık üç saat boyunca hiç ara vermeden konuştuk. O bana çocuklarımı sormadı, ben de ona oğlunu sormadım. Mişa'nın sadece biriyle konuşmaya, kendisini dinleyecek birine ihtiyacı vardı.

Uzun uzun doğru manastırı seçmekle ilgili olarak konuştu. Karşımda duran adama dikkatle baktım. Eski Mişa'dan ya da gençliğindeki halinden geriye hemen hiçbir şey kalmamıştı. Gri, yaşlı ve çökmüş görünüyordu. Eskiden sahip olduğu yetenekleri tamamen kaybetmiş gibiydi. Geriye kalan sadece kadere karşı duyduğu hınç ve hapishanede edindiği argoydu. Buna ek olarak, Mişa bana hayatın anlamıyla ilgili olarak, zorlukla okuyabilenler için yazılan broşürlerde bulabileceğiniz türden bayağı saçmalıklar anlatıp durdu. Mordovya'daki kampta ne türden bir kütüphaneleri olduğunu düşünebiliyordum.

"Bir iş buldun mu?"

"Nerede? Her yerde ücretler çok düşük ve karşılığında çok fazla şey bekliyorlar."

"Evet, ama şimdi hepimiz aynı durumdayız. Buna katlanmamız gerekiyor..." diye söze başladım.

Mişa sözümü kesti. "Pekâlâ, ben herkese benzemek istemiyorum."

Bu konuda kesinlikle kararlıydı.

"Manastırla ilişkilerin ne durumda?"

"Şu anda beni kabul edebilecek durumda değiller. Sırada bekleyenler var ve bunun için bile araya nüfuzlu tanıdıklar sokmak gerekiyor. Bir çevren olması gerekiyor. Hapishaneye girmiş olmak işleri kolaylaştırmıyor."

"Sanırım bu anlaşılabilir bir durum. Gerçekten de senin hapisten çıkmandan bu yana çok fazla zaman geçmedi."

Mişa, "İşte ben bunu anlayamıyorum," diyerek saldırganlaştı.

"Ne yapmayı planlıyorsun?"

Arkasını işaret ederek, "Bu küçük kiliseye gideceğim," dedi; gerçekten de arkasında, uzun yıllar boyunca sapasağlam ayakta kalmış, Moskova'nın en eski kiliselerinden biri duruyordu. "Beni bekçi olarak işe almalarını isteyeceğim. Bana bir manastıra girebilmem için özgeçmişimin gerekli puanı tutturması gerektiği söylendi."

Bu sözlerine ikimiz de güldük. Sadece SSCB'de doğmuş ve bilinçli hayatının yeterince uzun bir bölümünü bu ülkede geçirmiş biri, bunun, araya nüfuzlu birilerini sokup iş bulamadığında kullanılan tipik bir Sovyet yaklaşımı olduğunu bilir. Ve işte biz oturmuş, Sovyet tarzı hayatın gündelik gerçekliğinden fazlaca ayrılamayan manastırdan, inançtan, dinden, Kilise'nin kurallarından söz ediyorduk. Bu duruma gülüyorduk.

Mişa, "Yeni Rusya'da Ortodoksluğun ve Sovyet hayatının yollarının aniden nasıl birleştiklerini görmek garip," dedi.

Böbrek ya da kalp sorunu olduğuna işaret eden su toplamış gözkapaklarının altından, bana aniden o eski, neşeli, uyanık şakacı, centilmen Mişa baktı.

"Elbette ki yolları birleşti. Katılmaya çalıştığın kilisenin, bir zamanlar kaçtığın Genç Komünistler Birliği'nin yerel komitesine dönüşmüş olması yüzünden korku duymuyor musun? Sadece her şey yeni renklere boyandı, en sonunda manastıra girdiğinde hayal kırıklığına uğrayacaksın ve..."

Sustum. Ne söyleyeceğimi bilemedim.

"Sorunlarım yüzünden onları suçlayarak yine birilerini öldüreceğimi söyleyecektin, değil mi?"

Tam da bunu söylemek üzere olmama karşın, "Hayır, elbette ki hayır," diyerek kekeledim. Anlaşıldığı kadarıyla ikimiz de aynı şeyleri düşünüyorduk.

"Tam da bunu söyleyecektin. Buna cevaben, elbette sadece kendi adıma korktuğumu söyleyebilirim, ancak gidecek hiçbir yerim yok. Eğer burada kalırsam sonunda yeniden hapse gireceğim. Hapishane gibi sınırlandırılmış bir yerde kendimi daha iyi hissediyorum; manastır, çalışma kampı gibi bir yer, sadece gardiyanları farklı. Benim gözetim altında olmaya ihtiyacım var. Etrafımızdaki hayat tarzını görüp, kendimi kontrol etmem mümkün değil."

"Peki, ne tür bir hayat tarzı bu?"

"İyiliğe inanmayan, sinik bir hayat tarzı. Sinizme tahammül edemiyorum. İçmeye de bu yüzden başladım."

"Öyleyse kadın arkadaşını neden öldürdün? O da iyiliğe inanmayan bir insan mıydı?"

"Hayır, çok iyi bir insandı, onu neden öldürdüğümü hatırlayamıyorum. Sarhoştum."

"Yani, her halukârda bu dünyada durmayacaksın."

"Hiçbir koşulda. Bu dünyaya katlanamıyorum."

Mişa'yla daha sonra yeniden karşılaşmadım, ancak bir manastıra girmeyi başaramadığını biliyorum. Bürokratik işlemler uzadıkça uzamış. Rusya'da Ortodoks bürokrasi büyük ölçüde devlet bürokrasisine benzer, kendisini doğrudan etkilemeyen her şey karşısında kayıtsızdır. Mişa, Patrikhane'ye gitti, onlara formları götürdü, bir kilisede bekçilik yaptı, fiilen bir kilisede yaşamaya başladı. Yavaş yavaş yeniden içer oldu. Para istemek için iki kez Lena'lara gitti. İlk seferinde Lena ona 100 ruble verdi, ikinci seferde para vermeyi reddetti. Lena bu konuda son derece haklıydı. O ve kocası, Mişa'ya istediği zaman sarhoş olabilmesini sağlamak için çalışmıyorlardı. Haklıydılar elbette.

Ne var ki Mişa kendisini bir metro treninin altına attı. Biz bunu çok sonra, o da tesadüf sonucu öğrendik. Sonra da, tanıdığım en yetenekli Ruslardan biri olan Mişa'nın, evsiz ve 'sahipsiz' biri olarak gömüldüğünü öğrendik. Daha doğrusu, onun küllerini gömmüşlerdi, çünkü bu durumdaki ölüleri yakıyorlar. Mezarının nerede olduğunu hiç kimse bilmiyor.

RİNAT

Düşmana karşı ya cepheden bir saldırı başlatırsınız ya da dolambaçlı yoldan arkasına sarkarsınız. Savunma Bakanlığı'nın Özel İstihbarat Alayı'nın binalarının bulunduğu yer elbette benim gibi sivillerin içinde gezip dolaşabilecekleri bir yer değil. Ne var ki kimi zaman bunun yapılması gerekiyor. Beni buraya alayın subaylarından biri, Rinat getirdi. Rinat bir binbaşı. Kimse Rinat'ın annesiyle babasının kimler olduğunu bilmiyor. Bir öksüzler yurdunda büyütülmüş. Yüzü doğulu insanların hatlarına sahip, gözleri yana meyilli ve çok sayıda Orta Asya dilini biliyor. Uzmanlık alanı istihbarat toplamak. Rinat yıllarca Afgan Savaşı'nda gizli görevle savaşmış. Daha sonra dağlardaki ve Afgan-Tacik sınırındaki silahlı Tacik çetelerine sızıp uyuşturucu kaçakçılarını suçüstünde yakalamış. Aynı zamanda Rus hükümeti adına, eski Sovyet cumhuri-

yetlerinde şimdiki devlet başkanlarının bazılarına, iktidara gelmelerinde gizlice yardımcı olmuş. Doğal olarak hem birinci hem de ikinci Çeçen savaşları sırasında Çeçenistan'da epeyce uzun süre bulunmuş. Göğsü madalyalarla dolu.

Rinat ve ben duvardaki bir deliği bulmaya çalışıyoruz. Bana bütün o madalyaları karşılığında, subay barakalarında yaşadığı sefaleti göstermek istiyor; bana askeri yerleşim bölgesindeki taşınmayı umduğu, ancak bu konuda şansının olmadığını öğrendiği evi de göstermek istiyor. Bu alay çok iyi eğitilmiş ve çok ünlü bir alay olmasına karşın aradığımız deliği buluyoruz. Kocaman bir delik, ikimizin içine rahatlıkla sığabileceğimiz kadar büyük olmakla kalmıyor, içinden bir tankla geçmek bile mümkün.

Beş dakika kadar yürüdük ve işte, casusların yaşadıkları kasabaya geldik. Sabah vakti. Etrafımızda, izindeki subayların gülmeyen yüzlerini görüyoruz. Hava da insanı neşelendirecek bir hava değil doğrusu. Ayağımızın altındaki vıcık vıcık çamura basarken sağa sola sallanıyoruz. Yürümüyoruz, fakat ayak basacak yer bulabilmek için yere bakarak, düşe kalka ilerliyoruz.

Ben kafamı kaldırıp bakıyorum ve karşımda, diğer beş katlı kasvetli binaların arasında bir serap gibi duran yeni gri-yeşil renkte çok katlı harika bir apartmanın görüntüsüyle karşılaşıyorum.

Rinat, "Her şey işte böyle başladı," diyor. "Elbette, bir daire sahibi olmak istedim. Dünyanın çeşitli yerlerinde yeterince dolaştım. Oğlum büyüyor ve ben sürekli olarak savaşlara katılmak için evimden uzaklara gidiyorum."

Binbaşı cümlesinin ortasında susuyor ve aniden beni hayrete düşüren bir manevra yapmaya başlıyor. Yüzünü saklıyor, sanki vurulmuşuz ve sığınacak bir siper arıyormuşuz gibi eğilip iki kat oluyor. Yavaşça fısıldayarak, birbirimizi tanımıyormuş gibi davranmamız gerektiğini söylüyor: aynı zamanda benden ileriye doğru bakmamamı ve kollarımı sallamamamı ya da dikkat çekmememi istiyor.

"Ne sorun var ki?" diye soruyorum. "Bu bir pusu mu?"

Elbette şaka yapıyorum.

Rinat alçak sesle, "Onu kızdırmamalıyız," diyerek, dikkat dağıtma manevrasını sürdürüyor. İyi eğitilmiş casuslar gibi çabucak, beceriyle, ancak telaşa kapılmadan yönümüzü değiştiriyoruz.

Rinat içi rahatlamış bir halde kafasını kaldırarak tehlikenin geçtiğini belli edince soruyorum: "Kimi kızdırmamamız gerekiyordu?"

"Komutan yardımcısı Petrov'u."

Bizim yaptığımız manevranın sebebi, Petrov'un arabayla bize doğru geliyor olmasıydı. Arabası yeni güzel apartmanın önünde durdu, çünkü burası onun yaşadığı yer. Rinat ancak onun apartmandan içeriye girip gözden kaybolmasının ardından rahatladı ve biz sitenin içinde dolaşmaya devam ettik. Dönüp dolaşıp Rinat'ın arzu ve kıskançlıkla baktığı güzel binanın olduğu yere geri geliyorduk.

Gerçeği söylemek gerekirse kafam karıştı. Rinat'ın muharebe sicili, korkusuzluğu hakkında biraz bilgi sahibiydim ve şaşırmıştım. Onun en çok korktuğu şeyin ne olduğunu merak ediyordum. Ölüm müydü acaba?

"Hayır, ölümle yaşamayı öğrendim. Gerçi bununla da övünmüyorum."

"Yakalanmak mı?"

"Evet, elbette bundan korkuyorum, çünkü işkence göreceğimi biliyorum. Başkalarına nasıl yapıldığını gördüm. Ancak yakalanmaktan da o derece korkmuyorum."

"Peki, ne öyleyse?"

"Muhtemelen barış, sivil hayat. Bu konuda hiçbir şey bilmiyorum. Buna hazır değilim."

Rinat otuz yedi yaşında. Bütün ömrü boyunca yaptığı tek şey savaşmak olmuş. Vücudu yaralarla kaplı. Mide ve onikiparmak bağırsağı ülseri var ve sinirleri harap olmuş durumda. Eklemleri sürekli olarak ağrıyor, başından aldığı birkaç yara yüzünden beyinsel spazmlar yaşıyor.

Kısa süre önce binbaşı artık sakin, yerleşik bir hayata başlamaya, savaşlardan sıradan dünyamıza geri dönmeye karar verdi. Ancak bu dünyayla ilgili olarak kesinlikle hiçbir şey bilmediğini fark etti. Örneğin, ona yaşayacak bir yeri kim verecekti? Devletin çıkarlarını savunmak adına bütün yaptıklarının karşılığında bir daireyi kesinlikle hak etmişti. Ya biraz parayı?

Rinat, Petrov'a bu konularda sorular sormaya başlar başlamaz hiçbir şey beklememesi gerektiğini öğrendi. Vardığı sonuç şuydu: dağlarda, çeşitli ülkelerde, kıtalarda özel devlet görevlerini yerine getirirken devletinin ona ihtiyacı vardı, onu madalyalarla ve şeref rütbeleriyle ödüllendirdi. Buna karşılık binbaşının sağlığı bozulur ve sakin bir hayat sürme kararını alır almaz kendisini bekleyen hiçbir şeyin olmadığını, askeri hiyerarşinin onu öylece sokakta kendi kaderiyle baş başa

bırakacağını gördü. Hatta onu subay barakalarında kendisinin ve oğlunun halihazırda kaldıkları berbat yerden bile çıkartacaklardı.

Rinat'ın kendi başına büyüttüğü bir oğlu var; adı Edik. Çocuğun annesi birkaç yıl önce ölmüş ve Edik, uzun süre subay barakalarında yalnız başına, babasının sayısız savaşlardan ve önemli muharebe görevlerden dönmesini bekleyerek yaşamış.

Rinat bana şunları anlattı: "Bir düşmanı ses çıkartmayacak şekilde nasıl öldüreceğimi biliyorum. Bir dağa hızla ve sessizce tırmanabilirim; koca bir dağı, onu elinde tutan güçlerden geri alabilirim. Mükemmel bir kaya tırmanıcısı ve dağcıyım. Dağları ince dallara ve çalılara bakarak 'okuyabilirim' ve orada kimin olduğunu, nerede saklandıklarını söyleyebilirim. Dağları duyumsayabiliyorum, bunun doğal bir yetenek olduğunu söylüyorlar, ancak bir daire sahibi olma konusunda acizim. Sivil hayatta herhangi bir şey yapma konusunda acizim."

Karşımda devlet tarafından eğitilmiş, acz içinde bir profesyonel katil duruyordu. Şimdilerde onun gibi çok sayıda insan var. Devlet hâlâ insanları bir başka savaşa yolluyor, bu insanlar savaşın ortasında yıllarca yaşıyorlar, geri dönüyorlar ve barışçıl hayatın yasa ve düzeninin ne olduğunu bilmiyorlar. Kendilerini içkiye veriyorlar, çetelere katılıyorlar, kiralık katil haline geliyorlar ve yeni efendileri onlara, devletin çıkarları uğruna öldürülmeleri gerektiğini söyledikleri insanları ortadan kaldırmaları için büyük paralar veriyorlar.

Peki, ya devlet ne yapıyor? Tüm bunlar devletin umurunda bile değil. Putin'in iktidarında devlet, savaşlardan geri dönen subaylarıyla gerçekten hiç ilgilenmez hale geldi. Devlet sanki suç çetelerine aktif biçimde, mümkün olduğu kadar çok sayıda iyi eğitilmiş profesyonel katil sağlamaya çalışıyormuş gibi görünüyor.

"Rinat, sen de böyle mi yaşamayı düşünüyorsun?"

"Hayır, böyle yapmak istemiyorum, ancak eğer Edik ve ben kendimizi sokakta bulursak, bu ihtimali göz ardı edemem. Ben sadece eğitimini gördüğüm işi yapabilirim."

Nihayet Rinat ve ben çamuru aştık, çamurlu ayaklarımızla kasvetli barakalardan birine girdik. 'Üç katlı bina' adı verilen bu yer, subayların barakası. Biz ikinci kata çıktık; kaplaması dökülmüş bir kapı, pis, basit bir odaya açılıyordu.

Binbaşının bütün ömrü boyunca kendisine ait olduğunu söyleyebileceği bir evi olmamıştı. İlk olarak Urallar'daki öksüzler yurdu vardı. Daha sonra öksüzler yurdundayken kaydolduğu askeri akade-

minin barakaları geldi. Daha sonra da garnizon misafirhaneleri ve aktif görevdeyken bunların yerini alan çadırlar. On altı yıldır aktif olarak orduda hizmet veriyor, ordu yemini altında oradan oraya yuvarlanan bir taşa benziyor. Rinat son on bir yıl boyunca Rinat, sürekli olarak bir muharebe görevinden ötekine gitti. Bu onun mal mülk edinmesine imkân tanıyan bir hayat tarzı değildi.

"Ancak mutluydum," diyor binbaşı. "Hiçbir zaman savaşmaktan vazgeçmeyi istemedim. Bunun sonsuza kadar süreceğini sanıyordum."

Rinat'in sahip olduğu her şey, şimdi bir paraşüt çantasına sığıyor. Binbaşı, ezilip eğri büğrü olmuş, yan tarafında bir envanter numarası olan standart yapım dolabını açıyor ve bana çantayı gösteriyor.

Kendi değerlerini, "Çantayı omzuna vur ve yeni görevine git," diyerek veciz biçimde özetliyor.

Divanda bir çocuk oturuyor ve kederli gözlerle bize bakıyor: bu Edik.

Binbaşının sözünü kesiyorum. "Fakat siz evliydiniz, bu durumda böyle bir evinizin olması gerekirdi."

"Hayır, hiçbir şeyimiz yoktu. Buna vaktimiz olmadı."

Rinat, Tacikistan'da savaşıp, şimdiki devlet başkanı Rahmonov'a iktidarı alması için yardımcı olurken, kimsenin dikkatini çekmeden ortadan kaybolmuş ve Kırgızistan'da evlenmiş. Yeni evli çift Rinat'ın, kızın yaşadığı yer olan ve Rinat'ın etnik gruplar arasında kanlı bir çatışma çıktığı için gönderilmiş olduğu bir önceki muharebe görevi sırasında, Oş şehrinde tanışmışlar.

Hemen oracıkta evlenmişler; birbirlerine olan tutkuları ve aşkları, katliamın ve acının ortasında alevlenmiş. Daha sonra Rinat, genç eşini komutanına takdim etmiş. Komutanı omzunu silkmiş ve bir sevgilinin bir casusun Aşil topuğu olduğunu söyleyerek ondan karısını Oş'ta bırakmasını istemiş. Rinat karısını geride bırakmış ve cephede silahlı bir gruba katılmak üzere Tacikistan'a dönmüş.

Komutanı bir gün ona bir oğlunun olduğunu, karısının çocuğa Edik adını koyduğunu söylemiş. Daha sonra, 1995 yılının Haziran ayında Rinat'ın yerel konservatuarda öğrenci olan genç karısı, onun kiminle evli olduğunu fark eden birileri tarafından öldürülmüş. Rinat'm karısı öldürüldüğünde henüz yirmi bir yaşındaymış ve konservatuarda ikinci sınıfı bitirme sınavlarına hazırlanıyormuş.

İlk başlarda Edik, anneannesiyle Kırgızistan'da yaşamış. Çocuk subay misafirhanelerinde yaşayamayacak kadar küçükmüş ve Rinat

devletin kendisine sağladığı korkunç, pis odalarda geceleri nadiren kalıyormuş. Hâlâ ve en çok da ülkenin dağlık bölgelerinde gizli operasyonlarda yer alıyormuş. İki kez daha ciddi biçimde yaralanmış ve çeşitli hastanelerde bir süre yatmış.

"Yine de başka türlü bir hayat istemedim," diyor Rinat, "ancak Edik büyüyordu."

En nihayetinde Rinat oğlunu yanına almaya karar vermiş ve ve bunun sonrasında Edik, anneannesiyle sadece Rinat'ın altı ay süreyle askeri görevler için uzaklara gittiği sıralarda kalmış.

Onların soğuk, kasvetli küçük odalarında oturuyoruz. Edik, parlak gözleri her şeyi gören sessiz bir çocuk. Çok iyi yetiştirilmiş. Sadece babası dışarı çıktığı zaman ve sadece kendisine soru sorulunca konuşuyor: tek kelimeyle bir casusun oğlu. Babasının şu anda zor bir dönemden geçmekte olduğunu anlıyor ve bu yüzden Rinat, Edik'i gelecek yıl Askeri Lise'ye göndermek istiyor. Ancak oğlan bu düşünceyi beğenmiyor.

Sakince ve erkeksi biçimde, hiçbir sızlanma belirtisi göstermeksizin, "Ben evde kalmak istiyorum," diyor. Bununla birlikte birkaç kez tekrarlıyor: "Ben evde kalmak istiyorum, evde."

"Burası senin evin mi? Burada kendini evindeymiş gibi hissediyor musun?"

Edik dürüst bir çocuk. Gerçeği söyleyemediğiniz zaman hiçbir şey söylememenin daha iyi olduğunu biliyor ve o da öyle yapıyor.

Aslında muharip subayların kaldığı, ince duvarlarının öteki tarafında yüksek sesle bağıran sarhoş sözleşmeli askerlerin bulunduğu, mobilyaları yönetmeliğe uygun olarak seçilmiş demirbaşlardan oluşan bu ağıla kim 'ev' diyebilir ki? Buna karşılık Edik, babasını buradan bile çıkartmaya çalıştıklarını biliyor, onun için bari burası evleri olsun istiyor.

Rinat, komutan yardımcısından saklanırken etrafında dolaştığımız yeni güzel binada bir dairenin kendisine tahsis edilmesini isteyince alayın kumandanları ile binbaşı arasındaki ilişkiler bozulmuş. Binbaşı, yıllardır konut bekleme listesinin en tepesinde yer aldığından bunun hakkı olduğunu düşünüyormuş.

"Petrov'la konuştuğum zaman kızdı: 'Sen alaya henüz yeterince hizmet vermedin' dedi," diye anlatıyor Rinat. "Buna inanabiliyor musun, tam olarak böyle söyledi. Çok şaşırmıştım ve ona şöyle dedim, 'Ben hep savaştım. Kimsenin onları bulamadıkları bir sırada pilotları bir dağdan kurtardım. Devletin bana ihtiyacı var.'"

Gerçekten de binbaşı, bir askeri savaş uçağı 2001 yılının Haziran ayında Çeçenistan dağlarında, İtum-Kale köyünün yakınlarında düştüğü zaman, hizmetlerinden dolayı ülkenin en büyük ödülü olan Rusya'nın Kahramanı ödülüne aday gösterildi. Birkaç araştırma ve kurtarma ekibi dağlara uçuş ekibini bulmaları için gönderildiler ancak bir sonuç alamadılar. Komutanları Rinat'ı, eşsiz muharebe deneyimi, dağlar konusundaki bilgisi ve insanları ince dalları, sopaları ve yaprakları okuyarak bulma yeteneğiyle hatırladılar.

Rinat ölü pilotları yirmi dört saat içinde buluverdi. Cesetlerden birine Çeçen savaşçılar tarafından bubi tuzağı yerleştirilmişti, Rinat bu bubi tuzağını da etkisiz hale getirdi. Bu şekilde ailelerin bakabilecekleri bir mezarları oldu.

Aktif hizmet subaylarının bir deyişine göre, muhaberede ve dağlarda kafalarını kaybeden komutanlar sivil işlerde en iyi olanlardır. Rinat, Petrov'a şöyle dedi: "Senin Çeçenistan'da ne tür bir kahraman olduğunu biliyorum; her zaman karargâhlarda sinsi sinsi dolaşırdın." Komutan yardımcısı da onu şu şekilde cevapladı: "İşte şimdi gerçekten boka battın, binbaşı. Soktuğun bu laf yüzünden senin işini bitireceğim. Seni, sana kalacak bir yer vermeden terhis edeceğim. Oğlunla birlikte sokaklarda sürüneceksin."

Petrov intikam duygusu içinde tehdidini uygulamaya koymaya girişti. Önce binbaşıya resmi geçit alanını süsleme ve aynı zamanda alay kulübünü yönetme, askerler için film gösterileri düzenleme görevlerini vererek küçük düşürdü.

Petrov daha sonra Rinat'a, Petrov'un karısının işi olan, resmi geçit alanı için afişler tasarlamasını emretti (Rinat aynı zamanda mükemmel bir sanatçı). Petrov'un karısı öylece işe gitmemeye başladı; bütün subaylar, kadın o yeni güzel dairede keyif çatarken onun yerine bütün işi Rinat'ın yaptığını biliyorlardı.

Daha sonra Edik hastalandı ve hastaneye yatmak zorunda kaldı. Doktorlar Rinat'a oğlunun yatağının yanında refakatçi olarak kalması gerektiğini söylediler. Rinat sürekli olarak izin istiyordu ve Petrov, doktorlar tarafından verilmiş olan raporu göz ardı edip kayıtları geriye doğru değiştirerek onu izinsiz olarak işinin başında bulunmuyormuş gibi gösterdi. Petrov bir subaylar mahkemesi topladı, tutanakları istediği şekilde değiştirdi ve onları binbaşıyı apartman dairesi bekleyenlerin listesinden çıkartmak için kullandı. Kısa süre içinde Rinat ordudan, kendisine hiçbir özel hak tanınmaksızm atıldı. Kısacası, Rinat'ın başı büyük beladaydı.

Rinat, "Ben ne yaptım?" diyerek boynunu eğdi, rakibi kendisine baskın çıkmıştı.

Ülkemizde bundan sonra da, her nerede olursa olsun katılanların kendilerini içlerinde buldukları savaşlar yaşanmaya devam etti. Bu aslında görevlerini tamamladıktan sonra geri dönen bölüklerin içinde de savaşların yaşandığı anlamına geliyor. Personel subayları, saha subaylarına karşı ölümüne bir mücadeleye giriştiler. İkinci grupta yer alanlar, geçmiş sicilleri göz ardı edilerek, arkalarından yağdırılan yoğun hakaret tufanı altında, kendilerini emre itaatsizlik gerekçesiyle ordudan çıkarılmış olarak buldular. Bunları yaşayan bir tek Rinat değildi.

Şu anda ordudaki subaylar iki eşit olmayan kategoriye bölünmüş durumdalar. İlk gruptakiler gerçekten muharebe operasyonlarında yer almış, hayatlarını tehlikeye atmış, dağlarda sürünerek yol almış, günlerce karın ve toprağın içinde bir oyukta gizlenmiş olanlardan oluşuyor. Bunların birçoğu pek çok kez yaralandılar. İnsan bu subaylar adına umutsuzca üzüntü duyuyor. Onlar için, bize çok normal görünen sivil hayatta kendilerine bir yer bulmak oldukça güç bir iş. Saha subayları, kendileri de Çeçenistan'da bulunmuş olan personel subaylarıyla ortak bir dil bulamıyorlar, böylece isyan ediyorlar, sarhoş oluyorlar ve kendilerini berbat hissediyorlar. Bir kural olarak personel subayları her fırsatta onlara karşı üstünlük sağlıyorlar: onlara karşı yalancı tanıklık yapıyorlar, üstlerine koşuyorlar, hikâyeler anlatıyorlar, entrikalara başvuruyorlar. Daha sizin haberiniz bile olmadan, bir ekip sizi ordudan çıkarma kararını almak üzere toplanır. Peki ama, bu insanlar ne yaptılar? Elbette kendileri oldular. Saha subayları birliklerinde sadece varlıklarıyla personel subaylarına her gün bu dünyada kimin kim olduğunu hatırlatıyorlar.

Peki, ya karargâh subayları? Bunlar hiyerarşide, ivme kazanan bir kurşundan daha hızlı yükseliyorlar. Kendilerini çok iyi konumlandırıyorlar, en güzel daireleri ve daçaları alıyorlar.

Rinat en sonunda pes etti. O çok sevdiği ordudan ayrıldı ve evsiz, parasız bir saha komutanı olarak, Edik'le birlikte kim bilir nereye gitti. Onun adına korkuyorum, çünkü nereye gittiğini tahmin edebiliyorum. Hepimiz adına korkuyorum.

4
HÜKÜMETİN SUÇ ORTAKLIĞIYLA ZİMMETE MÜLK GEÇİRMEK

2003 yılının Şubat ayı, Moskova. Hiç beklenmeyen bir açıklama: Devlet Başkanı Putin, Örgütlü Suçla Mücadele Merkezi İdaresi'ne (ÖSMMİ) yeni bir başkan ve yeni bir İçişleri Bakan Yardımcısı atıyor. Bu kişi, kendi halinde, meclis oturumlarında asla söz alıp konuşmayan, düşük profilli Devlet Duması milletvekili, yasama çalışmalarında bilinen hiçbir katkısı olmayan ve siyasal açıdan tamamen iddiasız bir adam: Nikolay Ovçinnikov. Ovçinnikov, Putin'in St. Petersburg'daki eski yakın arkadaşlarından biri bile sayılmıyor ve mevcut atama politikası bağlamında bu olağan bir durum değil. Açıklamanın ardından Ovçinnikov kendisiyle yapılan röportajda, devlet başkanının güvenine layık olmak için elinden geleni yapacağını, görevinin rüşveti 'asgari düzey'e indirmek ve 'toplumun sağlıklı kesi-

mi'nin daha fazla azınlıktaki suçluların merhametinde kalmamasını sağlamak olduğunu söylüyor. Tüm bunlar fevkalade düşünceler, peki bu durumda yeni Bakan Yardımcısı'nın resmi açıklaması neden Urallar'da büyük bir mutluluk dalgasının oluşmasına yol açıyor?

Gelin, Ovçinnikov'ın yeni görevine yakından bakalım. Bu görev Rus bürokrasisi içinde hangi düzeyde yer alıyor?

Rusya'da ÖSMMİ'nin yöneticisi sıradan bir konuma sahip değildir. Bu görev iktidar yapısı içinde kilit öneme sahip bir makamdır. Çünkü birincisi, örgütlü suçun -mafyanın- kökleri gündelik hayata nüfuz etmiş olan devasa ahlâki çürümeye uzanır.

İkincisi, bu idare, kendi tarihinden dolayı oldukça ağırlıklı bir siyasal etki gücüne sahiptir. Ülkemizin üst düzey bürokratlarından ve iktidar komisyoncularından biri, Yeltsin'in iktidarı altında mevkiini korumuş olan, şimdi de Putin'in iktidarı altında aynı konumda yer alan Vladimir Ruşailo'dur.[8] Eskiden İçişleri Bakanı olan Ruşailo, şimdilerde Rus Ulusal Güvenlik Konseyi'ne başkanlık ediyor. Ruşailo kariyerine ÖSMMİ başkanlığıyla başladı. İçişleri Bakanı olarak atandığında eski işiyle ilgilenmeyi sürdürdü ve idareyi güçlendirmek amacıyla elinden geleni yaptı. İdarenin personel sayısını diğer idarelerin düzeyine çıkardı ve yetkililerine, polis örgütünün diğer bölümlerinden farklı olarak, önceden izin almadan güç kullanımını içeren operasyonlar düzenlemelerine imkân sağlayan çok geniş yetkiler tanıdı. Aynı zamanda idare dışında da, devletin en yüksek makamlarına kendi adamlarını yerleştirdi; bunun sonucunda 'Ruşailocular' bugünlerde polis örgütü içinde hesaba katılması gereken bir güç haline gelmiş durumdalar. Bunların sayısı sadece, Putin'le St. Petersburg'da birlikte çalışmış ve onu Moskova'da çeşitli bakanlıkların bürokrasilerinde izlemiş olan 'Petersburglular'ın ve Putin'in eski uğrak yeri olan KGB'nin ürünleri 'Çekacılar'ın sayısıyla kıyaslanabilir.

İnsan olarak Nikolay Ovçinnikov'a baktığımızda, onun ÖSMMİ'ye atanmasıyla ilgili her şey pürüzsüz biçimde ayarlanmış görüntüsü veriyor. O bu makama getirilmeyi hak etti. Duma'ya girmeden önce otuz yıl boyunca bir taşra polisi olarak görev yaptı. Meclise milletvekili olarak seçildiği sırada Yekaterinburg'da polis şefiydi. Yekaterinburg, geçmiş görkemine özlem içindeki sakin bir taşra merkezi değildir. Yekaterinburg, Urallar'ın başkenti, Sverdlovsk eyaletinin ana üssüdür ve

8) Ruşailo, 2004 yılının Mayıs ayında görevinden uzaklaştırıldı.

bundan dolayı Urallar'ın ana sanayi bölgesidir. Yeltsin, Rusya'nın bölgelerini 'istedikleri ölçüde özerk hale gelme'ye davet ettiği zaman, başkenti Yekaterinburg olan bir Urallar Cumhuriyeti yaratma konusunda bütünüyle ciddi, büyük planlar yapılmaktaydı. Şehrin polis şefi Rusya'da herkesçe tanınan bir şöhretti. Urallar, herhangi bir ülkenin ayakta kalmasını sağlayacak büyük maden zenginliğine, doğal ve sanayi kaynaklarına sahip bir bölgedir. Buna ek olarak, Yekaterinburg, mafyanın geleneksel olarak -eskiden Sovyetler Birliği'nde, şimdiyse Rusya'da- en güçlü olduğu, çetelerin cirit attığı bölgelerden biridir. Bu mafya çetelerinin resmi adları Uralmaş Suç Örgütü'dür. Bu yüzden Yekaterinburg'daki en üst düzeydeki polis, ister beğensin ister beğenmesin, kendisini Uralmaş mafyasıyla mücadele ederken bulur.

Ovçinnikov'un resmi hizmet sicilinde çok fazla bilgi bulunmadığını söylemeye gerek yok. Belki de sicilinde gerçekten önemli olan konuların hiçbiriyle ilgili bilgi yok. Ovçinnikov ne tür bir polis şefiydi? Hangi öncelikleri belirlemişti? Mafyanın hangi kesimlerini mahkeme önüne çıkarmıştı? Elde ettiği başarılar nelerdi? Ve en sonunda hangi sonuca ulaşmıştı: Ovçinnikov'un zamanında Yekaterinburg nasıl bir yerdi ve şimdi nasıl bir yer?

Benim niyetim Urallar'da görev yapan bir polisin Moskova'nın baş döndüren zirvelerine nasıl yükseldiğini göstermek değil. Ben burada daha çok, Rus hayatında ahlâki çürüme diye bilinen olguyla ilgilenmek istiyorum. Gerçekte ahlâki çürüme nedir? Mafyayı ne oluşturuyor –Yeltsin'in iktidarda olduğu zamandaki gibi değil fakat Putin döneminde olduğu şekilde? Putin neden Ovçinnikov'un kariyerini yükseltti? Eğer Ovçinnikov'un mafyayla mücadele etme konusunda Rusya'nın birinci ismi olarak nasıl atandığını tahlil edebilirsek, o zaman Putin'in ve yönetiminin yaptığı atamaların temel ilkelerini de saptayabiliriz.

Bu hikâye çok eskilere uzanıyor.

FEDULEV

13 Eylül 2001'de bir haber Rusya'yı derinden sarstı. O sırada İkinci Çeçen Savaşı devam etmekteydi ve Putin, diğer adaylardan farklı olarak savaşı başlatmak istediği için başbakan olarak atanmıştı. Yekaterinburg'da Rusya'nın en büyük metal fabrikalarından biri olan, ürünleri bütün Rusya'da kimya sanayiinde kullanılan Uralhimmaş

şirketini mafya ele geçirmişti. Beyzbol sopalarıyla silahlanmış ve Yekaterinburg OMON Özel Polis Birimi tarafından desteklenen bir grup fabrikanın idare bürolarına zorla girdiler, orada büyük karışıklık çıkardılar ve müdürlük görevini yürütmekte olan Sergey Glotov'un yerine kendi 'müdürleri'ni göreve getirmeye kalkıştılar.

Urallar televizyonu, hiç zaman kaybetmeksizin bölgede yaşayan komünistleri bağırırken gösterdi, "Yaşasın! Halk iktidarı eline alıyor! Kahrolsun kapitalistler!" Bölgedeki sendika önderleri de aynı sloganları tekrarlayarak, Uralhimmaş'a el konulmasını bir 'işçi devrimi' olarak ilan ettiler ve benzer devrimci yeniden kamusallaştırmaların çok yakın gelecekte bütün ülkeye yayılacağına dair ant içtiler.

Devlet başkanı Yeltsin bu konuda herhangi bir demeç vermedi, ancak bu durum şaşırtıcı da değildi. Yeltsin'in hasta olduğu herkesçe biliniyordu. Ne var ki, başbakanlığa yeni atanmış olan başbakan Putin de suskun kalmıştı. Aslında bütün Moskova sessizdi. O sırada İçişleri Bakanı olan Vladimir Ruşailo'nun da yönetimi altındaki polis yetkililerinin, yaşanan bir anlaşmazlıkta taraflardan birinin yanında yer alarak bir şirkete saldırmaları konusunda söyleyecek hiçbir şeyi yoktu.

Moskova'nın bir yorum yapmayışının çok şey anlattığını söylemeye gerek yok. Bu türden şeyler sadece Rusya'da olmuyor.

13 Eylül akşamı 'işçi devrimi' bir ölçüde sakinleşti; istifa etmeye yanaşmayan Uralhimmaş yönetimi, müdürün bürosunda barikat kurmuştu. Tam bu esnada, gerçek silahlarla silahlanmış bir grup, gösterişli siyah ciplerden oluşan bir armada, fabrika sahasına girdi. Özel polis bu gelenlere saygıyla yol verdi.

Ciplerin birinden kim olduğu bilinmeyen, şık takım elbiseli, pahalı gözlükler ve birkaç altın zincir takan, oldukça kısa boylu biri indi. Bu bir Yeni Rus prototipiydi, yüzü kısa süre önce katıldığı bir içki âlemi yüzünden berbat görünüyordu. Müdürün bürosuna doğru yürürken, Yekaterinburg polisinden güçlü kuvvetli bir koruma görevlisi kendisine eşlik etmekteydi. Özel polis, güç kullanarak onlara yolu açtı; işçiler gönülsüzce geri çekildiler.

Uralhimmaş çalışanları, "Paşka yine hır çıkarmaya çalışıyor. Buraya anlaşmazlığı çözmeye geldi," diyerek mırıldandılar.

Yekateringburg televizyonu, önce 'önde gelen sanayici'nin endişeli yüz ifadesini, ardından fabrikayı savunanların kan içindeki suratlarını gösterirken şu yorumu yapıyordu: "Bölgemizin önde gelen sanayicisi Pavel Fedulev ve Yekaterinburg Yasama Meclisi, mahke-

me kararları doğrultusunda adaleti sağlamaya çalışıyorlar." Beyzbol sopalarının arasında demir çubuklar da göze çarpıyordu.

Havalı gözlükleri olan yurttaş binadan içeri girdi ve Uralhimmaş'ın kuşatma altındaki yönetimine bir yığın belge sundu. Bu belgeler kendisinin, onların şirketinin hamili, ortak maliki olduğunu gösteren mahkeme kararlarıydı; amacı, kendi seçeceği birini şirkete müdür olarak atamaktı. Bu yüzden, yetkisi olmayan herkes binayı terk etmeliydi.

Bu yurttaş hiç kimsenin daveti olmadan müdürün koltuğuna oturdu; yüzsüzce davranışları onun mülk sahibi olduğunu gösteriyordu. Yerinden uzaklaştırılmış olan şirket yönetimi kendisine verilmiş olan belgeleri inceledikten sonra, bu yurttaş (kendisini hiç etkilemeyen) bir sövgü seline maruz kaldı ve kendisine halihazırdaki müdürün gerçek müdür olduğunu gösteren başka bir dizi belge ve mahkeme kararı gösterildi.

Burada resmedilen tabloyu anlayabilmek için Yekaterinburg'un yakın tarihinde bir gezintiye çıkmamız gerekiyor. Bir toplum nasıl Uralhimmaş gibi büyük bir şirkete el konmasını mümkün kılacak şekilde değişebilir? Pavel Anatolyeviç Fedulev kimdir? Ve neden, Yekaterinburg'daki her türden insana ne olup bittiğini sorduğumda herkesten tek ve aynı cevabı aldım: "Bütün bunlar Fedulev'in başının altından çıkıyor."

HER ŞEY NASIL BAŞLADI

On yıl önce, Yeltsin iktidardayken ve o sırada söylediğimiz gibi demokrasi şahlanmışken, Paşka Fedulev ufak çaplı bir kabadayı, haraççı ve gangsterdi. O günlerde Yekaterinburg hâlâ Sovyetler Birliği zamanındaki ismiyle, Sverdlovsk olarak anılıyordu. Sverdlovsk'da büyük suç çeteleri faaliyet gösteriyor, kendi egemenlik bölgelerini oluşturuyorlardı, ancak Paşka bunlardan hiçbirinin üyesi değildi. O kendi başına faaliyet gösteren bir satıcıydı. İşlemiş olduğu suçlar kendisini bir gelin duvağı gibi izliyor olsa da, milis onun üzerine gitmedi: ne de olsa Fedulev küçük balıktı. Bu yıllarda bu tür insanlar işledikleri suçlar sebebiyle değil, sadece başka kabadayılarla anlaşmaya varamamışlarsa, vaktinden önce öten horoz olmuşlarsa ya da kendilerini bir şey sanmışlarsa, 'onları içeriye atmanın zamanı geldiği' için hapsedilirlerdi. Paşka Fedulev böyle şeyler yapmamıştı. O sıralarda çok aklı başında biriydi.

1990'ların başlarında Paşka bir işadamı haline geldi. Bu, yoldaşlarının çoğu açısından tipik bir durumdu. Ne var ki Paşka yoksuldu.

Yekaterinburg'un yeraltı suç dünyasıyla ünlü olmasına ve ülkedeki en büyük, yeraltı dünyasının merkez bankası olan arpalıklardan birine sahip olmasına karşın, Paşka arpalığın sağladığı mali imkânlardan faydalanamıyordu. Küçük çaplı bir kabadayı olarak kredi kullanamıyordu ve bu yüzden sermayesini kendisinin biriktirmesi gerekiyordu. Nitekim Paşka da tam olarak bunu yaptı.

Fedulev, sermayesini hızla, ev yapımı, sert Palenka adı verilen votka sayesinde yaptı. Mekanizma basitti. Sovyet döneminden beri Sverdlovsk bölgesinin uzak kasaba ve köylerinde birkaç küçük içki fabrikası bulunuyordu. Yeltsin iktidarının ilk yıllarında, dönemin devlete ait diğer bütün fabrikalarına olduğu gibi, bu fabrikalar da dağılmaya yüz tutmuştu ve öyle bir zaman geldi ki, doğrudan fabrika müdürünün eline belli bir miktarda parayı sıkıştıran herkes istediği kadar içkiyi alıp götürebilir oldu.

Elbette bu, devlet fabrikalarının pervasızca soyulmasıydı, ancak o devirde bu manzaralar Sovyet sonrası hayatın normal bir parçası olarak görülüyordu. İnsanlar açlıktan ölüyorlardı ve hiç de şaşırtıcı olmayan biçimde, ülkenin yarısı, karnını doyurabilmek için diğer yarısını soydu. İnsanlar hayatta kalabilmek için ellerinden geleni yapıyorlardı; bir zamanlar rüyasını kurduğumuz ticaret işte bu anlama geliyordu.

Bu fabrikalardan içki satın almaktaki amaç, hemen hiçbir şeye mal olmayan, içine su katılabilen, şişelere doldurulabilen ve anında ucuz votka olarak satılabilen ispirtoyu elde etmekti. Tüketim vergisi o günlerde henüz düşünülmemişti ve polis bir şeyler yapmak istemiş olsa bile, Palenka'ya karşı mücadelede acizdi. Kaldı ki, yetkililerin kendileri de mümkün olan her yola başvurarak hayatta kalmaya çalıştıklarından, yani yasadışı işlere karıştıklarından herhangi bir adım atmak istemiyorlardı. Yeraltındaki votka satıcıları polise kendilerini rakiplerinden korumaları için para ödüyorlardı.

Dolandırıcı ve içki kaçakçısı Paşka Fedulev'in, polis memuru Nikolay Ovçinnikov'la tanışması da bu sırada gerçekleşti. Ovçinnikov, o yıllarda herkes gibi para kazanma arzusuyla yanıp tutuşuyordu. Polis memurlarının ücretleri sefil bir düzeydeydi ve sıklıkla ödenmiyordu. Tanıştıktan sonra Paşka ile Ovçinnikov'un aralarında bir anlaşmaya vardıkları anlaşılıyor. Ovçinnikov, Paşka'nın yaptıkları görmezden gelecekti ve Paşka da zaman içinde daha güçlü biri haline gelince Ovçinnikov'u unutmayacaktı. Polis memuru günlük emeğini ve yağını satın almaya yetecek olandan daha fazla para kazanmaya başlamıştı.

En sonunda Paşka'nın biriktirdiği sermayenin daha büyük ve daha önemli yasal bir oyun oynamasına imkân veren an geldi. Bu artık Rusya'nın tipik özelliklerinden biri olmuştu: Her askerin general olmayı hayal etmesi gibi, her küçük dolandırıcı da yasal büyük iş dünyasına sıçramayı hayal ediyordu.

O zamanlar ve bugün de hâlâ büyük iş dünyasında başarının, Rus ekonomisini kendine özgü kılan üç koşulu var. Bunlardan ilki, başarı, devlet pastasından ilk dilimi alanın -yani, devlet mülkünü kendi özel mülkü haline getirenin- olur. Şu anda Rusya'da büyük işadamlarının çoğunluğunun eski Komünist Parti *nomenklatura*'sından, Genç Komünistler Birliği'nden ya da Parti işçilerinden gelen insanlar olması bundan dolayıdır.

İkinci koşul, bir kez devlet malını başarıyla zimmetinize geçirdiğinizde, devlet yöneticilerine yakın durmalısınız; yani, yetkililere düzenli olarak rüşvet vermeli ya da onları 'beslemelisiniz'. Bu tavrınız özel işinizin gelişmesini güvence altına alacaktır.

Üçüncü koşul, icracı kurumlardan (rüşvet yoluyla) dostlar edinmektir.

Fedulev, birinci koşulu yerine getirebilecek durumda olmadığından, ikinci ve üçüncü koşul üzerinde yoğunlaştı.

YASA VE DÜZENİ SAĞLAYAN GÜÇLER

O yıllarda Yekaterinburg'da Vasiliy Rudenko adında bir adam yaşıyordu. Rudenko şehrin CID'sının müdür yardımcısı ve Ovçinnikov'un arkadaşıydı. İşgal ettiği mevki, iş hayatında başarılı olmak isteyen herkesin, onun haklı bulduğu tarafta yer alması gerektiği anlamına gelen Rudenko'yu herkes tanırdı. Rudenko yeni işadamlarının (ve daha önceki dönemin gangsterlerinin) kişisel sicillerini temizledi, aslına bakarsanız onları suça bulanmış geçmişlerinden kurtardı.

Fedulev de Rudenko'nun çekim alanına girmişti. Bu, Paşka'nın hayatındaki en alnı açık dönem değildi. Daha şimdiden Yekaterinburg'da zengin içki baronu olarak nam salmış, yerel düşkünler evine ve öksüzler yurduna maddi destek vermeye davet edilmişti. Hafta sonlarında gece eğlencelerinin tadını çıkartmak için Moskova'ya uçuyor, yanında eyalet yönetiminin yetkililerini de götürüyordu (onun yetkililerle olan yakın dostluğuna tanıklık eden özel bir ayrıcalık). Bu, imajını temizlemeye koyulmanın zamanının geldiği anla-

mına gelmekteydi. Paşka, Yekaterinburg polisinin arşivinde saklanmakta olan suç dolu geçmişini belgeleyen kayıtlara artık daha fazla ihtiyaç duymuyordu.

Böylece, bu düşüncesini derhal uygulamaya koydu.

Fedulev'i Rudenko'yla, Yuriy Altşul adlı bir adam tanıştırdı. Altşul'u tanıyan herkes onu sıcak duygularla, hatta takdirle hatırlıyor. Doğuştan Urallı değildi, buraya Anavatan tarafından gönderilmişti. Altşul bir asker, bir askeri casustu ve Urallara GRU'nun (Rusya Genelkurmay Merkezi İstihbarat Direktörlüğü) Özel Operasyonlar Bölümü'ne bağlı çalışan bir yüzbaşı olarak gelmişti. Berlin Duvarı'nın çökmesinin ardından Batı Ordu Grubu dağıtılınca bu subaylar Macaristan'dan geri çekilmişlerdi.

Altşul ordudan ayrıldı ve Yekaterinburg'da kaldı. Ülke ordu mensuplarına para vermiyordu, Altşul da kendi işini kurmayı bekleyecek durumda değildi. O sıralarda orduyu terk eden çok sayıdaki özel birim üyesi gibi o da hem bir özel güvenlik şirketi hem de bir özel dedektiflik ajansı ve 'Özel Birimler Gazileri' adına bir yardım derneği kurdu.

Rusya'da ordunun yıkıntıları üzerinde inşa edilmiş bu türden çok sayıda örgüt vardır. Her şehrin kendi gazileri vardır ve bunların esas işi de kendi tüccarlarını korumaktan ibarettir. Bu şekilde Fedulev, Altşul'un müşterilerinden biri oldu; Paşka'ya Rudenko aracılığıyla yardım eden eski GRU subayı, Yekaterinburg polisinin bilgisayar veritabanından zorbalıklarla dolu geçmişini sildi. Fedulev'in dileği gerçekleşmişti.

Altşul kısa sürede Fedulev'in sadece koruma görevlisi değil, güvenilir vekili de olmuştu. Fedulev'i Urallar borsasına takdim eden de -Fedulev'den farklı olarak cin fikirli, kararlı ve eğitimli olan- kendisiydi. Paşka kısa sürede bir ayağını Urallar borsasına attı ve usta bir oyuncu haline geldi. Parası bir miktar az geldiğinden, 1990'ların ortasında, başarılı bir Urallar şirketi olan Golden Calf'ın ünlü müdürü Andrey Yakuşev'le ittifak kurdu.

Fedulev ile Yakuşev, Urallar'ın alanındaki en büyük fabrikası olan Yekaterinburg Et İşleme Fabrikası dahil olmak üzere, bir dizi şirketin hissesini satın almayı başardılar. 'Et işi'nin boyutları Paşka'yı kısa sürede bir Yekaterinburg oligarkı konumuna yükseltti, bu da vali Eduard Rossel'in kulağına gitti.

İşte bu noktada, Fedulev'in başarıyı paylaşmayı sevmediği ortaya çıktı. Zorlukları aşabilmek amacıyla ittifaklar kurabiliyordu, ancak

parasal ve onun beraberinde gelen sosyal başarıyı kimseyle paylaşmıyordu. Bunun sonucunda, fesatça bir planla hayatında ilk kez bir kiralık katil tuttu. Bu girişim fesatçaydı, çünkü insanlar Fedulev'in daha önceki sınırlarının ötesine geçtiğini görerek, ondan korkmaya başladılar. Şimdilerde Rusya'da işler böyle yürüyor: Birini öldürüyorsun ve saygı görmeye başlıyorsun.

Bu sırada Fedulev bir başka iş için büyük tutarda borç aldı. İş bağlantısını gerçekleştirdi ve koyduğu paranın birkaç katı kâr elde etti. Buna karşılık, aldığı borcu geri ödemeyi reddetti. Yakuşev ona bu konuda baskı yapmıyordu gerçi, ama zaten buna fırsatı da olmamıştı, çünkü 9 Mayıs 1995'de, karısı ve çocuğu gözlerinin önünde, kendi evlerinin kapısında vurularak öldürülmüştü.

Bir cinayet davası mı dediniz? Pekâlâ, evet. Bir dava açıldı açılmasına, hatta bu davanın bir dosya numarası da var: 772801. Dava dosyasında başlıca şüpheli olarak Fedulev'in adı belirtiliyor.

Daha sonra ne oldu dersiniz? Hiçbir şey. 7772801 sayılı bir dava bugüne kadar arşivlerde öylece durmaya devam ediyor. Dava hâlâ açık, ama kimse dava için gerekli soruşturmayı yürütmedi ya da halihazırda davayla ilgili bir soruşturma yürütülmüyor. Daha sonraki yıllarda Fedulev'in karıştığı birçok sayıda dava açıldı ve her seferinde aynı şey oldu, yani hiçbir şey olmadı. Yekaterinburg'da yaşayıp da Fedulev'le ilişkisi olmuş olan herkes, Paşka'nın en kârlı yatırımını yapmış olduğunu biliyordu: şehrin polis örgütünü satın almıştı ve polis onu sadakatle her türlü küçük tatsızlıktan koruyacaktı.

İşte bu dönemde Rudenko ve Ovçinnikov, Paşka'nın sürekli arkadaşları haline geldiler. Ona 'yeni bir Urallar sanayicisi' haline gelmesi ve servetini arttırması konusunda yardımcı oldular. Doğal olarak bunu Yakuşev'e karşı uygulanmış tekniği kullanarak yaptılar.

Bir gün Fedulev'e, bir başka Yekaterinburg'lu oligark olan Andrey Sosnin'le işbirliği yapması önerildi. Fedulev ve Sosnin mali kaynaklarını bir araya getirdiler ve Urallar borsasında boyutları itibariyle bugüne kadar benzeri görülmemiş bir spekülatif kampanya gerçekleştirdiler. Sosnin, bölgedeki önde gelen şirketlerinin, fiilen bölgenin bütün sanayi potansiyelinin nihai hâkim pay sahibi haline geldi. Bu kuruluşlar İkinci Dünya Savaşı sırasında SSCB'nin Avrupa kıtasındaki topraklarında yer alan en önemli fabrikaların Urallar'a nakledilmesinden başlayarak, Sovyet halkının birkaç kuşağı tarafından yaratılmıştı. Sosnin ve Fedulev'in spekülatif darbe-

leri sonucunda denetimini ele geçirdikleri şirketler arasında Nijiy Tagil Metalürji Kompleksi ve Kaşkanar Maden Cevheri Zenginleştirme Kompleksi (her ikisi de uluslararası üne sahip olan şirketlerdi), Uralhimmaş, Uraltelekom, Bogoslovskoye Maden Cevheri İdaresi ve Tavda, İvdel ve Lobva kasabalarında bulunan üç hidroelektrik fabrikası yer alıyordu.

Kuşkusuz bu işadamları açısından büyük bir başarıydı, ama ya devlet açısından durum nasıldı? Ne Sosnin ne de Fedulev'in kafasında bu şirketleri geliştirme düşüncesi vardı. Bu ikisini sırtlarında taşıyan yerel yöneticiler, onların bu fabrikalarla ne yapacaklarını sormuyorlar, sadece kendi paylarına düşecek olan kazancı hesaplamaya çalışıyorlardı. Rüşvet tırmandıkça tırmanıyordu. İki kafadar hiç kimseyi hayal kırıklığına uğratmadılar. Çaldıklarını paylaştılar, çünkü bunlar hayal kırıklığına uğratmayı göze alamayacakları insanlardı.

Ardından ganimeti kendi aralarında paylaşmaları gereken an geldi: hangi parçayı hangisi alacaktı? Bu aşamada daha önceki örnek tekrarlandı. Kısa süre sonra Andrey Sosnin, aldığı bir kurşun yarası yüzünden öldü. 22 Kasım 1996'da, bu kez 474802 sayılı dosyayla yeni bir ceza davası açıldı, baş şüpheli yine Fedulev'di... ve yine hiçbir şey olmadı.

Onlara ihtiyaç duyduğunuzda işe yaramayan bağlantılara sahip olmak çok faydalı bir şey değildir. Sosnin öldürüldüğü sırada, Fedulev'in polis dostları Yekaterinburg yurttaşlarının en varlıklı kişileri arasında yer alıyorlardı. Herkes, bunlar zenginleştikçe, patronları Fedulev'in de iş hayatında daha başarılı olduğunu görebiliyordu. 474802 dosya sayılı dava kapatıldı. Dava arşive bile kaldırılmadı, öylece unutulup gitti.

İÇKİ SAVAŞLARI

Fedulev'in 1990'ların sonlarında denetimini ele geçirmiş olduğu Urallar'daki fabrikalardan söz etmek kuşkusuz önemli, ancak o, bunlardan daha önemli olan bir şey daha elde etmişti. Bu ganimet, Yekaterinburg'un temelini oluşturan, Urallar'ın en büyük kuruluşu olan Uralmaş'tı. Devasa makine-teçhizat fabrikası Uralmaş'tan değil, örgütlü suç birliği Uralmaş'tan, Rusya'daki en büyük mafya grubundan, devletin her kademesinde temsilcileri olan ve sıkı bir hiyerarşiye sahip olan binlerce kişilik bir müfrezeden söz ediyorum burada.

Resmi görevlilere rüşvet vermek ve ortaklarınızı ekarte etmek bir şeydir, Uralmaş'ın patronlarıyla anlaşmaya varmak tamamen başka bir şey. Fedulev 1997 yılında bunu da becerdi. Tavda Hidrolitik Fabrikası'nın hisselerini satın almak amacıyla Uralmaş'la güçlerini birleştirdi. Bu o sırada Fedulev açısından çok mantıklı bir girişimdi. Lüks bir hayat sürüyordu ve kendisini bir kez daha borsada kumar oynayacak paradan yoksun bir konumda bulmuştu. Uralmaş'ın parası vardı, arpalığı vardı. Şaşırtıcı olan tek şey, bu şirketlerin, nasıl başına buyruk biri olduğunu bilmelerine karşın Fedulev'le iş yapmaya karar vermiş olmalarıydı.

Fedulev ve Uralmaş'ın patronlarının hidrolitik fabrikalarıyla bu derece çok ilgilenmelerinin sebebi, bu fabrikaların Palenka votkasının üretiminde kullanılan ispirtoyu üretiyor olmalarıydı. Rusya'da ispirto talebi muazzam boyutlardadır ve üretim maliyeti son derece düşüktür. Bu, küçük bir yatırım karşılığında inanılmayacak kadar büyük miktarda kâr elde etmenin mükemmel bir yoludur; üstelik bu kârlar nakit para halindedir, kredi söz konusu değildir, banka sisteminden geçmezler ve vergi müfettişileri bunları takip edemez.

Bundan dolayı Fedulev ve Uralmaş'ın patronları, Tavda Hidrolitik Fabrikası'nın hisselerinin yüzde 97'sini satın aldılar. Bunun ardından şirketin aktiflerinin ayrılması oldukça standart bir yolla gerçekleştirildi: ortaklar kendi şirketlerini kurdular, şirketin aktifleri fabrikadan alınıp bu şirketlere devredildi, hisseler bölündü ve bu şirketler ya tasfiye edildiler ya da üretim faaliyetini ele geçirdiler. Bir süre sonra görüldü ki hidrolitik fabrikasından geriye bir şey kalmamış.

Anlaşmanın tamamlanmasından hemen sonra, Fedulev işin başında kimin ne kadar paya sahip olacağını belirleyen anlaşmayı bozdu ve yeni yönetim kurulunu kendi adamlarıyla doldurarak Uralmaş'a burada temsil edilme şansını bile tanımadı.

Neden? Çünkü Fedulev patronların da en başında olmak istiyor ve her türlü ortaktan, son derece nüfuzlu bir şirket olan Uralmaş'tan bile kurtulmayı planlıyordu. İnanılmaz biçimde bu yaptığı yanına kâr kaldı. Uralmaş'ın patronları, normalde beklenmesi gerekenin aksine Fedulev'i vurmadılar ve sessizce kenara çekildiler.

Bu müsamahakârlığın sebebi basitti. Tavda fabrikası ele geçirildiğinde Fedulev sadece polisle ilişki içinde değildi. Esas itibariyle bü-

tün eyalet polis gücünü kendisine bağlamıştı. Vali Rossel'le mükemmel kişisel ilişkiler kurmuştu. Polis örgütünün en üst düzeydeki makamlarına atanacak kişileri, örneğin görevi Fedulev'in kendisiyle ve genel olarak örgütlü suçla mücadele etmek olan UBOP'nin eyalet idaresinin başına atanacak kişiyi bizzat Paşka belirliyordu. Ayrıca Paşka, Nikolay Ovçinnikov'u Yekaterinburg'un polis şefi olarak seçmişti.

Bununla birlikte, Uralmaş patronları da aynı hamurdan yoğrulmuşlardı ve Fedulev'inkilere karşı duracak kendi bağlantılarına sahiptiler. Bir Uralmaş ekibi Tavda fabrikasına gelerek burayı silah zoruyla ele geçirdiğinde, nihayet onların da bayrak açma zamanı geldi. Fedulev buna bütün gücünü kullanarak karşılık verdi. UBOP'nin bir özel acil-tepki birimi fabrikalara yerleştirildi ve devlet polisinin paramiliter güçleri silah kullanmaya hazırlandılar.

Fakat kime karşı? Kısa süre içinde bunun diğer polis paramiliter güçlerine karşı olacağı ortaya çıktı. Tavda fabrikasında karşı karşıya gelmiş olanlar, Fedulev ve Uralmaş çetelerinin silahlı adamları değil, onların arkasında yer alan güçlerdi. Fedulev'in tarafında Rudenko ve bir bölük silahlı polisle Ovçinnikov yer alıyordu. Karşı taraftaysa bütün eyalet polis gücünün başı General Krayev ve onun emrindeki polislerce desteklenen Uralmaş vardı. Diğer bir deyişle, eyalet malının yasadışı paylaşımı konusunda verilen silahlı mücadelenin iki tarafında da, görevleri hukukun üstünlüğünü sağlamak olan polis güçleri yer almaktaydı.

Moskova'daki İçişleri Bakanlığı bu duruma nasıl tepki gösterdi? Bakanlık, sorunu Yekaterinburg polis gücü içindeki bir anlaşmazlık, bir tarafta Krayev'in, diğer tarafta Rudenko'nun ve Ovçinnikov'un yer aldığı bir kişilik çatışması olarak gösterdi. Krayev ve Rudenko görevlerinden alındılar. Rudenko, Urallar'daki en ciddi suç örgütüne karşı verilen mücadelede uzlaşmaz iktidar mücadelesinin kurbanı yapılırken, Krayev kamuoyu önünde Uralmaş suç örgütüyle yakın ilişkilere sahip olmakla suçlandı. Rudenko, mağdur taraf olarak, İçişleri Bakanı Vladimir Ruşailo tarafından, bir süre sonra UBOP Moskova Bölge müdürlüğü görevine atanacağı Moskova'ya tayin edildi! O zamandan beri UBOP Moskova Bölge İdaresi, Rudenko'nun yönetimi altında ve bu başkentte alarm zillerinin çalmasına yol açıyor.

Bu arada Yekaterinburg'da, Rudenko'nun tayiniyle birlikte doldurulması gereken boşluklar oluşmuştu. Urallar UBOP'sinin perso-

nel işleri bizzat Fedulev tarafından düzenlenmekteydi. Müdür olarak Rudenko'nun yerine getirilen Yuriy Skvortsov, sadece Rudenko'nun sağ kolu değil, aynı zamanda yıllardır Fedulev'in işleriyle ilgilenen biriydi. Fedulev, Skvortsov'un baş yardımcılığına Andrey Taranov'u atadı. Bu kişinin, bölgenin önde gelen şarap ve ispirto imalatçısı Oleg Fleganov'un, Urallar'daki polis gücü içindeki koruyucusu (ya da 'çatısı') olduğuna inanılıyordu. Fleganov, kaçak votka kendi perakende ağı yoluyla satıldığından, kaçak votkanın pazarlanması konusunda kilit bir role sahipti. Fedulev'in, Skvortsov için seçtiği diğer yardımcı Vladimir Putyaykin'di. Onun görevi bütün eyalet çapında polis örgütünün saflarında temizlik yapmaktı. Putyaykin işe hâlâ mafyaya karşı tavır alan ve Fedulev'in hamiliğinde çalışmayı reddeden herkesi kovmakla başladı.

Uşak Putyaykin, üstüne düşen görevi yerine getirmekte çok kararlıydı. Bu konuda neler yaptığına ilişkin olarak tek bir örnek vermekle yetineceğiz. Bir keresinde Skvortsov, Putyaykin'den, polis içinde Fedulev'e karşı çalışanların kim olduklarını belgeleyen kanıtlar getirmesini istedi. Putyaykin'in elinde bu türden belgeler yoktu. Putyaykin o gece UBOP ekibinden genç birini eve götürdü, onu içirip sarhoş etti ve ondan derhal Fedulev'e ve onun polis içindeki adamlarına karşı çıkan iş arkadaşlarını ihbar etmesini istedi. Genç polis ispiyoncu olmayı reddetti, bunun üzerine Putyaykin genç polise öyle bir işkence yaptı ki, genç polis en sonunda kendisini kendi beylik silahıyla vurdu.

Okurumun, "Olmaz böyle bir şey!" diye bağırdığını duyabiliyorum.

İnanın bana, bu anlattıklarımın hepsi gerçek. Rusya'da, Yeltsin yılları sırasında örgütlü suç çeteleri tam olarak bu şekilde doğdu ve gelişti. Şimdilerde, Putin'in iktidarında, devlet katında kimin ne olacağını artık onlar belirliyorlar. Devlet başkanı, mülkiyetin yeniden dağıtılmasının imkânsız olduğunu ve her şeyin olduğu gibi kalması gerektiğini söylediğinde, tam tamına onlardan -güçlü, etkili ve süper-zenginlerden- söz ediyor. Putin, Çeçenistan'da hem cezalandıran hem de bağışlayan Tanrı ve Çar olabilir, ancak bu mafya üyelerine dokunmaktan korkuyor. Para, burada çoğumuzun hayal edemeyeceği kadar büyük rol oynuyor ve kârlar milyonlarla sayılırken insan hayatı ya da onuru çok az para ediyor.

Rusya'da kendisine bu derece verimli bir toprak bulmuş olan, hatta devlet başkanının bile konuşmalarında kullandığı suç dünyasının jargonuna başvurarak şöyle diyebiliriz: Fedulev'in grubunun gelişiyle birlikte Urallar'da 'belirli kurallar çerçevesinde' yaşamak denen şey sona erdi.

Yekaterinburg sokaklarında insanlara en çok kime saygı duyduklarını sordum: Vali Rossel'e mi? Fedulev'e mi? Şehrin belediye başkanı Çernetskiy'e mi? Aldığım cevap şu oldu: "Uralmaş'a." Şaşkınlık içinde dolandırıcılara nasıl saygı duyabilecekleri sorusunu yönelttim. Cevapları basitti: "Onlar hırsızların yasalarına uygun olarak yaşıyorlar, ancak en azından bazı yasaları var. Yeni dolandırıcılar bu yasalara bile uymuyorlar."

Biz işte bu noktaya gelmiş durumdayız: Rus halkı bir mafyayı diğerine göre tercih edip, ona saygı duyuyor, çünkü diğer mafya ötekinden çok daha kötü.

Biz 1997 yılına geri dönelim. Fedulev, Yekaterinburg polisini avcunun içine aldı ve yasadışı votka pazarlanması işini bütünüyle ele geçirdi. Borsada oynamaya devam etti ve bir Moskova şirketini dolandırdı. Bu sadece herhangi bir eski şirket değil, Yeltsin'i ve ailesini maddi bakımdan destekleyen, çok tanınmış bir metropol oligarkına ait bir konsorsiyumdu. Bu kişiyi dolandırmak o sıralarda intihar etmekle eş anlamlıydı. Şirket iki kez Sverdlovsk UBOP'sine dolandırıcılıkla ilgili şikayette bulunduysa da, Fedulev'i zor durumda bırakacak her türlü bilginin önü kesildi ve CID bir ceza davası açmayı reddetti. Ancak genel savcılık makamının müdahalesinin ardından 142113 dosya sayılı dava, Yekaterinburg'da değil de Moskova'da açılabildi. Fedulev kaçak durumuna düştü. Hakkında bütün Rusya'yı kapsayan bir arama emri çıkarıldı.

Fedulev'in koruyucusu haline gelmiş olan eski casus Yuriy Altşul'u hatırlıyor musunuz? Peki, onu tanıyan herkesin kendisinden tamamen dürüst bir insan, sözünün eri ve çok korkusuz biri olarak söz ettiğini de hatırlıyor musunuz?

Altşul kendi dedektiflik ajansını ve güvenlik şirketini kurduktan sonra Rus güvenlik güçlerine istihbarat sağlamayı sürdürdü. Onun tarafından genel savcılık makamına ve FGB'ye aktarılan bilgiler,

Urallar'daki birkaç büyük dolandırıcının demir parmaklıklar arkasına konmasını sağladı. Bununla birlikte, Altşul'un özel bir saplantısı vardı: Uralmaş suç örgütüne karşı mücadele etmek. Kulağa tuhaf gelse de, Altşul'u Fedulev'e yakınlaştıran da bu oldu.

Hakkında bütün Rusya'da arama emri çıkarılması üzerine, Altşul'un Uralmaş'la ilgili *sabit fikirliliğini* bilen Fedulev onu görüşmeye çağırdı. Fedulev, ortadan kaybolmak zorunda bırakılmasının ardından, Uralmaş'ın, Sverdlovsk eyaletindeki, kendisinin göz koymuş olduğu diğer iki hidrolitik fabrikasının denetimini ele geçirmesinden korkuyordu. Fedulev, Altşul'dan sahip olduğu bütün güçle kendi çıkarlarını Uralmaş'a karşı korumasını istedi. Bunun karşılığında, Altşul'a ele geçirmek üzere olduğu Lobva Hidrolitik Fabrikası'nın kârının yüzde 50'sini vermeyi vadetti.

Altşul tamamen hidrolitik fabrikasına bağımlı olan Lobva kasabasına gitti. Orada fabrikanın üretken kapasitesinin kasıtlı olarak tahrip edildiğini gördü. Altşul, kendi kendisine, Fedulev'in bu durumdaki bir fabrikanın neden bu kadar büyük miktarda hissesini satın almak istediğini sormadan edemedi.

Fedulev'in burnunu sokmasından önce Lobva fabrikası oldukça başarılı biçimde işliyordu. Fedulev bir kez fabrikanın hisselerini kendi küçük şirketlerine başlayınca, bu şirketler ispirtoyu yasadışı olarak satmaya ve işlemeye başladılar. Bu satışlardan elde edilen gelir doğal olarak fabrikaya bu şirketlerin kayıtları üzerinden geliyordu, hatta bu da hiçbir zaman tam tutara eşit olmuyordu. Aylar geçtikte Fedulev fabrikayı emip kuruttu.

Altşul, Lobva'ya ulaştığında işçilere ücretleri yedi aydır ödenmemiş durumdaydı. Fabrika iflasın eşiğine gelmişti. Bütün kasaba fabrikanın etrafında büyüdüğünden, fabrikanın ayakta kalmaması durumunda kasaba da ölecekti.

İşte bu noktada Altşul, Fedulev'in adına değil, kendi inisiyatifiyle hareket etmeye karar verdi. İşçilere düzeni tekrar sağlayacağı sözünü verdi ve ilk iş olarak işçilerin fabrikada iki kişiyi bir daha görmeyeceklerini, çünkü onların fabrika kapısından içeri girmesine izin vermeyeceğini söyledi. Bu iki kişi, Fedulev'in adamları Sergey Çupahin ile Sergey Leşukov'du.

Çupahin ve Leşukov eskiden eyaletin İçişleri Dairesi'nin Ağır Dolandırıcılık Bürosu'nda çalışmışlardı. Aynı zamanda Vasiliy Ruden-

ko'nun ve Nikolay Ovçinnikov'un, iş arkadaşları'nın kişisel dostlarıydılar ve polis örgütünden, Fedulev'in iş hayatında Ovçinnikov'un mali çıkarlarını korumak amacıyla ayrılmışlardı.

Fedulev'in en sonunda tutuklanmasından önce biraz daha zaman geçti. Doğal olarak Moskova'da tutuklanan Fedulev, hücredeyken bile Yekaterinburg'daki olayların gelişimini etkileyebilmek için elinden gelen her şeyi yaptı. Denetimi altındaki polisler (ne de olsa Rudenko şimdi Moskova'daydı) Fedulev'in daveti üzerine Altşul'un gelip onu hapishanede görmesini sağladılar. Bu görüşme sırasında Fedulev, ısrarla Altşul'un fabrika yönetimini Çupahin ve Leşukov'a devretmesi gerektiğini söyledi. Rudenko bunu, Fedulev'den sahip olduğu hisseyi kaybetmek istemediği için talep etmişti.

Buna karşılık Altşul, fabrikanın yönetimini devretmeyi reddetti ve peşi sıra Rudenko geldiği halde Yekaterinburg'a geri döndü. Altşul, görüşme talebiyle UBOP'ye çağrıldı ve burada Rudenko, Altşul'a Lobva fabrikasını bırakması için baskı yaptı.

Altşul bu isteği bir kez daha kesin bir dille reddetti. Eski ordu casusu irkaç gün sonra, 30 Mart 1999'da, eski ordu casusu arabasında vurulmuş olarak bulundu. Ölümüyle ilgili bir ceza davası açıldı, bu kez 528006 dosya sayısıyla. Bir kez daha baş şüpheli Fedulev'di. Bu onun karıştığı üçüncü şüpheli cinayetti, fakat sonuçta ne olduğunu sanırım artık tahmin edebiliyorsunuzdur. Yine hiçbir şey. 528006 dosya sayılı dava, diğerleri gibi rafa kaldırıldı.

Fedulev'in hesabı son derece basitti: Altşul'un temizlenmesiyle birlikte fabrika kendisinin olmuştu. Ne var ki Altşul, Lobva'da bir arkadaş ve vekil bırakmıştı: başka bir eski casus ve özel operasyonlar gazisi olan Vasiliy Lev. Lev, Fedulev'in adamlarını fabrikadan çıkartması doğrultusundaki bütün taleplerini kesin olarak geri çevirdi.

Rudenko-Çupahin-Leşukov üçlüsü Lev'e bir uzlaşma yolu ya da daha çok bir paylaşım anlaşması önerdiler. Lev fabrikanın müdürü olarak kalabilirdi, ancak Çupahin ve Leşukov, gerçekte en önemli iş olan, fabrikanın toptan likör satışını yürütmek üzere fabrikaya geri dönmeliydiler. Lev'den sadece bu öneriyi kabul etmesini istemedikle kalmadılar, ona gözdağı vermek için de ellerinden geleni yaptılar. Lev, toplantıya açıkça, 'Fedulev'in' UBOP'deki şefi ve Lev'in boyun eğmesini sağlamak için elinden geleni ardına koymamış olan Skvortsov tarafından bizzat çağrılmıştı. Bu sırada Rudenko daha da yükselmiş ve İçişleri Bakanlığı CID'e tayin olmuştu.

Lev'e baskı yapmakta olan üçüncü kişi, Rudenko'nun dostu ve Sverdlovsk eyaleti polis örgütünde yüksek rütbeli bir görevli olan Leonid Fesko'ydu. Fesko, Sverdlovsk Eyaleti UBOP Üyeleri Savunma ve Yardım Fonu adı verilen fonu yönetmek için Moskova'ya gitmek üzereydi. Bu fon yasadışı ödemeleri, rüşvetleri ve ikramiyeleri yasal olarak transfer etmeye yarayan bir kurumdu. Bu 'savunma ve yardım fonları' 1990'ların ortalarında Fedulev gibi 'centilmenler'ce tasarlanmıştı. Bu fonların birçoğu bugün de faaliyetlerini sürdürüyor.

Fesko daha sonra Fedulev'in, mafyanın denetimindeki şirketlerinde güvenlik ve disiplinden sorumlu vekili oldu. Acil durumlarda, eğer rakipler durumu kızıştırıyorlarsa, direnişi ezmek için özel operasyonlar birimini harekete geçirmek Fesko'nun işiydi. Aslında 2000 yılının Eylül ayında Uralhimmaş'ın ele geçirilmesini planlayan da Fesko'ydu.

Buna rağmen, Vasiliy Lev 1999 yılında bu güçlerin hepsine birden meydan okudu. Ancak daha sonra, aynı yılın Aralık ayında, Skvortsov'un maiyetindekilerden biri, bir UBOP ajanı, Yevgeniy Antonov, Lev'in Lobva fabrikasında likörün toptan pazarlanmasını yürüten kişi olan baş yardımcısını vurdu. Lev'in, cinayetin hemen ardından FGB'ye verdiği resmi yazılı ifadeye göre, iş arkadaşının silahlı saldırıya uğramasına yol açanlar şunlardı:

> Ocak ayının [2000] ortasında UBOP bölüm başkanı Sergey Vasilyev'le konuştum. Sert bir ifadeyle benim Lobva fabrikasındaki varlığımın UBOP'yi mali kaynaklarından yoksun bıraktığından yakındı. Daha sonra şöyle dedi: "Sen FGB'nin, UBOP'nin ve eyaletteki diğer güvenlik kuruluşlarının arpalığını çaldın." Vasilyev kesin olarak onlarla çalışmamı istedi. Bunun nasıl bir iş olduğunu sorunca da Vasilyev şöyle cevap verdi, "Parayı buraya getireceksin!"

Lev'in ifadesinin her satırı bir ceza davasının açılmasını gerektirecek niteliktedir. Ne var ki, bir kez daha hiç kimseye dokunulmadı. Lev'in genel savcılık makamına, İçişleri Bakanlığı'na ve Devlet Başkanı Putin'in kendisine yaptığı başvurular en ufak bir karşılık dahi bulmadı.

Buna karşılık, Fedulev'in kaderine gösterilen ilgi büyüktü. 2000 yılının Ocak ayında, Rusya Genel Savcı Vekili Vasiliy Kolmogorov'un kişisel talimatıyla Fedulev hapishaneden serbest bırakıldı. Aynen böyle oldu.

Yekaterinburg'a dönüşünde yetkililer Fedulev'i bir fatih gibi karşıladılar. Vali Rossel ona iltimaslar yağdırdı. Rossel'ın girişimiyle Fedulev, Yılın Urallar Girişimcisi ilan edildi. Hapiste yatmasının, Altşul'un vurulmasının, Lev'e gözdağı verilmesinin ve iş arkadaşının öldürülmesinin ardından Fedulev, 'Yekatrinburg'un önde gelen sanayicisi' katına çıkarıldı. Bunun ardından Urallar'da faaliyet gösteren bütün medya organları, onun hakkında bir şeyler yazdıklarında hep bu formülü kullandılar. Kısa bir süre sonra Fedulev Eyalet Yasama Meclisi'ne seçildi, bu şekilde milletvekili dokunulmazlığını kazandı.

Eğer biraz geri çekilirsek ve resmin tamamına bakarsak ne göreceğiz dersiniz? Fedulev, bir Urallar oligarkı, bir eyalet meclisi üyesi, bir gayrimenkul kralı. Yine de asıl önemli olan, onun Rus Ceza Kanunu'nun yasadışı suç örgütü olarak tanımladığı bir grubun kurucusu olması. Bu bölümün başında anlattığımız gibi 2000 yılının sonbaharında Uralhimmaş müsadere edildiğinde, Fedulev'in grubu dört başı mamur bir mafya örgütünün bütün özelliklerine sahipti. Tek sorun Baba'nın hapiste olmasıydı ve o oradayken fabrikaları ve sanayi kompleksleri denetiminden çıkmaya başlamıştı. Bunun üzerine örgüt, "Bizim paralarımıza ne olacak?" diyerek paniğe kapıldı. İşte bu noktada Fedulev serbest bırakıldı.

YENİ DÜZEN

Fedulev'in hapishaneden bırakılması Urallar'ın modern tarihinde kritik bir dönüm noktasıydı. Daha Fedulev Yekaterinburg'a geri dönmeden önce, insanlar onun serbest bırakıldığını öğrenir öğrenmez, Rossel onu defalarca kucaklamadan önce, yeni gelişen olayların öyle basit bir durumu yansıtmadığını fark ettiler. Yeni bir mülkiyet paylaşımı yapılacak ve Fedulev bu oyunda koçbaşı olarak kullanılacaktı. Fedulev iyi bir sebep için, daha önemli bir şeyler yapmak adına bırakılmıştı. Bu şekilde Fedulev, eskiden denetimi altında olan şirketlerin yeniden başına geçebilirdi; böylece, onun adına çalışanlar (ve muhtemelen onun kendisi adına çalıştığı kişi) yeniden kendi paylarına düşen parayı almaya başlayabilirlerdi.

Fedulev onları hayal kırıklığına uğratmadı. Serbest bırakılır bırakılmaz ilk önceliği Lobva Hidrolitik Fabrikası'na ele koymak oldu.

Bunu nasıl gerçekleştirdiğinin hikâyesi şöyle. Vasiliy Lev'in FGB'ye verdiği bir ifadede belirttiği gibi: "Fedulev bana eskiden işlerin mah-

kemeler -özelleştirme, hisse satın alma- aracılığıyla çözüldüğünü söyledi. Ne var ki şimdi işler güç kullanılarak hallediliyor, dedi."

Lev'in ifadesi Şubat 2000 tarihini taşıyor. Lev o tarihte FGB'ye mafyaya karşı koyabilmek için yardım isteyen yazılı bir talepte bulundu. Bir örgütlü suç grubu tarafından yapılacak şantaja karşı koruma istedi. Lev'e ilk olarak Lobva fabrikasını Fedulev lehine bırakması için baskı yapmakta olan eyalet UBOP'si üyelerince şantaj yapıldı. İkinci olaraksa bizzat hapishaneden serbest bırakılmasının ardından Lev'den sadece fabrikayı terk etmesini değil, aynı zamanda kendisine tazminat olarak 300 bin dolar ödemesini isteyen Fedulev tarafından şantaj yapıldı.

Lev'in koruma talebi cevapsız kaldı. Devlet hukukun üstünlüğünden feragat etti ve fabrikayı mafyanın yağmasına bıraktı.

Fedulev 14 Şubat 2000'de, Lobva fabrikası kreditörlerini bir araya getiren bir komite oluşturmaya karar verdi. Hiçbir yasal yetkisi olmamasına karşın bunu kişisel davet yoluyla gerçekleştirdi. Amacı fabrikanın mevcut yönetimini görevden uzaklaştırmak ve yerine kendi denetimi altında bir yönetim getirmekti.

Fedulev beş büyük kreditörden sadece ikisine kendi isteklerini kabul ettirebildi. Daha sonra üçüncü bir kreditörden edinilmiş gibi görünen sahte bir vekaletname ortaya çıktı, bu şekilde yeter sayıya ulaşılmış oldu. Bu 'komite' Fedulev'in ihtiyaç duyduğu karar önergesini kabul etti; buna göre kreditörler toplantısı Lobva'da değil, Yekaterinburg'da yapılmalıydı. Hiç kimse toplantının neden orada yapılması gerektiğini sormadı. Gerçek kreditörlerin bazılarının çıkagelmeleri halinde durdurulmaları gerekiyordu ve bu da büronun etrafı kordon altına alınarak kolaylıkla yapılabilirdi.

Toplantı günü yaklaşırken Rudenko, uçakla Moskova'dan geldi. Rudenko'nun ve Fedulev'in toplantıdan önce çözmeleri gereken esas sorun, Lev konusunda nasıl davranmaları gerektiğiydi.

17 Şubat'ta, toplantının başlamasından yirmi dört saat önce Fedulev iki adamını UBOP'ye gönderdi. Bu kişiler, uzun yıllar boyunca Fedulev'in ortaklarından birinin öldürülmesiyle ilgili, dostlar alışverişte görsün babında yürütülen bir soruşturmada kiralık katil zanlıları olarak sorgulanmak üzere UBOP'ye pek çok kez gitmiş olan Pilşçikov ve Naymuşin'di. Ne var ki bu kez Pilşçikov ve Naymuşin, UBOP'ye Lev'in kendilerini 10 bin dolar dolandırdığını iddia eden yazılı bir ihbarda bulundular. Lev aleyhine, Rus hukuk sisteminde

hiç görülmemiş bir hızla, bir saat içinde, doğal olarak hiçbir ön soruşturma, tutanaklı görüşme yapılmadan ya da bilgilerin doğruluğu kontrol edilmeden ceza davası açıldı. Aynı sırada bir polis arabası Lobva'nın cadde ve sokaklarını dolanıyor, Müdür Lev'in tutuklanmamak için kaçtığını ve bundan böyle kendisinin fabrikanın müdürü olarak sayılamayacağını belirten el ilanları dağıtıyordu.

Derken, Fedulev'in bürosunda düzenlenecek olan kreditörler toplantısının yapılacağı gün geldi. Her şey kuralına uygun biçimde, kayıt işlemleriyle başladı. Giriş, koridorlar ve bürolar, üniformalı, ellerinde makineli tüfekler bulunan polislerin, UBOP'ten çocukların kontrolü altındaydı. Görünüşe göre hiçbir şey Fedulev'in stratejisini raydan çıkaramayacaktı.

Fakat daha sonra beklenmedik bir şey oldu. Fabrikanın çalışanları adına toplantıda bulunma hakkına sahip olan, fabrika sendika komitesi temsilcisi Galina İvanova, birdenbire çantasından bir avukat vekaletnamesi çıkarıverdi. Bu, ana kreditörden gelen çok önemli bir vekaletnameydi; Lev kaçak konumundayken bunu organize etmeye zaman bulmuştu. Vekaletname oyların yüzde 34'ünü temsil ediyordu, böylelikle İvanova'nın oyu sonucu belirleyecekti.

Fedulev emir verdi ve İvanova UBOP'ye götürüldü. Bu işlem, sivil kıyafetli, salonun içinde kalabalığa karışmış olan UBOP görevlileri tarafından gerçekleştirildi. İvanova, UBOP'de tam olarak üç saat yirmi dakika süreyle, Fedulev telefon edip de kayıt işlemlerinin tamamlandığını söyleyinceye kadar tutuldu.

Aleksander Naudjus, Vasiliy Lev'in yardımcısıydı. Naudjus, FGB'ye verdiği resmi ifadede, toplantıyı izleyen gecede yaşanan olayları şöyle anlattı:

> Fabrikaya saat 22:30 sularında geldim. Saat 1:30 gibi uykuya daldım. Saat 4:30'da uyandırıldım. Fabrika idare bürolarının kapısıyla pencerelerdeki ızgaralar kırılmıştı. Etrafta çok sayıda silahlı insan ve 30 kadar otomobille otobüs vardı. Bizim, fabrikanın güvenlik görevlilerinin ellerini havaya kaldırmış olarak durdukları idare bürolarına girmemize izin verildi. Ellerinde makineli tüfekler olan ve polis üniformalı insanlar tarafından gözetim altında tutuluyorlardı. Bir UBOP teğmeni olan Oleşkeviç masada oturuyordu. Ben Ticaret Müdürü'nün bürosuna gittim. Orada da Fedulev oturuyordu. Ona, "Bu işgali neye dayanarak yapıyorsunuz?" diye sordum. Bana kreditörler

toplantısının tutanakları ile yeni müdürle yapılmış olan iş sözleşmesi gösterildi. İş sözleşmesi sahteydi.

Bu şekilde, Fedulev'in ve eyalet UBOP'sinin Lobva Hidrolitik Fabrikası'nı yasadışı bir yolla ele geçirmeye yönelik olarak yürüttükleri ortak operasyon başarıyla sonuçlanmıştı. Yasalar bariz biçimde çiğnendi ve kamu görevlileri tarafından *ultra vires* [yetkileri dışında yer alan] işlemler yapıldı.

2004 yılında geriye doğru bakalım ve şu soruyu soralım: Putin'in 'hukukun diktatörlüğü'nün kurulduğunu ilan edişinin dördüncü yılında bugüne kadar kimden yaptıklarının hesabı soruldu? Hiç kimseden. En azından şu ana kadar. Bugün Lobva fabrikası içler acısı bir halde. Fedulev fabrikanın posasını çıkardı ve yoluna devam etti. Böyle olacağı belliydi. 2000 yılında Lobva'yı yeniden ele geçirdiğinde ve bunu izleyen aylarda kucak kucak nakit para kazandığında onu durduracak kimse yoktu. Bu sırada Fedulev maden piyasasına yönelmişti bile. Mönüsünde yer alan ilk parça Kaçkanar'dı.

KAÇKANAR

Uluslararası üne sahip olan Kaçkanar Maden Cevheri Zenginleştirme Kompleksi, Rusya'nın ulusal varlıklarından biridir. Bu kompleks dünya üzerindeki ferro-vanadyum maden cevheri çıkaran çok az sayıdaki işletmeden biridir. Kompleks, yaptığı üretimle maden eritme ocaklarında ergitme işlemi için temel bir girdi sağlamaktadır. Bu olmadan, en azından bizim ülkemizde, demiryolu ağı için tek bir ray bile üretmek mümkün olmazdı.

1990'ların ortalarında, birçok önemli Rus işletmesi gibi Kaçkanar MCZK de, kuruluşu mali açıdan sıkıntı içine düşüren bir dizi özelleştirme önlemine maruz kaldı. Durum özellikle 1997-1998 yıllarında çok kötüleşti. İşte bu noktada Fedulev şirketin yönetim kurulunun başkanı oldu ve her zaman yaptığı gibi şirketin içini boşaltmak amacıyla kendi küçük pazarlama şirketleriyle kuşattı. Fedulev 1998 yılının sonlarına doğru, Kaçkanar'ı iflas etme noktasına gelmişken satın aldı; şirketin yeniden canlanması ancak Yılın Urallar Girişimcisi'nin tutuklanmasıyla -çünkü bu durumda diğer ortaklar aktif rol oynayabilirlerdi- mümkün olabildi. Diğer ortaklar Calol Haydarov'un yönetiminde bilgili bir yöneticiler ekibini işe aldılar ve çok sayıda yatırımcı sahneye çıktı.

1999 yılında şirket tepeden tırnağa bir dönüşüm geçirmişti. Üretim kapasite düzeyine çıkmış, net varlık değeri yükselmiş, işçilere ücretleri yeniden ödenmeye başlanmıştı. Kaçkanar'ın durumu Lobva'nınkiyle aynıydı. Kasaba fabrikanın etrafında büyümüştü ve 10 bin insan, neredeyse çalışan nüfusun neredeyse tamamı orada istihdam ediliyordu.

Yaşanan toparlanmanın sonuçları gözle görülebiliyordu: şirketin hisseleri borsada gözde kâğıtlardan biri haline gelmişti.

Yeltsin ve Putin'in olduğu gibi Rusya'daki hemen her eyalet valisinin de maiyetinde aynı türden kişiler bulunuyor: bir halef, kurnaz ve sadık birileri, şefin siyasal arenadan emekli olmasının ardından mali refahının ve bireysel güvenliğinin güvence altına alınabilmesi için arkasını koruyacak birilerine ihtiyaç duyulduğundan patronunun bariz mirasçısı olduğu ilan edilmiş biri.

Yekaterinburg Valisi Eduard Rossel için bu kişi, Urallar Bakır Kralı, Sverdlovsk Eyaleti bakır ergitme fabrikalarını yöneten Andrey Kozitsyin'di. Bir sonraki valilik seçimleri yaklaşırken, Yekaterinburg 'Bakırcı' Kozitsyin'in demir sektörüne doğru genişlemeye başladığını gördü –Rossel'ın himayesi altında kuşkusuz. Rossel sonsuza kadar vali olarak kalmayacağından, yeni seçim yaklaşırken, Urallar sanayisinin en yağlı parçalarını tek bir elde -Kozitsyin'in ellerinde- toplamak amacıyla gerekli adımları atmaya başladı.

Hatırlayacağınız üzere, Fedulev hapisten bırakıldıktan sonra Yekaterinburg'da ilk ziyaretlerinden birini vali Rossel'e yaptı. Ne konuştuklarını tam olarak bilemiyoruz, ancak görüşmenin hemen ardından Fedulev, iki şirketteki, Kaçkanar MCZK ve Nizhniy Tagil Metalürji Kompleksi'ndeki bütün hisselerini Kozitsyin tarafından yönetilen bir vakfa devretti. Eldeki tüm bulgular bunun Fedulev'le vali arasında doğrudan bir anlaşma yapıldığını gösteriyor. Fedulev kendisine eyalette istediğini yapma hakkını satın aldı ve Kozitsyin de Kaçkanar'a yerleşti.

Şunu belirtmek gerekir ki, o sırada Fedulev, Kaçkanar Kompleksi'nin hisselerinin sadece yüzde 19'una sahipti ve göreceğimiz gibi bu bile biraz şüpheliydi. Kozitsyin'e transfer edilen hisseler şirketin denetimini ele geçirmeye yeterli değildi; bu, şirketin başına kendi seçtikleri bir müdürü tepeden atamalarının kolay olmayacağı anlamına gelmekteydi. Her şartta Haydarov'un başında bulunduğu yöneticiler yeni bir Fedulev-Kozitsyin işgaline karşı çıktılar. Hisselerin yüzde 70'ini elinde tutan ortaklar da onların arkasındaydılar.

Ne yapılmalıydı? Gaspçılar amaçlarına ulaşabilmek için zor kullandılar. 29 Ocak 2000 tarihinde Kaçkanar Kompleksi'ne silahlı adamlarca el kondu. Silahlar atıldı, sahte belgeler kullanıldı ve polis güçleri bu kargaşada aktif olarak yer aldılar. Aslında olanlar Lobva Hidrolitik Fabrikası'nda kullanılan senaryonun bir tekrarıydı. Aynı zamanda, tıpkı Lobva'da olduğu gibi, vali Rossel 'aktif karışmama' tavrı aldı. 29 Ocak gününün şafağında komplekse yeni bir müdür -Andrey Kozitsyin- atandı ve Pavel Fedulev şirket yönetiminin boş bürolarında yeni mal sahibi olarak dolaştı. *Plus la change.**

Yine de bu guguk kuşlarının iktidarının sadece, onları kolayca devirebilecek olan ilk hissedarlar toplantısına kadar süreceği açıktı. İlkin bir hissedarlar toplantısının yapılmasına izin vermemeye ve ikinci olarak da, hissedarları sahip oldukları güçten mahrum etmek için şirketi en kısa zamanda iflas ettirmeye karar verdiler. Rusya'da geçerli yasalara göre, bir şirketin ödeme güçlüğüne düştüğü ilan edilirse ortaklar oy kullanma hakkı olmayan mal sahipleri haline geliyorlardı.

Fedulev ve Kozitsyin, toplantının yapılmasını devletimiz tarafından Çeçenistan'da başarıyla uygulanmış olan bir yöntemle engellediler. Kasabaya bütün giriş ve çıkışları engellediler. Görevinden alınmış olan yöneticilerin eşliğinde komplekse doğru giden hissedarlar polis kontrol noktalarında durduruldular. Bu nasıl mümkün olabildi? Çok basit! Kaçkanar Belediye Başkan Suhomlin, Kaçkanar'a 'başka şehirlerden yurttaşlar'ın girmesini yasaklayan 14 sayılı Acil Durum Yönergesi'ni yayınladı. Bütün hissedarlar ve yöneticiler komplekse Kaçkanar dışındaki şehirlerden geliyorlardı.

Elbette bu gülünç bir durum, bir fars, ancak gerçek hayatta yaşanan bir fars. Dolayısıyla, hissedarlar toplantısı yapılmadı ve suç ortakları planlarının ikinci bölümünü uygulamaya koydular: Buna göre Kaçkanar MCZK'si suni olarak iflasa sürüklenecekti.

Kompleks faaliyetini başarılı biçimde sürdürürken bu nasıl ayarlanabilirdi?

Kozitsyin, Moskova İş Dünyası Bankası'ndan kompleksin varlıklarını teminat göstererek 15 milyon dolar kredi aldı. Krediyi alma konusunda bir sıkıntı yaşamadı, çünkü Kaçkanar fabrikasını ele geçirmeyi kim istemezdi? Krediyi temin eden Kozitsyin şirket adına bono çıkar-

*) Bir Fransız atasözü, 'Değişim ne kadar görünür haldeyse aslında her şey o kadar aynı kalır' anlamında. (ç.n.)

maya başladı. Bu yolla elde edilen para komplekse değil, Kozitsyin'in diğer işlerine, o da Sverdlovsk eyaletinde bulunan Svyatogor'a, güya ortak bir işletme yaratmak amacıyla yatırıldı. Kozitsyin için bir sonraki adım, görünüşte Kaçkanar bonolarını Svyatogor'a transfer etmekti.

Neden güya ve neden görünüşte? Pekâlâ, çünkü gerçekte bu işlemlerin hiçbiri yapılmadı. Yapılan bütün transferler 'sanal'dı ve kompleksin çıkardığı bonoların hepsi küçük paravan bir şirketin elinde toplandı. Bu şirket Yekaterinburg'daki, daha sonrasında gösterilen bütün çabalara karşın izi sürülemeyen bir kadına aitmiş gibi görünen mütevazı bir apartman dairesi adresinde kayıtlıydı ve bu sanal kadın anında dünyadaki en güçlü ferro-vanadyum üreticisinin ana kreditörü haline geldi. Peki, bu nasıl oldu?

Bu göstermelik şirket, kompleksin bonolarını nominal değerinin yüzde 40'ma satın aldı ve hemen ardından bunları yüzde 100 değeri üzerinden geri ödenmeleri için kuruluşa sundu. Ardından, kendi bonolarını nominal değerinin yüzde 100'ü üzerinden geri satın alamadığı için kuruluşun iflasını istedi. Bu yolla hayalet kadın kreditörler toplantısında oyların yüzde 90'nına sahip oldu. Bu sahtekârlık tam bir yüzsüzlükle, eyalet hükümetinin gözleri önünde gerçekleştirildi.

Tam bir yüzsüzlükle, sahte bir kreditör yaratıldı.

Tam bir yüzsüzlükle, kuruluş suni olarak borca sokuldu.

Tam bir yüzsüzlükle, kendilerini sahip oldukları varlıklar üzerinde hiçbir hakları olmayan bir halde veya yatırımlarına yeniden para sağlayamaz durumda bulan kuruluşun gerçek sahiplerinden milyonlarca dolar çalındı.

Tüm bunlar olurken, sendika komitesi başkanı Galina İvanova'nın yol açtığı türden sıkıntı veren yeni bir müdahaleden kaçınabilmek için, eyalet UBOP'since Kaçkanar'a yirmi dört saat süreyle görev yapan nöbetçiler yerleştirildi. Bu nöbetçiler Lobva fabrikasının gasp edilmesinde de görev almış olan aynı kişilerdi.

Bir hırsızı hiç kimse durdurmazsa, hırsız gittikçe arsızlaşır. Bu bizi yeniden Uralhimmaş'a geri götürüyor. Tıpkı Lobva'yı Kaçkanar'ın izlemiş olması gibi Kaçkanar'ı da Uralhimmaş izledi. 2000 yılının Eylül ayında bu kuruluş da, aynı senaryonun sahneye konmasının ardından silah zoruyla gasp edildi. 2001 yılında kuruluşun ortakları, yine yetkililerin tam manasıyla göz yummasıyla ve suç ortaklığıyla, suni iflasa başvurularak saf dışı edildiler. Putin'in ilan etmiş olduğu 'yönetilen demokrasi' yürüyüşünü sürdürüyordu.

Belki de bu, sadece, polisi, ahlâken çürümüş bir bürokrasiyi ve ahlâken çürümüş bir yargıyı cebine koymuş olan mafya birliklerinin yönetimindeki bir kovboy kapitalizmidir.

URALLAR'DAKİ YARGI, DÜNYA ÜZERİNDEKİ EN KOKUŞMUŞ YARGIDIR

Uralhimmaş'ın gasp edilmesini izleyen gecede hem Fedulev'in hem de azledilmiş olan müdürün taraftarlarının birbirlerine, ellerindeki birbiriyle taban tabana zıt bir dizi mahkeme kararını saldıklarını hatırlayalım.

Bu belgeler sahte değillerdi. Uralhimmaş, Kaçkanar OEC ve Lobva fabrikasıyla ilgili belgelere bakmaya başlar başlamaz, tüm bu silahlı istilaların Sverdlovsk eyaleti mahkemelerince onaylandığını görüyoruz. Belirli yargıçlar hep bir tarafı tutarken, diğer yargıçların hep diğerlerinin tarafında yer aldıklarını fark ediyoruz. Sanki yasalar hiç yokmuş gibi, sanki ortada anayasa yokmuş gibi. Urallar'daki mafya örgütleri egemenlik alanlarını genişletmek amacıyla birbirlerini yerlerken, yargı içinde de bir iç savaş yaşanıyordu. Mahkemeler bir tarafın ya da ötekinin lehine verilmiş kararların gözü kapalı onaylanıp mühürlenmesi için kullanıldılar ve aynı şekilde kullanılmaya devam ediliyorlar.

İşte, Rusya Yargıtay'ı başkanı Vyaçelav Lebedev'e, Yekaterinburg Ekim Bölge Mahkemesi'nin eski başkanı, Rusya Federasyonu Onur Ödülü sahibi İ. Kadnikov ve Yekaterinburg Lenin Bölge Mahkemesi eski başkanı V. Nikitin tarafından gönderilmiş bir mektuptan bir pasaj:

> Yıllardır Urallar'da yargıçlar kurulunun oluşturulması ve eğitilmesinde doğrudan rol oynayan kişi olan Ovçaruk [İvan Ovçaruk, Sovyetler zamanından bugüne kadar Sverdlovsk Eyalet Mahkemesi başkanlığı görevini yürütüyor] yargıçları kişisel olarak belirliyor ve her atama için yapılan seçimi kontrolü altında tutuyor. Onun kişisel onayı olmadan tek bir aday bile yargıçlar kuruluna atanamaz ve hiçbirimiz bu yargıcın görev süresini uzatamayız. Onun şahsen beğenmediği her yargıcın posası çıkarılır ve kendisine rahat verilmez. İşlerini bırakmak zorunda bırakılırlar ve insanlar, yargıçlar kuruluna genellikle nitelikleri ve deneyimleri sayesinde değil, bir ölçüde zayıf ve bu yüzden manipüle edilebilir oldukları için seçilirler. Şu anda, uzun yıllar boyunca görev yapmış ve çok geniş deneyime sahip, yük-

sek ahlâki ilkeler, bağımsızlık ve cesaret gibi önemli niteliklere sahip çok sayıda yüksek nitelikli yargıç, yargıçlık görevinin dışına itilmiş durumdadır. Bunun tek sebebi şudur; eğer ahlâken çürümemiş biriyseniz, normal olarak Ovçaruk yönetimi altında çalışmanız mümkün değildir.

Ovçaruk'un düşüncesine göre iyi bir yargıcın özellikleri nelerdir?

Kısa süre öncesine kadar Yekaterinburg Verh-İsetsk Bölge Mahkemesi başkanlığı yapmakta olan Anatoliy Krizskiy, Ovçaruk'a göre sadece 'iyi' değil, ayrıca 'mesleğinin en iyisi olan' bir yargıçtı. Uzun yıllar boyunca İvan Ovçaruk'un çıkarlarına sadakatle bekçilik etmiş olan kişi Krizskiy'den başkası değildi. Bu bekçilik işi neleri içeriyordu?

Verh-İsetsk mahkemesi Yekaterinburg'daki en tuhaf mahkemedir. Yekaterinburg hapishanesi mahkemeyle aynı yerdedir ve bu, yasaya göre, bu hapishanede kalmakta olan mahkûmların yasal kısıtlılık koşullarında yapılacak değişikliklerle ilgili tüm davalara bu mahkemenin baktığı anlamına gelir. Yekaterinburg'da herkes yasal kısıtlılık koşullarını değiştiren mahkeme kararlarını etkileyen ana etkenin suçun doğası, bir insanın gerçekten ne yapmış olduğu, dolayısıyla toplum açısından bir tehlike oluşturmaya devam edip etmediği değil, son derece basit biçimde 'para' olduğunu bilir. Güçlü bir suç örgütünde yer alan bir dolandırıcı, hapishanede diğer suçlulara kıyasla genellikle daha kısa bir süre kalacaktır. Meslektaşları çok geçmeden parayı bastırıp onu hapishaneden kurtarırlar.

Bu sistem, bazı bölge mahkemelerinin refah içinde olmaları sonucunu doğurdu. Genel olarak Rusya bölge mahkemeleri bir kilise faresi kadar yoksuldurlar. Bu mahkemeler kronik kaynak, hatta kâğıt sıkıntısı içindedirler; avukatlar kullanacakları kâğıdı yanlarında getirirler. Yargıçların maaşları geçimlerini güç bela karşılamaya yetecek düzeydedir. Ne var ki Verh-İsetsk mahkemesindeki tablo bundan bütünüyle farklıdır. Mahkeme binasının etrafı binlerce dolar değerindeki cipler, Mercedes'ler ve Ford'larla çevrilidir. Sabahları bu arabalardan inenler, maaşları birkaç bin rubleden ibaret olan dar gelirli bölge yargıçlarıdır. En göz alıcı otomobillerden biri, her zaman için Anatoly Krizskiy'e aittir.

Krizskiy, Pavel Fedulev'le yakın ilişki içinde olan biri. Krizskiy, uzun yıllar boyunca Fedulev'in şu ya da bu sıfatla boy göstermiş olduğu davalara bizzat başkanlık etti. Krizskiy hiçbir zaman kaçamak

yollara başvurmadı ya da kırtasiyeciliğin ağlarına takılmadı. Fedulev'in karıştığı davaları her zaman 'hızlandırılmış işleme sistemi'yle ele aldı; hiçbir şeyin, ne mahkemeye tanık çağırmanın gerekli oluşunun ne de verdiği kararın yasalara uygun olup olmadığı sorusunun hızını kesmesine izin verdi. Örneğin, eğer Fedulev, Krizskiy'den belirli hisselerin kendisine ait olduğunu hukuki olarak onaylanmasını istemişse, Krizskiy bu tür davalarda gerekli delilin bulunması zahmetine girmezdi. Sadece, "Bu hisseler Fedulev'e aittir," diye ilan etmekle yetinirdi. Koltuğunun altına bu türden mahkeme kararlarını koyan Fedulev, silahlı işgalin ardından Uralhimmaş'da boy göstermişti.

Başka bir ilginç ayrıntı, Krizskiy'in mahkeme kararlarını, bazen hizmeti ayağa götürerek, rahat bir ortamda, müşterinin işyerinde almasıydı. Krizskiy kararlarını Fedulev'in verdiği emirler doğrultusunda, yasanın özellikle gerektirdiği şekilde mahkeme salonunda değil, Fedulev'in bürosunda kayda geçerdi. Kimi zaman kararı veren kişi Krizskiy dahi olmazdı; Fedulev'in avukatı kendi el yazısıyla kararı yazar ve Krizskiy'e sadece kararın altına imzasını atmak kalırdı.

Fedulev, 1998 yılının sonbaharında genel savcılık makamıyla Moskova'da bulunan bir şirketi dolandırmakla ilgili olarak sorunlar yaşayınca, Fedulev'in avukatına eşlik ederek, ona karşı yürütülmekte olan cezai işlemlerin düşürülmesi gerektiğini kanıtlamaya çalışmak üzere genel savcı Yuriy Skuratov'u görmek amacıyla Moskova'ya uçan kişi Krizskiy'di. Krizskiy'yle gençlik yıllarından itibaren dostane bir ilişkisi olan Skuratov onu bizzat karşıladı ve hiç kimsenin nasıl olduğunu bilmemesine karşın dava kapatıldı. Fedulev'in karısı, Yekaterinburg'a geri dönünce Krizskiy'le buluştu. Kadın, Krizskiy'e girdiği zahmet için müteşekkir olduğunu saklamadı; tabii hemen ardından Krizskiy de durumdan ne kadar memnun olduğunu saklamayacaktı; birkaç gün sonra kendisine yeni bir Ford Explorer satın aldı.[9]

Batılı okuyucuya bu nokta o kadar önemli görünmeyebilir. Bir mahkemenin başkanı bir dilenci değildir, dolayısıyla bu kişinin bu

9) Genel savcılık makamı sonradan Fedulev'in karısının Yargıç Krizskiy'e 20 bin dolar tutarında rüşvet verdiği iddialarını ve aracılık ettiği davanın nasıl kapatıldığını araştıran bir soruşturma başlattı. Soruşturma 'minnettarlık ifadesi' iddiasının kanıtlandığını tespit ettiyse de, bu tespiti herhangi bir cezai soruşturma izlemedi. Rus geleneğine uygun olarak, bir skandala yol açmamak için, Krizskiy'in 'kendi isteğiyle istifa etmesi'ne izin verildi. Krizskiy'in istifası 'saygın bir emekliliğe' dönüştü. Bunun üzerinden çok geçmeden Genel Savcı Skuratov, içinde rüşvetin büyük rol oynadığı ve kamuoyuna mal olan bir skandala yol açtığı gerekçesiyle görevinden ayrıldı.

türden bir otomobil satın almasında şaşırtıcı bir yan bulunmamaktadır. Rusya'da bir bölge mahkemesinin başkanının böyle bir otomobil satın alabilmesi şu iki şeyden biri anlamına gelir: ya kendisine çok kısa süre önce (bizim standartlarımızla) büyük bir miras kalmıştır, ya da bu kişi rüşvet yemektedir. Üçüncü bir açıklama söz konusu dahi olamaz. Rusya'da bir Ford Explorer ancak başarılı bir işadamının satın alabileceği bir şeydir ve Rus yasaları bir mahkemenin başkanına ticaret yapmayı yasaklamaktadır. Bir Ford Explorer'ın fiyatı, bir hakimin 20 yıllık maaşına eşittir.

Bu, Krizskiy'in mucizevi talihinin sonu da değildi. Ford Explorer'ın ortaya çıkmasının üzerinden ancak bir ay kadar geçmişti ki, Fedulev'in başı genel savcılık makamıyla yeniden derde girdi. Krizskiy, Skuratov'la görüşmek üzere yola çıktı. Ancak bu kez Moskova'ya değil, genel savcının tatilde olduğu Karadeniz kıyısındaki Soçi'ye uçtu. Fedulev'in başının üzerinde toplanan kara bulutlar bir kez daha dağıtıldı. Krizskiy, Yekaterinburg halkı arasında zaten şok dalgaları yaratmış olan Ford Explorer'ını değiştirerek, yerine Yeni Rus'un en önemli statü sembolü olan bir Mercedes 600 aldı.

Krizskiy'nin yaş günü partileri Yekaterinburg'da dillere destandı; bu çılgınca tüketim bayramları devrim öncesinde tüccarların tıka basa yiyip içtikleri isim-günü* kutlamalarıyla aşık atacak düzeydeydi. Bu zamanlarda mahkeme tatil edilir ve başkanın talimatıyla kapılar kilitlenirdi. Krizskiy şehrin merkezinde bir restoranı kapatır, sağa sola para saçardı ve votka su gibi akardı. Yekaterinburg'daki her bürokrat, neredeyse tamamı yoksulluğun pençesine düşmüş olan Yekaterinburg halkının şaşkın bakışları altında dizginlerini kopardı. Orada içip dans edenler bir yargıcın sadece yazılı olmayan genel ahlâk kurallarına göre değil, fakat aynı zamanda yazılı hukuka göre de bu biçimde davranmayacağı konusunda acaba ne düşünüyorlardı? Rusya Federasyonu'nda Yargıçların Konumu üzerine yasa, yargıçların sadece mesai saatlerinde değil, görevleri dışında da ölçülü davranmalarını gerektirir. Yargıçların itibarlarını olumsuz şekilde etkileyecek her türlü kişisel ilişkiden kaçınmaları ve yargı erkinin en yüksek düzeyde saygınlığını korumak adına her zaman en büyük dikkati göstermeleri zorunludur.

Bu durumda, eyalet mahkemesi başkanı İvan Ovçaruk'un gözdesi olan Krizskiy'in, Fedulev ve onun gibilerle ilişkiler kurmuş olmasına nasıl bir anlam vereceğiz? Neler olup bitiyor? Her toplantıda

*) Ortodoks dininin kuralları gereği ismi alınan Aziz'in günü. (ç.n.)

Ovçaruk, Krizskiy'in Urallar'daki en iyi savcılardan biri olduğunu niye vurgulayıp duruyor?

Gerçek şudur ki, bugün Rusya'da yaşamakta olan bizlerin tamamına yakınımız Sovyetler ülkesinde dünyaya geldik ve az ya da çok Sovyet davranış kurallarına uygun olarak yaşadık. Ovçaruk, eski Sovyet düşünüş tarzı sahip biri ve ona uygun olarak davranıyor. Başka bir deyişle, o tipik bir inatla tutuculuğunu sürdüren, adalet dünyasının Sovyet patronudur. O ömrü boyunca, hiçbir koşulda üstleriyle tartışmamak üzere eğitildi. Sadece kendisine söyleneni yaptı, üstlerinin emirlerini yerine getirdi, hatta üstlerinin hangi yöne doğru hareket ettiğine bakarak onların ruh halini kestirmeye çalıştı. Bu bir gazetecinin abartması değildir. Bu, Sovyet kul köleliğinin olduğu haliyle tanımlanmasıdır. Ovçaruk bizim geçmişimizden miras aldığımız bir figürdür; hayatı boyunca üstlerinin, ne kadar kanunsuz ya da aptalca olursa olsun, hiçbir düşüncesine karşı çıkmadığı için kariyer basamaklarında bu derece yükselebilmiş bir adam.

Yeni zamanlar ve onlarla birlikte demokrasi ve kapitalizm gelince, görgü tanıklarının anlattıklarına göre, Ovçaruk bir süreliğine paniğe kapıldı. Şimdi kime hizmet edecekti?

Yaşadığı kafa karışıklığı kısa sürede ortadan kalktı. Kendini kime tabi kılmanın en kârlısı olduğunun, kimin yeni güçleri temsil ettiğinin kokusunu almaya alışkın özel Sovyet içgüdüsü, kısa sürede Ovçaruk'un imdadına yetişti. Ovarçuk kendisine iki yeni çar seçti. Bunlardan ilki, yeni oluşmakta olan iş dünyasıydı, sermaye birikimi yapanlardı. İkincisi, insanlar ne kadar yakınırlarsa yakınsınlar, her zamanki kadar monolitik ve granit kaya gibi sağlam kalan devlet memurları bürokrasisiydi. Ovçaruk'un gözünde devlet memurları bürokrasisini Vali Rossel temsil ediyordu. Yekaterinburg'da bu ikiz çarlar sıkı bir dostlukla birleşince ve eski Uralmaş'ın yanı sıra ortaya yeni bir mafya çıkınca, Ovçaruk daha fazla tereddüt etmedi: Rossel ve Fedulev'e hizmet etmeye başladı.

Yekaterinburg, Verh-İsetsk Bölge Mahkemesi'nin başkanı olarak Krizskiy'den ancak 2001 yılının sonunda kurtulabildi. Bu epeyce pis bir işti ve sonuç pek de tatmin edici olmadı.

Eyalet FGB müdürlüğü Krizskiy'in Urallar'da Fedulev'in yasadışı işlerine yardımcı olduğunu uzun yıllardır biliyordu, ancak Krizskiy'i suçüstü yakalamayı başaramamışlardı. En sonunda gizli (ve yasadışı) biçimde, yirmi dört saat süreyle işleyen bir izleme sistemi kuruldu ve

Verh-İsetsk mahkemesi başkam... çocuklarla cinsel ilişki kurarken yakalandı. FGB, elindeki kanıtı Krizskiy'in kendisine, patronu Ovçaruk'a ve Rossel'e gösterdi. Sonuçta ne mi oldu? Krizskiy onurlu biçimde istifa etti. Bir skandal yaşanmadı. Krizskiy'in adli statüsü elinden alınmadı. Daha sonrasında da Krizskiy, Yekaterinburg Belediye Başkanı'nın hukuk danışmanı olarak yeniden işe alındı. İşte hepsi o kadar.

Bu arada, bağımsız bir yargının bütünüyle yasadışı yeraltı dünyasının uşağı haline getirilişinin parçası olmak istemeyen yargıçların başına neler geldi dersiniz?

Son yıllarda Yekaterinburg'da yargıçların birçoğu denetlenmesi zor kişiler olarak adlandırılır oldular. Ortaya çıkan suç örgütlerine hizmet etmeyi kabullenmeyen onlarca yargıç, yargıçlar kurulundan çıkarılmakla kalmadılar, hakarete ve taciz yağmuruna tutuldular.

Olga Vasilyeva on bir yıl boyunca adil kararlar alan bir yargıç olarak görev yaptı. Dışardan bakıldığında sakin, sade bir insan, ilkeleri gereği Fedulev'in oynadığı oyunlar için ihtiyaç duyduğu mahkeme talimatları ve kararlarını onaylamayı reddeden türde bir yargıçtı. Vasilyeva bu tür şeyler yapmayı açıkça reddetti. Üstelik Vasilyeva, doğrudan üstü olan Krizskiy'yle aynı Verh-İsetsk Bölge Mahkemesi'nde görev yapıyordu; bazen hayatını ve ailesini hedef alan tehditler dahil olmak üzere muazzam bir baskıya maruz kalmaktaydı. Fakat Vasilyeva bu baskılara boyun eğmedi, bir kez bile olsun teslim olmadı ve sadece Fedulev'i değil, kendisinden bir yargı zaptı üzerinde değişiklik yaparak şu ya da bu suçlunun serbest bırakılmasını sağlayacak talimatlar vermesini istediği zamanlarda Krizskiy'i bile geri çevirdi.

Vasilyeva, eyalet mahkemesi başkanı aleyhine bir ilamı kabul edince bir kaşık suda fırtına kopartıldı. Krizskiy, bir teamül oluşturması için Vasilyeva'nın ilamı reddetmesi gerektiği konusunda ısrar etti. Davacılar, Ovçaruk'un makul olmayan biçimde adli işlemler konusunda oyaladığı, Vali Rossel'in idaresinde çalışan yüksek düzeyli görevlilerin çıkarlarına karşı olduğu için mahkemeye yaptıkları başvuruyu kasıtlı olarak ele almadığı Yekaterinburg'lu kişilerdi.

Mafyanın ökçeleri altında kalmış bir şehir olan Yekaterinburg'da herkes bu tür konularda çizgi dışına çıkmanın sadece bir kavgayla değil, silahlı saldırıya uğramakla da sonuçlanacağı bilir, bu yüzden bu türden bir ilamı kabul etmek devrimci bir gelişmedir. Bu gerçekten de inanılmaz bir durumdu. Diğer bölge mahkemeleri, başlarına

büyük bir dert almamak için, yasa onlara böyle bir hak vermese de bu türden ilamları kayıt defterine geçirmeyi bile reddederlerdi.

Sistem, Olga Vasilyeva'dan yasalara uygun olarak davrandığı için zalimce intikam aldı. Vasilyeva sadece işinden atılmakla kalmadı, sonu gelmeyen bir karalama kampanyasına maruz bırakıldı. Kendisini yargıçlar kurulundan ihraç etmek için bir dilekçe arz edilir edilmez sicil dosyasına çeşitli şikayetler eklendi. Bu şikayetler Vasilyeva'nm hapishaneden salıvermeyi reddettiği Krizskiy'in suç dünyasından hamilerince yapılmıştı. Şikayet dilekçeleri hapishanedeki bu kişilerce, ancak Krizskiy'in hapishaneye şahsen getirmesi durumunda elde edebilecekleri resmi mahkeme formları üzerine yazılmışlardı.

Vasilyeva, bunların hepsinin sahte suçlamalar olduğunu, kendisinin bir emir eri değil yargıç olduğunu kanıtlamak üzere resmi kurumlar arasında mekik dokumaya başladı. Rusya Yargıtayı'nın Vasilyeva'yı görevine iade etmesi bir yılı aldı, ancak o zaman bile açmış olduğu davalar henüz sonuçlanmamıştı. Yargıtay Moskova'daydı, ancak Vasilyeva, tamamen yalnız başına olduğu Yekaterinburg'da çalışıyordu. Vasilyeva geri döner dönmez Yargıtay kararını Krizskiy'e elden teslim ettiyse de, Krizskiy onun görevinin başına dönmesine izin vermeyi reddetti ve Vasilyeva'nm aleyhine Rus Yargıçlar Kurulu'na bağlı bir kurum olan Eyalet Yargıçları Adalet Akademisi'ne hitaben resmi bir takrir kaleme aldı. Krizskiy, bu takrirde, geleneksel olarak mahkûmlar için kullanılan bir ifadeye başvurarak, Vasilyeva'nm görevine iade edilmiş olmasına karşın 'yola gelmez biri' olduğunu belirtiyordu.

Rusya'da yargıçların mevkiinin belirli aralıklarla yeniden onaylanması, fiilen yeniden atanmaları gerekir ve bu nedenle yargıçlar kendi cumhuriyetleri ya da eyaletlerindeki Adalet Akademisi'nin vereceği tavsiyeye ihtiyaç duyarlar. Bu da uygulamada Akademi rektörünün emriyle yargıçların otomatikman yeniden atanmalarına yol açmaktadır. Ne var ki bu kez Ovçaruk, Krizskiy'in suçlamalarına arka çıktı ve Adalet Akademisi, Vasilyeva'nm yargıç olarak yeniden atanmasını 'bundan böyle tavsiye etmemeye' kesin olarak karar verdi.

Söylemeye gerek yok ki, bu Miki Fare Adalet Akademisi'nde yer alan hiç kimse gerçeklerden yana tavır koymaya kalkışmadı. Bu suçlamalar Yargıtay'ın temelsiz oldukları gerekçesiyle reddettiği mahkûm ifadelerinin tamamen aynısıydı.

Olga Vasilyeva cesur ve ilkeli bir kadındı. Doğal olarak bir kez daha Yargıtay'a başvurup, adalet aramayı sürdürdü. Vasilyeva'nm

hayatının birkaç yılı bu yorucu, tüketici kampanyayı yürütmekle geçti ve bu sırada devlet adına çalışmaktan alıkonmuş oldu.

Çoğunluğun Olga Vasilyeva'nın gittiği yoldan gitmesini bekleyebilir miyiz? Bana hiçbir koşulda isimlerini yayınlamamam konusunda yalvaran çok sayıda Yekaterinburg yargıcı şunları söylediler: "Bizim açımızdan Vasilieva'nm yaptığını yapmaktansa, Ovçaruk'un istediği kararları gözü kapalı onaylamak çok daha kolay." Sonra da meslektaşlarının başına neler geldiğiyle ilgili çok sayıda üzücü öykü anlattılar. Başka bir Yekaterinburg yargıcı olan Alexander Dovgiyi'nin öyküsü bunlardan biriydi.

Dovgiyi'nin suçu Vasilyeva'nınkiyle aynıydı. Dovgiyi bir seferinde Krizskiy'in hamilerinden birinin hapishaneden salıvermesi talebini yerine getirmedi. Yargıç birkaç gün sonra sokakta demir çubuklarla vahşice dövüldü. Polis genellikle yargıçlara yapılan saldırıları çok detaylı biçimde soruşturmasına karşın, bu defa saldırganları aramayı bile reddetti. Dovgiyi uzun süre hastanede kaldı, sakat bir halde hastaneden çıktı ve şimdi görevinin başına dönmüş olmasına karşın sadece boşanma davalarına bakıyor. Kendisine başka türden bir dava verilmemesini istiyor.

> İşlerin bu şekilde yürüdüğü bir ortamda profesyonellik, kendi hükümlerini verebilme yeteneği olarak görülmüyor. Bolşevik yöntemlerden vazgeçemeyen insanlar, devlet adına adaleti yönetmek üzere atanıyorlar. Tembih veren bir edayla parmaklarını sallıyor ve belirli bir kararın alınmasının istenmesinde bir kötülük görmüyorlar. Yargıçlardan, günümüzün Komünist Partisi aktivistlerinin eşdeğeri olan Adalet Akademisi'ne hesap vermelerini istiyorlar. Bizim adımıza ve bizim ellerimizi kullanarak insanları mahkûm etmekte ya da affetmekte bir yanlışlık görmüyorlar...

Bu satırlar, yine benden ismini unutmamı isteyen, Ovçaruk ve Krizskiy tarafından Vasilyeva'ya yapılana benzer baskılara maruz kalan, geleceği parlak genç bir yargıçca kaleme alındı. Bu yargıç da yapılan baskılara dayanamadı ve öylece işini bırakıp gitti. Bu satırları Krizskiy'e gönderdiği istifa mektubunda yazdı, "Konunun yokluğumda karara bağlanmasını rica ediyorum," diye ekledi ve Yekaterinburg'u temelli olarak terk etti.

Aslında bu genç yargıcın görevinden istifa etmek gibi bir düşüncesi yoktu, ancak güzel bir günde olması beklenen şey oldu. Önü-

ne kimi mafya gruplarının çevirdikleri son entrikaları içeren bir dava dosyası geldi ve Krizskiy ondan davayı derhal kapatmasını talep etti. Genç yargıç bu konuda düşünmek için zaman istedi. Sonra kimliği belirsiz kişilerden tehditler aldı, evine isimsiz telefonlar edildi, bulabileceği yerlere notlar bırakıldı. Hatta, çok ağır biçimde olmasa da, bir uyarı olarak evinin girişinde 'tesadüfen' dövüldü ve kendisine saldıranlar asla bulunamadı.

Genç yargıç, kendisine istifa etmesine izin verilmesini talep eden bir mektup yazınca mafya davası hemen başka bir yargıca aktarıldı. Duruşmanın öncesinde de yeni yargıç eyalet mahkemesinden bizzat Ovçaruk imzalı, kendisine bütün hukuki işlemleri durdurması talimatı veren bir telgraf aldı. Ertesi gün dosya kapatıldı.

Yekaterinburg'daki Kirov Bölge Mahkemesi'nde yargıçlık yapmakta olan Sergey Kazantsev, soygun ve ağır yaralamayla suçlanan Uporov adlı bir adamın, toplum adına tehlike oluşturduğunu göz önünde bulundurarak, davası tamamen sonuçlanıncaya dek hapishanede tutulmasına karar verdi. Bunun ardından yargıç Kazantsev bir başka davayı ele almaya başladı. Toplantı salonunda oturmuş, mahkeme kararını yazıyordu: bu, Rus yasaları uyarınca bir hâkimi hiç kimsenin rahatsız etmesine göz yumulmayan bir andır. Bu şekilde yasa, mahkeme kararının daha yüksek bir mahkeme tarafından bozulabilmesini güvence altına almış olur. Bununla birlikte Ovçaruk, Kazantsev'e telefon ederek ondan tutuklama emrini değiştirmesini ve Uporov'u hapisten salıvermesini istedi. Kazantsev bu talebi reddetti ve Ovçarnuk tarafından kendisine görevinden uzaklaştırılacağı söylendi.

Kazantsev kovuldu.

Yekaterinburg'da bu türden, birbirine benzeyen çok sayıda olay yaşandı. Bu olayların sonucunda Yekaterinburg'da görevli savcılar da birbirlerine çok benzeyen insanlar haline geldiler. Bu savcılar her şeyden önce kolaylıkla yönlendirilebilen, üstleriyle aralarında bir tatsızlık yaşanmasını önleyeceği sürece herhangi bir kararı gözü kapalı imzalayıp, mühürlemeye hazır olan insanlardı. Dolayısıyla, direniş ezilmiş oldu. Bu sonuç, 'hukukun diktatörlüğü'nün aldatıcı dış görünüşü altında hüküm sürmekte olan ikiyüzlülüğün değişmez kuralıdır.

Yukarıda anlattığımız tablo, Uralhimmaş müsadere edildiğinde her iki tarafın da elinde nasıl olup da aynı konuda birbiriyle çelişen mahkeme kararlarının bulunabildiğini açıklıyor. Yıllar boyunca yargı bağımsızlığı acımasızca bastırıldı ve yargıçlar köleleştirildi. Kı-

demli yargıçlar uzun yıllar boyunca prangaya vurulmuş Sovyet mahkemelerinde çalışmış olma deneyimine sahiptiler. Bu koşullar altında cesurca ve adil kararlar veren yargıçlar nereden geliyorlar? Bütün bunlara karşı ayağa kalkan ve kendinden yapması istenileni cesurca reddedenler uzun zaman önce görevden uzaklaştırıldılar. Kanunsuzluğun davasına hizmet etmeleri gerektiğinde buna derhal şapka çıkarabilenler ise ayaklarını sağlam basıyor ve emin adımlarla kariyer basamaklarını tırmanıyorlar.

Fedulev'in gerçekleştirdiği her darbenin ardında Urallar'ın yargıçlar kuruluyla olan özel samimiyeti yer alıyordu. Fedulev yargıçlarla dostluk ediyordu, yargıçlar da onunla. Alan da memnundu, satan da. Bu ilişki çerçevesinde adları en sık duyulan yargıçlar Ryazantsev ve Balaşov'du. Ryazantsev, Kaçkanar Şehir Mahkemesi'nde görev yapan, Ovçaruk'un emri altında çalışan kendi halinde bir yargıçtı. Kaçkanar MCZK davasında Fedulev'in ihtiyaç duyduğu kararları gözü kapalı imzalayan, kuruluşun bonolarını ucuza alan ve ardından bu bonoları nominal değerleri üzerinden tahsil eden, bu şekilde uluslararası düzeyde öneme sahip bir kuruluşun kaderini önceden belirleyen göstermelik şirketi onaylayan yargıç Ryazantsev'di. Yekaterinburg şehri Kirov Bölge Mahkemesi'nde çalışan ikinci yargıcımız Balaşov da çok halim selim bir adamcağızdı. Balaşov, Uralhimmaş'la ilgili olarak ve Fedulev'in iş kariyerindeki diğer önemli anlarda onun lehine kararlar verdi. İşte, bunu nasıl yaptığının hikâyesi.

Uralhimmaş anlaşmazlığında fiilen ilk kurşunu atan kişi yargıç Balaşov olmuştu. Cuma akşamüstü Fedulev'in fabrikadaki çıkarlarını destekleyen bir ilamı kabul etti ve Pazartesi sabahı, Rusya hukuk tarihinde duyulmamış bir çabuklukla Fedulev'in ihtiyaç duyduğu kararı aldı. Balaşov bunu herhangi bir görgü tanığı çağırmadan, ilave bilgiler toplamadan ya da üçüncü kişilere sorular sormadan yapmayı başardı.

Sezar'ın hakkını Sezar'a vermek gerekirse, Balaşov bunları yaparken aslında yasal çerçeve içinde hareket etti. Kendisi, yasadaki boşluklardan faydalanma konusunda çok başarılıydı. Başvurduğu hızlandırılmış prosedür her yönüyle yasaldı. Balaşov'un 'davacının talepleri doğrultusunda' çıkardığı resmi emir, davalının mülkü zimmetine geçirmeye yönelik idari kararlar ve önlemler almaya başladığı durumlarda kullanılması uygun olan bir önlemdi. Bu tür bir res-

mi emrin esas amacı, durumu olduğu şekilde dondurmaktır. Mahkeme, sahip olduğu yetkiler çerçevesinde anlaşmazlık esastan çözülünceye kadar herhangi bir idari fiili yasaklamak için müdahalede bulunabilir.

Ne var ki, Balaşov'un Uralhimmaş'la ilgili aldığı yıldırım kararının mülkiyet konusunda yaşanan anlaşmazlığın çözülmesiyle hiçbir ilgisi yoktu. Yargıç, sadece birilerini fabrikayı yönetmekten ya da varlıklarını kullanmaktan alıkoyuyordu. İlk bakışta her şey insanın gözüne masumane, güzel ve aydınlık görünmekteydi. Buna karşılık, ortaya çıkan sonuç kesinlikle iç karartıcıydı.

Rus yasalarına göre, bir anlaşmazlıkla ilgili bir karar verilmesi durumunda, bir başka mahkemenin bu anlaşmazlığı yeniden ele alması mümkün değildir. Ne var ki, Balaşov ihtiyaç duyulan resmi emri verirken, bir arabuluculuk mahkemesinin Uralhimmaş anlaşmazlığı konusunda daha önceden başka bir karar almış olduğuna dair can alıcı detayı bilmiyordu. Balaşov'un bu durumla ilgili olarak bütünüyle geçerli bir açıklaması vardı: eyalette bu konuyu kapsayan ve birleştirilmiş bir bilgi işlem sistemi yoktu (ki bu söylediği doğruydu) ve bunun sonucunda bölge mahkemelerinde insanların davalarını görmeye çalışmalarının hiçbir anlamı yoktu...

Balaşov'un resmi emri çıkarmasından birkaç saat sonra, imzasının mürekkebi bile kurumamışken, Fedulev elinde bu resmi emri sallayarak, silahlı adamlarıyla birlikte Uralhimmaş'ta sökün etti.

MODERN RUS MAHKEMELERİNİN İZLEDİKLERİ PROSEDÜRLERLE İLGİLİ ÖNEMLİ BİR DETAY

Eğer modern bir Rus mahkemesi açıkça önyargılı bir tutum alıyor, bir anlaşmazlıkla ilgili olarak açıkça bir tarafı tutuyorsa, bunu tam da Rusya'da mahkemelerin bağımsız olduğunun varsayılması sebebiyle yapabilmektedir. Önemli olan tek şey, bir yargıcın üstlerinin desteğine sahip olup olmadığıdır. Astlarının yürüttükleri hukuki işlemleri izleyen üst düzey yargıçlarla, onlara bağlı olarak çalışan astları aynı şeyi istiyorlarsa, bu durumda daha aşağı düzeyde yer alan mahkeme kendisini kolaylıkla memnun edebilir. Uralhimmaş'ta kopan yaygaranın ardından bölge mahkemesinin başkanı ve Balaşov'un üstü olan Valeriy Baydukov, kendisine durumu açıklaması için Balaşov'u makamına çağırdı. Balaşov, Baydukov'a bu ka-

rarı almasını kendisinden eyalet mahkemesinin istediğini söyledi; her şey Ovçaruk'la birlikte ayarlanmıştı. Dolayısıyla, başka bir soruya gerek yoktu.

Öte yandan, kafa karışıklığı içindeki halk ne alemdeydi? Uralhimmaş'a utanmazca el konuşu, Yekaterinburg halkının çok sayıda soru sormasına yol açtı.

Baydukov her şeyi büyük bir açık sözlülükle açıkladı. Baydukov, halka, mahkemelerin şirket varlıklarının kimsenin bilmediği bir yerlere hortumlandığı bir durumda, her dakikanın önemli olduğunun bilincinde hareket edildiği konusunda teminat verdi. Mahkeme de bu konuda zaten aynı gerekçeyle, hem vatandaşların hem de şirket sahiplerinin çıkarlarını korumak adına bu derece hızlı karar almıştı.

Bu arada aklıma gelmişken, bütün bu açıklamaları yapan Baydukov'un, adaletin kurumsal vicdanı olan eyalet yargıçlar kurulunun başkanı olduğunu belirteyim. Doğal olarak Olga Vasilyeva'nın dosyası Baydukov'un elinden defalarca geçti ve Baydukov her defasında Ovçaruk'un istediği gibi hareket etti. Yargıçlar kurulu, Adalet Akademisi gibi yargıçlar camiasının bir diğer kurumudur. İnsanlar bu kurullara ancak Ovçaruk'un rızasıyla üye olabilirler ve Ovçaruk arzuladığı sonuçlara ulaşabilmek için onlara her istediğini yaptırabilir. Valeriy Baydukov ayrıca Yekaterinburg Kirov Bölge Mahkemesi'nin başkanı konumundadır. Fakat hiç kimse onun öne çıkıp herhangi birini savunduğunu görmemiştir. Kendisine ait bir düşüncesi olsa bile, bu düşünce bütünüyle farazi olarak kalır. Bölge mahkemesi konusunda, 'Rus adli sisteminin temel halkası' olduğunu söyleyerek teorik olarak ahkâm kesebilir, ancak gerçekleri tartışması istendiğinde sesi çıkmaz.

Rusya'da ceza davalarının ve sivil davaların yüzde doksan beşi bölge mahkemelerinde görülür; bu anlamda bölge mahkemeleri gerçekten de ülkenin adli sisteminin temel halkasını oluştururlar. Gerçekteyse bu bir masaldan ibarettir. Bölge mahkemeleri olağanüstü derecede bağımlıdır ve kötüye kullanılmaya açıktırlar. Bunun başlıca sebebi, eyalet ve cumhuriyet mahkemelerinde görev yapan üst düzeydeki yargıçların, yargı reformunu uygulamaya koymaya hiçbir biçimde niyetli olmaması ve bölge mahkemelerinde kendi altlarında çalışan yargıçlar üzerinde sahip oldukları denetim gücünden vazgeçmek istememeleridir. Bölge mahkemesinde çalışan yargıçlar anayasaya göre bağımsız olsalar da, Rusya anayasasının

hukuki üstünlüğe sahip olması bu konuda hiçbir şeyi değiştirmiyor. Uygulamada bölge mahkemeleri hukuki işlemleri yürütürken herhangi bir bağımsızlığa sahip değillerdir.

Yasa, eyalet mahkemelerine bölge ve şehir mahkemelerinin yürüttükleri hukuki işlemleri denetleme, yani bu mahkemelerin hukuki uygulamalarını izleme sorumluluğunu veriyor. Hukuki işlemlerin yürütülmesinin bu şekilde yönetilmesi, bölge ve şehir mahkemelerinin vermiş oldukları kararların, bu kararların doğru mu ya da kusurlu mu olduğuna karar verecek olan eyalet mahkemeleri tarafından gözden geçirilmesi ve değerlendirilmesi gerektiği anlamına geliyor. Hukuki işlemler konusundaki bağımlılık, beraberinde örgütsel ve kişisel kariyer bağımlılığını getiriyor. İstenen şekilde hareket etmeyen ast konumundaki yargıç, bir bebek kadar savunmasızdır. Bu yargıcın üzerinde yer alan bir yargıç, herhangi bir sorumluluk yükü üstlenmeden astı olan yargıcı eleştirme ve almış olduğu kararları uygun bulduğu şekilde bozma hakkına sahiptir. Eyalet mahkemesi, bir bölge mahkemesinin almış olduğu kararı, bu kararla ilgili olarak neyin yanlış olduğunu ya da nasıl düzeltilebileceğini açıklama zahmetine bile girmeden bozabilir.

Eyalet mahkemesi nihai hüküm konusunda herhangi bir sorumluluk üstlenmez ancak kaç davada 'yanlış' yapıldığının ve bu yanlışı yapan yargıcın kim olduğunun kaydını tutar. Bu istatistikler yargıçların ikramiyelerinin hesaplanmasında, yargıçlara çeşitli ayrıcalıkların tanınması ya da geri alınmasında, yazın ve kışın yapacakları tatilin uzunluğunun, konut bekleme listesinde (yargıçlara tahsis edilen konutlar eyalet mahkemesince verilen bir hediyedir ve yargıçların maaşları kendilerine bir daire almaya yetmediğinden, konut tahsisatı bir yargıç açısından büyük önem taşıyan bir konudur) yukarıya doğru ne kadar yükseleceklerinin belirlenmesinde, iş sözleşmelerinin yenilenme kararının verilmesinde ve bunun gibi konularda kullanılır.

Bu mekanizma sebebiyle, anayasa uyarınca sistemin 'temel'ini oluşturan bölge mahkemesi savcıları kendilerini üstlerine, Sovyetler döneminde olduğundan daha fazla bağımlı bir halde buldular. Anayasa bütün yargıçların eşit ve bağımsız olduklarını, teker teker devlet başkanının talimatıyla atandıklarını belirttiğinden, sanki bu tür hiyerarşik ilişkilerin ortaya çıkmasına imkân bırakmıyormuş gibi görünüyor. Oysa fiili durum bundan çok farklı. Yargıçlar atandıkla-

rı sırada eşit olabilirler, ancak görevlerinden uzaklaştırılırken eşit değillerdir. Bir eyalet mahkemesinin başkanı, bir bölge yargıcından intikam almak istediğinde bütün kozların kendi elinde olduğunu bilir; ancak bölge yargıçlarının eyalet mahkemesi başkanına yönelik bir itirazları varsa bu sadece onların şanssızlığı olur. Bölge yargıçları, eyalet mahkemesi başkanını görevden uzaklaştıramazlar.

İvan Ovçaruk'un bugün gelmiş olduğu noktaya ulaşmasını, yani Urallar adli sistemini beklenmedik kararlar verebilecek olan yargıçlardan sakınan yetkili kişi konumuna gelmesini sağlayan şey, SSCB'nin sona ermesinden sonra kurulmuş yargıçlar kurulunu düzenleyen yasalar ve kuralların kendisidir. Hukuk sistemi, hiyerarşinin en üst kademesinde yer alıp da yoldan çıkabilecek olanların kötü yollara sapmalarının önünü kesebilecek güvencelere sahip değildir. Mevcut sınırlamalar tamamen ahlâki niteliktedir. Sistemin düzgün biçimde işlemesi ancak Ovçaruk'un yerinde yer alan kişinin farklı ahlâki ve etik niteliklere sahip olmasıyla mümkün olabilir. Bu nasıl bir sistemdir böyle?

Biz bölge yargıcı Balaşov'a geri dönelim. Balaşov, Fedulev davasında farklı hareket edebilir miydi ve eğer edebilecek durumdaysa ne yapmalıydı? Balaşov'un tek yapması gereken kararı daha sonraya bırakmaktı ve bunu yapmaya yetkisi vardı.

Fedulev ve yardakçıları Uralhimmaş'ı ele geçirme işini tezgâhladıkları sırada, oyunu onların istediği gibi oynayıp oynamayacaklarını görmek üzere çok sayıda bölge mahkemesini gözden geçirdiler.

Bölge mahkemeleri içinde bir tanesi -Çkalov Mahkemesi- hariç, mahkemelerin hepsi Balaşov'un davrandığı gibi davranmayı kabul etti. İvan Ovçaruk bu mahkemenin başkanı Sergey Kiyaykin'i ülkenin kuzey doğusunun en uç kesiminde yer alan Magadan'a tayin ettirdi. Geleneksel olarak 'Magadan'a tayin edilmek' oraya sürgüne gönderilmek anlamına gelir, ancak Yekaterinburg'da büyüyüp yetişmiş inatçı bir yargıç ve prestijli bir kuruluş olan Uralhimmaş'ta bizzat çalışmış ve oradan kimya mühendisi olarak mezun olmuş, kökleri ve onuruyla şehre ve Urallar bölgesine bağlı bir adam olan Kiyaykin, doğup büyüdüğü yerden olabildiğince uzağa gönderilmesinden ancak mutluluk duyabilirdi. Öldürülmeyi ya da ailesinin bir saldırıya uğramasını istemiyordu çünkü.

Balaşov, Fedulev'in çıkarlarının sadık bekçisidir. Balaşov'un, Fedulev'in çıkarlarını korumak adına verdiği kararlar gayet sanatkâra-

nedir. İşte, bunun bir örneği olarak Balaşov'un 28 Şubat 2000'de almış olduğu karar.

Fedulev, Uralelektromaş'ı -bu bir fabrika değil, Fedulev'in hisse alım satım işlerini yürüten bir şirketti- satmaya karar verdi. Bu şirket aynı zamanda Kaçkanar MCZK'nin ve Uralhimmaş'ın bazı hisselerine de sahipti.

Fedulev, şirketi belli bir miktar para karşılığında satmaya karar verdi ve buna her açıdan hakkı vardı. Uralelektromaş'ın yeni sahipleri bir süre sonra parayı ödemiş oldukları halde şirketin belgelerini hâlâ almamış olduklarını fark ettiler. Fedulev, Uralelektromaş'ı *kendi mezhebince* satmış, ancak şirketin bütün hisselerini kendisine saklamıştı. Alıcılar dolandırıldıklarını fark ettiler ve doğal olarak kendisinden mantıklı bir açıklama yapmasını istediler. Fedulev alıcılara satış konusunda fikrini değiştirdiğini söyledi. Onlar da şöyle karşılık verdiler: "O zaman paramızı geri ver, bu durumda şirketi kendi mülkiyetinde elinde tutmaya devam edebilirsin." Fedulev cevapladı: "Paranızı geri vermeyeceğim. Elinizde hiçbir belge yok. Siz bir hiçsiniz. Defolup gidin." Fedulev'in Uralhimmaş'taki hisseleri de aynı durumdaydı. Moskova'da hapishaneden çıktıktan sonra ve daha önce birkaç milyon dolara satmış olduğu fabrikayı elinde tutmak arzusuyla Fedulev şöyle demişti: "Bu satışla ilgili hiçbir şey bilmiyorum. Bu satışla ilgili ticaret sicile düşülmüş yasal bir kayıt yoktur. Anlaşma geçerli değildir." Fedulev, anlaşmazlığı kendisini haklı bulacak olan yargıç Balaşov'a götürdü.

Fedulev'in ne yaptığını tam olarak anlayabilmeniz için Rusya'da yasaların hâlâ çok sayıda boşluklar içerdiklerini kavramanız gerekir. Bu olayla ilgili hukuki yetersizlik, her şirketin yeni hisse senedi çıkardığı zaman bunun ticaret sicil kaydını yaptırmak zorunda olmasından doğuyordu. İlk yıllarda Rusya'da hiç kimse bunun yapılmasının gerekli olduğunu bilmiyordu. SSCB'de borsa ve dolayısıyla hisse senedi diye bir şey yoktu. SSCB'nin çöküşünün ardından konuyla ilgili idari kurumların yönlerini bulmaları çok uzun zaman aldı. Bu kurumlar hisse senetlerinin ticaret sicil kaydının nasıl yapılacağını ne açıklayabiliyor ne de gerçekleştirebiliyorlardı. Sonuç olarak, birçok şirketin hisse senetleri kayıt edilmeden kaldı. Bu hisseler alınıp satıldılar ve hâlâ da alınıp satılıyorlar. Borsa yoluna bu şekilde devam etti.

Bu koşullar altında ne yapılması gerekiyordu? Doğal olarak süreç, iş yaptığınız insanların dürüstçe davranacakları varsayımıyla

yürütüldü. Ne var ki Fedulev işlerini bu şekilde yürüten biri değildi. Fırsatın farkına varan Fedulev, önce Uralelektromaş'ın hisselerini satan bir sözleşme yaptı ve ancak bundan sonra bu hisse senetlerinin uygun biçimde ilgili devlet dairesinde, Menkul Kıymetler Federal Komisyonu'nda kaydını yaptırdı. Hisse senetlerinin sicil kayıt işlemleri, her şey bir eşgüdümsüzlük bataklığında dibe vurmuş olduğundan, en sonunda aradan oldukça uzun bir süre geçtikten sonra tamamlandığında, Fedulev alıcılara Uralekektromaş'ın satış sözleşmesinin süresinin şirketin hisse senetlerinin sicil kaydının yapılmasından önce dolduğunu bildirdi. Fedulev alıcıların gözünün içine baka baka şunları söylüyordu: "Para da bana ait. Bu sizin hatanızdı ve bu hatanın bedelini ödemeniz gerekiyor." Mahkeme bir kez daha gözü kapalı biçimde Fedulev'in lehinde karar verdi.

Fedulev tüm bu ayrıntıları diğer insanlardan çok daha akıllı olduğundan dolayı mı biliyor ve bunları kullanıyor? Elbette ki hayır. O bütün bunları sadece yasal boşlukları saptayabilen en canavar ruhlu avukatları tutabilecek kadar zengin olduğu için yapabiliyor. Fedulev, ne tür bir işlev üstlenmiş olursa olsun, içinde yer alan herkesin tek bir zincirin halkasını oluşturdukları bir oligarşik piramit yaratmayı başardı. Bu zincirde hiç kimse başkaları olmadan yapamaz.

Bu yüzden yargıç Balaşov, Uralelektromaş davasında Fedulev'in lehine karar verdi. Hukuki işlemler Uralhimmaş'la ilgili olarak yapılanlarla aynı yolu izledi: içinde içerdiği incelikler ancak Rus borsasından bilirkişilerin çağırılmasıyla anlaşılabilecek ciltler dolusu kanıt içeren, son derece karmaşık bir dava, Balaşov tarafından göz açıp kapayıncaya kadar geçen kısa bir sürede incelendi.

Diğer gelişmeler bu mahkeme kararını bir çorap söküğü gibi izledi. Bir yargıcın Magadan'a sürülmesi bu olaylar içinde en önemsiz olanıydı. Anlaşmazlık konusu olan Uralelektromaş hisseleriyle ilgili ilam, Uralhimmaş'taki kanlı olayların devamıydı.

Kaçkanar Şehir Mahkemesi'nde yetişmekte olan bir başka Balaşov, yardıma her zaman için hazır ve nazır yargıç Ryazantsev, görev yapıyordu. Daha önce gördüğümüz gibi, kompleks 28 Ocak 2000'de Fedulev'in silahlı adamlarınca, tam bir fütursuzlukla ele geçirildi. Mahkemeler buna nasıl tepki gösterdiler dersiniz? Yargıç Ryazantsev, 1 Şubat 2000'de saldırı silahlarının namluları altında bir yönetim kurulu toplantısı yapmanın yasalara aykırı bir yönü bulunmadığına hükmetti. Duruşma Balaşov tarzında, son sürat, herhangi bir ön

duruşmada tarafların görüşleri dinlenmeden ya da hakları ayaklar altında çiğnenmiş olanlara hiçbir şey sorulmadan görüldü. Ve elbette ilam hemen ertesi gün açıklandı.

Bundan sadece iki hafta sonra, 15 Şubat'ta, Sverdlovsk Eyalet Mahkemesi Sivil Davalar Hukuk Akademisi (yani, Ovçaruk'un kendi çöplüğü) Ryazantsev'in kararını, yine herhangi bir duruşma yapmadan, onayladı. Normalde altı ay süren bu işlemin iki haftada tamamlanmış olması, Rus temyiz aygıtı açısından inanılmaz bir hızı ifade ediyordu.

Rezalet burada bitmiyordu. Aynı gün, eyalet mahkemesinin daha önce almış olduğu kararı bozmayacağı ortaya çıktığında, yargıç Ryazantsev, başka bir talihsiz kazanın yaşanması ihtimalini ortadan kaldırabilmek için, Kaçkanar MCZK ortaklarının bundan böyle genel hissedarlar toplantıları düzenlemelerini yasakladı.

Bir şehir mahkemesinin bu türden bir karar almaya hiçbir şekilde yetkisi yoktur. Bunun da ötesinde Sivil Yasal İşlemler Uygulama ve Davranış Kuralları'nın hiçbir yerinde, bir anlaşmazlıkta taraf olmayan kişilerin eylemlerini yasaklayan herhangi bir hüküm bulunmamaktadır.

Fakat Sverdlovsk eyaletinin yasa koruyucuları arasında bu kimin umurundaydı ki? Ryazantsev, yasadışı bir harekette bulundu diye görevinden uzaklaştırıldı mı? Hiçbir şekilde. Mahkemeler kararlarını, Fedulev'in kompleksin yasal sahibi olup olmadığını kontrol etme zahmetine bile girmeden aldılar. Aslına bakılırsa, Fedulev'in sahip olduğunu iddia ettiği Kaçkanar'ın yüzde 19'luk hissesi gerçekte ona ait değildi. Bu hisselere uzun bir süre önce, Fedulev'in Moskova'daki skandallarıyla ilgili olarak yürütülen bir soruşturma sırasında İçişleri Bakanlığı'nın soruşturma komitesince el konmuştu. Fedulev'in dolandırıcılık suçuyla hapsedilmiş olmasının sebebi, aynı yüzde 19'luk hisseyi farklı şirketlere iki kez satmış olmasıydı!

2000 yılının Şubat ayından sonra insanlar neler olup bittiğini dikkatle izlemeye başladılar. Moskova'daki Yargıtay, Sverdlovsk Eyalet Mahkemesi'nin gemiyi azıya alışına birkaç kez karşı çıktıysa da, gerçekte hiçbir şey değişmedi. Fedulev, Kaçkanar MCZK'yı kontrolü altında tutmaya devam etti, dolandırdığı insanlar yurtdışına kaçıp saklandılar, Kaçkanar Belediyesi ve Sverdslovsk Eyalet mahkemeleri Kaçkanar kompleksinin iflas ettiğini tescil etmeye yardımcı olan çok sayıda davanın kendilerine sağladığı maddi avantajlardan faydalandılar.

Sverdlovsk eyalet mahkemeleri bu şekilde kompleksin kasıtlı olarak, hukuken bütünüyle acz haline düşmesine yol açan bir dizi anlaşmanın yapılmasına yardımcı oldular..Elbette böyle yaparak suç işlemiş oluyorlardı, ancak bu durumu ele alıp, soruşturmak kimsenin umurunda değildi. Gördüğümüz gibi, Putin iktidara geldiğinde Fedulev ve Rossel gibilere sadık kalacağını açıkça ortaya koydu. Devlet başkanlığına ilk kez seçilmesinden kısa süre sonra, 14 Temmuz 2000'de Putin, Yekaterinburg'a uçtu. Dünya üzerinde kendi türünün en büyüğü olan Nijny Tagil Metalürjik Kompleksi bünyesinde inşa edilecek olacak Fabrika 5000'in resmi temel atma törenine katıldı. Bu komplekse yatırım yapanlar, Kaçkanar üzerinde oyun oynayanlarla aynı kişilerdi. Fedulev kompleksin başına geçmişti ve Fabrika 5000, Eduard Rossel'in büyük yatırım projelerinden biriydi. Fabrikanın temelinin ülkenin devlet başkanı tarafından atılmasının yarattığı imaj, Fedulev'in suç imparatorluğunun sınırlarını genişletmesi açısından mükemmel bir reklamdı. Aslında yeni para "Putin'i izledi"*. Bu yardımseverliğine karşılık olarak Fedulev ve Rossel, şimdilerde Putin'in aktif taraftarları haline gelmiş durumdalar ve Putin'in Birleşik Rusya partisinin Urallar örgütünün finansmanını sağlıyorlar. 2004'te yapılan seçimlerde de ikinci kez devlet başkanı olarak seçilebilmesi için Putin'in kampanyasını desteklediler.

Son olarak şunu belirtmek gerekir ki, Rusya'da her şey görünüşte kuralına uygundur ve son derece demokratik biçimde yürütülür. Yargının tamamen bağımsız olduğu ilan edilmiştir ve yargıya yapılan her türlü müdahale suç sayılmaktadır. 'Yargıçların yasal konumu'nu düzenleyen federal yasa ilerici bir yasa görünümündedir ve kâğıt üzerinde yargıçların bağımsızlığını korumaya yönelik güvenceler içerir. Buna karşılık, gerçekte bütün bu anayasal ve demokratik ilkeler büyük bir siniklikle ihlal edilmektedir. Yasa tanımazlık yasadan bariz bir biçimde çok daha güçlüdür. Ne tür bir adalet elde edeceğiniz hangi sınıftan olduğunuza bağlıdır ve toplumun üst kesimleri, VIP (Çok Önemli Kişi) seviyesi, mafyaya ve oligarklara ayrılmış durumdadır.

Peki, VIP seviyesinde olmayanlar ne durumdadırlar? Eh malum, hiçbir zaman sahip olmadığınız bir şeye özlem de duymazsınız.

---

*) Yazar burada bir kelime oyunu yapıyor. İngilizce'de suçluların yakalayabilmek için parayı izlemek gerektiğini belirten bir deyiş vardır. Burada ise SSCB'nin yıkılmasının ardından ortaya çıkan yeni zenginlerin yeni parası Putin'i izliyor. (ç.n.)

Bizler şu anda kapitalizmi inşa ettiğimizden, günümüzde esas olan özel mülkiyet. Eğer bir yerde mülkiyet söz konusuysa, bu durumda her zaman için bunu ele geçirmek isteyenler ve onlara karşı bunu elinden bırakmak istemeyenler olacaktır. Sorun bu ihtilafları çözmek için hangi yöntemlerin kullanılacağıdır, bir ülkede insanların oyunu hangi kurallarla oynayacaklarıdır. Bizim ahlâken bütünüyle çürümüş olan devletimizde, şimdilik oyunu Paşka Fedulev'in kurallarıyla oynuyoruz.

Bu bölüme son noktayı koymadan önce size bir olay daha anlatmak istiyorum. Yekaterinburg'da 2003 yılının Mart ayıdır. Eyalette hayat genellikle uyuşuk bir tempoda akar, ancak 25 ile 28 Mart tarihleri arasında her gün sürekli olarak protesto gösterileri düzenlendi. Protestocular, Sverdlovsk eyaleti sivil haklar aktivistleriydi: İnsan Hakları Uluslararası Merkezi'nin, Mahkûm Hakları Savunma Sosyal Komitesi'nin ve "Birliğimiz Halk İktidarının Ülkesidir" adı altında çeşitli örgütleri bir araya getiren bir çatı örgütün taraftarlarıydı bunlar. İvan Ovçaruk'un derhal istifa etmesi talebiyle imza topluyorlardı. Yüksek sesle bağırarak Urallar'daki suç dünyasının patronlarıyla uzun yıllardır işbirliği yapmakta olan Ovçaruk'un Urallar'da yargı alanında yaşanan keyfiliğin başlıca dayanağı ve yargı reformunun önündeki en büyük engel olduğunu dile getirdiler. Kendilerine kulak veren herkese, Ovçaruk'un her türlü demokratik gelişimi budamaya devam edeceğini ve jüri ile yargılamanın uygulamaya konmasına, bunun 'Sverdlovsk eyaleti sakinlerinin çıkarlarına aykırı olduğunu' söyleyerek karşı çıkacağını anlattılar. Ovçaruk'un tek kaygısı, Urallar'ın yeraltı dünyasının çıkarlarına hizmet etmesi için yaratmış olduğu kokuşmuş yargı sisteminin tekerine çomak sokabilecek her şeyi uzakta tutmaktı.

Tarih 2003 yılının Mart ayı, ancak bu kez yer Moskova. Devlet başkanı Putin, İvan Ovçaruk'u Sverdlovsk Eyalet Mahkemesi'nin başkanlığına atadı.

5
EYALETLERDEN BAŞKA HİKÂYELER

İRKUTSK'TAKİ YAŞLI ADAM

Putin'in iktidarının üçüncü yılında, 2002-2003 kış mevsimi çok soğuk geçti. Biz bir kuzey ülkesiyiz: Sibirya, ayılar, kürkler, bilirsiniz işte bunun gibi şeyler. Bundan dolayı bizim bu duruma hazırlıklı olmamızı beklersiniz.

Ne yazık ki her şey bizi her zaman, bir damdan başınıza düşüveren buz sarkıtları gibi, tamamen hazırlıksız olarak yakalar. Buna, aşağıda anlatacağım korkunç olayların meydana gelmesine yol açan, ülkemizin ayazları da dahildir.

Sibirya'nın derinliklerinde, İrkutsk'ta yaşlı bir adam evinde, yerde donmuş olarak bulundu. Yaşı sekseni geçkin olan bu adam sıradan bir emekliydi; çok yaşlı olduğundan acil durum hizmetlerinin kendilerine

yardım etmeyi reddettikleri insanlardan biriydi. Acil durum görevlilerinin kendilerine edilen telefona verdikleri cevap apaçık ve düşüncesizceydi: "İyi ama, ne olmasını bekliyordunuz ki? Zaten kötü durumdaydı. Yaşı gereği." Bu, yalnız başına yaşayan yaşlı adam bir İkinci Dünya Savaşı gazisi, dünyayı Nazilerden kurtarmış, madalyalar almış ve kendisine devlet tarafından emeklilik maaşı bağlanmış biriydi. Putin'in 9 Mayıs Zafer Günü'nde selamlarını yollayarak kendilerine mutluluk ve sağlık dilediği insanlardan biri, yani. Devletten pek ilgi görmeyen bizim yaşlılarımız, gazilerimiz, tıpkıbasım imzalı bu mektuplara bakıp gözyaşı dökerler. İşte bu yaşlı adam da 2003 yılının Ocak ayında hipotermiden, yani vücut ısısı normalin altına düştüğü için öldü, Düştüğü yerde soğuktan can verdi. Yaşlı adamın adı İvanov'du; bu Rusya'daki en yaygın soyadıdır. Rusya'da yüz binlerce İvanov vardır.

Savaş gazisi İvanov yerde donarak öldü, çünkü yaşadığı dairede ısıtma yoktu. Kuşkusuz İvanov'un yaşadığı apartmandaki bütün daireler gibi bu dairenin de ısıtılması gerekiyordu; tıpkı Putin'in vekilharçlığının üçüncü yılında İrkutsk'taki bütün apartmanların ısıtılıyor olması gerektiği gibi.

Bu olay neden yaşandı? Açıklaması gayet basit. Isıtma boruları Sovyetler Birliği zamanından bu yana kullanımda olduklarından ve bunun üzerinden on yıldan fazla bir süre geçtiğinden -bunun için Tanrı'ya şükürler olsun- bütün Rusya'daki ısıtma boruları yıpranmış durumda. Uzun yıllar boyunca bu borular gittikçe daha fazla sızıntı yapar hale geldi ve ısıtma sisteminden sorumlu olan Sosyal Hizmetler bu konuda hiçbir şey yapmadı. Sosyal Hizmetler, merkezi, kamu tarafından işletilen bir tekel. Bizler bu kuruluşa her ay, vermedikleri teknik destek karşılığında hatırı sayılır tutarda para ödemek zorundayız, ancak onlar bizi tam anlamıyla göz ardı ediyorlar; işlerini yapmamayı sürdürüyor ve gönderdikleri faturaların bedelini düzenli biçimde artırıyorlar. Hükümet bu fiyat artışlarına yol veriyor, ancak Sosyal Hizmetler'de çalışanlar hiçbir şey yapmamaya o kadar alışmışlar ki, aynı şekilde hiçbir şey yapmamayı sürdürüyorlar.

Çok uzun zamandan beri sızıntı yapan ve tamir görmeyen tekel konumundaki ısıtma sistemi boruları en sonunda patladı. Şu anda, kışın ortasında, keskin ayazda bu boruların yenilenmesinin mümkün olmadığı anlaşılmış durumda. Sosyal Hizmetler'in kasasında bu boruları yenileyebilmek için hiç para yok. Kimse toplanan paraların nereye gittiğini bilmiyor. Sovyetler Birliği döneminden bu yana kullanıl-

makta olan altyapı hizmetleri en sonunda baştan aşağıya çökmüş durumda. Elimizde bunların yerine koyacak bir şey olmadığını düşünmek mümkün değil, çünkü bizler her yıl, her türden, binlerce kilometre boru üretiyoruz. Putin hükümetinin temsilcileri omuzlarını silkip, "Ülkenin bu iş için yeterli miktarda kaynağı yok," diyorlar; sanki bu kaynak yetersizliği kendi sorumluluk alanlarına girmiyormuş gibi. Muhalif politikacılar, dostlar alışverişte görsün kabilinden, halkın haklarını korumak adına alışılmış şovlarını yapıp, "Hiç para yokla ne demek istiyorsunuz?" diye soruyorlar. Devlet başkanı, başbakanı kamuoyu önünde azarladı. Başkaca da bir şey olmadı. Siyasetçiler birbirleriyle anlaşamadıkları konusunda anlaştılar. Herhangi bir skandal yaşanmadı. Hükümet istifa etmedi. Hatta ilgili bakan bile istifa etmedi. İnsanlar evlerinde kendilerini sıcak tutabilmek için kışlık paltolarıyla uyuyor ve yemek yiyorlarsa, ayaklarından çizmelerini çıkaramıyorlarsa ne olmuş yani? Borular önümüzdeki yaz onarılacak.

Soğuktan ölen yaşlı adam, oturduğu toplu konutta yaşayan diğer insanlarca buz tutmuş döşemeden küsküyle sıyrılıp alındı ve sessizce buz tutmuş Sibirya toprağına gömüldü. Yas ilan edilmedi.

Devlet başkanı bu olay sanki kendi ülkesinde olmamış ya da seçmenlerinden birinin başına gelmemiş gibi davrandı. Cenaze töreni sırasında bu ölüme tamamen ilgisiz kaldı ve ülke onun sessiz kalışını sineye çekti. Putin, konumunu güçlendirmek için aniden dümen bile kırdı. Rusya'da kötü giden her şeyden teröristlerin sorumlu olduğunu anlatan sert bir konuşma yaptı ve devletin başlıca önceliğinin Çeçenistan'daki uluslararası terörizmi ortadan kaldırmak olduğunu söyledi. Bunun dışında ülkede hayat olağan seyrinde akmaya devam etti. Halkın, göz göre göre yaşanmakta olan olumsuz gelişmeler karşısında düşünüp, kafa yormasına izin verilemezdi.

Kısa süre sonra ilkbahar geldi. Putin, 2004'te yapılacak olan seçimlerde yeniden seçilebilmek amacıyla gerekli hazırlıkları yapmaya soyundu. Yaşanan yenilgiler karşısında yerinmeye yer yoktu, sadece elde edilen zaferler kutlanmalıydı. Buna paralel olarak birçok yeni tatil günü ilan edildi; gerçekte daha önce hiç olmadığı kadar çok sayıda tatil günü. Buna paskalyadan önce gelen büyük perhiz de dahildi.

Yaz yaklaştıkça insanlar bir önceki kış Rusya'nın ısıtma altyapısının tamamen çökmüş olduğu konusunda daha az konuşmaya başladılar. Vatandaşlar St. Petersburg'un kuruluşunun üçyüzüncü yıldönümünü kutlama hazırlıklarına geniş kitleler halinde katılıp eğlen-

meye ve ihtişamıyla dünya seçkinlerinin gözlerini kamaştıracak olan debdebeli bir şekilde yeniden tefriş edilmiş Çarlık mekânlarıyla gurur duymaya davet edildiler. Ve her şey planlandığı şekilde yürüdü.

Putin, dünyanın bütün liderlerini St. Petersburg'a davet etti ve şehirde yoğun bir göz boyama faaliyeti yürütüldü. İrkutsk'taki yaşlı adam ve aslında St. Petersburg'daki bütün yaşlı insanlar, Putin dahil herkes tarafından unutuldular.

Metropoliten allameler lafa, "Doğrusunu istersen bu kişi eğer Moskova'da ölmüş olsaydı..." diye başlayıp, bu durumda bir buçuk skandal yaşanacağını ve yetkililerin boruları gelecek kıştan önce yenileyeceklerini söylediler.

Schröder, Bush, Chirac, Blair ve daha birçok başka lider, ülkemizin kuzey başkentine geldiler ve Putin'e fiilen eşitleri olarak taç giydirdiler. Debdebe ve merasimle karşılandılar. Onlar Putin'e saygı duyuyormuş gibi davranırlarken, yaşlı İvanov ve geçimleri kıt kanaat sağlayabilen Rus emekliler kimsenin aklının ucuna bile gelmedi. Putin'in saltanatı en üst noktasına ulaştı ve hemen hiç kimse bunun farkına varmadı. Putin iktidarını bütünüyle oligarkların, Rusya'nın petrol ve gaz rezervlerini elinde tutan trilyonerlerin üzerine oturtmaya karar verdi. Putin kimi oligarklarla dost, kimileriyle savaş halinde ve bunun adına devlet işi deniyor. Bu tabloda halka ayrılmış bir yer yok. Moskova güneş gibi ısı ve ışık yayarken, eyaletler sanki ayda yaşıyorlarmış gibi bu ışığı soluk bir biçimde yansıtıyorlar.

KAMÇATKA: HAYATTA KALMA MÜCADELESİ

Kamçatka, Rusya'nın en ücra köşesinde yer alır ve Moskova'dan uçakla on saatten fazla çeker. Petropsvlovsk-Kamçatskiy hattında çalışan uçaklar oldukça ilkeldir; bu uçaklar sizi anavatanımızın uçsuz bucaksızlığı ve halkımızın sadece çok küçük bir kesiminin Moskova'da yaşadığı, burada kendi siyasal oyunlarını oynadıkları, kendi putlarını yarattıkları ve onları devirip bu devasa ülkeyi yönettiklerine inandıkları gerçeği konusunda derin düşüncelere dalmaya iter.

Kamçatka, Rusya'da taşra yerleşim birimlerinin başkentten ne kadar çok uzak olduklarını fark etmek açısından iyi bir yerdir. Aslında mesafenin bununla bir ilgisi yoktur. Taşra eyaletleri farklı bir hayat tarzına sahiptir, farklı bir hava solurlar ve gerçek Rusya'nın havası buralarda koklanabilir.

Kamçatka'da yaşayan balıkçılar kadar çok, aslında onlardan da çok sayıda denizci asker yaşıyor. Orduda yapılan büyük çaplı asker indirimine karşın buradaki deniz kuvvetleri üssü değişmeden kaldı: Pasifik Donanması Kamçatka Filosu kime oy verirse seçimleri o kazanır.

Bir sahil şehrinde görmeyi bekleyeceğiniz gibi, her yerde siyah ve donanma mavisi egemen: kruvaze kalın ceketler, denizci yelekleri, siperliksiz kepler. Eksik olan tek şey, donanmanın efsanevi şıklığı. Ceketler yıpranmış durumda, yeleklerin çok fazla yıkandığı her hallerinden belli oluyor, keplerin rengi solmuş.

Aleksey Dikiy bir nükleer avcı-vurucu denizaltının, *Vilyuçinsk*'in komutanı. Aleksey Dikiy donanmanın seçkin askerlerinden biri ve onun için komuta ettiği, Kamçatka Filosu'nun bir parçası olan denizaltı da aynı kategoride yer alıyor.

Dikiy, Leningrad'da -bugünkü adıyla St. Petersburg'da- çok iyi bir eğitim aldı ve kariyer basamaklarında son derece yetenekli bir subay olarak hızla yükseldi. Otuz dört yaşına geldiğinde son derece kalifiye bir denizaltıcı olmuştu. Orduya hizmet verdiği her ay onun uluslararası askeri emek piyasasındaki değerini binlerce dolar artırıyordu. Ne var ki Birinci Sınıf Kaptan Aleksey Dikiy bugün kıt kanaat ve sefalet içinde yaşıyor; onun içinde bulunduğu durumu başka şekilde ifade etmek mümkün değil. Yaşadığı ev merdiven ve sahanlıkları dökülen, yarı metruk ve insanın içine ürküntü veren berbat durumdaki subay misafirhanelerinden biri. Yapabilen herkes askeri kariyerinden vazgeçerek 'anakara'ya dönmek üzere buradan ayrıldı. Şimdilerde çoğu boş olan dairelerin pencerelerinde ışık yok. Burası soğuk, açlık çekilen, yaşanması zor bir yer. İnsanlar burayı esas olarak yoksulluk yüzünden terk ettiler. Kaptan Dikiy bana havanın iyi olduğu zamanlarda kendisiyle diğer kıdemli donanma subaylarının masalarına düzgün bir yemek koyabilmek için balık avlamaya gittiklerini söylüyor.

Dikiy, mutfaktaki masanın üzerine, verdiği kusursuz, sadık hizmet karşılığında anavatanının kendisine verdiklerini koydu. Dikiy az önce kendi denizaltından evine, donanmanın yatak çarşaflarından birinin içinde, bir kaptana verilen aylık istihkakı getirdi. İstihkak iki paket soyulmamış bezelyeden, ikişer kilogram ağırlığında, kesekağıdına konulmuş karabuğday ve pirinçten, en ucuzundan iki kutu bezelye konservesinden, iki kutu Pasifik ringa balığından ve bir şişe sıvı yağdan oluşuyordu.

"Hepsi bu mu?"

"Evet, hepsi bu." Dikiy bunu söylerken şikayet etmiyor, sadece bir gerçeği onaylıyordu. O güçlü ve samimi bir insan. Daha doğrusu, o tam bir Rus. Mahrumiyete alışık biri. Onun sadakati, o sırada ülkeyi her kim yönetiyorsa ona değil, anavatana duyulan bir sadakat. Eğer kendisinin başka türlü düşünmesine izin verecek olsaydı, buraları çok uzun zaman önce terk ederdi. Kaptan, tam da aldığı istihkakın çağrıştırdığı biçimde, açlık dahil olmak üzere her şeyin olabileceğini kabul ediyor.

Bu kesekağıtlarının ve konserve kutularının içinde Kaptan Dikiy'in üç kişilik ailesinin aylık azığı yer alıyor. Dikiy'in bir karısı var; bir radyo-kimyager olan Larisa. Larisa, mezunlarının daha dershane sıralarında otururken Kaliforniya'daki Silikon Vadisi'nde faaliyet gösteren bilgisayar şirketlerinden doğrudan iş teklifleri aldıkları, saygın Moskova Mühendislik ve Fizik Enstitüsü'nden mezun olmuş.

Buna karşılık, kocasıyla birlikte Pasifik Filosu'nun kapalı bir askeri şehrinde yaşayan Larisa işsiz. Bu donanma karargâhının ya da çok uzaklardaki Savunma Bakanlığı'nın önemsemediği bir ayrıntı. Karargâhın personel politikaları, dik kafalı bir biçimde ellerinin altında duran değerleri görmeyi reddetmeleri anlamına geliyor. Larisa denizaltı personelinin çocuklarının gittikleri okulda bir öğretmenlik işi bile bulamıyor. Bütün kadrolar dolu ve bir bekleme listesi var. Burada askeri personel dışındaki insanlar arasında işsizlik oranı yüzde 90'lar düzeyinde seyrediyor.

Kaptan Dikiy'in ailesinin üçüncü üyesi, bir ilkokul ikinci sınıf öğrencisi olan, kızı Alisa. Alisa açısından da durum hiç iç açıcı değil. Bu askeri şehirde Alisa'nın ve diğer çocukların yeteneklerini ortaya çıkartacak hiçbir imkân yok. Ne bir spor merkezi, ne bir dans salonu, ne de bilgisayarlar. Bütün garnizonda çocuklara tanınan imkânlar kasvetli, pis bir avlu ve içinde bir video kayıt cihazı ve birkaç çizgi film bulunan bir binadan ibaret. Gerçekten de, Kamçatka ülkemizin elinin uzanmadığı bir yerde ve devletin taş kalpliliğinin uç noktasında yer alıyor. Burada, bir yanda insanları öldürmek amacıyla geliştirilmiş olan en ileri teknolojiyi, diğer yandaysa bu teknolojiye gözetip denetleyerek idare edenlerin sürdükleri sefil hayatı görüyoruz. Her şey tamamen personelin duyduğu şevke ve yurtseverliğe bağlı. Para, şan ve şeref ve gelecek söz konusu değil.

Dikiy'in yaşadığı yerin adı Rybaçie. Burası, Kamçatka yarımadasının baş şehri Petropavlovsk-Kamçatskiy'den arabayla bir saat

uzaklıkta. Rybaçie, 20 bin kişilik nüfusuyla dünyanın en ünlü kapalı askeri bucak merkezi. Rus nükleer filosunun sembolü ve öncüsü. Bucak merkezi en modern silahlarla dolu. Burası Rusya'nın doğu kanadı nükleer kalkanının konuşlandırıldığı, onu ayakta ve işler durumda tutanların yaşadığı yer.

Kaptan Dikiy'in denizatlısı bu nükleer kalkanın en nadide parçalarından birini oluşturuyor; dolayısıyla, Dikiy de bu unsurun hayati öneme sahip bir bileşeni. Dikiy'in kaptanlığını yaptığı denizaltı, dünyada bir eşi benzeri olmayan, teknolojik açıdan mükemmel bir silah. ABD de dahil olmak üzere, dünyadaki büyük güçlerin sahip oldukları bütün filoları ve en iyi denizaltıları yok edebilecek kapasiteye sahip. Dikiy'in komutası altındaki denizaltı, nükleer füzelerle ve etkileyici görkemli torpidolarla donatılmış çok özel bir silah. Bu tür bir savunma gücümüz olduğu sürece Rusya, en azından Pasifik Okyanusu yönünden gelebilecek bir saldırı karşısında, zayıf bir konumda olmayacaktır.

Buna karşılık Kaptan Dikiy'in kendisi, hizmet ettiği devletten gelen darbeler karşısında çok zayıf bir konumda. Ancak o nadiren bu şekilde düşünüyor. Diğer birçok subay gibi Dikiy de hiç parasız hayatta kalabilme konusunda özel bir yetenek geliştirmiş. Aldığı maaş düşük ve düzensiz olarak -genellikle altı aylık gecikmelerle- ödeniyor.

Dikiy parası olmadığı zamanlarda kendi denizaltısının güvertesinde yemek yemiyor (subayların orada yemek yemeye hakları olmasına karşın). Kendi payına düşen yemeği paket ettirip eve götürüyor ve ailesiyle paylaşıyor. Onların karnını doyurmak için yapabileceği başka bir şey yok çünkü. Sonuç olarak Dikiy, soluk bir gölgeye dönüşmüş durumda. Bir deri bir kemik kalmış. Yüzü sağlıksız biçimde sarı renkte ve bunun sebebi gayet açık: Rusya'nın nükleer kalkanının ana direğinin komutanı yetersiz besleniyor.

Elbette sürekli olarak bir radyasyon bölgesinde yaşamak da Dikiy'in sağlığını olumsuz etkiliyor. Geçmişte bunu telafi eden şeyler vardı, çünkü denizaltıcılar son derece gözde bekârlardı, ancak her şey değişti. Bugünlerde kızlar, yanlarından bir donanma subayı geçtiğinde başlarını öteki tarafa çeviriyorlar.

Dikiy şöyle diyor: "Aslına bakarsan gerçek sorun yoksulluk değil." O, dünya nimetlerine önem vermeyen biri; meteliksiz bir romantik, tepeden tırnağa bir subay, bütün değerlerin doların sinik diliyle ölçüldüğü bir devirde neredeyse bir tür aziz. "Berrak bir amacınız ve anlaşılabilir operasyonal görevleriniz olduğu sürece yoksullukla birlikte yaşa-

yabilirsiniz. Bizlerin gerçek şanssızlığı, ülkenin nükleer donanmasının içinde bulunduğu korkunç durumdur, umutsuzluk duygusudur. Görünüşe göre Moskova'da bu silahların ciddiye alınması gerektiğini anlamıyorlar. Eğer bugünkü finansman düzeyinde kalınırsa on yıllık bir süre içinde burada Rybaçie'de ya geriye hiçbir şey kalmayacak ya da NATO yakıt doldurma işini bizim iskelelerimizde yapıyor olacak."

Dikiy gözlerinin önünde olup bitenlerin verdiği umutsuzluktan kurtulabilmek için Genelkurmay Akademisi'ndeki çalışmalarını sürdürmeye karar verdi. Yirminci yüzyılın sonunda ve yirmi birinci yüzyılın başında Rusya'nın ulusal güvenliğinin durumuyla ilgili bir çalışma kaleme almak istiyor. Araştırmasını bitirdiğinde bunun kendisini çok rahatsız eden şu soruya akademik temelli bir cevap sağlayacağını umuyor: Rusya'nın ulusal güvenliğinin içini boşaltmak kimin çıkarınadır?

Ulaşmış olduğu geçici sonuçlar Moskova'nın lehine değil, ancak kaptan olup bitenlere düşmanca yaklaşmıyor ya da içinde bir güceniklik hissetmiyor. Moskova'nın bu şekilde davranmasının korkunç bir şey olduğunu düşünse de, bununla ilgili olarak hiçbir şey yapılamayacağına inanıyor. Dişini sıkıp dayanmaktan başka, çünkü bizler üstlerimizden daha güçlüyüz ve daha akıllıyız.

Dikiy'in işi kendi hayatının kendisine ait olmaması anlamına geliyor. O başka herkesin yapabildiği şeyleri yapamaz. Denizaltısında beş dakika süreyle nöbet görevinde bulunabilmek için, asla hiçbir yere gidemez. Her zaman ulaşılabilir durumda olmak zorundadır. Kırlara çıkıp sadece böğürtlen, mantar toplamak ya da arkadaşlarıyla yürüyüş yapmak üzere gidemez. Bu zorlu zamanlarda demoralize olmamaları için subaylarıyla bir arada olması gerekiyor. Erlerin ne yapıp ettiklerine babacan bir biçimde göz kulak olabilmek için kışlayı ziyaret etmeye zaman ayırması gerekiyor. O meşgul bir insan.

Çok sayıda subay Kaptan Dikiy'e benzer şekilde dilenciler gibi yaşasa da, en azından iş gününün sonunda, ailelerinin karnını doyurmak, onlara yeni elbiseler alabilmek ve hatta kendilerine yeni bir üniforma alabilmek üzere (gerçekte subayların birçoğu bunu yapmak durumunda) ek bir iş yapabiliyorlar. Kaptan Dikiy'in bunu yapmaya ne zamanı ne de fırsatı var. İşten sonra geriye kalan kısa sürelerde, uyku açığını kapatabilmesi, kendini toparlayabilmesi için gerçekten dinlenmesi *gerekiyor*. Denizaltısına bindiğinde dinlenmiş olması zorunlu. Bu, yaptığı işin bir gereği. Sinir zayıflığı felaketli sonuçlara yol açabilir.

Dikiy bu durumu şöyle özetliyor: "İş başında, sanki bir tatilden yeni dönmüşçesine, her şeye çözüm bulunmuşçasına dingin ve dengeli olmak zorundayım, yarın karımı ve kızımı nasıl besleyeceğim konusunda endişe duymamalıyım."

"Buna mecbur olduğunu söylüyorsun. Oysa bu bana meseleyi yanlış biçimde ortaya koymakmış gibi geliyor. Sen devlete hizmet ediyorsun ve bu yüzden senin işe rahat bir kafayla gelmeni sağlayacak uygun koşulları yaratmak kesinlikle devletin yükümlülüğü."

Dikiy gülümsüyor, bu daha çok müstehzi bir gülümseme ve ben bu tuhaf, sert, özel adamın kime daha çok tepeden baktığından emin değilim: bu tür sorular sorduğum için bana mı veya kendisine en iyi biçimde hizmet edenlere sırtını dönen devlete mi? Daha sonra bunun bana yönelik olduğu ortaya çıkıyor.

Kaptan sonunda şunları söyledi: "Devletin şu anda bunu yapabilecek durumu yok. Bu durumda değil ve bu sorunun bir sonu var. Yapılamayacak bir şeyi talep etmenin ne anlamı olabilir ki? Ben gerçekçi bir insanım, kolay kolay öfkeye kapılmam. Bütün duygusal ve huysuz insanlar burayı uzun zaman önce terk ettiler. Donanmadan istifa ettiler."

"Yine de ben hâlâ anlamıyorum, neden sen de istifa etmedin? Sen mühendislik eğitimi görmüş bir nükleer enerji uzmanısın. Kendine insan onuruna yakışan bir iş bulabileceğinden kesinlikle eminim."

"İstifa edemem, çünkü gemimi terk edemem. Ben bir komutanım, erlerden biri değilim. Benim yerimi alabilecek hiç kimse yok. Eğer bırakıp gidersem kendimi bir hain gibi hissederim."

"Kime ihanet eden bir hain? Devletin sana ihanet etmiş olduğu kesin."

"Zaman içinde devlet aklını başına toplayacaktır. Şu an için bizlerin sadece sabırlı olmamız ve kendi nükleer filomuzu korumamız gerekiyor. Ben bunu yapıyorum. Savunma Bakanlığı bir ihanet politikası izliyor olsa bile, benim görevim Rusya'ya karşı. Ben Rus halkını savunuyorum, devlet bürokrasisini değil."

Zamanımızın bir Rus denizaltı subayının portresini gördünüz. Ülke topraklarını en ücra köşesine gönderilmiş ve askerlik yeminine bağlı kalarak kale duvarında oluşmuş olan deliği, elde başka bir şey olmadığından her gün vücuduyla kapatıyor.

Silahlı kuvvetlerin yaşadığı büyük mali sıkıntının ortasında yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için bu komutandan tam bir adanmışlık talep ediliyor. Sabahları evinden tam saat 7:20'de çıkıyor ve her gün gece saat 10:40'ta geri dönüyor. On saat ya da daha uzun

süreyle komutası altındaki denizaltında bulunuyor. Başka türlü olması mümkün değil. Donanma gözlerimizin önünde dağılıyor; teknoloji gerekli hizmeti ve düzgün bakımı görmediğinden, her an için, büyük boyutlu bir felaket dahil olmak üzere çeşitli kazalar meydana gelebilir. Değişmeyen tek şey, bayrağın göndere çekilişi. İster kasırga kopsun, ister tipi, ister bir kaza yaşansın ya da hükümet değişsin, bu ritüel her gün sabah saat 8'de yerine getiriliyor.

Bu arada aklıma gelmişken, Dikiy evinden *Vilyuçinsk*'in demirli olduğu yere yürüyor. Bu yürüyüş tam kırk dakika sürüyor. Dikiy'in yürümesinin sebebi, egzersiz yapmanın sağlığına iyi geliyor olması değil; Dikiy'in kendisine bir araba almaya yetecek kadar parası yok ve donanma herhangi bir ulaşım imkânı sağlamıyor. Aslında daha önceleri var olan servis kaldırılmış durumda. *Vilyuçinsk*'in ait olduğu İkinci Filo, bütün Kamçatka gibi bir yakıt krizinin yol açtığı sarsıntıları yaşıyor. Mendireğe hiçbir araba ya da otobüs gitmiyor. Donanmanın yeterli miktarda benzini yok. Petrol ve her türlü türevi ürünleri satan bir ülkede benzin yok! Fakat bu daha bir şey değil. Peki, ya ekmeksiz kalırlarsa ne olacak? Garnizon gemilere veresiye ekmek sağlayan yerel ekmek fabrikasına sürekli olarak borçlu durumda.

Buna inanabiliyor musunuz? Bir uluslararası süper güce nükleer koruma sağlayan personel sadakayla besleniyor!

Devlet başkanının G-8 zirve toplantılarına katıldığı zaman kendisini nasıl hissettiğini merak ediyorum doğrusu.

Tamam, pekâlâ. Rybaçie'de bütün subaylar sabahları işe yürüyerek gidiyorlar. Yolda subaylar genellikle kızgın bir arı kovanı gibi vızıldayıp duruyorlar: Bu duruma daha ne kadar katlanabilirler? Bizler ne tür bir uçuruma doğru koşar adım gidiyoruz?

Gördükleri manzara, yaptıkları bu ateşli tartışmaları daha da körüklüyor. Örneğin, *Vilyuçinsk*'in demirli olduğu 5 numaralı iskeleye doğru yürürken, üzerinde terk edilmiş bir tersanenin bulunduğu Hlebalkin Adası'nı görebilirsiniz. İki ya da üç yıl önce Hlebalkin tersanesinde bakım gören 15 ya da 16 denizaltı olurdu. Bugün suyun yüzeyi sakin, ayna gibi pırıl pırıl ve bakım görmeyi bekleyen tek bir gemi dahi görülmüyor. Subaylara, denizaltılara verilen bakım hizmetlerinin bile şimdi artık sıkı tasarruf önlemlerine konu olduğu söylenmiş.

Dikiy şöyle diyor: "Bu korkunç bir manzara. Bizler bunun tam olarak ne anlama geldiğini biliyoruz. Her an mucize olmasını bekleye-

mezsiniz. Denizaltılar hiç doktora gitmeden durumu idare edebilen açıkgöz ihtiyarlara benzemezler. Kazaların yaşanması kaçınılmaz."

Donanmada meydana gelen bu dağılma Rybaçie'deki subayların bazılarını bütünüyle demoralize etmiş. Diğerleriniyse sefahate itmiş. Son zamanlarda garnizonda bütün bunları görmek mümkün: bütünüyle tuhaf davranışlar ve intiharlar.

Dikiy bana, "Mevcut durum subayları sıkıntıya sokuyor," diyor. "Bu yüzden saat 8'de bayrak töreni sırasında herkesin orada bulunması gerektiği konusunda ısrarcıyım. Askerlerin komutalarının gözüne bakabilmesi ve orada her şeyin yolunda olduğunu, her şeyin düzeninde gittiğini, bizlerin görevimizi ne olursa olsun yapmaya devam edeceğimizi görmeleri gerekir. Her şeye karşın."

"Subaylar boktan heriflerdir! Bunlar aptallar için söylenmiş güzel sözler!" Birçokları Dikiy'in söylediklerini bu sözlerle reddedilebilir. Böyle tepki vermekte de bir ölçüde haklıdırlar. Bunlar gerçekten de ulvi düşünceler, ancak dağılmakta olan Pasifik Filosu'ndan henüz istifa etmemiş olan bu subaylar, büyük çaba gerektiren görevlerini sadece bu güzel sözcükler kendilerinin direnme noktası olduğu için sürdürebiliyorlar. Ülküleri ve ilkeleri olduğu için donanmada görev yapıyorlar. Bu insanlar sağladığı prestij ve yüksek maaş sağlayacak parlak bir askeri kariyer beklentisiyle denizaltıcı olmak istediler. Koşulların daha farklı olduğu dönemleri biliyorlar ve bu günlerin geri geleceğini umuyorlar.

Gerçek hayat bir filmin ya da bir romanın tutarlılığına sahip olmadığından, Rybaçie'de ulvi olanla saçmalık ve rutin bir mutluluk içinde var olabiliyorlar.

"Senin kocanın yaşadığı şekilde yaşamak imkânsız bir şey! Bazen insan en azından kendisine zaman ayırmak ister!"

Larisa Dikiy, Ukrayna, Jitomir doğumlu, açlık sınırında yaşayarak hayatını, kocasının görevini yerine getirebilmesi adına kurban etmiş, hayat dolu, güzel bir kadın. Cevap olarak muzipçe gülümsüyor: "Ya, aslında ben işlerin bu şekilde yürümesini tercih ediyorum. En azından, her zaman için kocamın nerede olduğunu biliyorum! Benden saklanabileceği bir yer yok, bu sayede kıskançlığın ıstıraplarından korunuyorum!"

Dikiy yanı başımızda ayakta duruyor. Az önce sınıfındaki en güzel kız kendisine ilan-ı aşk etmiş bir okul çocuğu gibi acemi bir gülümsemeye bürünüyor. Yüzbaşının mahcup mizaçlı bir insan olduğunu fark ediyorum. Utanıyor. Dokunsalar ağlayacağım. Bu nükleer

denizaltı komutanının sırtlamış olduğu devasa sorumluluk yükünün, sadece hayât standartlarıyla değil, aynı zamanda yaşı ve görünüşüyle de uyumlu olmadığını açıkça görebiliyorum.

Birinci sınıf yüzbaşı Aleksey Dikiy, evde, üzerinde üniforması yokken, okuldan eve gelmiş, zayıf ve melankolik bir çocuğa benziyor. Gençlerin daha geç yaşlarda olgunlaştıkları Moskova'nın kıstaslarına göre gerçekten de hâlâ genç sayılır. Unutmayın ki Dikiy sadece otuz dört yaşında.

Larisa, "Fakat senin donanmada otuz iki yıllık hizmetin var. Emekli olmanın zamanı geldi," diyor.

Yüzbaşı, yine utanarak, "Aslında, emekli olabilirim," diyor.

"Ne demek istiyorsun? Donanmâya iki yaşındayken mi katıldın? Soylu bir ailenin doğar doğmaz bir alaya kaydettirilen ve gerçekten askerlik yapacak yaşa geldiğinde çoktan iyi bir hizmet sicili ve apoletleri olan çocuğu gibi mi, yani?" Ona cevap vermesi için baskı yapıyorum.

Yüzbaşı gülümsüyor. Bana söylemek üzere olduğu şeyleri söyleyebilmek için can attığını görebiliyorum. Babası gerçekten de bir donanma subayıymış ve şimdi elbette ki emekliymiş. Dikiy, Sivastapol'da, Karadeniz'deki donanma üssünde büyümüş. "Otuz dört yaşımda otuz iki yıllık hizmetimin olmasına gelince..." diye söze başlıyor, ancak hayat dolu karısı tam o sırada sözünü kesiyor.

"Bu, onun bütün hizmet süresini donanmanın en zorlu bölümde, denizaltı filosunda, reaktörlerin ve nükleer silahların yanı başında geçirdiği anlamına geliyor. Orada bir yıllık hizmet üç yıl sayılıyor."

"Sırf bu yüzden devletin seni çok daha önceleri altına boğması gerektiğini düşünmüyor musun?" diye ısrar ediyorum. "Sanki bir öğrenciymişsin gibi akşam yemeğini üç kişiyle paylaşmak zorunda kaldığın için kendini aşağılanmış hissetmiyor musun?"

Dikiy sakin bir ses tonuyla ve güvenle, "Hayır. Kendimi aşağılanmış hissetmiyorum," diye cevap veriyor. "Biz denizaltıcıların greve gitmesi son derece akılsızca bir iş olur. Bizim bu kapalı şehrimizde herkes tıpkı bizim yaşadığımız gibi yaşıyor. Ayakta durabiliyoruz, çünkü birbirimize ayakta durabilmek için yardım ediyoruz. Bizler birbirimizden sürekli olarak, yeniden ve yeniden yiyecek ve para borç alıyoruz."

Larisa, "Eğer birinin akrabaları bir yiyecek paketi gönderirse bu aile derhal bir ziyafet hazırlar," diye anlatıyor. "Bir misafirlik döngümüz var. Bu şekilde birbirimizi besliyoruz. Hayatımızı böyle bir düzene oturttuk."

"Sizin anne babalarınız da Ukrayna'dan paketler gönderiyorlar mı?"

"Elbette. O zaman biz de üzerimize düşeni yapıp aç arkadaşlarımızı besliyoruz."

Larisa yüksek sesle gülüyor.

Yazarlarımızdan birinin söylediği gibi bu insanlara gerçekten de güvenebilir, onlara arkanızı dönebilirsiniz.

Tuhaf bir biçimde yıllar geçiyor -Komünist Parti'nin düşüşünün üzerinden epeyce uzun bir zaman geçti- ama yine de geçmişin bazı alışkanlıkları olduğu gibi sürüyor. Bunların en başında da insanlara, özellikle de hizmet ettikleri amacı gerçekten seven, her şeye karşın adanmış ve fedakârca çalışan insanlara karşı gösterilen patolojik saygısızlık geliyor. Hükümet, kendisini ülkemize hizmet etmeye adamış olan insanlara nasıl teşekkür edebileceğini hiçbir zaman öğrenemedi. Çok mu çalışıyorsun? Pekâlâ, bu harika, mum gibi eriyinceye ya da biz senin kalbini kırıncaya dek bu şekilde çalışmaya devam et. Yetkililer gün geçtikçe daha da utanmazlaşarak, en iyi vatandaşlarımızın iradesini kırıyorlar.

Bir manyağın fikri sabitliğiyle paralarını en kötü olanın üzerine yatırıyorlar.

Komünizmin Rusya'ya çok şey kaybettirdiği tartışma götürmez, ancak bugünkü durum daha da kötü.

Yüzbaşı Dikiy'le bu önemli konularda yaptığım tartışmayı *Vilyuçinsk*'in ana kontrol bölümünde sürdürüyorum. Rybaçie, dışarıdan gelenlere ve bilgi toplamak isteyenlere bütünüyle kapalı bir yer ve hatta, subayların eşleri dahi bazı iskelelere giremiyorlar. Bana gelince, her nasıl olduysa, Askeri İstihbarat beklenmedik bir istisna uyguladı.

Vilyuçinsk'un sahip olduğu yırtıcı, savaşkan değer ve inançlar sistemi daha kıyıdan bakıldığında görülebiliyor. Denizaltının pruvasında, siyah bir zemin üzerinde korkutucu bir sanat eseri yer alıyor: bir katil balinanın sırıtmakta olan kafasının resmi. Donanma ressamı canavarı elinden geldiğince korkunçlaştırabilmek için balinaya doğada olduğundan çok daha fazla diş yapmış. Denizaltına, yapıldığı gün *Kasatka*, 'Katil Balina' adı verilmiş, ancak kısa süre önce adı değiştirilmiş. Subaylar bu isim değişikliğinin neden yapıldığını anlayamamışlar, ancak bunu sorun da etmiyorlar.

Yaptığım bu tanıtım turu durumun içyüzünü kavrama konusunda bana çok yardımcı oldu; muhtemelen denizaltını gezmeme izin verilmesinin başlıca sebebi de buydu. Çok korkutucu bir volkanın ağzının

yanından geçtim –Tanrı korusun, bunun hiçbir zaman yanlış şekilde kullanılmaması gerekir. Bir atomik reaktör, artı, nükleer füzeler, patlayıcı bir karışımdır. Denizaltı nükleer silahlarla dolu, ekonomi krizde ve silahlı kuvvetler karışıklık içinde. Bundan daha korkutucu ne olabilir?

Bizler turumuza devam ederken, Dikiy düşüncelerini bana kabul ettirmeye çalışıyor ve ideolojik konularda gerçekten de son derece kuralcı bir insan. Toplumda ne türden değişiklikler yaşanırsa yaşansın, silahlı kuvvetlerde disiplinden ödün verilmesi söz konusu olamaz. Dikiy, 1991 yılından bu yana Ordu birimleri içinde ısrarla teşvik edilmekte olan 'suç oluşturan bir emre' itaat etmeme fikrini kesin biçimde reddediyor. Dikiy'e göre, bu konuda bir santim olsun geri çekilmek, bir astın, tek bir talimatı ya da emri aptalca ya da uygunsuz bulduğu için yerine getirmemesine izin vermek, bütün sistemin domino etkisiyle çökmesine yol açacaktır. Ordu piramitsel bir yapıdır ve bu, göze alınmaması gereken bir risktir.

Hem Kaptan Dikiy'nin, hem de sohbetimize katılan, aylarca süren kahramanca denizaltı harekâtları sebebiyle üniformaları şeritlerle donanmış, aktif görev subayı olan diğerlerinin, iki kavramı birbirinden ayırt ettiklerini görüyorum. Bir yanda, hizmet ettikleri anavatan; diğer yandaysa, çelişkide oldukları Moskova var. Bize iki ayrı devlet olduğunu söylüyorlar: Rusya ve onun başkenti.

Subaylar samimi insanlar. Kamçatka'dan bakıldığında, Savunma Bakanlığı'nm Silahlı Kuvvetler Bölümü'nde olup bitenler hiç de mantıklı görünmüyor. Savunma Bakanlığı, yerel düzeyde birliklerin kendi kaynaklarını kullanarak nükleer denizaltı filosunun bakımını yapmalarının sadece imkânsız değil, aynı zamanda kesin olarak yasak olduğunu gayet iyi bildiği halde neden bu iş için gerekli parayı ayırmıyordu? Önlerinde daha uzun yıllar bulunan, on ile on dört yaş arasındaki bu gemileri neden böyle acımasızca gözden çıkarıyorlardı? Bütün ülkenin çabalarıyla yaratılmış olan nükleer kalkanı neden sistematik bir biçimde kalbura çeviriyorlardı? Ve bunu neden gerçek bir tehdidin var olduğu, Çin'in nükleer denizaltılarının Rus topraklarının yakınlarında sinsi sinsi dolandığı bir zamanda yapıyorlardı?

Vilyuçinsk'te yaptığım keşif gezisinde, bölgedeki en önemli kişi olan, Kamçatka'nın Amiral Yardımcısı ve Kuzey-Doğu Ordu ve Kuvvetler komutanı Valeriy Dorogin de bulunuyordu. Bu görüşmemizin hemen sonrasında askeri kariyeri sona eren Dorogin, Devlet Duması'nda milletvekili oldu. Subaylar Dorogin'in yanında, onun orada

bulunmasından dolayı kendilerine ket vurmadan, açıkça konuştular. İnsan, burada, orduda olağan olan hiyerarşik baskıyı ya da rütbe farklılıklarının yarattığı engellemeleri hissetmiyor.

Bu büyük ölçüde Dorogin'in Rybaçie'nin canı kanı olmasından kaynaklanıyor. Subayların ve komutanın birbirlerinden saklayacak hiçbir şeyleri yok. Dorogin burada, bu kapalı donanma şehrinde, yaklaşık olarak yirmi yıl süreyle hizmet vermiş. Tıpkı Dikiy gibi Dorogin de uzun yıllar boyunca bir nükleer denizaltının komutanlığını yapmış. Şimdi, büyük oğlu Denis Dorogin, Rybaçie'de görev yapıyor. Diğer herkes gibi komutan da sabahları iskeleye yürüyerek gidiyor. Herkes gibi o da yaşanmakta olan dağılmayı görüyor. Herkes gibi o da kıt kanaat geçiniyor, arkadaşlarının 'kendisini beslemeleri'ni bekliyor.

Yapılan devasa kesintilerin bir sonucu olarak Kamçatka'nın, Çukotka ve Magadan'la birlikte bağlı bulunduğu Kuzey-Doğu Grubu yeniden oluşturuldu. Benzer bir gruplandırma 1917 Devrimi öncesinde ve 1930'larda Bolşeviklerin yönetiminde de vardı.

Ne tür bir gruplandırma yapılırsa yapılsın, ordunun bir bölümü diğerleri üzerinde egemenlik kurar. Nükleer kalkanın üssü olan Kamçatka'da, tahmin edilebileceği üzere egemen olanlar, denizaltıcılar. Bu yüzden orada bir amiral yardımcısı bulunuyor. Bundan dolayı, amiral yardımcısının emrinde piyadeler ve sahil güvenlik güçleri, havacılar ve uçaksavar savunma güçleri var. İlk başta bu yeni yapılandırma konusunda bazı tartışmalar ve görüş ayrılıkları yaşanmış, ancak daha sonra her şey yerli yerine oturmuş. Bu, büyük ölçüde Dorogin'in etkisiyle olmuş. Dorogin, Kamçatka'da bir efsane.

Amiral yardımcısı otuz üç yılını donanmada geçirmiş. Denizaltılarda da çalışmış olduğundan, toplam hizmet süresi kırk sekiz yıl. Ne var ki, Dorogin efsanesi onun askeri geçmişinden değil, bugününden kaynaklanıyor. Dorogin, Petropavlovsk-Kamçatskiy'de yaşıyor. Kısa süre öncesine kadar, devasa bir bölgeden sorumlu olan ve Rusya'nın en büyük üç eyaletinden birinde rütbe olarak ikinci sırada bulunan bir ordu mensubu olarak aldığı maaş 3,600 ruble, yani 100 dolardan biraz fazlaydı.

Uzun zaman önce hak etmiş olduğu emekli maaşıyla birlikte, eline ayda 5,000 rubleden biraz daha az, gerçekten de bizim Rusya'da söylediğimiz gibi kuş kadar bir para geçiyor. Bir karşılaştırma yapabilmek için, Petropavlovsk-Kamçatskiy'de bir otobüs şoförünün ayda 6,000 ruble kazandığını belirtelim.

Dorogin, Morskaya Caddesi'nde, orduya ait bir dairede, diğer subaylarla aynı koşullarda yaşıyor. Dairede sıcak su yok ve daire soğuk, cereyanlı ve konforsuz.

"Neden basit bir kombi almıyorsunuz?"

"Paramız yok. Biraz paramız olursa bir tane alacağız."

Dorogin'in en çok değer verdiği şey, itibarı. Onunki bir çilekeş hayatı. Oturduğu daire çıplak değil, ancak kesinlikle bir amirale yaraşır bir yer de değil. Sahip olduğu en değerli mallar, işiyle ilgili eşyalar. Bu eşyalar bir zamanlar Rusya'nın uzak doğusunda hizmet etmiş olan, aktif hizmetten çekilmiş gemilere ait biblo ve süs eşyalarından oluşuyor. Denizcilik tarihi onun en büyük sevdası.

"Taşradaki eviniz ne durumda? Bir daçanızın olması gerekir. Rusya'da her amiralin bir daçası vardır."

Dorogin, "Elbette var," diye cevap veriyor. "Ama ne daça! Ah, Tanrım! Yarın gidip bir bakarız, gözünüzle görmeden inanmazsınız."

Ertesi gün geldi ve ben Petropavlovsk-Kamçatskiy'in eteklerinde, üzerine patates ve salatalık ekilmiş olan küçük bir toprak parçasına bakıyorum. Bu sebzeler kış süresince amiral yardımcısının ailesini besleyecek. Sebze bahçesinin orta yerinde, tuğlaların üzerinde, ıskartaya çıkartılmış bir tren vagonu duruyor: bu bir çalışma odası. Bir ordu komutanın hayat standartları açısından Moskova'da geçerli olan ölçütlerle kıyaslandığında bu tam anlamıyla bir rezalet.

Gördüğümüz gibi Kamçatka, Moskova değil. Burada herkes çok daha doğru sözlü ve çok daha iyi kalpli. Birkaç balıkçı bana az önce yakalamış oldukları bir torba dolusu kırmızı balık -gümüş balığı-* verdiler. Balıkları amiral yardımcısının karısı Galina'ya verdim ve bunu yaparken de kendimi biraz tuhaf hissettim, çünkü Kamçatka'daki başkomutanın karısının kapısına bu türden tonlarla balık getirildiğinden emindim, ne var ki bana verilmiş olan bu balıkları kendi başıma pişirmem de mümkün değildi.

Galina, beni büyük bir şaşkınlığa düşürerek, heyecan içinde teşekkür etti ve gözyaşlarına boğuldu. İçinde yaşadığı yoksulluk ortamında bu balıklar ona bir servet gibi görünüyordu. Bunlarla akşam yemeğini hazırlayabilir, yemeğe misafir çağırabilir ve hatta daha ileride yemek üzere bir bölümünü salamura yapabilirdi. Şans bu ya, bütün bunları taçlandırmak üzere balıkların bazılarının içinden altın çıktı: kırmızı havyar.

---

*) Atherina cinsinden her iki yanında gümüşi çizgiler bulunan balıklara verilen ad. (ç.n.)

Galina Dorogina bana kıdemli subayların eşlerinin bütün hayatlarını yarımadada geçirmiş olmalarına karşın egzotik Kamçatka'yı çok az görebildiklerini anlattı. "Hepimizin hayatı eğitim kurslarında ve harekâtlarda, kısa süreli beraberliklerle ve uzun süreli ayrılıklarla geçti."

Galina bütün bunlardan ve hatta aslında boşa harcanmış olan bütün bu yıllardan dolayı pişmanlık duymuyor. "Gerçek şu ki, subayların karıları açısından değişen hiçbir şey olmadı. Yirmi yıl önce yine soğukta donuyorduk ve açtık, bir düzine yumurta için bütün gün kuyrukta beklememiz gerekiyordu ve sıra numaramı kuyrukta beklerken elimin üzerine yazarlardı; şimdilerde tek fark, hiç paramızın olmaması. Dükkânlarda yumurta var, ancak subayların bunları alacak parası yok."

Amiral Yardımcısı Dorogin'in düşünüş tarzı bir ideolojik çorba; komünist ve kapitalist düşüncelerin bir karışımı. Bu, bütün hayatını Sovyet rejiminde geçirmiş, Genç Komünistler Birliği'nin ve Komünist Partisi'nin üyesi olmuş, artık serbest piyasanın gerçekleriyle yaşamak zorunda olan bir insandan beklenmesi gereken şey olsa gerek. Bana göre, Dorogin'in düşünceleri modası geçmiş fikirler, SSCB'nin ortadan kalkmasıyla geçerliliğini yitirmiş bayat bir ideolojiyi temsil ediyorlar. Buna karşılık, amiral demokratik özlemleri ve bunlara neden ihtiyaç duyulduğunu anlıyor.

Dorogin, Kamçatka'da denizaltılardan, askeri müzenin durumuna kadar her şeyden sorumlu. İşte size onun hayatından tek bir kesit.

Kuzey-Doğu Grubu'na bağlı birimlerden biri, 22. Çapayev Motorize Tümeni'dir. Tümen Çapayev'in adını taşıyor, çünkü 1918 yılında, Volga bölgesinde, İç Savaş'ın efsanevi kahramanı Vasiliy Çapayev tarafından kurulmuş. Çapayev'in sevgilisi, yüzlerce tartışmalı Sovyet fıkrasına konu olan Bolşevik Anka, bu tümende bir savaşçıydı.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Çapayev Tümeni yeniden uzak doğuda konuşlandırıldı ve tümen bugün Kamçatka'da, birinci bölüğünün yatakhanesinde, dünya proletaryasının önderi Vladimir İlyiç Lenin için bir asker yatağı bulundurmasıyla tanınıyor. 1922 yılında Lenin tümenin onursal Kızıl Ordu askeri ilan edildi ve buna uygun olarak Lenin'e bir yatak tahsis edildi. 1922 yılından bu yana tümen nereye gönderilirse, Lenin'in yatağını diğer ekipmanla birlikte taşımak da bir gelenek halini aldı. Bugün bile bu yatak kışlada ayrıcalıklı bir yere sahip. Yatak düzenli biçimde yapılmış ve durduğu köşenin duvarlarının üzerinde, "Volodya iyi bir öğrenciydi!" temasını işleyen

resimlerden oluşan bir Lenin köşesi var. Bütün bu parçalar, tümende gizli bir yerde tutulan bir demirbaş defterine kaydedilmiş durumda.

Birinci Lenin Bölüğü'nün komutanı, yirmi altı yaşındaki yüzbaşı İgor Şapoval, Lenin'in ruhunun askerlerini diri tuttuğu kanısında.

"Bu konuda ciddi misiniz?"

"Evet. Düzgün biçimde yapılmış olan bu yatağı görüyor ve kendi yataklarını ona benzetmeye çalışıyorlar."

Ben bunu gülünç buldum, ancak daha sonra Amiral Yardımcısı Dorogin'in de Lenin'in yatağının oynadığı yüksek ideolojik role en az Yüzbaşı Şapoval kadar inandığını fark ettim.

Dorogin, "Yeni gelen askerlerin bunu ilk başta biraz tuhaf bulduklarını, ancak zaman içinde saygı duyduklarını," söylüyor. "Moskova'da demokrasi zafere ulaşınca, Kamçatka'daki Lenin'in yatağından kurtulmak için çeşitli girişimler yapıldı, ancak bizler yatağı korumayı başardık. Bu yatak, sizin Lubyanka'daki Jerjinskiy heykeliyle aynı kategoride yer alan bir şey değil."

Dorogin, değişim için değişime inanmıyor. Tarih neyse odur ve Bolşeviklerin gizli polisinin kurucusunun heykelini yıkmak için o kadar zeki olmanıza gerek yoktur. Dorogin, aynı zamanda Çapayev tümenindeki Lenin Köşesi'nin, Halk Komiserleri Konseyi'nin özel bir kararıyla oluşturulduğunu, yatağın kaldırılıp ıskartaya çıkarılabilmesi için en azından Rus hükümetince, başbakan tarafından imzalanmış bir kararname çıkarılması gerektiğini düşünüyor.

Kamçatka'da askerlere kendilerine örnek olarak kimi almalarını tavsiye etmek gerektiğini tartışıyoruz. Tümenin şimdiki komutanı Yarbay Valeriy Oleynikov hiç tereddüt etmeden, "Çeçenistan'da ve Afganistan'da savaşmış olanları örnek almalılar," diyor.

Birinci Lenin Bölüğü'nün bir önceki komutanı gerçekten de Çeçenistan'da savaşmış. Teğmen Yuriy Buçnev, Grozni'de savaştığı için Rusya'nın Kahramanı madalyasını almış. Askerlerin kimi örnek almaları gerektiği konusundaki tartışmayı sürdürüyoruz ve ben askerleri Çeçenistan'da yaşananlar üzerinden eğitmenin hiç de iyi bir fikir olmadığını söylüyorum. Dorogin tartışmanın dışında kalıyor; yüksek rütbeli bir subay olarak bu şekilde davranması gerekiyor. Dorogin, ülkesine hizmet ediyor ve ilkesel olarak sahip olduğu siyasal görüşler hiç kimseyi ilgilendirmemeli. Fakat Dorogin, gelecekle ilgili olarak tartışma konusunda çok istekli. İdeolojik inançlarla, orduya ayrılan kaynaklarda yapılan kesintiler birbirinden bütünüyle

ayrı şeyler. Subaylar kendilerini bir barut fıçısının üzerinde oturuyormuş duygusuna sahipler.

Tümenin personel şefi Aleksander Şevçenko, "Hepimiz zaman zaman devletin kendisine sadakatle hizmet etmekte olanlara çok haksız bir muamele yapabileceğini düşünüyoruz," diyor. Dorogin dahil olmak üzere diğer bütün subaylar bu yoruma katılıyorlar. Bu subaylardan hiçbiri ordudaki rütbe ve statülerine denk düşecek sivil niteliklere sahip değiller ve elbette başka bir ortamda hayatlarını sürdüremezler. Silahlı kuvvetleri bırakacak olsalar evlerini kaybederler, çünkü şu anda hepsi ordu lojmanlarında kalıyorlar. İgor Şapoval, askeri araçların tamir-bakım işlerini yapan bir mühendis. Soğuk metal işleme konusunda uzmanlaşmış biri, bu yüzden subaylık görevini bıraktığında traktör tamiriyle uğraşabilir, ya da bir anahtarcı dükkanı açıp sivil halka hizmet verebilir. Şevçenko daha şimdiden sivil istihdam deneyimine sahip. Moskova'da Topçu Akademisi'nde iki ya da üç yıl süreyle eğitim görmüş, ikinci bir iş olarak bir çiçekçinin bodrum katında diğer üç askeri öğrenciyle birlikte yirmi dört saati kapsayacak şekilde koruma görevlisi olarak çalışarak para kazanmış.

Kamçatka'dakiler Savunma Bakanlığı'nm ilkesel olarak bir subayın kendisini sadece askerlik görevine adaması ve zamanının bir bölümünü ikinci bir işte çalışarak harcamaması gerektiğine inanmadığını düşünüyorlar.

Amiral yardımcısı, "Bu koşullarda bir adamın yasadışı işlere bulaşması işten bile değil," diyor. "Bir keresinde bana bir zarf içinde 2 bin dolar teklif edildi. Bu kişiyi bana bir arkadaşım yönlendirmişti ve rüşvet teklifini çok usturuplu bir dille yaptı: 'Karınızın tedavisi için paraya ihtiyacınız var.' O anda bu konuda kesinlikle haklıydı. Benim bu para karşılığında, ordunun zararına olacak şekilde, ton başına 700 dolar yerine 450 dolar üzerinden bir hurda satış ihalesinin altına imza atmam gerekiyordu. Aslına bakılırsa, benim imzam bir dizi kıdemli askeri şahsın imzasını tamamlayacak olan son imzaydı. O adamı elindeki zarfla birlikte odadan kovabilirdim, ancak bunun yerine savcıyı çağırdım. Bunun diğerleri için bir örnek oluşturabileceğini düşündüm."

Elbette, Dorogin birçok yönden aziz gibi bir adam. Diğer birçok subay gibi o da ülkesine para uğruna değil, bir görev duygusuyla hizmet ediyor. Bu türden manevi olarak sağlıklı insanlar, sadece burada, ülkemizin en ücra köşesinde bulunabiliyor.

Dikiy'in, Dorogin'in ve diğerlerinin bu duruma daha ne kadar sabredebileceklerini hiç kimse -kendileri dahi- bilmiyor. Bugün donanma, yaşlı ve orta kuşak subaylara dayanıyor. Hemen hiç genç subaya rastlanmıyor. Genç subaylar buralara gelmiyorlar. Az sayıdaki genç subay, bütün güçlerini donanma için harcama ve bunun karşılığında da hiçbir şey elde edememe düşüncesini kabullenmek istemiyor. Birkaç yıl sonra donanma ne türden subayların eline kalacak?

"Yurtseverlik mi?" Rybaçie'den genç bir ikinci kaptan ağzını çarpıtarak gülümsüyor. *Omsk* adlı denizaltının subaylarından biri. "Yurtseverlik, bedelini ödemeniz gereken bir şeydir. Artık bu saçmalığa, bu sefilleri oynama haline bir son vermenin zamanı geldi. Kendi ayaklarımızın üzerinde durmalıyız, Dikiy gibi hayatın külfetleri ve haksızlıkları karşısında boyun eğmemeliyiz. O bir komutan, ama yine de ayaklarında en kötü lastik ayakkabılar var ve ucuz brendi içiyor. Deniz filosuna yapılan muamele çok yanlış; buna karşılık vermenin tek yolu kendi kurallarımızı oluşturmaktan geçiyor."

"Bununla ne demek istiyorsun?"

Genç subay 'kendi kurallarımızı oluşturmak' derken, dürüst ya da kirli yollardan geçimini sağlamayı kastediyor. Kendi yaşındaki subayların tezgâh altında ellerine geçirdikleri her şeyin ticaretini yaptıklarını söylüyor.

Gururla, "Şimdi evime balık ve havyar getiriyorlar," diyor. "İki yıl önce gemiden çaldığım alkolü çeşitli eşyalarla takas ediyordum ve o zaman insanlar bana hiç saygı duymuyorlardı."

Amiral Yardımcısı Dorogin, "Genç subaylar için donanmada görev yapmanın başlıca sebebi iyi bir hayat standardı yakalamak haline gelmeye başladı," diyerek yakınıyor. Ona göre devletin donanmayı ihmal etmesine 'kendi kurallarımızı oluşturarak' tepki vermek, orduda görevli herhangi birinin bir komutanın emirlerini sorgulaması kadar tehlikeli.

YAŞLI KADINLAR VE YENİ RUSLAR

İki yaşlı kadın, eskiden sütçülük alanında şampiyonlukları olan Maria Savina ve aynı şekilde eskiden inek yetiştirme alanında şampiyonlukları olan Zinaida Fenoşina, ormanın ortasında durmuş, ellerinde tuttukları sopaları havaya kaldırmış, bir buldozere doğru sal-

lıyorlar. Buldozer uzaktan bütün gücüyle kükrüyor ve onlar da herkes duyabilsin diye var güçleriyle bağırıyorlar: "Çek git! Defol buradan! Buna daha ne kadar katlanmak zorundayız?"

Asırlık ağaçların arkasından, sinirli ve kavgacı güvenlik görevlileri çıkıyor ve kadınlara, 'şimdi gidebilecekken hemen çekip gidin buradan, yoksa sizi vururuz' dercesine etraflarını sarıyorlar.

Bir emekli gazi, köyün en yaşlısı ve gösteriyi örgütleyen kişi olan Nikolay Abramov kollarını iki yana açıyor. "Bizi kendi topraklarımızdan çıkartmak istiyorlar. Topraklarımızı canımız pahasına savunacağız. Geriye başka ne kaldı ki?"

Bu olaylar Moskova eyaletinin Narofomin bölgesindeki Pervomaiskoye köyünün eteklerinde yaşanıyor. Anlaşmazlığın sebebi, eskiden Berg ailesine ait olan eski bir malikânenin toprakları. Bu malikâne 1904 yılından kalma; bugün devlet tarafından doğal ve kültürel miras alanı olarak korunuyor.

Bir parça sakinleştikten sonra bu yaşlı insanlar başlarını üzüntüyle sallıyorlar. "İşte bu yaşlı başlı halimizle Yeşillere katıldık. Başka ne yapabilirdik ki? Bu pislik karşısında parkımızı savunan bir tek bizler varız. Başka kimsenin bu meseleye el atacağı yok."

Söz konusu pislik, yüzyıllık Berg Parkı'nın tam orta yerine 34 adet ev inşa etmek üzere duygusuz barbar müteahhitleri tutmuş olan Yeni Ruslar. Maria ve Zinayda, çevreyi talan edenlere karşı doğrudan eylem düzenlemek üzere Pervomaiskoye köy meclisi tarafından oluşturulmuş olan çevreyle ilgili özel bir gruba üyeler.

O değerli asırlık ağaçların arasında, Yeşilci eylemcilere pek az aldırış ederek kamyonlar dolanmaya ve traktörler gümbürdemeye devam ediyorlar. Bir saatlik çalışmanın sonunda ağaçlık alandan şerit halinde uzanan bir bölüm kestiler. Burası gelecekteki sayfiye evi yerleşiminin ana 'cadde'si olacak. Her yerde borular, dikenli teller ve beton plaklar var. İnşaat çalışması bütün hızıyla ilerliyor ve her şey gerçekten de sanki doğal çevre üzerinde azami tahribatı yaratmak istercesine yapılıyor. Daha şimdiden nadir bulunan ağaç türlerinin kesilmesiyle 130 metre küp kereste elde edilmiş durumda. Nereye baksanız sedir ve köknar ağaçlarının üzerlerine katledileceklerini gösteren çentiklerin atılmış olduğunu görüyorsunuz. Makineler toprağın derinliklerinden çamur tabakalarını çıkartarak ve uzun yıllar süresince oluşmuş olan orman tabanının ekosistemini acımasızca derinlere gömerek çevreyi büyük bir utanmazlıkla harap ediyor.

Tatyana Dudenus, "Weymouth çamını hiç duydunuz mu?" diye soruyor. Dudenus, ekolojik grubun başkanlığını yapıyor ve bölgedeki tıp enstitülerinin birinde araştırma uzmanı olarak çalışıyor. "Ata yadigârı parkımızda bu ağaçtan beş adet örnek var. Bu ağaç bütün Moskova eyaletinde bir tek burada yetişiyor. Ender bulunan ağaç türlerini yetiştirmek Berg'ler için bir hobi olmuştu. Bu Weymouth çamlarından üçü, sırf müteahhitler yeni yapılacak binalar için bir cadde açmak istedikleri ve bu ağaçlar bu yol üzerinde yer aldıkları için kesildi. Diğer değerli türler de tehdit altında: gümüşi Sibirya köknarı ve melezçam, beyaz kavak ve Moskova eyaletindeki tek örnek olan bir beyaz sedir, *Thuja occidentalis*. Sadece son üç gün içinde 60'tan fazla ağaç kaybettik. Eğer daha az seçkin ya da sağlıksız ağaçları kesiyor olsalardı durum bu derece kötü olmazdı, ancak onlar bütünüyle farklı bir yaklaşıma sahipler. Bir yolu nereye inşa etmek istediklerine karar veriyorlar ve önlerine çıkan her şeyi kesiyorlar. Bir sayfiye evini nereye kondurmak istediklerine karar veriyorlar ve yok ettikleri ağaçların nadideliğini hiç önemsemeden o bölgeyi olduğu gibi temizliyorlar. Buradaki orman yasal olarak birinci dereceden SİT alanı olarak sınıflandırılıyor, yani bu ağaçlara dokunmak yasalara aykırı. Bu ağaçları kesebilmek için 'olağanüstü koşullar'ın söz konusu olduğunu kanıtlamanız ve başvurunuzu Devlet Çevre Müfettişliği'nin vereceği bir tavsiyeyle desteklemeniz gerekir."

Berg Parkı'nın kaderi belirlenirken bunlardan hiçbiri yapılmadı. Pervomaiskoe'nin Yeşilleri, ar damarı çatlamış yeni zenginleri yola getirmek için Narofomin mahkemesinde dava açtılar. Bütün ağaçlar kesildikten sonra kendi lehlerine verilecek bir karar pek bir işe yaramayacağından, davaya atanan Yargıç Yelena Golubeva'ya, duruşmalar sonuçlanıncaya kadar inşaatın durdurulması için bir mahkeme emri çıkarmasını talep eden bir dilekçe verdiler.

Ne var ki, gördüğümüz üzere, Rusya'da gün oligarkların günü. Devletin bütün organları bir tek onların hışırdayan banknotlarının dilinden anlıyor. Yargıç Golubeva inşaatı durdurma talebini göz önüne bile almadı ve inşaat çalışmaları ilerlerken duruşmanın yapılması kasıtlı olarak ertelendi.

O benzersiz ağaçların tamamına yakını kesildi.

Koruma görevlileri güruhunun arasından Valeriy Kulakovskiy arz-ı endam ediyor. Kulakovskiy, kendini bir konut yapı kooperatifi olarak adlandıran Promzhilstroy Şirketi'nin müdür yardımcısı. Kulakovskiy, bana bu işin dışında kalmamı tavsiye ediyor. Moskova'daki

bir kısım son derece etkili insanın bu konut inşaatıyla yakından ilgilendiklerini söylüyor. Bu insanlar buraya yerleşecekler. Bu 'kooperatif'in, yasaya göre ulusun malı olan Berg topraklarının mülkiyet hakkını ele geçirmiş olduğunu keşfediyorum. Bu tamamen yasadışı.

Kulakovskiy omzunu şöyle bir silkiyor ve kendi düşüncesini açıklamaya çalışıyor. "Köylüler tarafından yapılan bu sonu gelmeyen gösterilerden fazlasıyla bıkmış durumdayız. Şimdi benim, bu işe bu kadar para yatırmışken, araziyi satın almışken, inşaata başlamışken ne yapmamı bekliyorsunuz? Bana bütün bunları kim geri verecek?"

Kulakovskiy aynı zamanda geri adım atmayı düşünmediğini de söylüyor.

Nitekim geri adım atmadılar. Berg Parkı artık yok. En güzel ormanlarımızın, oligarklar ve onların şirketlerinin çıkarları uğruna kesilip yok edilmesine ülkenin her tarafında devam ediliyor.

Pervonaiskoyeli, Yeşil hareket üyesi yaşlı kadınların tarihi parklarını umutsuzca savunma mücadelesini başlatmalarından uzun olmayan bir süre önce, Rus Yargıtayı bu sorunu, aynı sorun bir bütün olarak Rusya'da yaşandığından, ilke sorunu olarak ele aldı. Bu dava halk arasında 'Orman Davası' diye biliniyordu.

"Mal sahiplerinin çıkarlarını unutmamalısınız. Araziyi satın aldılar, evler inşa ettiler ve şimdi siz her şeyi geriye döndürmeye çalışıyorsunuz." Avukat Yargıtay'da Kulakovskiy'in sözlerini neredeyse kelimesi kelimesine tekrar etti.

Yeni Rusların kaprislerine karşı toplumun çıkarlarını bir bütün olarak savunmakta olan çevreci avukatlar, Olga Alekseyeva ve Vera Mişçenko sorunu başka şekilde ele alıyorlar: "Bu ülkede yaşayan her yurttaş ulusal mirası yaşama ve bundan haz alma hakkına sahiptir. Eğer bizler gerçekten Rusya'nın yurttaşlarıysak, o zaman gelecek kuşakların bugünkü kuşakların faydalandıklarından daha az ulusal miras kalmamasını sağlamak görevimizdir. Her halukârda yasadışı yollarla elde edilmiş olan mülkiyet haklarını nasıl ciddiye alabiliriz ki?"

'Orman Davası'nın esasını, davayı Yargıtay'a götüren Yasal Ekolojik Sorunlar Enstitüsü, Eco-Juris önderliğindeki Rus çevrecilerinin, Bakanlar Kurulu'nun birinci dereceden orman kategorisinde yer alan ormanları, bu niteliğini yitirmiş toprak kategorisine aktaran yirmi iki kararnamesinin yürürlükten kaldırılmasını talep etmeleri oluşturuyordu. Bu kararnameler Rusya'da 34 bin hektar birinci kalite ormanın kesilmesine izin vermekteydi.

Rusya'da ormanlar üç kategoriye ayrılır. Birinci derecede yer alanlar, ya toplum için ya da doğal çevre için özellikle önemli sayılan ormanlardır. Bunlar çok değerli ağaç türlerini, ender bulunan kuşların ve diğer hayvanların doğal yaşama ortamlarını, koruma alanları ve parkları ve kentlerin ve banliyölerin yeşil kuşaklarını içeren orman alanlarıdır. Bundan dolayı Rus Federasyonu'nun Orman Yasası, birinci sınıf ormanları ulusal mirasın bir parçası olarak kabul ediyor. Berg Parkı bu kategoride yer alıyor.

İşin tuhaf yanı şu ki, bu kategori değişikliğinin yapılması ve ardından da ağaçların kesilmesine izin verilmesi için resmi başvuruyu yapan taraf Rus Federasyonu Ormancılık Komisyonu, Rosleshoz'du. Rosleshoz, başbakana imzalaması için ormanların hukuki statüleriyle ilgili belgeler sunma hakkına sahip olan organdır. Çevreciler tarafından karşı çıkılan 22 kararname, devlet tarafından, yasanın öngördüğü biçimde gerekli çevrebilimsel denetimler yapılmadan çıkarıldı ve ulusal miras kısa erimli çıkarlara kurban edildi. Ormanların kesilip yok edildiği yerlere benzin istasyonları, otoparklar, sanayi tesisleri, yerel toptan satış pazarları, çöp boşaltım merkezleri ve elbette konutlar inşa edildi.

Çevreciler bu son seçeneği, yeni ev sahiplerinin evlerini saran görkemli ormanlara sorumlu biçimde davranmaları ve kanalizasyon sistemlerini döşerken ağaçların köklerine zarar vermemeleri koşuluyla, en az karşı çıkılabilir seçenek olarak görüyorlar.

'Orman Davası' görülmekteyken ve yargıçlar işi ağırdan alırlarken, başbakan tarafından imzalanan yeni kararnamelerle 950 hektara yakın ilave üst düzeyde kaliteli orman yok edilmeye mahkûm edildi. En büyük tahribat, ağaçların petrol ve gaz şirketlerinin çıkarları uğruna yok edildikleri Hantiy-Mansiyisk ve Yamalo-Nenetsk özerk bölgelerinde meydana geldi. Aynı zamanda Moskova eyaleti de kayba uğradı: Berg Parkı'nın başına gelenler mahkemenin işlemleri kasıtlı olarak sürüncemede bırakmasının bir sonucuydu.

Bürokratik işlemler sürerken ve hiç kimse en ufak bir ayrıntının bile üzerinde durma cesaretini gösteremezken, Pervomaiskoye'de ormanı korumak için verilen mücadele şiddet olayına dönüştü. Çevreci grup, savcılık makamının talebi üzerine, inşaatçıların faaliyetlerinin yol açtığı barbarca sonuçları bir video kamerayla kaydetmeye gittikleri zaman, takviye polis gücü çağrıldı. Bunun üzerine kavga çıktı, kamera kırıldı ve tamamı yaşlı insanlardan oluşan çevrecilere dayak atıldı.

Köyün en yaşlısı olan Nikolay Abramov durumu şöyle açıklıyor: "Elbette, bizler bir savaşa girmek istemiyoruz, ancak bize başka bir seçenek bırakmadılar. Malikâne köyde yürüyüş yapabileceğimiz tek yerdi. Buraya genellikle yaşlı insanlar ve çocuk arabalarıyla anneler gelirdi. Burada 300 öğrencinin okuduğu bir okul ve bir de anaokulu var. Geriye kalan her yer Yeni Ruslar için inşa edilen sayfiye evleriyle dolduruldu."

Bu emektar çevreciler aslında, hayatları boyunca hiç görmedikleri kadar çok tutarda paraya hükmeden süper zengin insanlarla savaştıklarının farkındalar. Buna karşılık, bu paranın tutarıyla ilgili olarak bir şeyler duymuşlar. Bir köy meclisi toplantısında, Pervomaiskoye Mahalli Köy Konseyi başkanı Aleksander Zaharov, bu işin parasal boyutunun durumun tersine çevrilmesine hiçbir biçimde imkân vermeyecek kadar büyük olduğunu açıkladı. İşte, Moskova Vilayeti Ekolojik Birliği'nin başkanı İgor Kulikov'un eyalet savcısı Mihail Avdyukov'a yazdıkları: "Konseyin başkanı, meclisin seçtiği çevreci grubun üyelerine herkesin önünde protestolarına son vermemeleri durumunda, isimlerini ve ev adreslerini kendileriyle ilgilenecek olan mafyaya verdiğini söyledi."

Aleksander Zaharov'un bu can sıkıcı öyküde yer alan başlıca karakterlerden biri olduğuna şüphe yok. Eğer Zaharov sağlam durabilmiş olsaydı, Berg Parkı'na tek bir daça bile tecavüzde bulunamazdı. Yasayı çiğneyerek ve köy meclisinin aldığı karara aykırı biçimde Pervomaiskoye'deki ağaçların kesilmesine izin veren belgelerin altında Zaharov'un imzası yer alıyordu.

Bu senaryo iyi bildiğimiz bir senaryo. 'Birinci sınıf ormanların orman niteliğini yitirmiş topraklar kategorisine aktarılması için' ilk başvuru Moskova'daki üst düzey yetkililere yapıldı. Kısa süre sonra başbakan tarafından imzalanması için bir kararname hazırlandı. Bunu, başbakanın kararnamesinin uygulamaya konması sırasında, yerel ormancılık yetkililerinin ve mahalle konseyi başkanının çalışmalara başlanması onayı vermelerinin ardından ormanın kesilerek yok edilmesi izledi.

Rusya'da bizim yasalarımızda çok fazla yanlışlık yok. Sorun sadece onlara çok fazla sayıda insanın uymamasından kaynaklanıyor.

6
NORD-OST: SON YIKIM HİKÂYESİ*

8 Şubat 2003, Moskova. Şimdilerde bütün dünyanın Dubrovka diye bildiği Dubrovskaya Caddesi No: 1. Görüntüleri -sadece üç ay önce- bütün dünyada gazetelerde, dergilerde ve televizyon kanallarında flaş haber olarak yer alan, tıka basa dolu bir tiyatroda coşkun bir gala atmosferi var. Siyah kravatlar, gece elbiseleri, bütün siyasi *beau monde** burada toplanmış. İç geçirmeler ve soluk tutmalar, öpücükler ve kucaklaşmalar, hükümet üyeleri, Duma üyeleri, parlamento grupları ve partiler, mükellef bir açık büfe...

Bu insanlar başkentimizde uluslararası terörizme karşı elde edilmiş kesin zaferi kutluyorlar. Putin yanlısı politikacılar bizleri, terö-

*) 'Nord-Ost', Çeçen saldırganların bastığı tiyatroda oynanan müzikalin adıdır. (ç.n.)
*) Fransızca'da 'moda dünyası' ve 'yüksek sosyete' anlamına geliyor. (ç.n.)

rizmin yıkıntıları üzerinde *Nord-Ost* müzikalinin yeniden sahneleniyor olmasının, doğrudan bu anlama geldiği konusunda temin ediyorlar. Bugün, korumasız tiyatronun, oyuncularının ve seyircilerin, Çeçenistan'dan gelen yirmi-otuz kadar militan tarafından ele geçirildikleri ve 57 saat süreyle rehin tutuldukları 23 Ekim 2002 tarihinden bu yana yapılan ilk gösteriyi izleyeceğiz. Teröristler devlet başkanı Putin'i İkinci Çeçen Savaşı'na son vermeye ve askerlerini kendi ülkelerinden çekmeye zorlamayı umuyorlardı.

Ama başarılı olamadılar. Hiç kimse hiçbir yerden çekilmedi. Savaş, uygulanan yöntemlerin meşruluğu konusundaki kuşkulara hiç zaman ayrılmadan, daha öncesinde olduğu gibi sürüp gidiyor. Değişen tek şey, 26 Ekim sabahının erken saatlerinde, o anda binada bulunan herkese, aralarında hem teröristlerin hem de rehinelerin bulunduğu 800 kadar insana karşı başlatılan gaz saldırısı oldu. Operasyonda kullanılan gizli askeri gaz, devlet başkanı tarafından bizzat seçildi. Gaz saldırısının ardından özel anti-terör birimleri binaya şiddetli bir saldırı düzenlediler ve bu sırada yaklaşık 200 rehineyle birlikte seyircileri rehine almış olanların tamamı öldürüldü. Çok sayıda insan tıbbi bakım görmeden öldü ve kullanılan gazın cinsi, gazdan etkilenenlerin hayatını kurtarmakla görevli olan doktorlardan bile gizli tutuldu. Devlet başkanı, daha o gece, en ufak bir vicdan azabı duymadan, bunun Rusya için 'uluslararası terörizmin güçlerine karşı' elde edilmiş bir zafer olduğunu ilan etti.

8 Şubat'ta yapılan galada bu kanlı kurtarma operasyonunun kurbanları pek fazlaca hatırlanmadılar. Bu, insanların kadehlerini ne için kaldırdıklarını unutmuş göründükleri, çok revaçta olan tipik bir Moskova partisiydi. İnsanlar şarkılar söylediler, dans ettiler, yiyip içtiler, çok sayıda insan sarhoş oldu ve herkes saçma sapan şeyler konuştu; bütün bu rezillikler, rekor sürede yeniden tefriş edilmiş olsa dahi, bir katliamın yaşandığı yerde meydana geldiği için çok daha sinik bir görünüm alıyordu. Aile fertleri *Nort-Ost* trajedisi sırasında ölmüş olanlar, bunu ölen yakınlarının hatırasına bir saygısızlık olarak gördüklerinden kutlamaya katılmayı bir dille reddettiler. Devlet başkanı da kutlamaya katılamadı, ancak bir kutlama mesajı gönderdi.

Devlet başkanı böyle bir törene neden kutlama mesajı gönderdi? Çünkü hiç kimse bizi yıkamazdı. Devlet başkanının mesajı, tipik Sovyet söylemiyle kaleme alınmıştı ve tipik Stalinist değerlerden kaynaklanıyordu: İnsanların ölmüş olması üzücü bir durumdu, ancak toplu-

mun çıkarları önce gelmeliydi. Yapımcılar devlet başkanına karşılaştıkları ticari sorunlar konusundaki anlayışlılığı sebebiyle içtenlikle teşekkür ettiler ve izleyicilerin geri gelmeleri durumunda daha güzel gösterimlerin yapılacağını söylediler. Müzikal 'yeni bir yaratıcı teşvik' aldı.

Fakat şimdi: madalyonun diğer yüzünde, devlet başkanının, hayatları pahasına uluslararası anti-terör koalisyonundaki üyeliğini perçinlediği bireyler yer alıyor. Gelin, bir de *Nord-Ost* olayları nedeniyle hayatlarına yaratıcı bir teşvik verilmeyen, aksine bu olaylar yüzünden hayatları mahvolan insanlara bir bakalım. Gelin, bugünkü devlet aygıtının mümkün olduğunca çabuk biçimde unutmaya ve elindeki bütün imkânlarla bizleri de aynı şekilde davranmamız için kandırmaya çalıştığı kurbanlara bir bakalım. Bu terörist eylemi izleyen etnik temizliğe ve Putin'in dile getirdiği yeni devlet ideolojisine bir bakalım: "Kayıpları saymayacağız. Hiç kimsenin bundan şüphesi olmasın. Kayıplarımız çok fazla olsa bile."

VURULAN BEŞİNCİ KİŞİ

Moskovalı bir çocuk olan Yaroslav Fadeyev'in adı, *Nord-Ost* saldırısında öldürülenleri içeren resmi ana listede şimdi en başta yer alıyor. Olayların resmi versiyonunda kurşun yaraları yüzünden ölen dört rehinenin teröristler tarafından vuruldukları ve FGB'nin özel biriminin -Putin'in kendi servisi- hiçbir zaman hata yapmadığı, dolayısıyla rehinelerden hiçbirini vurmadığı ısrarla belirtiliyor.

Ne var ki adı 'teröristlerin vurduğu dört' kişilik listede yer almamasına karşın Yaroslav'ın kafasını bir kurşunun delip geçmiş olduğu gerçeğinden kaçmak mümkün değil. Yaroslav bir kurşun yarasından dolayı ölmüş olan beşinci kişiydi. Cenazesi için annesi İrina'ya verilen resmi belgede, 'Ölüm Nedeni' satırının karşısında bir tire işareti yer alıyor.

Moskova'da bir okulda onuncu sınıf öğrencisi olan Yaroslav, 18 Kasım 2002'de on altı yaşına basacaktı. Yaş gününde aile üyeleri bir araya gelerek büyük bir kutlama yapmayı planlıyorlardı, ancak şimdi ebediyen on beş yaşında kalacak olan çocuğun tabutu önünde duran, Moskovalı bir doktor olan dedesi şöyle diyor: "Bak işte, birlikte bir kez bile tıraş olamadık."

Müzikale dört kişi birlikte gitmişlerdi: iki kız kardeş, İrina Fadeyeva ve Viktorya Kruglikova ile çocukları Yaroslav ve Nastya. İrina,

Yaroslav'ın annesiydi, Viktorya da on dokuz yaşındaki Nastya'nın. İrina, Viktorya ve Nastya hayatta kaldılar, ancak Yaroslav, o günden bugüne hakkında hiçbir yasal tahkikat yapılmayan koşullarda öldü.

Baskının ve gaz saldırısının ardından İrina, Viktorya ve Nastya tiyatrodan baygın halde çıkarıldılar ve hastaneye kaldırıldılar. Yaroslav bütünüyle ortadan kaybolmuştu. Adı geçici listelerin hiçbirinde yer almıyordu. Yetkililer tarafından radyoda ve televizyonda duyurulan acil yardım telefon hattı çalışmıyordu. Rehinelerin akrabaları Moskova'da dört bir yana koşuşturuyorlardı ve bu insanlar arasında bu ailenin dostları da yer almaktaydı. Morgları ve hastaneleri bölge bölge aralarında paylaşarak bütün şehri taradılar.

En sonunda, Holzunov Lane Morgu'nda, Yaroslav'ın tanımına uyan 5714 no'lu cesedi buldular, ancak bunun gerçekten Yaroslav olduğunu teyit edemediler. Oğlanın cebinde annesi İrina Vladimirovna Fadeyeva adına düzenlenmiş bir pasaport buldular, ancak pasaportun 'Çocukları' bölümünde şöyle bir kayıt yer alıyordu: 'Erkek. Yaroslav Olegoviç Fadeyev, 18.11.1988.' Oysa gerçek Yaroslav 1986 doğumluydu.

İrina bu durumu daha sonra şöyle açıkladı: "Pasaportumu oğlumun pantolonunun cebine koydum. Üzerinde başkaca bir kimlik yoktu. Çok uzun boylu olduğundan, on sekiz yaşında gösteriyordu, ben de Çeçenler aniden çocukları ve ergenlik yaşındakileri serbest bırakmaya başlarlarsa Yaroslav'ı boyu sebebiyle serbest bırakılacak olanların arasına almazlar diye korktum. Bu şekilde, orada salondayken, koltukların altına çömeldim ve Yaroslav'ın kimlik bilgilerini pasaportuma yazdım, doğum gününü onu daha genç göstermek için değiştirdim."

İrina'nın arkadaşı Sergey, 27 Ekim günü onu hastanede görmeye geldi ve ona 5714 no'lu cesedin bulunduğunu söyledi. Sergey, İrina'ya cesedin cebinde bulunan pasaporttan ve Yaroslav'la olan benzerliğinden söz etti. İrina, dışarıdaki ayaza rağmen, parmaklıklardaki bir boşluktan geçerek, o sırada üstünde ne varsa o giysilerle hastaneden sokağa fırladı.

Hayatta kalmış ve hastanelere yatırılmış olan rehineler hâlâ buralarda rehin tutuluyorlardı. İstihbarat servislerinin emriyle bu insanların evlerine dönmeleri yasaklandı. Telefon etmelerine ya da aileleri tarafından ziyaret edilmelerine izin verilmedi. Sergey hastaneden içeri, karşısına çıkan herkese -hemşirelere, koruma görevlilerine,

hademelere, polise- rüşvet vererek girebilmişti. Ülkemizde yaşanan topyekûn ahlaki kokuşma en kilitli kapıları bile açabiliyor.

İrina hastaneden çıkınca doğrudan morga koştu. Orada kendisine bir bilgisayar monitöründe bir resim gösterildi ve o da Yaroslav'ı teşhis etti. İrina, Yaroslav'ın cesedini görmek istediğini söyledi, cesedi dikkatlice inceledi ve kafasında iki kurşun deliği -bir tanesi kurşunun girdiği, diğeri de çıktığı delikti- buldu. Her iki delik de balmumuyla doldurulmuştu. İrina'yla birlikte morga gelmiş olan Sergey, onun bu derece sakin olması karşısında şaşkınlığa düşmüştü. İrina hüngür hüngür ağlamadı ya da isteri krizi geçirmedi. Aklı başındaydı ve duygusal davranmıyordu.

İrina bana şunları söyledi: "En sonunda onu bulabildiğim için gerçekten çok sevinmiştim. Hastanede yatarken her şeyi kafamda ayrıntılı biçimde tartmış ve önümdeki seçenekleri düşünmüştüm. Oğlumun ölmüş olması durumunda nasıl davranacağıma karar vermiştim. Morgda cesedin gerçekten Yaroslav'a ait olduğunu görünce, dolayısıyla hayat benim açımdan orada bittiğinde, sadece daha önce neyi kararlaştırmışsam onu yaptım. Soğukkanlılıkla, herkesten cesedin buzdolabından getirilmiş olduğu odayı terk etmelerini istedim. Oğlumla yalnız kalmak istiyordum. Buna önceden karar vermiştim. Ölmeden önce ona bir söz vermiştim. Orada sıkışıp kaldığımızda, hayatının son gününün son anlarında, geceleyin, gaz saldırısından birkaç saat önce bana, 'Anne, muhtemelen ben buradan sağ çıkamayacağım. Artık daha fazla dayanamayacağım. Anne, eğer bir şey olursa, bu neye benzeyecek?' dedi. Ona şöyle cevap verdim: 'Hiçbir şeyden korkma. Burada hep birlikte olduk, orada da hep birlikte olacağız.' O, 'Anne, ben seni orada nasıl tanıyacağım?' dedi. Ben de ona, 'Elin hep elimde olacak, böylece orada birbirimizi bir arada bulacağız, el ele tutuşurken. Birbirimizi kaybetmeyeceğiz. Sadece elimi bırakma, sıkı sıkı tut,' dedim. Fakat görüyorsun, sonunda ne oldu işte. Kendimi onu aldatmış gibi hissettim. O sağken hiç birbirimizden uzakta olmadık. Hiçbir zaman. İşte bu yüzden çok soğukkanlıydım: hayattayken birlikte olduk ve orada, ölümde de yine birlikte olacaktık. Her neyse, morgda onunla baş başa kalınca ona şöyle dedim: 'İşte, artık üzülmene gerek yok. Seni buldum ve oraya seninle birlikte olmaya geliyorum' ... Onu hiç aldatmadım. Bu nedenle, o derece soğukkanlıydım. Beni bekleyen arkadaşlarımı görmemek için yan kapıdan çıktım ve oradaki görevlilere servis girişinden geçmeme izin vermelerini iste-

dim. Dışarı çıkınca geçen bir arabayı durdurdum, Moskova nehri üzerindeki en yakın köprüye gittim ve köprüden atladım. Fakat boğulmadım. Nehirde yüzen üstü düz buz kütleleri varmış, ben onların arasına düştüm. Üstelik yüzme bilmediğim halde o buz kütleleri arasında batmadım. Suya batmadığımı görüyor ve şöyle düşünüyordum: 'Pekâlâ, en azından bacağıma kramp girebilir,' ancak bu da olmadı. Şanssızlık bu ya, oradan geçmekte olanlar beni sudan çıkardılar. 'Sen nerelisin? Neden nehirde yüzüyordun?' diye sordular. Onlara, 'Az önce morgdaydım, fakat lütfen durumu polise bildirmeyin,' dedim. Onlara bir telefon numarası verdim ve Sergey gelip beni aldı. Elbette bu durumla baş edebilmek için elimden geleni yapıyorum, ancak ben bir ölüyüm. Onun oralarda bensiz nasıl yapabildiğini bilmiyorum."

İrina 26 Ekim'de hastanede kendisine geldiğinde battaniyenin altında çırılçıplak yattığını fark etti. Çevresindeki diğer kadın rehinelerin üzerlerinde kendi elbiseleri vardı, ancak onun üzerinde, sadece elinde sıkıca tuttuğu küçük bir ikona bulunuyordu. Konuşabilir duruma gelince hemşirelerden kendisine giysilerinin en azından bir bölümünü vermelerini istedi, ancak hemşireler ona tiyatrodan hastaneye getirildiğinde üzerinde olan her şeyin, hepsi kana bulandığından, istihbarat servislerinden görevlilerin emriyle yakıldığını anlattılar.

Fakat neden? Ve üzerindeki kimin kanıydı? İrina tiyatroda kendinden geçtiği sırada oğlunu kollarının arasında tutuyordu. Elbiselerindeki kan, kanı üzerine fışkıracak biçimde vurulmuş birine ait olması gerekirdi. Bu ancak Yaroslav'ın kanı olabilirdi.

İrina şöyle hatırlıyor: "O son gece çok gergin bir biçimde başlamıştı. Teröristler sinirliydiler, ancak daha sonra bizim kendisine 'Mozart' adını verdiğimiz Movsar Barayev, elebaşı, sabah saat 11'e kadar rahat olabileceğimizi söyledi. Ortalığa bir umut dalgası yayıldı. Çeçenler bize meyve suyu atmaya başladılar. Ancak koltuklarımızdan kalkmamıza izin vermediler. Eğer bir şeye ihtiyacınız varsa elinizi kaldırmanız gerekiyordu ve onlar da ardından size biraz meyve suyu ya da su atıyorlardı. Devlet güçlerinin saldırısı başlayınca ve teröristlerin sahneye doğru koştuklarını görünce, kız kardeşime, 'Nastya'yı ceketinle ört,' dedim ve Yaroslav'ı kollarımm arasına aldım. Gazın verildiğini fark etmedim, sadece teröristlerin heyecanlandıklarını gördüm. Yaroslav benden uzundu, bu yüzden ona sarıldığımda aslında o bana kalkan oluyordu. Daha sonra bayılmışım. Morgda kurşunun girdiği yerin benden uzak olan tarafta olduğunu gördüm. O benim koruma kalka-

mm olmuştu. ... Bir rehine olarak o 57 saat boyunca tek dileğim onu korumak olduğu halde beni kurtaran o oldu."

Fakat bu kimin kurşunuydu? Balistik testi yapılmış mıydı? kime ait olduğunu anlamak için elbiseden bir kan örneği alınmış mıydı?

Ailede hiç kimse bu soruların cevaplarını bilmiyor. Bu vakayla ilgili bütün bilgiler çok gizli damgasını taşıyor ve anneden bile gizli tutuluyor. Morg kaydında ölüm nedeni 'kurşun yarası' olarak veriliyor, ancak kayıt kurşun kalemle yapılmış. Daha sonra bu kayıt defteri de gizli bilgi olarak tasnif edildi: Aile gayet emin bir biçimde, "Elbette bütün bunları sildiler," diyor.

İrina şunları anlattı: "İlk başta bunun Çeçen kadınlardan biri tarafından yapıldığını düşündüm. Orada sıkışıp kaldığımız sırada bir kadın hep yanı başımızdaydı. Ne zaman herhangi bir tehlike, bir ses ya da bağırma olsa, oğluma sarıldığımı ve onu sıkıca tuttuğumu görüyordu. Onun dikkatini çekmiş olmamız benim hatamdı. Bana, sürekli bizi izliyormuş gibi geliyordu. Bir ara Yaroslav'ı işaret ederek, 'Benin oğlum orada,' -yani, Çeçenistan'da- dedi. Bunun ardından bize kötü bir şey olmadı ancak onun nereye giderse gitsin hep bizi izlediğini hissettim. Bu yüzden belki de Yaroslav'ı o vurdu. Hâlâ uyuyamıyorum. Gözlerini, ince uzun yüzünü tam karşımda görüyorum."

İrina'nın arkadaşları daha sonra ona, Yaroslav'ın vücudundaki kurşun deliğinin giriş yerinin, bunun tabancadan çıkmış bir kurşun olmadığını gösterdiğini anlattılar; Çeçen kadınınsa sadece tabancaları varmış.

Onun için soru hâlâ cevaplandırılmayı bekliyor: Bu kimin mermisiydi?

İrina, "Bizim insanlarımızdan birine ait olmalı," diyor. "Kuşkusuz bizler çok şansız bir konumdaydık, hemen kapıların yanı başında oturuyorduk. İçeriye giren herkes doğrudan 11. sıranın bulunduğu yere geliyordu. Teröristler aniden tiyatro salonuna girdiklerinde gördükleri ilk insanlar bizler olduk, aynı şekilde bizim askerlerimiz de içeriye girdiklerinde doğrudan onların önünde olacak olanlar da bizlerdik."

İrina neler olduğunu ve bunların nasıl olduğunu elinden geldiğince tahlil edebiliyor. Oysa onun düşündükleri ya da zannettikleri yetkilileri hiç mi hiç ilgilendirmiyor. Devletin açıklamalarına göre, vurulan 4 insan vardı, başka kimse vurulmamıştı. Vurulmuş olan beşinci kişi, Yaroslav, olayların resmi versiyonunun dışında kalıyordu. Aslına bakarsanız, Yaroslav, Moskova Şehri savcılık makamın-

dan bir ekip tarafından soruşturulan 229133 Dosya Sayılı Ceza Davası'nda resmi olarak kurbanlar arasında bile yer almıyor.

İrina derin derin düşüncelere dalarak, "Yetkililerin böyle bir insan hiçbir zaman var olmamış gibi davranmaları ... beni gerçekten yaralıyor," diyor.

Ancak daha da kötüsü, İrina kafasındaki soruları ve çıkardığı sonuçları gazetecilerle paylaşır paylaşmaz resmi bir celple savcılık makamına çağrıldı. Sorguyu yapan kişi kızgındı. "Neden bu şekilde sorun çıkarıyorsun? Onun vücudunda bir kurşun yarası olmasının imkânsız olduğunu anlamıyor musun?" Sorgucu zaten kötü durumda olan mutsuzluk içindeki annenin ödünü kopartmak için elinden geleni yapmaya devam etti: "Ya derhal bu gazetecilere hiçbir şey söylemediğini ve onların her şeyi kendi kafalarından uydurduklarını belirten bir açıklama yazarsın, biz de bunun üzerine onlar hakkında istihbarat servislerine iftira etmekten dava açarız ya da senin rızan olmadan oğlunun mezarını açar ve bir ölüm sonrası incelemesi gerçekleştiririz."[10]

İrina bu rezil şantaj denemesine boyun eğmedi. Onun yerine, savcılık makamında dört saat sorgulandıktan sonra oradan ayrıldı ve doğruca oğlunun mezarını korumak için mezarlığa gitti. Kasım ayının sonlarıydı, Moskova'da kışın hava koşullarının en ağır olduğu zamandı. İrina, o gece eve dönmeyince bütün şehri tarayan arkadaşları tarafından bir kez daha ölümden kurtarıldı.

Yaroslav, sessiz, çalışkan bir çocuk olarak biliniyordu. Yaşıtları sokaklarda sürekli bira içip taşkınlıklar yaparken ve kaslarını konuştururlarken, o müzik okulundan mezun olmuştu. Bundan dolayı da çok ıstırap çekmişti. O da 'sert', tuttuğunu koparan, gözüpek ve korkusuz biri olmak istiyordu.

Yaşıtlarının birçoğu gibi Yaroslav da bir günlük tutmuştu. İrina, *Nord-Ost* olaylarının ardından bu günlüğü okudu. Yaroslav günlüğünde kendi kişiliğinin hangi yönlerini sevip, hangi yönlerini sevmediğini tartışıyordu. Şöyle yazmıştı: "Bu şekilde bir korkak olmaktan, her şeyden korkan ve kararsız biri olmaktan nefret ediyorum." Yaroslav günlükte kendi kendine, "Peki, ya nasıl biri olmak isterdin?" di-

10) Bu manevi şantaj, aşırı stres altında olan bir kadını ezmeyi amaçlıyordu. Rus yasalarına göre, bir ölünün mezardan çıkarılmasına ancak mahkemede yapılacak bir duruşma sonucunda izin verilebilir; sorgulamayı yapan kişinin bunu biliyor olması gerekir. Ölünün mezardan çıkarılmasına izin verildiği durumlarda bu işlem ancak annenin, babanın ya da mahkemenin söz konusu kişinin ölümünden dolayı ıstırap çektiğini kabul ettiği yakın akrabalarının huzurunda yapılabilir. İrina'ya şantaj yapmaya çalışan bu dedektif yetkisini kötüye kullandığı için başka bir göreve aktarıldı. Daha sonra da sessizce işine son verildi.

ye soruyor. "Sert biri olmak isterdim." Yaroslav'ın okul arkadaşları vardı, ancak bunlar çevrelerinde sert olarak tanınan ve kızların beğendikleri çocuklar değillerdi. Yaroslav ev ortamında esprili biriydi; evdeyken kendi özünü ortaya koyabiliyor, korkusuz ve gözüpek biri gibi davranıyordu. Sorunlar dışarıya çıktığında başlıyordu.

İrina, Yaroslav'a hiçbir zaman söylemediği şeyler yüzünden ve ona hiçbir zaman gerektiği şekilde onu ne kadar çok takdir ettiğini söyleyememiş olduğuna çok üzgündü.

Yaroslav'ın teyzesi Viktorya, bana, "Örneğin, insanlar beni güçlü biri olarak bilirler," diyor. "Ancak bu olayda ben tamamen çılgına döndüm. Orada Yaroslav'ın yanı başında oturan üç kadın vardı, o en gencimizdi ve bir büyük adam gibi bizlere cesaret veren oydu. Kızım cesaretini bütünüyle kaybetti. Titriyor ve hüngür hüngür ağlıyordu, 'Anne, yaşamak istiyorum. Anne, ölmek istemiyorum.' Ancak Yaroslav sakin ve cesurdu. Nastya'nın endişelerini giderdi, bizleri destekledi, bir erkeğin yapması gerektiği şekilde bütün her şeyi üzerine aldı. Sözgelimi, Çeçen kadınlardan biri çocukları aramıza aldığımızı, onları korumaya çalıştığımızı gördü. İrina ve ben eğer bir saldırı olursa onları vücutlarımızla korumayı düşünüyorduk. Ardından kadın, elinde bir bombası olduğu halde yanımıza geldi. Nastya'nın bacağına dokundu. Ben, 'Lütfen buradan uzaklaşır mısın?' dedim, ancak o, Nastya'ya baktı ve şöyle dedi: 'Korkma. Eğer burada hemen yanında durursam canın acımaz. Uzak yerlerde oturanlar daha fazla acı çekerken sen anında ölürsün.' Ardından Çeçen kadın yanımızdan uzaklaştı ve Nastya bana şöyle dedi: 'Anne, ondan bizimle kalmasını iste, bizimle kalsın. O zaman acı çekmeyeceğimizi söyledi.' Nastya'nın direnci kırılmıştı. Gayet iyi biliyordum ki o Çeçen kadının yanımızda durması halinde gerçekten hiç kurtulma şansımız kalmayacaktı, ancak aksi durumda en azından biraz da olsa kurtulma umudumuz vardı.

"Bir başka sefer de teröristler bizi, pazarlık yapmak üzere birilerinin gelmemesi durumunda öldürmeye başlayacaklarını ve ilk vurulacakların polis ve ordu mensupları olacağını söyleyerek korkuttular. Doğal olarak pek çok insan askeri kimlik kartlarını fırlatıp attı, ancak teröristler bunları yerden topladılar ve sahneden bu insanların isimlerini okumaya başladılar. Aniden 'Victoria Vladimirovna, 1960 doğumlu' diye anons edildiğini duyduk. Bu bendim. Yalnızca soyadı yanlıştı. Durum çok kötüydü. Kimse cevap vermedi. Teröristler sıra sıra aramaya başladılar. Bana geldiler. İrina bana, 'Hep birlikte gideceğiz,' dedi. Terörist-

ler güvenlik gücü mensuplarının kendileriyle birlikte dışarıda bir yere gelmelerini istediler ve hepimiz onların vurulacaklarını düşündük. İrina'ya birimizin hayatta kalması gerektiğini, aksi halde annemizin ve babamızın tamamen yalnız başlarına kalacaklarını söyledim. Teröristler aradıkları Viktorya Vladimirovna'yı buldular ancak durum henüz belirsizliğini korumaktayken Yaroslav geldi ve yanıma oturdu. Elimi eline aldı ve şöyle dedi: 'Vicky teyze, korkma. Eğer bir şey olursa ben seninle geleceğim. Her şey için beni affet. Affet beni.' Ona, 'Her şey yolunda, her şey iyi olacak,' dedim. ... Onun bu kadar cesareti nereden bulduğunu bilmiyorum. Biz onu sadece bir çocuk sanıyorduk ...

"Durum gerçekten çok korkunçtu. Teröristler bize radyodan bizim hakkımızda neler söylendiğini dinlettiler. Devlet başkanının konuyla ilgili olarak hiçbir şey söylemediğini ve Jirinovskiy'in tipik sertlik yanlısı tavırla bu terör eylemiyle ilgili olarak Duma'da vakit harcamanın bir anlamının olmadığını söylediğini bu şekilde öğrendik. Vakit harcamaya değmezdi, çünkü bütün bunlar bir aldatmacaydı.

"İlk günün sonunda orada bir hafta boyunca, sağ kaldığımız sürece oturabileceğimizi ve yetkililerin tiyatroya bir baskın düzenlemek yerine bir çözüm bulacaklarını düşünmeye başlamıştık. Zor durumdaydık. Soğukkanlılığımızı korumamız güçtü. Ancak Yaroslav bunu yapabildi."

Faciadan sonra İrina'nın hayatı tamamen değişti. Şu anda çalışmıyor. Daha önceleri, Yaroslav hayattayken yapmakta olduğu işe her gün gitmeye dayanamıyor. İrina'nın iş arkadaşları neşeli bir gruptu. Birbirlerini iyi tanıyorlardı ve Yaroslav'ın geçtiği her sınavı, aldığı her yüksek notu birlikte kutlarlardı. İrina, Moskova'da dolaşmaya bile dayanamıyor, çünkü bütün caddelerde oğluyla birlikte dolaşmıştı ve nereye dönse gözünün önünde anılar canlanıveriyordu.

"Bak, bunlar tam onun öldüğü gün, 25-26 Ekim'de St. Petersburg'a gitmek için alınmış tren biletleri. Oraya bir tenis turnuvasını izlemeye gidecektik, sadece ikimiz. Uzun zamandır onu trenle bir yerlere götürmek istiyordum, çünkü onunla yeterince uzun konuşmadığımızı düşünüyordum ve trende sadece ikimiz olacak, böylece kalp kalbe konuşabilecektik. Ama olmadı."

"Onunla neden yeterince uzun konuşamadığınızı düşünüyordun?"

"Bilmiyorum. ... Onunla çok konuşurduk, ancak bununla birlikte bana öyle geliyordu. Onunla konuşmak ve daha çok konuşmak istiyordum."

Çevresindeki herkes İrina'ya yardım etmeye ve destek olmaya çalışıyor. Yakınları onu bu denli sevdikleri için şanslı biri, yine de çok zor durumda. Bütün bunlar derdini döküp ruhunu hafifletmek için konuştuğu papaza bile çok ağır gelmiş. Papaz onun hikâyesini dinleyince ruhen yıkılmış. "Beni bağışlayın," demiş, "bütün bunlar çok acı."

İrina, "Papaza ne yapabileceğimi sormak için gittim. Yaroslav'ı *Nord-Ost*'a zorla götüren bendim. Hepsi benim fikrimdi. O hiç gitmek istemiyordu," diyor. Bu korkunç terör olayı öncesinde çekilmiş olan fotoğraflarda İrina güzel, kendinden emin, çok genç, mutluluk dolu, biraz balıketinde bir kadın. Şimdi cansız gözlerinde umutsuz bir ifadeyle suyu çekilmiş ve bitkin bir durumda. Sürekli olarak giydiği siyah mantosu, siyah beresi, siyah ayakkabıları ve çoraplarıyla genç görünmekten uzak, sürekli ürperme duygusu içinde, içerdeyken bile mantosunu üzerinden çıkartmıyor.

İrina sözlerini sürdürüyor: "Yaroslav'la ben sık sık tiyatroya giderdik. O akşam bambaşka bir tiyatroda oynanan bambaşka bir oyuna biletlerimiz vardı. Dışarı çıkmak üzere giyinmiştik. Viktorya ve Nastya bizi almaya geldiler ve orada, antrede dururken, biletlerin evvelsi güne ait olduğunu fark ettik. Yaroslav mutlu oldu. Evde kalmak istiyordu ancak ben ısrar ettim: 'Haydi *Nord-Ost*'a gidelim. Hemen yakınımızda oynuyor' ... Onu sürükleyerek götürdüm ve ardından onu koruyamadım. Bana son söylediği sözler şunlardı: 'Anne, eğer bir şey olursa seni o kadar çok hatırlamak istiyorum ki...'"

"Orada bu şekilde birbirinizle konuşabildiniz mi?"

"Hayır. Bazı sebeplerden dolayı bu son konuşmamız oldu. Biliyorsun, Yaroslav'ım hâlâ hayattayken sabahları kendimi dünyanın en mutlu kadını gibi hissederdim. Şimdi muhtemelen insanın çok mutlu olmasına izin verilmiyor diye düşünüyorum. ... Yaroslav'ı böyle korkunç bir sona götüren ben oldum. Ona 16. yaş gününde verdiğim hediye, mezarını çeviren bir parmaklık oldu."

"Ona bunu yapan sen değildin."

Viktorya tekrar tekrar, "Bunu savaş yaptı. Sürmekte olan bir savaş var," diyor. "Şimdi de bizler onun kurbanları haline geldik."

NO. 2251: KİMLİĞİ SAPTANAMADI

Size bu hikâyeyi anlatabilmek için önce bir açıklama yapmam gerekiyor. Yapacağım açıklama bizlerin *Nord-Ost* olayları sonrasında

Rusya'da nasıl yaşadığımızla ve Putin'in iktidarında Rus yargı sisteminin ne durumda olduğuyla ilgili.

Gerçek şu ki, bizim mahkemelerimiz hiçbir zaman Anayasamızı okuyanların düşündüğü kadar bağımsız olmadılar. Ancak şu anda yargı sistemimiz, güle oynaya yürütmenin kelimenin tam anlamıyla uşağı haline geliyor. Yargı, eşi görülmemiş bir inisiyatiften yoksun *pozvonoçnost'*luk düzeyine ulaşıyor.

Bu sözcük Rusya'da bir yargıcın herhangi bir davadaki nihai kararı, kendisine hükümetin yürütme organının temsilcileri tarafından telefonla (*zvonok*) verilen talimat doğrultusunda almasını anlatmak için kullanılır. *Pozvonoçnost,* Rusya'da gündelik bir olgudur.

Şimdilerde Rusya'da insanlar *'Nord-Ost*'un kurbanları' ifadesini, yapılan baskında akrabalarını kaybetmiş olan aileleri ve aynı zamanda gaz saldırısı sonucunda sakat kalan rehinelerden söz ederken kullanıyorlar. Kurbanlar yetkililer aleyhine manevi tazminat talebiyle mahkemelere başvurdular ve davalı olarak Moskova yerel yönetimini gösterdiler; ayrıca, yerel yönetim yetkililerinin Putin ve FGB'yle çekişmek istemedikleri için kurbanlara zamanında tıbbi yardım sağlamadıklarını iddia ettiler. Davacılar, devlet başkanım Rus yurttaşlarına karşı kimyasal silah kullanmaya teşvik ettiği için Moskova Belediye Başkanı ve şehir yürütme kurulu başkanı Yuriy Lujkov'un suçunun daha büyük olduğunu düşünüyorlar.

İlk dava başvuruları 2002 yılı Kasım ayında Moskova Tverskoy Belediyeler Mahkemesi'ne (bir bölge mahkemesi) yapıldı. 17 Ocak 2003'te, Federal Yargıç Marina Gorbaçeva'nın ilk üç başvuruyu bir dava açmak gerekip gerekmediğini tespit etmek üzere incelediği sırada yapılan başvuru sayısı 61'e yükseldi. Davacıların devletin söylediği yalanın bedeli olduğunu belirterek talep ettikleri toplam tazminat tutarının karşılığı 60 milyon dolara ulaştı. Onların asıl öğrenmek istedikleri, akrabalarının neden öldüğüydü. Ancak FGB, Ekim ayında yaşanan terörist eylemle ilgili her şeyi gizli belge olarak sınıflandırdığı için bunun mümkün olmayacağı ortaya çıktı. Bu davalar Putin'in FGB'sini de kapsadığından, duruşmaların ön hazırlığının yapıldığı dönemde, devlet medyasının davacılara karşı, onları utanmadan devletin kasasını yağmalamaya çalışmakla ve ölmüş akrabalarının üzerinden para kazanmak istemekle suçlayan yoğun bir propaganda saldırısı başlatıldı. Moskova'daki bütün tanınmış avukatlar *Nord-Ost*'cuların davasını almaktan uzak durdu-

lar, çünkü Kremlin'in gazabından korkuyorlardı. Basın ayrıca, davayı üstlenmeyi kabul eden İgor Trunov'un üzerine bir sürü çamur atmaktan da geri kalmadı.

Yetkililer, kendileri sanki suçlu olan değil, mağdur olan tarafmış gibi, ellerindeki bütün basın aygıtını kullanarak, *Nord-Ost*'la ilgili iddiaları buldozer gibi ezip yollarına devam edebilmek için ellerinden geleni artlarına koymadılar.

Yargıç Gorbaçeva, 23 Ocak 2003'te gerçek bir 'tele yargıç' gibi davrandı ve bir teknik ayrıntıyı kendisine temel alarak, ilk üç davacının iddialarını reddetti. Federal 'terörizme karşı mücadele' yasası değişik şekillerde okunabilir ve bu yasanın farklı hükümleri arasında çelişkiler bulunmaktadır. Bu hükümlerden biri, devletin terörist eylemlerin kurbanlarına uğradıkları kayıplar karşılığında tazminat ödeme yükümlülüğü bulunmadığı şeklinde yorumlanabilir. Aslında, yargıç iddiaları sadece reddetmekle yetinmedi, bundan da fazlasını yaptı. Yargıç Gorbaçeva'nın verdiği ret kararına, en az yetkililerin iddiaları kadar utanmaz bir taciz yağmuru eşlik etti; yargıçtan böyle davranmasının istenmiş olduğuna şüphe yok. Duruşmalar, davacıları hedef alan ve hoş görülmesi mümkün olmayan hakaretler ve aşağılamalar zincirine dönüştü.

İşte, 23 Ocak oturumundan birkaç örnek:

"Karpov, yerine otur. Sana yerine otur dedim!"

"Fakat söylemem gereken bir şey var..."

Yargıç Gorbaçeva, davacı Sergey Karpov'un cümlesini tamamlamasına izin vermeden sözünü kesiyor. Sergey Karpov, gaz saldırısı sırasında boğularak ölen tanınmış bir Moskovalı şarkıcı, şair ve çevirmen olan Aleksander Karpov'un babası.

"Yerine otur Karpov, yoksa seni salondan çıkartırım. Duruşmadan önce yazılı bir başvuruda bulunma fırsatını kaçırdın."

"Fırsatı kaçırmadım. Bu konuda hiç bilgilendirilmedim."

"Pekâlâ, ben bilgilendirilmiş olduğunu söylüyorum. Yerine otur, yoksa seni salondan çıkartırım."

"Şunu arz etmek istiyorum..."

"Senden gelen hiçbir şeyi kabul etmiyorum!"

Yargıcın yüzünde histerik bir ifade vardı. Gözleri boş boş bakıyordu ve bir sokak satıcısını andırıyordu. Davacıları azarlarken tırnaklarında birikmiş olan kirleri temizlemekteydi. Mide bulandırıcı bir manzaraydı. Sergey Karpov'u azarlamayı sürdürdü: "Karpov, elini bir daha havaya kaldırma."

"Haklarımın bana açıklanmasını istiyorum."

"Sana açıklanması gereken hiçbir şey yok."

Mahkeme salonu uzun zamandır süpürülmemişti. Salon ağzına kadar doluydu. Gazetecilerin kayıt cihazı kullanmaları yasaktı. Peki ama neden? Bu davada ne türden devlet sırları açığa vurulabilirdi ki? Kurbanların ruhları azap çekiyordu. Onlarla konuşmakta tereddüt ediyordunuz, çünkü derhal ağlamaya başlıyorlardı. Akrabaları ve arkadaşları fenalaşmaları durumunda onlara destek verebilmek için gelmişlerdi. Ne var ki Rus Yargıçlar Kurulu'nun temsilcisi her şeyi terbiyesizliğiyle bastırmaya devam ediyordu.

"Hramtsova, V.İ.; Hramtsova, İ.F.; Hramtsov, T.İ., burada mısınız? Hayır?" Yargıç isimleri tam bir nezaketsizlikle peş peşe sıralıyordu.

Uzun, ince genç bir adam cevap verdi: "Ben buradayım."

"Hramtsov! Konuşabilirsin!" Sesinin tonuna bakınca içinden şöyle geçirdiğini düşünüyordunuz: 'Arkadaşım, al sana bir ruble ve haydi buradan toz ol!'

Aleksander Hramtsov, *Nord-Ost* orkestrasında trampet çalan babasını kaybetti. Yargıcın söz vermesi üzerine konuşmaya başladıysa da gözyaşlarını tutmakta zorlanıyordu.

"Benim babam çeşitli orkestralarla birlikte ve solo programlar yapmak üzere dünyayı dolaştı. Ülkemizi ve bu şehri her yerde temsil etti. Onun ölümü telafi edilemez bir kayıptır. Bunun hiç mi farkında değilsiniz? Teröristlerin içeri girmelerine izin veren sizdiniz, Moskova şehrinin yöneticileriydi. Teröristler etrafta elleri kollarını sallayarak gezdiler. Elbette yapılan saldırıdan siz sorumlu değildiniz, fakat 400 kişi neden görev başında sadece 50 personeli olan ve insanlara zamanında tedavi sağlanamayacak olan 13 No'lu Hastaneye kaldırıldılar? İnsanlar hiçbir bakım görmeden öldüler. Benim babam bu şekilde öldü."

Orada yargıç cüppesi içinde kürsüde oturmuş, duruşmayı yöneten kadın, sanki kilometrelerce uzaktaymış gibi görünüyor. Zaman öldürmek için önündeki kâğıtları uyuşuk hareketlerle bir yerden alıp başka bir yere koyuyor. Bıkkınlık içinde olduğu her halinden belli ve zaman zaman pencereden dışarıya bakıyor, yakasını düzeltiyor, koyu renk camda kendisine bakıyor. Küpelerinden biri onu rahatsız ediyormuş gibi görünüyor. Kulağını kaşıyor.

Oğul Hramtsov konuşmasını sürdürüyor. Doğal olarak yan masada oturmakta olan üç davalıya hitap ediyor. Bunlar 'Moskova'nın

temsilcileri', Moskova yerel yönetiminin hukuk bölümünün görevlileri. Şimdi yargıç, manikürünü kontrol ediyor.

"Madem doktor kıtlığı vardı, neden en azından tıp öğrencilerinin binaya girmelerine izin vermediniz? Ya da neden onların rehineleri hastaneye götüren otobüslere binmelerini sağlamadınız? Yolda yaralılara bakabilirlerdi. İnsanlar sırtüstü yattıkları için boğulup ölüyorlardı."

Gorbaçeva, davacının kime hitap etmekte olduğunu fark ederek, alıngan bir edayla Hramstov'un sözünü kesiyor. "Kime bakıyorsun? Sözlerini bana bakarak söylemen gerekir."

"Pekâlâ." Aleksander gözlerini yargıç kürsüsüne çeviriyor. "Rehineler otobüslerde boğuluyorlardı. Boğuluyorlardı!"

Hramstov ağlamaya başlıyor. Böyle bir durum karşısında kim duygulanmaz ki?

Tanık kürsüsünün hemen arkasında oturmakta olan, Aleksander'ın dul annesi Valentina Hramtsova da ağlıyor. Tepeden tırnağa siyahlar içinde. Gorbaçeva onu görmemiş olamaz. Onun yanında Olga Milovidova oturuyor; yüzü bir mendilin arkasında gizlenmiş, omuzları iki sivri hörgüç gibi duruyor, fakat yine de mahkemeyi rahatsız etmemek için gözyaşlarını tutuyor. Bütün davacılar, kolaylıkla mahkeme salonunu boşaltabileceği ve bu durumda birkaç saat boyunca duruşmanın bitmesini dışarıda beklemek zorunda kalacakları için yargıcı kızdırmamaları gerektiğini biliyorlar.

Olga, yedi aylık hamile. On dört yaşındaki kızı Nina, *Nord-Ost*'un seyircileri arasında öldü. Ona tiyatro biletini Olga almıştı. Aleksander Karpov'un annesi, Sergey'in karısı Tatyana Karpova, "Neden sürekli olarak bizi aşağılamaya çalışıyorsun?" diye bağırıyor. "Nasıl oluyor da bizler böyle bir muameleyi hak ettik?" Gazla boğularak ölen Moskovalı öğrenci Danila Çernetsov yirmi bir yaşındaydı ve akşamları *Nord-Ost*'ta yer göstericilik yaparak az bir miktar para kazanıyordu. Annesi Zoya Çernetsova ayağa kalktı ve mahkeme salonundan dışarı çıktı. Kapının önünde feryat ettiği duyulabiliyordu. "Torunlarımı göreceğim günleri bekliyordum," diyerek ağlıyordu. Oğlunun genç hamile dul eşi cenaze töreninden dokuz gün sonra düşük yapmıştı. "Şimdi de yüzüme karşı hakaretler yağdırılan bir davam var."

Bizim ülkemizde tatmin edici bir hukuk geleneği bulunmuyor. Yargıç Gorbaçeva'nın durumunu hepimiz biliyoruz. Yargıcı istihdam edenler, onun maaşını biz vergi mükelleflerinin değil, kendile-

rinin ödediğini düşünüyorlar. Onu, hayatını düşük gelirli bir sıradan yurttaştan, çok daha iyi bir hayat düzeyine sahip olmasını sağlayan işinden ve makamının sağladığı ayrıcalıklardan mahrum bırakabilirler. Onun gerçekten de talihsiz kurbanların bütün taleplerini reddetmekten başka yapacak bir şeyi olmadığını varsayalım.

Fakat bu kadar kaba davranmak zorunda mı? Bütün bu alayların, bütün bu hakaretlerin yapılmasını gerektiren şey nedir? Yargıç sadece zaten düşmüş olanlara bir tekme daha vurmaktan zevk mi alıyor? Ayrıca, Moskova belediyesinin hazinesinin çıkarlarını bu derece gayretkeş biçimde savunan Yargıç Gorbaçeva kimdir?

Devletin denetimindeki basında *Nord-Ost* duruşmalarıyla ilgili olarak herhangi bir yazarın bu şekilde yazdığını ya da konuştuğunu düşünebiliyor musunuz? Ne gezer! Medya günlerce halka, hükümetin Yargıç Gorbaçeva'nın bireysel çıkarların üzerinde olan devlet çıkarlarını koruma çabasını desteklediğini anlattı.

Bizim yeni Rus ideolojimiz, Putin'in ideolojisi böyle bir şey. Bunun ilk olarak Çeçenistan'da uygulamaya konduğu gerçeğine gözlerimizi kapatmak da mümkün değil. Bu tam olarak Rus toplumunun, berrak bir biçimde düşünme konusundaki geleneksel isteksizliği sebebiyle trajik ve bütünüyle ahlâka aykırı bir yanlış yaptığı, Putin'in, İkinci Çeçen Savaşı'nın başlarındaki bombardımanların gümbürtüsünde Kremlin'de tahta geçtiği zamandı. Toplumumuz Çeçenistan'da gerçekten neler olup bittiğini, sadece teröristlerin kamplarının değil, şehirlerin ve köylerin de bombalandığını ve yüzlerce masum insanın öldürüldüğünü görmezlikten geldi. İşte bu sırada Çeçenistan'da yaşayan insanların çoğu kendilerini tam anlamıyla ve berbat bir umutsuzluk içinde hissetmeye başladılar ve hâlâ da aynı duygular içindeler. Bu insanların çocuklarının, babalarının ve kardeşlerinin alınıp kimsenin bilmediği yerlere ve kimsenin bilmediği sebeplerle götürüldüğü, askeri ve sivil yetkililerin yalın bir biçimde, "Sızlanmayı kesin. Bu olanların terörizme karşı savaşın yüksek çıkarlarının gereği olduğunu kabul edin," dedikleri (hâlâ aynı şeyi söylüyorlar) zamandı.

Rus toplumu üç yıl boyunca neredeyse bütünüyle sessiz kaldı. Büyük çoğunluk Çeçenistan'da yapılanlara göz yumdu ve ülkenin bu bölgesinde, hiçbir bedel ödemeden, serbestçe bu şekilde davranabilen bir hükümet burada durmayacağından, bunun daha sonra dönüp kendilerini vuracağını öngörenlerin söylediklerini göz ardı etti.

Nord-Ost kurbanları ile Çeçenistan'da yakınları öldürülenlerin aileleri aynı şekilde taciz edildiler. Onlara, "Sızlanmayı kesin," dendi. "Bunun yapılması gerekiyor. Toplumun çıkarları, bireysel çıkarların önünde gelir."

Hükümet onlara, en azından cenaze törenlerini karşılamaya yetecek tutarda para, 50-100 bin ruble kadar bir para tahsis ederek göz boyamayı başardı.

Peki, Rus halkının verdiği tepkiye ne demeli? Henüz hiçbir türden duygudaşlık, siyasal açıdan hükümetin göz ardı edemeyeceği bir itki yaratacak olan bir duygudaşlık ortaya çıkmış değil. Aslında, fiilen olan bunun tam tersi söz konusu. Ahlâki değerlerini yitirmiş bir toplum kendi adına rahatlık, barış ve huzur istiyor ve bunun başka insanların hayatları üzerinde yol açtığı sonuçlarla ilgilenmiyor. İnsanlar gerçekleri görmek yerine, *Nord-Ost* trajedisinden kaçıp kurtulmaya çalışıyor ve devletin beyin yıkama aygıtına inanmayı tercih ediyorlar.

Aleksander Hramtsov'un yaptığı suçlayıcı konuşmadan bir saat sonra Yargıç Gorbaçeva, ezberden kararını açıklayarak, Moskova yerel yönetimini haklı buldu. Mahkeme salonu boşaldı ve geriye sadece zafere ulaşmış olanlar kaldılar: Belediyenin Gelirler Bölümü'nde çalışan bir avukat olan Yuriy Bulgakov ile Büyükşehir Yönetimi'nin hukuk işleri bölümü danışmanları Andrey Rastorguyev ve Marat Gafurov.[11]

"Ne o, bir kutlama mı yapıyorsunuz?" diye sormaktan kendimi alamadım.

Her üçü de üzgün bir biçimde, "Hayır," dediler. "Sonuçta biz de insanız. Ne olup bittiğini görebiliyoruz. Devletimizin bu insanlara bu şekilde davranması bir rezalet."

"Öyleyse, neden onları bu rezilce şeyleri yapmaktan alıkoymuyorsunuz?"

Sustular. Dışarıya, Moskova akşamının karanlığına çıktık; kimileri ailelerinin neşesiyle dolu sıcak evlerine, diğerleri de 23 Ekim'den itibaren sonsuza dek boş kalan yalnızlıkta seslerinin yankılandığı dairelerine geri döndüler. Oradan en son ayrılan kişi, anlamlı bakışlara sahip, omuzları çökmüş, beyaz saçlı bir adamdı. Bütün duruşma boyunca bir köşede vakur biçimde oturmuştu.

Arkasından seslendim: "Adınızı söyler misiniz?"

"Tukay Hazyev."

---

11) Bu durum mahkemeye gelmiş olan yaslı aileler ve duruşmayı izlemiş olan gazeteciler tarafından tespit edildi.

"Siz de rehine miydiniz?"

"Hayır. Orada oğlum öldü."

"Bir ara görüşebilir miyiz?"

Tukay Hazyev tereddüt içinde bana telefon numarasını verdi.

"Karımın bu konuda ne düşüneceğini bilemiyorum. Anlamak zorundasınız; bu, onun hakkında konuşmak istediği bir konu değil. Ancak bir hafta içinde telefon edebilirsiniz. Ben onunla konuşacağım."

Moskovalı bir aile olan Hazyev'ler gerçekten de tam anlamıyla kendilerine özgü bir Rus cehenneminden geçmişlerdi. Onlar sadece *Nord-Ost* orkestrasında bir müzisyen olan yirmi yedi yaşındaki oğulları Timur'u yitirmediler. Şimdilerde çok yaygın olan, aynı devlet ideolojisinin en uç haliyle ve hiçbir abartma yapmadan söylüyorum, Timur'un gerçek katili olan bu ideolojiyle karşı karşıya kaldılar.

Tukay Hazyev sürekli olarak şu sözleri yineliyor: "Çeçenlerle, teröristlerle en azından bir tür anlaşmaya varmak Putin için neden bu kadar zordu? Onun bu 'boyun eğmezliği'ne kimin ihtiyacı vardı? Bizim buna ihtiyaç duymadığımız kesin..."

Tukay, Moskova'da Volgograd Prospekt'teki evinde, bu konu hakkında ağlamadan konuşabilen tek insan. Tukay'in karısı Roza, Timur'un genç dul eşi Tanya ve seksen yedi yaşındaki büyükannesi, duydukları büyük üzüntüyü kontrol edemiyorlar. Timur'un üç yaşındaki kızı, sarı saçlı Soneçka, büyüklerin arasında seke seke dolaşıyor. Üç yaşma *Nord-Ost* trajedisinin ardından bastığı için babası yaş günü kutlamasına katılamadı.

Aile masayı hazırlıyor ve Soneçka bir iskemleye tırmanıyor. Soneçka masanın üzerinde duran en büyük fincanı alıyor. "Bu babama ait. Bu babamın fincanı. Onu kullanamazsın!" diyor. Bunu, hiç kimseye tersini söyleme imkânı vermeyen bir ses tonuyla söylüyor. Büyükanne Roza torununa, babasının, tıpkı kendi babası gibi artık cennette olduğunu ve bir daha geri gelemeyeceğini anlatmış. Ancak Soneçka henüz daha küçük ve gerçekten babasını neden göremeyeceğini, sevgili kızı onu görmeyi bu kadar çok isterken neden geri gelmeyeceğini anlayamıyor.

Tukay Hazyev, "Devlete inanmıştım," diyor. "Kuşatmanın hemen hemen en sonuna kadar devlete inanmaya devam ettim. İstihbarat servislerinin bir şeyler düşüneceklerini, bir anlaşmaya varacaklarını, kimi sözler vereceklerini, küçük çaplı bir hileye başvurarak işi halledeceklerini umdum. Gerçekten ummadığım tek şey, saldırının bir

gün öncesinde Jirinovskiy'nin söylediğini yapacaklarıydı. Jirinovskiy yapmamız gereken şeyin herkese gaz atmak olduğunu söylediğini hatırlıyorum. Herkes birkaç saat süreyle uykuya dalacaktı; daha sonra uyanacaklar ve yürüyüp gideceklerdi. Ne var ki o insanlar uyanmadılar ve öylece yürüyüp gidemediler."

Timur Hazyev'in bütün hayatı, müziğin ve Dubrovskaya Caddesi 1 numaradaki Kültür Evi'nin etrafında geçiyordu. Timur çocukluğundan itibaren oradaki Lyre Müzik Stüdyosu'na gitmeye başlamıştı. Orada, Kültür Evi'nin binasını kiralayan *Nord-Ost* müzikalinin orkestrasına katıldı. Sonra da orada öldü.

Timur'un anne babası, Tukay ve Roza, eskiden Kültür Evi'ne yakın kamuya ait bir apartman dairesinin bir odasında yaşıyorlardı ve her iki oğulları -büyük oğulları Eldar ve Timur- akordeon çalmayı orada öğrendiler. Öğretmenleri, Timur'un müzik öğrenimine devam etmesi gerektiğini söylüyorlardı. Yetenekli bir çocuktu ve onuncu sınıfı bitirdikten sonra meslek seçme zamanı gelince, sadece akordeon hocasının yardımıyla tek bir yılda vurmalı çalgılar sınavına hazırlık kursunu bitirdi. Dört yıl yerine üç yılda bitirdiği bir nefesli çalgılar üniversitesini kazandı ve ardından uzun yıllardır hayalini kurduğu saygın Gnesins Müzik Akademisi'ne girdi.

Bagetleri tutuşundaki zarafetten dolayı hocası ona Rafinad (Şeker Parçası) adını takmıştı. Timur, ince bir zekâya sahip, akıllı, hatta rahat ve kendinden emin bir vurmalı çalgılar müzisyeniydi.

Timur, Gnesins Akademisi'ndeki çalışmalarını, nefesli çalgılar üzerinde ve Savunma Bakanlığı'nın senfoni orkestralarında yaptığı çalışmalarla birleştirdi. Bir ordu orkestrasıyla birlikte Norveç'te turneye katıldı. En son, 23 Ekim sonrasında yapılacak bir İspanya turnesine davet edilmişti.

Roza dolabın kapağını açarken duygularını kontrol edebilmek için sert bir şekilde, "İşte, konserler için üniformasını, jaketatay ve çizgili pantolonunu hazırlamıştım bile," diyor. "Sadece Savunma Bakanlığı'ndan gelip onları geri almayacaklar."

Soneçka hızla yanımızdan geçiyor, göz açıp kapayıncaya kadar üzerinde parlak bir rozet bulunan fincanı alıyor, ters çevirip kafasının üzerine koyuyor ve odada dörtnala koşuyor: "Babamın şapkası! Babamın şapkası!" Tanya daha fazla dayanamıyor ve odayı terk ediyor.

Timur, Gnesins Akademisi'nden mezun olduktan sonra, *Nord-Ost* orkestrasında çalmaya davet edildi. Bu onun üçüncü işiydi, ancak iş

teklifini kabul etti. Evliydi ve büyümekte olan bir kızı vardı. Eurhythmic Sanat Akademisi mezunu, aktris ve yapımcı olan Tanya, bir çocuk yuvasında, düşük bir ücret karşılığında öğretmen olarak çalışıyordu.

Mistisizm ve medyumluk demode inançlar, ancak tiyatronun kuşatılmasından bir ay önce Timur uyku sorunları çekmeye başlamıştı. Tanya bana şunları anlattı: "Sabaha karşı uyanıyor ve onu otururken buluyordum. Ona ne yaptığını soruyor, yatağa gelmesini söylüyordum, ancak o, 'İçimde bir şeyler beni endişelendiriyor,' diyordu."

Ailesi Timur'un yalnızca çok yorgun düşmüş olduğuna hükmetti. Timur sabahları erkenden kalkıyor, Soneçka ve Tanya'yı arabayla yuvaya götürüyordu. Oradan hemen anne babasının, enstrümanlarını koyduğu evine, egzersiz yapmaya gidiyordu. Bir süreden beri sol elini geliştirmek için çalışıyordu ve istediği sonuca erişmiş olduğu için mutluydu. Tanya'ya birkaç yıl içinde gerçekten çok iyi bir vurmalı çalgılar müzisyeni olacağını söylemişti. Egzersizi bitirdikten sonra arabasına atlıyor ve askeri orkestranın provalarına gidiyordu. Oradan karısıyla kızını yuvadan alıp, *Nord-Ost* müzikalinde çalmaya gidiyordu. Eve gece yarısına doğru dönüyor ve aynı döngü ertesi sabahın erken saatlerinde yeniden başlıyordu. Sanki hayatını büyük bir hızla yaşamaya çalışır gibiydi. Neden? Sonuçta henüz yirmi yedi yaşındaydı. Kimse bu sorunun cevabını ya da Timur'un 23 Ekim'de *Nord-Ost*'ta neden çaldığını bilmiyor.

Tanya bana, "O gün Çarşamba'ydı," diyor. "Bizim bir kuralımız vardı, Çarşambaları, bizim ailece bir arada olmak için çalışmadığımız akşamdı. Çarşamba'ları bir başka vurmalı çalgılar müzisyeni görev alıyordu, ancak o gün müzisyenin kız arkadaşı ısrarla o geceyi onunla birlikte geçirmek istediğinden Timur'a günleri değiştirme önerisinde bulunmuştu. Kız, benim kocamın hayatı pahasına erkek arkadaşının hayatını kurtardı. Timur 'hayır' diyemeyen bir insandı ve bu yüzden öldü."

Roza, cevabını beklemediği bir soru sorarak, "Bir yakınınızın eşyalarının orada öylece yerde durmasını istemezsiniz, değil mi?" diyor. "Bu yüzden biz de oraya [tiyatroya] gittik. Elbette Timur'un cep telefonundan iz yoktu. Timur yeni yeni bir parça para kazanmaya başlamış ve kendisine bir cep telefonu almıştı. Yeni elbiselerinden de bir iz bulamadık."

Tiyatroda Timur'un eşyalarını görünce Roza ruhen yıkıldı. Timur'un anne babasına iade edilen eşyaları, sırtında bir asker çizmesinin izi olan eski ceketi ve gömleği oldu. Hepsi buydu.

Bizler son birkaç yılda çok rezilleştik, hatta şerefsizleştik. Kafkaslar'daki savaş sürdükçe bu gittikçe daha fazla gözle görünür hale geliyor ve tabuların yıkılması gündelik hayatın gerçeklerine dönüşüyor. Öldürmek mi? Her gün oluyor. Soygun? E, ne olacak ki? Yağma? Bir savaş sırasında tamamen meşrudur. İşlenen suçları mahkûm etme konusunda acz içinde olan yalnızca mahkemeler değil, toplumun kendisi de. Geçmişte tiksintiyle karşılanan her şey şimdi kolayca kabul ediliyor.

İnsanların rehine alındıkları Ekim ayının o korkunç günlerinde insanlar bir duygudaşlık dalgası içinde bir araya gelmiş gibi görünüyorlardı; etrafta nasıl yardım edebiliriz diye koşuşturuyor, dua ediyor, umut ediyor ve bekliyorlardı. Ancak yapabileceğimiz hiçbir şey yoktu. İstihbarat servisleri hiç kimseyi tiyatronun yanma yaklaştırmayarak, bizi her şeyin kontrol altında olduğuna inandırmaya çalıştılar. Tiyatroya girmelerine özel olarak izin verilen çok az sayıdaki insanın, bir parça yağmalama yapma fırsatını kaçırmamış olan insanlar olduklarını nasıl kabullenebiliriz ki? Güzel ve yeni olan ne varsa. Ne uyarsa. Rehinelerin elbiseleriyle mallarının kaybolmasının başka bir açıklaması yok. Yakınları ölmüş olan ailelerin o günlerde hissettikleri duyguları unutmaları mümkün değil. Hükümet birdenbire bu insanlara tazminat olarak 1'er milyon dolar vermeye karar verse bile bu anılar olduğu gibi kalacak.

İade edilen gömlekten Timur'un dışarıda, açık havada yatmış olduğu anlaşılıyor. Roza gömlekten benzin ve petrolün bir karışımı olan ünlü Moskova sokak pisliğini çıkartamamış.

Timur son kez işe gittiğinde, ceplerinde *Nord-Ost*'ta ve Savunma Bakanlığı'nın orkestrasında müzisyen olarak çalıştığını gösteren on kadar farklı türde resimli kimlik kartı vardı. Üzerinde pasaportu, ehliyeti ve bütün arkadaşlarıyla akrabalarının telefon numaralarını içeren bir telefon rehberi bulunuyordu.

Buna karşın cesedi, ailesine 28 Ekim günü, bileğine bir lastik bantla tutturulmuş, üzerinde "No: 2551 Hamyev, Kimliği saptanamadı" yazan bir etiket olduğu halde teslim edildi.

Roza Abdulovna, "Bu nasıl olabilir?" diye soruyor.

"Neden 'Hazyev' yerine 'Hamyev' yazmışlar?" [Rusça'da bu sözcüğün hakaret içeren bir tınısı vardır: birine *ham* diye hitap etmek o kişiye 'fare' demektir.] "Ve ona 'Hamyev' diyecek olsalar bile, bu durumda 'kimliği saptanamadı' ne demek oluyor? Ve onu bulmak için neden bu kadar çok uğraşmak zorunda kaldık? Bütün yapmaları gere-

ken telefon defterini açmak, içinden herhangi bir numarayı aramak ve telefona çıkan kişiye Timur Hazyev'i tanıyıp tanımadığını sormaktı. Bu insanlar onlara derhal bizim telefon numaramızı verirlerdi."

Timur'un annesi saldırıyı izleyen günü, Hazyev ailesinin asla unutmayacakları o uzun 26 Ekim gününde olanları anlatıyor.

"Timur'un adı sabahtan akşamüstü saat 4'e kadar hiçbir yerde, yetkililer tarafından açıklanan hiçbir rehine listesinde geçmiyordu." Tukay Hazyev anlatıyor: "Bizler bütün morgları ve hastaneleri dolaştıktan sonra, ismi birden ortaya çıktı. Yirmi kadar insandan oluşan kısa bir liste vardı ve Timur'un adı orada yer alıyordu. Orada Timur'un hayatta olduğu, 7. No'lu Hastanede yatmakta olduğu belirtiliyordu. Karımı aradım ve her şeyin yolunda olduğunu söyledim. Karım sevinçten ağladı. Dostlarımız bizi kutladılar. Tanya ve ben en hızlı yoldan hastaneye gittik."

Ne var ki kapıya hiç kimseyi içeriye bırakmaması için bir nöbetçi konmuştu. Nöbetçi savcılık makamının hastaneye girişi yasakladığını söyledi. Tanya ağlamaya başladı ve nöbetçi onun haline acıyarak Tukay'e, "Sizinkinin burada olması kötü haber," dedi. Bu hiç umut olmadığı anlamına geliyordu. Tanya bunu duydu ve içeri girmesine izin verilmesi için yalvarmaya başladı. Nöbetçi kapıyı açtı.

Yanlarına şişman göbeğine yatırılmış bir makineli tüfeği olan bir polis gelene kadar hastanenin koridorları terk edilmiş gibiydi.

"Bilirsiniz işte, o kalpsiz insanlardan biriydi. Yüzüme karşı doğrudan, 'O öldü. Gidin buradan,' dedi. Elbette yirmi dakika süreyle isteri krizi geçirdim ve bu yüzden kimi doktorlar yanım geldi. 'Senin buraya girmene kim izin verdi?' diye sordular."

Tanya birazcık kendine gelince, otopsiden önce Timur'un cesedini görmesine izin verilmesini istedi ve bu isteği reddedildi. Tanya yalvardıkça yalvardı, ancak polis sadece, "Git ve Putin'den izin iste," demekle yetindi. Savcılıktan üç görevli geldi. "Neden bu kadar telaş ediyorsun?" diye sordular. "Onun tabutunun çivilerini çakmak için zamanın olacak." Ardından sordular: "Soyadı neydi? Hazyev mi? Bir Çeçen mi?"

Bunun Timur Hazyev'in mahvolmasına yol açmış olduğu ortaya çıktı. Yasa ve düzen güçleri onun Tatar soyadını bir Çeçen soyadı zannettiler ve bunun ardından her şey otomatik olarak hüküm sürmekte olan ideolojiye uygun biçimde gelişti.

Şu anda aile, Timur'un ölüm sebebinin Çeçen olduğunun düşünülmesi üzerine kendisine kasıtlı olarak tedavi uygulanmaması oldu-

ğuna inanıyor. Hazyev ailesinin erkekleri Timur'un cesedini morgdan almaya geldiklerinde göğsünde büyük harflerle, 7 No'lu hastanedeki ölüm zamanı olan '9:30' yazıyordu. Vücudunda bir serum iğnesinin, enjeksiyonun izi ya da vantilatör kullanıldığını gösteren bir iz yoktu. Yukarıdan bütün Çeçenlerin temizlenmesi talimatı gelmişti ve Timur yanlışlıkla Çeçen zannedildiği için hayata döndürülmeye hak kazanamamıştı. Saldırıdan sonra dört saatten fazla süreyle öylece yerde ölümle pençeleşerek yattı. Timur'u ideoloji öldürdü.

Kendisiyle vedalaşırken Tanya bana şunları söyledi: "Kendi ülkemizde hiçbir hakka sahip değiliz. Bizler sadece insan artıklarıyız. Bütün bunlar Timurkamın başına bu yüzden geldi."

Tanya ve Tukay 26 Ekim'de hastanenin kapısında beklerlerken, kimileri üniformalı kimileri sivil kıyafetler içinde yaklaşık yirmi kişi, genç Hazyev'lerin yaşadıkları daireye girmeye çalıştılar. Komşuları çabucak duruma müdahale etti ve son anda önlerini kesebildi. Tanya'ya bu insanlar hastaneden o evde bir Çeçen'in yaşadığına dair bir ihbar aldıkları için daireye girmeye çalıştıkları söylendi.

Hazyev ailesi şimdi ne yapmalı? Aşağılamaları kabul etmeli ve başını önüne mi eğmeli?

Tukay şöyle hatırlıyor: "Davacılar olarak Tverskoy Mahkemesi'nde bütün bunları anlattığımızda yargıç Gorbaçeva neden söz ettiğimizi anlamıyormuş gibi davrandı. Hiçbir istisna söz konusu olmadan herkesin tıbbi bakım gördüğünden emindi."

Hazyev'lerin elinde, doğal olarak, bir ölüm tezkeresi var; ancak bu belgede ölüm sebebiyle ilgili hiçbir şey söylenmiyor. Ölüm sebebinin belirtilmesi gereken bölüm boş bırakılmış. Bir terörist eylemin yaşanmış olduğuna dair bir ima dahi yok. Timur'u devlet ideolojisinin öldürmüş olmasına ek olarak, o ve ailesi, belgeye dayalı kanıt sağlamaktan kaçınan bir sisteme karşı mücadele ediyorlar.

"Savcılıkta görevlilere ölüm sebebi bölümünün neden boş bırakılmış olduğunu sorduğunuzu tahmin edebiliyorum."

"Elbette, 28 Ekim'de. Bizi bunun basit bir formalite olduğu, bu yüzden cenaze töreni hazırlıklarına başlayabileceğimiz konusunda temin ettiler. Otopsinin sonuçları geldikten sonra ölüm sebebiyle ilgili gerekli kaydı düşeceklerini söylediler."

"Bunu yaptılar mı?"

"Hayır, elbette ki yapmadılar."

Bu aydınlatıcı bir cevap. Hiç kimse hükümetten adil muamele görmeyi beklemiyor. Yetkililer, resmi olarak popülerlik notları çok

yüksek olmasına karşın, en hafif ifadeyle baş belasından başka bir şey değiller. Kısa süre önce devlet başkanlığı makamı, yurtdışında ülkenin ve devlet başkanının 'doğru' bir biçimde algılanmasını planlayıp, düzenlemek üzere özel bir bölüm kurdu. Amaç, yabancıların gözünde Rusya'nın daha iyi görünmesini sağlamak için, olumsuz bilgilerin yayılışını azaltmak. Hükümet kendi yurttaşlarının gözünde ülkenin ve devlet başkanının imajını iyileştirmek için bir başka özel bölüm daha kursa elbette çok daha iyi olur.

Tukay şu sözleri yineleyip duruyor: "Putin gerçekten geri adım atamaz mıydı? Sadece, 'Bu savaşı sona erdiriyorum,' diyemez miydi? O zaman sevdiklerimiz şimdi hayatta olurlardı. Bütün bilmek istediğim, bizim trajedimizden kimin sorumlu olduğu? Bundan başka bir şey değil."

Tanya kısa süre önce Kiryuşa ile Frosya'yı -bir kaplumbağa ile bir kedi- satın aldı, böylece eve geldiği zaman bu hayvanlar kendisine arkadaşlık ediyorlar. Soneçka henüz babasına ne olduğunu anlayamayacak kadar küçük, ancak yuvadan sonra onun olmadığı bir eve dönmekten hoşlanmıyor. Kısa süre önce yeniden canlandırılan *Nord-Ost* müzikalinin yapımcıları aileye telefon ettiler ve onlara ücretsiz bilet göndermeyi teklif ettiler. Aile öneriyi reddetti ancak onlar ne zaman isterlerse... Gerçekten de bütün adab-ı muaşeret duygusunu kaybetmişe benziyoruz.

SİRAJDİ, YAHA VE ARKADAŞLARI

Şu anda Rusya'da yaşayan Çeçenlere ancak bir deli gıpta edebilir. Geçtiğimiz yıllarda Çeçenlerin içinde bulundukları durum katlanılmaz bir hal almıştı, ancak *Nord-Ost* kuşatmasından bu yana ırk temelinde işlemekte olan devletin cezalandırma aygıtı çok daha hızlı çalışıyor. Polisin gözetiminde düzenlenen ırkçı saldırılar ve tasfiyeler sıradanlaşmış durumda. İnsanların hayatları bir anda mahvediliyor, oturdukları konutları, işlerini, aldıkları her türden sosyal yardımı kaybediveriyorlar ve bütün bunlar tek bir sebepten dolayı oluyor: Çeçen olduklarından. Moskova'da ve diğer pek çok şehirde Çeçenlerin hayatı tahammül edilemeyecek derecede kötü: gizlice ceplerine uyuşturucu atılıyor, ellerine patlayıcılar tutuşturuluyor ve yıllarca hapishanelerde tutularak hayatları bitiriliyor. Çeçenler açıkça

paryalara dönüştürülmüş durumdalar. Kaçamayacakları bir çıkmaz sokakta olduklarını görüyorlar. Bu, yaşı ne olursa olsun hiç kimseyi yara almadan bırakmayan bir yaşama şekli.

"Çeçence konuşmaya başladıklarında ve ikinci perdeyi yarıda kestiklerinde, durumun ciddi olduğunu ve işlerin daha da kötüye gideceğini fark ettim. Bunu o anda, bir şekilde, açıkça görebildim." Kırk üç yaşında bir Moskovalı olan Yaha Neserhayeva, meslekten iktisatçı. Yaha, Grozni'de doğmuş bir Çeçen, ancak çok uzun zaman önce başkente taşınmış. Yaha, 23 Ekim'de *Nord-Ost*'u izlemeye gitti. Yıllardır tanıdığı arkadaşı Galya, Rusya'nın kuzeyindeki Uhta kasabasından. Galya müzikale 13. sıradan iki bilet almış. Yaha'nın müzikallere fazlaca düşkün olmamasına karşın, kendisiyle *Nord-Ost*'a gelmesi için ona yalvarmış.

"Onlara Çeçen olduğunu söyledin mi?"

"Hayır. Korkmuştum. Onlara bunu söylemenin mi yoksa söylememenin mi daha iyi olacağını bilemiyordum. Beni müzikale gelmiş bir Çeçen olduğum için vurabilirlerdi."

Rehinelerin birçoğu havada beyaz bulutlara benzeyen şeyler görmüş olmalarına karşın, Yaha gazı görmemiş. Yaha sadece oturduğu yerden insanların bağırdıklarını duymuş, "Gaz verdiler!" ve birkaç saniye sonra şuurunu kaybetmiş.

Yaha, vurularak öldürülen Yaroslav'ın annesi İrina Fadeyeva'nın da içlerinde yer aldığı, kurbanların birçoğunun götürüldükleri 13. No'lu Hastane'ye yatırıldı. Yaha kendisini çok kötü hissediyordu. Neler olup bittiği konusunda pek bir fikri yoktu. Kısa bir süre sonra ortaya bir dedektif çıktı.

"Bana adımı, soyadımı, nerede yaşadığımı, doğum yerimi ve *Nord-Ost*'ta ne işim olduğunu sordu. Ardından iki kadın geldi, parmak izlerimi aldılar ve adli tıpta incelemek üzere elbiselerimi alıp götürdüler. O dedektif akşamüstü geri döndü ve şöyle dedi, 'Sana kötü haberlerim var'. Aklıma ilk gelen şey, müzikale birlikte gittiğim arkadaşımın ölmüş olduğuydu, ancak dedektif, 'Teröristlerin işbirlikçisi olma suçundan tutuklusun,' dedi. Çok şaşırmıştım ancak yine de ayağa kalktım; ayağımda hastanenin terlikleri ve üzerimde bir sabahlık olduğu halde dedektifin ardı sıra yürüdüm. Önce iki günlüğüne 20 No'lu Hastaneye [özel amaçlı güvenlikli bir hastane] götürüldüm; orada bana hiç kimse bir şey sormadı ya da beni tedavi etmedi. Aslında hiçbir zaman için tedavi görmedim. İkinci günün sonunda dedek-

tif yeniden geldi. Fotoğrafım çekildi ve bir ses kayıt cihazına sesimden örnek kaydettiler. Birkaç dakika sonra bana bir palto ve bir çift yarım erkek botu getirdiler, beni kelepçelediler ve 'Senin başka bir hastanede tedavi edilmen gerekiyor,' dediler. Beni bir polis arabasına bindirdiler, on dakika kadar bir süreliğine savcılığa ve ardından da Marino Hapishanesi'ne [Moskova'da kadınların tecrit altında tutuldukları bir hapishane] götürdüler. Bu şekilde orada, çıplak ayaklarımda bana üç numara büyük gelen botlar, üzerimde kirli bir erkek paltosuyla, bir haftadır yıkanmamış ve saçlarım darmadağın bir halde oturuyordum. Beni bir hücreye koydular ve başgardiyanın bana bütün söylediği, 'Ya işte, seni gidi baş belası mikrop...' oldu."

"Hücre hapsinde tutulduğun sırada seni sık sık sorguya çektiler mi?"

"Beni hiç sorgulamadılar. Orada öylece oturdum ve gardiyana sorgu görevlisiyle konuşmak istediğimi söyledim."

Yaha sakin biçimde, yavaşça, duygusallaşmadan konuşuyor. Sanki o an için orada değilmiş gibi. Yüzü ölü bir insanın yüzüne benziyor; gözleri büyümüş, bakışları sabit, kasları hareketsiz. Pasaportundaki resmi sanki başka bir insana ait gibi, o resminde yüzü gururlu ve güzel bir kadının yüzü.

Yaha bazen gülümsemeye çalışıyor, ancak hapishanede geçirdiği iki hafta sırasında kasları bunun nasıl yapıldığını unutmuş gibi görünüyor. Orada işinin bittiğini ve hiçbir şeyin kendisini kurtaramayacağını düşünmüş. İçinde bulunduğu durum bundan daha kötü olamazdı. Yaha'yı 20 No'lu Hastane'ye aktaran, ona gelecekte neler olacağına ilişkin olarak bir şeyler söyleyen tek insan olan polis, ona diğer bütün teröristler öldürüldüğünden ve kendisi sağ kalan tek terörist olduğundan, sorulara 'hepsi adına cevap vereceğini' söylemiş.

Her şeye rağmen, Yaha'nın öyküsü müzikallerde adet olduğu üzere mutlu sonla bitti.

Dostları Yaha'nın yardımına koştular ve çarçabuk, Yaha Neserhayeva'yı saran, aşılmaz gibi görünen duvarı bir mucizeyle aşabilen bir avukat buldular. Yaha on gün sonra hapishaneden serbest bırakıldı. Savcılık makamının *Nord-Ost* olayını soruşturan ekibin içinde yer alan sorgu görevlileri, bu ırkçı zamanlarda, şaşırtıcı biçimde gerçekten doğru olanı yaptılar, Yaha'nın suçlu olduğunu gösteren hiçbir şey bulamadılar. Suçu onun üzerine yıkmak için bir tertip düzenlemediler. Suçu bireye göre şekillendirmediler, gizlice düzmece kanıt-

lar yerleştirmediler, Yaha'yı taciz etmediler ya da onunla eğlenmediler. Bir Çeçen kadından sadece Çeçen olduğu için intikam almaya çalışmadılar. Günümüzde bu oldukça önemli bir şey.

Hatta daha fazlasını yaptılar. Yaha'ya serbest bırakıldığını bildirirken ondan özür dilediler ve onu arabayla evine bıraktılar. Yaha bunun için Kıdemli Sorgu Görevlisi'ne ve Birinci Sınıf Avukat V. Prihojih'e teşekkür borçlu. Yaha, aynı zamanda Bogorodskoye İçişleri Bakanlığı yetkililerine de teşekkür borçlu. Bakanlık görevlileri Yaha'nın kendini toparlayıp, ayakları üzerinde durabilmesine yardımcı olmak üzere Grozniy'den koşa koşa Moskova'ya gelen Yaha'nın büyük kız kardeşi Malika'ya, bir akrabasının sürekli olarak bakıma ihtiyaç duyduğunu göz önünde bulundurarak başkentte sürekli olarak kalma izni verdiler. Bu izni, bugün Moskova'da elinde bu belge olmaksızın evinin kapısından dışarı çıkan her Çeçen'in derhal tutuklanacağını bilerek verdiler.

Aelita Şidayeva otuz bir yaşında. O da bir Çeçen. Sürmekte olan savaşın başından bu yana anne babası ve kız kardeşi Hadijat'la birlikte Moskova'da yaşıyor. Aelita çalıştığı yerde, Mariyno metro istasyonu yakınlarındaki bir küçük lokantada tutuklandı. Aelita başından geçenleri bana sakin ve soğukkanlı bir tavırla, gözyaşı dökmeden ya da sinir krizi geçirmeden, kibarca gülümseyerek anlatıyor. Yedi saat süreyle durmaksızın sorguya çekilmenin ardından en sonunda Mariyno Park polis karakolundan bırakıldığında yere yığılıp kalmış olduğunu bilmeseniz, başına olağanüstü şeyler gelmemiş olduğunu sanabilirsiniz.

"Her şey oldukça tuhaftı. İlk başta bizim lokantada akşam yemeğini yiyen tek bir polis vardı. Bunda bir anormallik yoktu, polisler genellikle bizle birlikte yemek yerler. Polis karakolu lokantamızın kapısından 100 metre uzaklıkta. Onlardan, savaştan kurtulmak için Grozniy'den kaçıp gelmiş bir Çeçen olduğumu hiçbir zaman saklamadım. Her neyse, o polis yemeğini bitirip dışarı çıktı ve birdenbire diğerleri hızla içeri girdiler. Yaklaşık olarak 15 kişiydiler; başlarında bizim yerel polisimiz Vasilyev bulunuyordu. O da beni gayet iyi tanır. Bizi duvarın önüne dizdiler, üzerimizi aradılar ve beni aldılar."

"Sana ne tür sorular sordular?"

"Teröristlerle ne tür ilişkilerim olduğunu sordular. Onlara, 'Sizler beni bizzat tanıyorsunuz. Her gün, sabah saat 11'den akşam saat 11'e kadar, on iki saat süreyle gözünüzün önündeyim!' dedim."

"Onlar ne karşılık verdiler?"

"'Teröristlerden hangisiyle bir lokantaya gittin?' diye sordular. Ben Moskova'da hiç lokantaya gitmedim. Bu benim yaptığım bir şey değil. Bana teröristlerle olan ilişkilerimi itiraf etmemem halinde üzerime uyuşturucu ya da silah yerleştireceklerini söylediler. Beni nöbetleşe sorguya çektiler. Üniformalı, kimi haydut kılıklı adamlar yanımdan geçiyor ve dikkatle bana bakıyorlardı. Sorgumu yürüten görevli, teröristlerle ilişkilerimi itiraf etmemem durumunda beni bu adamlara vereceğini ve onların da 'beni çiğ çiğ yiyecekleri'ni söyledi. Onların sadece benim ellerine verilmemi beklediklerini, onların herkesi konuşturabileceklerini söyledi."

Polis karakolunda Aelita'ya işinden çıkarıldığı haber verdiler. Savcı, lokantanın sahibine eğer işyerinin kapatılmasını istemiyorsa onu işten çıkarmalarını emrettiklerini söyledi. Aelita'yı sadece Rus dili öğretmeni olan annesi Makka'nın doğuştan bir sivil haklar savunucusu olması yüzünden bıraktılar. Mariyno Park karakolundaki polislere göre Makka, "Bu olayı bütün Moskova'ya duyurdu". Makka, Moskova'nın Yankısı adlı radyo istasyonuna telefon etti, avukat Abdullah Hamzayev ve diğer birçok insanı harekete geçirdi ve polisin sürekli olarak Aelita'nın polis karakolunda olmadığını söylemesine karşın, en sonunda oluşan baskı karşısında polisi Aelita'yı serbest bırakmaya zorladı.

Aelita artık şokta değil. Durumu tam olarak anlıyor ve bir an önce Moskova'dan gitmek istiyor.

"Çeçenistan'a mı döneceksin?"

"Hayır, yurtdışına gitmek istiyorum."

Makka bu fikre karşı. Kızının torununu başka bir yere götürmesine karşı çıkmıyor: Fakat Movsar Barayev ve taraftarlarının Dubrovka Tiyatrosu'nda yaptıklarına karşın ve Moskova polisinin genç Çeçen kızlara gösterdiği özel ilgiye rağmen, Hadijat'ın okula gitmesi gerekiyor. Makka ülkeden ayrılma konusunda istekli değil. Rusya'dan başka bir yerde yaşamayı düşünemiyor, ancak aynı şekilde Rusya'nın Aelita'dan, kendisinden ve Hadijat'tan ne istediğini de anlayamıyor. Bu insanlardan biri, hayatının büyük bölümünü SSCB'de geçirmiş olan bir yetişkin. Diğeri, bir yerde tam anlamıyla yaşayamamış, sadece bir yerden ötekine kaçmayı bilen, bir savaştan ötekine sürüklenen genç bir kadın. Üçüncüsü ise çevresini saran dünyayı dikkatle izleyip dinleyen ve şimdilik hiçbir şey söylemeyen çok küçük bir insan.

Az önce Hadijat'ın öğretmeni Aelita'ya telefon ederek, ona utana sıkıla yalnız yaşayan bir anne olduğunu teyit eden bir form getirmesi gerektiğini söyledi. Rusya'da bu tür formları kim yayınlıyor? Hadijat'ın diğer belgeleri tamam, ancak Aelita'nın bu belgeyi getirmemesi durumunda o, yani öğretmen, 'ne yapacağını bilemiyor'. Hadijat'ı okuldan çıkarmak istiyorlar. 26 Ekim 2002 tarihinden sonra Moskova'da 931 No'lu Okul'un beşinci sınıfında, buraya ailesi tarafından okuması için getirilmiş olan bir Çeçen kızına yer yok.

Aelita, "Yalnız yaşayan bir anne olmanın Hadijat'ın lehine mi yoksa aleyhine mi olduğunu dahi bilmiyorum. Kime güvenebilirsin ki?" diyor.[12]

Ebubekir Bakriyev bir zamanlar İlk Cumhuriyet Bankası adlı şirkette mütevazı bir teknik pozisyonda çalışıyordu. Ne var ki Ebubekir şimdilerde bu tür bağlardan kurtulmuş durumda. Her şey çok basit ve dramatik olmayan bir biçimde olmuş. Ebubekir, şirketin güvenlikten sorumlu başkan yardımcısı tarafından çağrılmış ve kendisine, "Bu söyleyeceklerimi yanlış anlama, ancak senin yüzünden sorunlar yaşayacağız. Kendi isteğinle istifa ettiğini belirten bir mektup yaz,' demiş."

Ebubekir ilk başta kulaklarına inanamamış, ancak daha sonra başkan yardımcısı sözlerine, 'onların' istifa mektubuna geriye doğru bir tarih atılmasını istediklerini -örneğin, 16 Ekim-, bunun çok daha uygun olacağını ve kimsenin onları işten çıkarmanın *Nord-Ost* olayından sonra başlayan Çeçen karşıtı ayıklamanın bir parçası olmakla suçlayamayacağını söylediklerini eklemiş.

İşte bu noktaya gelmiş bulunuyoruz: cellâtlar sizi idam ediyorlar (ve bugün her Çeçen için kovulmak, yolun sonuna gelmek demektir: bu kişinin bir başka iş bulmasına imkân yok), ancak sizden de onların içinde bulunduğu durumu anlamanızı bekliyorlar. Bir katilin kurbanına yaklaşması ve ona sözünü sakınmadan, 'Seni birazdan öldüreceğim; bunu kötü bir insan olduğum için değil, fakat böyle yapmak zorunda olduğum için yapacağım. Ancak senden sanki bir başkası tarafından öldürülmemiş gibi görünmeni istiyorum' demesi zamanımıza özgü bir şey.

Aynı gün aynı bankadan Dağıstanlı bir eleman da 'kendi isteğiyle kovuldu', onun da 'almış olduğu bu kişisel' kararın tarihi geriye

12) Kendisi şikayette bulununca Moskova savcılığı tarafından Aelita Şidayeva'nın tutuklanmasıyla ilgili bir soruşturma başlatıldı. Olaya karışmış olan polislerden hiçbiri cezalandırılmadı.

doğru yürütüldü. O da bankada mütevazı bir pozisyon işgal ediyordu, ancak bankada çalışan Kafkas kökenli insanlarla ilgili daha fazla tatsız soru sorulmasından kurtulmak için etnik olarak temizlendi.

Ebubekir, "İlk Cumhuriyet Bankası temizlendi," diyor. "Güvenlik güçleri geceleri rahat uyuyabilirler artık. Ben elli dört yaşındayım. Nereye gideceğimi bilmiyorum. Polis, üç çocuğumla birlikte nasıl yaşadığımı görmek için üç kez evime geldi. Bizleri düşmanınız haline getiriyorsunuz. Şimdi artık bağımsızlık istemekten başka bir seçeneğimizin kalmadığını anlamanız gerekir, çünkü bir ülkeye, barış içinde yaşayabileceğimiz bir yere ihtiyacımız var. Bize dünya üzerinde sizin seçeceğiniz bir yer verin, biz de gidip orada yaşayalım."

İsita Çirgizova ve Nataşa Umatgariyeva, Tver Eyaletinin Serebryaniki köyünde mülteciler için kurulmuş olan geçici bir barınma merkezinde yaşayan iki Çeçen kadın. Onlarla Moskova'daki 14 No'lu Polis Karakolu'nda karşılaştım. İsita parmak izi alındıktan sonra parmaklarındaki mürekkebi siliyordu. Nataşa teselli kabul etmez bir şekilde ağlıyordu. Karakoldan az önce serbest bırakılmışlardı; günümüz koşullarında bu bir mucize. Polisler hallerine acımıştı.

Bu kadınlar 13 Kasım 2002 gününün sabahında tipik muameleye tabi tutuldular. Sabahın erken saatlerinde sivil haklar örgütlerinin birinden yardım alabilmek için trenle Moskova'ya geldiler. İstasyonda, örgütün giriş kapısına birkaç metre kala, Nataşa topallıyor olduğu için tutuklandılar. Nataşa'nın bacağında, yaralanmış bir savaşçı olduğu şüphesini yaratan, şeker hastalığı sebebiyle oluşmuş bir yara var. İsita, hamileliğinin yedinci ayında; yani ceketinin altında tam da intihar bombacılarının el bombası kemerini taktıkları yerde, çok belirgin bir şişlik göze çarpıyor. En azından 14 No'lu Polis Karakolu'nda görevli Binbaşı Lyubejov iki Çeçen kadının neden tutuklandıklarını bu şekilde açıkladı. Rusça'da *Lyubeznyi* 'cana yakın' anlamına gelir, ancak binbaşı cana yakın olmaktan çok uzak bir insan. Aslına bakarsanız binbaşı kendisini, Rusya'yı terörist tehditten koruyabilmek için, İsita'nın Çeçen şişliğini, bunun gerçekten hamilelikten kaynaklanıp kaynaklanmadığından emin olabilmek için bizzat elleriyle yoklamakla yükümlü hissetti.

İsita ve Nataşa'nm öyküsü iyi bir şekilde bitti. Polisler bu iki kadını, "Eğer siz bizi öldürürseniz, biz de sizi öldürürüz," diyerek tehdit ettiler. Binbaşı Lyubeznov kendisini daha fazla rezil etmek istemiyor

ve ayrıca bu olay bu tür durumlarda çok önemli kimi şeylerin yapılabileceğini ortaya koydu. İlk olarak bu kadınların hücrelere konup tecrit edilmelerine ve sorgu birimine teslim edilmelerine engel oldum. İkincisi, 14 No'lu Polis Karakolu'nun amiri Vladimir Maşkin'i bazı insanların sadece yoksul oldukları, bir iş bulma şansları ve evleri olmadığı için insani yardım almak üzere Moskova'ya geldiklerine ikna etmeyi başardım (ve kendisi ikna edilmeye çok açık bir insandı).

Zara hayatını Nehir Metro İstasyonu yakınlarında sebze satarak kazanıyordu. Küçük pazaryerinin sahibi Zara'yı görmeye geldi ve şöyle dedi: "Yarın çalışmak için buraya gelme, çünkü sen bir Çeçensin." Zara, üç çocuğundan ve tüberküloz olan kocasından oluşan ailesinin geçimini tek başına sağlıyor. Polis bu durumdaki bir insanın hayatına böyle bir müdahalede bulunmaya neden gerek duyuyor?

Aslan Kurbanov, Birinci Çeçen Savaşı'nı İnguşetya'da çadırlardan oluşan bir mülteci kampında geçirdi. Yaz gelince kampı Saratov'daki bir üniversiteye girmek için terk etti, ardından Moskova Havacılık Teknik Enstitüsü'nde lisansüstü öğrenim görmekte olan teyzesi Zura Movsarrova'nın yanında kalmak üzere Moskova'ya taşındı. Bir iş buldu ve başkentte yaşamasına izin veren resmi kaydı yaptırdı.

28 Ekim 2002'de 172 No'lu Polis Mıntıkası'ndan (Brateyevo) CID görevlileri Aslan'ın evine geldiler. Evvelsi gün yerel polisin talebi üzerine Zura'nın parmak izi alınmış olduğundan, CID parmak izini almak için sadece Aslan'ın kendileriyle birlikte gelmesini istediklerini söylediklerinde, hiç kimse hiçbir şeyden şüphelenmedi. Aslan paltosunu giydi ve polis arabasına binip oradan uzaklaştı.

Aradan üç saat geçtikten sonra Zura endişelenmeye başladı. Yeğeni hâlâ geri dönmemişti, o da bizzat polis karakoluna gitti. Orada kendisine Aslan'ın uyuşturucu bulundurmak suçundan tutuklandığı söylendi. Bu ne biçim bir hikâyeydi böyle? Aslan ayağa kalkmış, paltosunu giymiş, cebine bir miktar uyuşturucu koymuş ve bu şekilde polise teslim mi olmuştu yani? Aslan bağırarak Zura'ya bir odaya götürüldüğünü, kendisine el altından üretilmiş bir miktar uyuşturucu gösterildiğini ve şöyle dendiğini iletmeyi başardı: "Bu senin olmalı. Çeçenlere bir karış toprak bile vermeyeceğiz. Hepinizin canına bu şekilde okuyacağız."

Aslan sigara bile içmeyen bir insan. 30 Ekim'de 22. yaş gününü Matrosskaya Tişina Hapishanesi'nde geçirdi.

Polis 25 Ekim 2002 sabahında Moskova'da yaşayan Çeçen Gelagoyev ailesinin yaşadığı daireye baskın düzenledi. Dairenin sahibi olan Alihan kelepçelendi ve götürüldü. Karısı, Marek, kocasına destek olabilmek için hızla Rostokino polis karakoluna gitti, ancak orada kendisine bu karakoldan hiç kimsenin onların evine gönderilmediği söylendi. Marek, Alihan Gelagoyev'in kaçırılmasını haber yapan Radyo Özgürlük'ü aradı ve Alihan akşamüstü serbest bırakıldı. Marek doğru düğmeye basmıştı.

Alihan bana arabada polisin başına bir torba geçirdiğini ve Moskova Polis Merkezi'nin bulunduğu Petrovka'ya giderken yol boyunca kendisini dövdüklerini anlattı. Şöyle bağırmışlar: "Siz bizden nefret ediyorsunuz, biz de sizden nefret ediyoruz. Siz bizi öldürüyorsunuz, biz de seni öldüreceğiz."

Ne var ki Petrovka'ya geldiklerinde Alihan'ı dövmeyi kestiler ve onu saatlerce *Nord-Ost*'a yapılan terörist saldırının arkasındaki ideolojik beyin olduğunu söyleyen bir itirafnameyi imzalamaya zorladılar. Bu, Stalin'in iktidarda olduğu yıllarda yapılanlarla tamamen aynı. Bu dönemde uygulama 'itirafname'nin önceden yazılıp hazırlanması şeklindeydi. Alihan'ın bütün yapması gereken metnin altına imzasını atmaktı.

Alihan itirafnameyi imzalamayı reddetti, ancak özgürlüğüne kavuşabilmesi için Polis Merkezi'ne gönüllü olarak geldiğini ve görevlilerle ilgili hiçbir şikâyetinin olmadığını söyleyen bir metni imzalamaktan başka bir seçeneği yoktu.

Irkçılık mı? Evet. Tiksinti uyandıran davranışlar mı? Elbette ki. Ne var ki bu aynı zamanda, terörizme karşı verilen bir savaşın insanda derin endişeler uyandıran gülünç bir taklidi. Polis tarafından, kendi anti-terörist Kasırga Operasyonu'nda sağlanan ilerlemeyle ilgili olarak yayınlanan, dünyaya ne kadar çok 'terörist işbirlikçisi' yakaladıklarını anlatan istatistiklerin tekine bile inanmıyorum. Bu rakamların hepsi uydurma. Sahte polis, sahte soruşturmalara dayanarak, sahte raporlar üretiyor.

Bu arada teröristler neredeler? Şu anda ne yapıyorlar? Bu soruların cevaplarını kim biliyor? Polisin bütün bunları düşünmeye zamanı yok. Putin, gerçek çalışmanın yerine sahte faaliyetleri koyan Sovyet yöntemlerine geri dönüşe öncülük ediyor.

Otuz altı yaşındaki Selimhan Nasayev, bana polisteki sorgu görevlilerinin çok ikna edici olduklarını anlatıyor. Ona, "Endişe etme," demişler, "üç ya da dört yıl yer, sonra da serbest kalırsın. Ayrıca, cezanı tecil de edebilirler. Sadece şurayı imzala. Kendi işini kolaylaştır."

Selimhan uzun yıllardır Moskova'da yaşıyor. Ailesi buraya, Selimhan'ın ablası İnna'nın ardından, İkinci Çeçen Savaşı'ndan kaçmak amacıyla taşınmış.

"Polis karakolunda seni dövdüler mi?"

"Tabii ki. Beni sabah saat 3'te kaldırdılar ve 'baskı zamanı' dediler. Bana bir itirafname imzalatabilmek için, sert yüzeyli bir cisimle [belli ki vücudun dış yüzeyinde yara izi oluşmaması için kullanılan bir teknik] böbreklerime ve karaciğerime vurarak dövdüler, ancak ben istedikleri ifadeyi imzalamadım. 'Madem öyle, yapın baskınızı. Beni vursanız bile üzerime suç yüklemenize izin vermeyeceğim,' dedim. Onlar sürekli olarak, 'Senin gibi bir Çeçen'in burada ne işi var? Senin ülken Çeçenistan. Oraya geri dön ve savaşınla uğraş,' dediler. Onlara, 'Benim ülkem Rusya ve ben ülkemin başkentinde yaşıyorum,' dedim. Buna sinirlendiler. Kontrolümü yitirmem için polislerden biri, 'Bak, ben şu anda ananı sikmekten geliyorum,' dedi."

Nijegorodskiy polis karakolundaki polis memuru, az önce tecavüz ettiğini iddia ettiği kadının kimin annesi olduğunu, kimi dövdüğünü ve *Nord-Ost* sonrasında başlatılan, 'Moskova'da Çeçen suçluları ezme' harekâtında polisin derecelendirme notunu arttırmak için kimi hiçbir şekilde işlemediği bir suçu üstlenmeye zorladığını bir bilseydi! Fakat belki de bunu bilmemesi daha iyi.

Roza Nasayeva, İmparator II. Nikola'nın, Çarlık Ordusu'nda Vahu adlı bir Çeçen subaya tutkuyla âşık olmuş bir akrabasının, Romanov ailesinden Rus güzeli Maria-Mariam'ın torunu; dolayısıyla Selimhan da Maria-Mariam'ın torununun oğlu oluyor.

Maria, Vahu'yla gizlice Kafkaslar'a kaçtı, Müslüman oldu, Mariam adını aldı, Vahu'ya beş çocuk doğurdu, onunla birlikte Kazakistan'a sürüldü ve Vahu'nun orada ölmesinin ardından Çeçenistan'a geri döndü. 1960'lı yıllarda Çeçenistan'da öldüğünde ona neredeyse bir azize gözüyle bakılıyordu. Ne var ki, Rus-Çeçen dostluğu ve aşkıyla ilgili, bütün Kafkaslar'da bilinen bu güzel hikâye şu anda pek işe yaramıyor, çünkü hiçbir şey Selimhan'ı günümüzün Moskova polisinin elinden kurtaramaz. Polis, damarlarında on imparatorun

kanı dolaşıyor olsaydı bile Selimhan'a tıpkı diğer bütün Çeçenlere davrandığı gibi davranırdı.

Moskova'da gerçekten gitmek istemeyeceğiniz kimi yerler var. Bunlar fabrikaların arkasında, sanayi bölgelerinde ya da yüksek gerilim hatlarının altında bulunan iç karartıcı yerler ve başkentimizde bu tür yerlerde hâlâ hayatta kalma mücadelesi veren Çeçenleri bulabilirsiniz. Ryazon Prospekt'ten başlayıp, büyük şehrin hayhuyundan çok uzakta, içinde insanların güç bela hayatlarını sürdürdükleri beş katlı tuğla evlerden yoksul sanayi mahallelerine uzanan asık suratlı bir asfalt şeridi olan Frezer Yolu böyle bir yerdir.

Aslında buraları insanların yaşamasına uygun yerler değil. Artık var olmayan, perestroykanın kurbanı olan bu binalar, kâğıt üstünde resmi olarak hâlâ bir haddehane fabrikasının atölyeleri olarak görünüyorlar. Fabrikada çalışan işçiler gitmişler; bugün fabrika patronları, terk edilmiş atölyeleri ve fabrikanın diğer tesislerini kiraya vererek para kazanıyorlar. Çeçen mülteciler bu pis, yağmalanmış eski fabrika binalarının birine, ilk olarak 1997 yılında yerleştiler. Bu insanlar Birinci ve İkinci Çeçen Savaşları arasında hüküm süren korkunç anarşi ortamından kaçmışlardı ve esas olarak o dönemde Çeçenlerin önderleri konumundaki Maşadov ve Basayev'e muhalif ailelerin üyeleriydiler. Haddehane fabrikasının yöneticileri mültecilerin atölyeleri dayayıp döşemelerine, yaşanacak yerler haline getirmelerine ve karşılığında da patronlara haraç ödemelerine göz yumdular.

Çeçenler bu fabrikanın atölyelerinde o günden bugüne dek yaşamaya devam ettiler ve Nasayev'ler de burada yaşamakta olan 26 aileden biri. Yerel polis onları çok yakından tanıyor. Bu insanlardan hiçbiri polisten kaçmaya çalışmıyor ya da saklanmıyor, çünkü hiç birinin böyle bir şey yapmaya niyeti yok, aslına bakarsanız kaçabilecekleri bir yerleri de yok.

Nord-Ost müzikalinde rehin alma eylemi yaşanınca, Nijegorodskiy karakolundan polisler doğrudan buraya geldiler, kendilerine, 'her yerleşim bölgesi'nden 15 Çeçeni tutuklama emrinin verildiğini söylediler. 26 ailenin bütün erkekleri tutuklandı ve bu insanlar parmak izleri alınmak üzere otobüsle götürüldüler.

Selimhan Nazayeb-Romanov'un şanssızlığı, o sırada evde olmamasıydı. Selimhan, ailesinin evde monte ettiği bir parti tükenmez kalemi teslim etmeye ve daha sonra da yeni kalem montajı için parça almaya gitmişti.

Polis kısa süre sonra imparatorluk ailesinin soyundan gelenlerin sanayi bölgesinde yaşadıkları kulübeye geri geldi. Selimhan'ın parmak izini alacaklarını söylediler ve bunun üzerine Roza, sorun çıkarmadan onun gitmesine izin verdi. Aile, oğullarının, polisle birlikte gitmesinin üzerinden birkaç saat geçtiği halde geri dönmemesi üzerine endişeye kapıldı. En sonunda Selimhan'ın annesiyle babası polis karakolunun yolunu tuttular ve karakola ulaştıklarında kendilerine o bildik, budalaca tavırla, "Oğlunuzun cebinde bir el bombası ve bir patlayıcı fitili vardı. Onu tutukladık," dendi.

Roza bana olanları şu şekilde anlattı: "Ben, 'Bunu yapmaya hakkınız yok. Onu siz alıp götürdünüz. Evi sizinle birlikte terk etti ve o sırada ceplerinde hiçbir şey yoktu. Bunu gören çok sayıda tanık var,' diye bağırdım. Polis, 'Burada Çeçenler tanık olarak kabul edilmiyor,' diye karşılık verdi. Bu beni çok kırdı. Ne yani, artık bizler bu ülkenin vatandaşları değil miyiz?"

Selimhan'ın annesi ertesi sabah yeniden polis karakoluna gittiğinde ona şöyle dediler: "Senin oğlun aynı zamanda esrar işiyle uğraşıyormuş. Ona yardım edemezsin."

Selimhan bana başından geçenleri şöyle anlattı: "Oraya vardık ve beni bir büroya soktular. Şöyle dediler, 'Sen eroin işiyle uğraşıyormuşsun.' Daha kıdemli olan polis, elinde küçük bir paket tutuyordu ve bana şöyle dedi: 'Şimdi artık bu sana ait.' Beni kelepçelediler. Paketi cebime koydular. Ben bu yapılanları protesto etmeye başladım. Bunun üzerine şöyle dediler: 'Pekâlâ, o zaman cebinden çıkanlara bir de patlayıcı fitili ekleyeceğiz.' Kıdemli polisin bir patlayıcı fitilini, diğer insanların parmak izlerini ortadan kaldırmak için bezle sildiğini gördüm. Fitili elime tutuşturdular ve üzerinde parmak izlerimin oluşmasını sağladılar. Ben yeniden bağırmaya başladım, 'Bunu yapmaya hakkınız yok!' Onlar da, 'Bize emir verildi. Her şeye hakkımız var ve eğer iyi bir çocuk olmazsan, suçu üstlenerek bize yardımcı olmayı kabul etmezsen, aynı şeyler akrabalarının başına da gelecek. Şimdi senin evinde arama yapmaya gidip, orada aynı el bombasının bir başka parçasını bulacağız. Şu itirafnameyi imzala,' karşılığını verdiler."

Selimhan herhangi bir şey imzalamayı reddetti. Onu dövdüler ve bir avukatla görüşmesine izin vermeyerek dövmeye devam edeceklerini söylediler. Selimhan'ı yalnızca araya kimi gazeteciler ve bir milletvekili olan Aslambek Aslahanov girdiği için bıraktılar. Şu an-

da Selimhan, kulübesinde derin bir depresyon içinde oturuyor. Depresyon, aramızda yaşayan Çeçenlerin karakteristik ruh hali. Ne gençler ne de yaşlılar arasında tek bir iyimser insan bulmak mümkün değil. En azından ben böyle birine rastlamadım. Herkes göçerek kozmopolit bir ortamda erimeyi ve asla milliyetlerini açıklamak zorunda kalmayacakları bir yerde yaşamayı hayal ediyor.

Mültecilere ve Göçmenlere Yardım İçin Yurttaş İnisiyatifi Halk Komitesi'nin başkanı Svetlana Gannuşkina, 'Rusya'da Çeçenlere yönelik sistematik bir polis tacizi kampanyası'nın yürütülmekte olduğunu öne sürüyor. Bu, başı dertte olan insanların -akrabaları tutuklanan, parmak izleri alınan ve üzerlerine uyuşturucular ve patlayıcı yerleştirilen Çeçenlerin; işlerinden çıkartılan ya da sürgünle tehdit edilen Çeçenlerin- başvurdukları komite. (Allah aşkına, Rus vatandaşlarını Rusya'nın başkentinden nereye sürgüne gönderebilirsiniz ki?) Bu insanlar Svetlana Gannuşkina'ya geliyorlar, çünkü gidecek başka yerleri yok.

Svetlana sözlerini şöyle sürdürüyor: "Devlet eliyle yürütülen, resmi adı Kasırga Anti-terör Operasyonu olan, bu yeni çıldırmış ırkçılık dalgasının sinyali, Dubrovka tiyatro kompleksine yapılan baskının hemen sonrasında verildi. Çeçenler her yerden kovuldular. Asıl sorun, işlerinden ya da yaşadıkları yerlerden çıkartılıyor olmaları. Bu yapılan, belirli insanların yaptıklarının acısını bütün bir halktan çıkartmaktır. Çeçenleri bir ulus olarak karalamak için kullanılan başlıca yöntem, üzerlerine uyuşturucu ve patlayıcı yerleştirmek, ardından da haklarında düzmece davalar açmak. Polisler kurbanlarına, onlarla alay ederek, 'Hangisini tercih edersin: uyuşturucu mu, yoksa silah mı?' diye sorduklarında kendilerinin dışarıdan çok zekiymiş gibi göründüklerini düşünüyorlar. Kurtulabilenler sadece Maka Şidayeva gibi annesi olan insanlar oluyor. Peki ama, ya geriye kalan diğer insanlara ne olacak?"

Ve bizler, Rus halkı, ne tür bir ulusuz böyle?

Bir Çeçen ailesinin üç kızı var. Bunlardan biri giriş sınavını kazandı ve müzik okuluna girdi; buna karşılık, diğer iki kız sınavda başarılı olamadılar. Kızların annesiyle babası, sınavda başarılı olan kızlarının öğretmeninden diğer iki kızlarına özel piyano dersi vermesini istediler. Öğretmen bu iki kıza ders verme teklifini reddetti. Herkesin bir diğerinin ne yapıp ettiğini bildiği müzik okulunun müdürü, Kültür Bakanlığı'ndan bu yönde emir geldiğini söyleyerek müzik öğretmeninin ders vermeye devam etmesine engel oldu. Çeçen-

lere ders vermeye devam etmesi durumunda polis onunla da ilgilenmeye başlayacaktı.

Bu, bizlerin, Rus halkının içinde aktif olarak yer aldığımız bir durum. Çoğumuz devletin güttüğü yabancı düşmanlığını paylaşıyor ve bu durumu protesto etmeyi gerekli görmüyor. Neden? Resmi propaganda çok etkili ve çoğunluk, Putin'in birkaç kişinin işlemiş olduğu suçlardan dolayı bütün bir halkın toplu olarak cezalandırılması gerektiğine dair inancını paylaşıyor.

Bununla birlikte, yıllardır sürmekte olan bir savaşa karşın, terör eylemlerine, yaşanan yıkımlara ve mülteci akınına karşın hiç kimse, yetkililerin sonuç olarak Çeçenlerden gerçekte ne istediğini bilmiyor. Onların Rus Federasyonu içinde yaşamasını istiyorlar mı, istemiyorlar mı?

Son olarak, Rusya'da yaşayan ve devlet destekli histeri sebebiyle ıstırap çeken sıradan insanların durumunu bütün açıklığıyla ortaya koyan bir başka hikâye.

"Okulda sık sık azar işitiyor musun?"

Sirajdi iç çekiyor: "Evet."

"Peki. bunun haklı bir sebebi oluyor mu?"

Yeniden iç çekiyor: "Evet."

"Ne tür yaramazlıklar yapıyorsun?"

"Koridorda koşarken birileri bana sert bir yumruk atıyor ve ben de bana diş geçirebileceklerini düşünmemeleri için onlara karşılık veriyorum, ardından öğretmenler bana 'Onlara vurdun mu?' diye soruyorlar. Ben her seferinde doğruyu söyleyip, 'Evet' diyorum, ancak diğerleri öyle yapmıyorlar ve sonunda azarı işiten ben oluyorum."

"Belki senin de doğruyu söylememen gerekiyor. O zaman başın derde girmeyebilir."

Çok derin iç çekiyor: "Bunu yapamam. Ben kız değilim. Eğer bir şey yaptıysam, 'Onu ben yaptım,' derim."

"Bilirsiniz, düşüp kafalarını çarpsınlar diye çocuklarımıza çelme takmaya çalışıyorlar. Ve bunu ölsünler diye yapıyorlar..."

Hey ulu Tanrım! Bu sözler kendisinden söz eden Sirajdi'ye değil, onun hakkında konuşan büyüklere ait. Sözünü ettikleri kişi teröristleri yok etmek için eğitim görmüş bir özel operasyonlar ajanı değil, yedi yaşındaki bir Çeçen çocuk: Sirajdi Digayev. Bu, Sirajdi'nin gittiği, Moskova'daki 155 No'lu Okulun 2B Sınıfı veli komitesinden bir kadının alenen dile getirdiği bir düşünce.

"Sahi, biliyor musunuz, benim çocuğum şöyle yakınıyor: 'Sirajdi'nin hiçbir zaman hiçbir şeyi olmuyor, benimse her şeyim yanımda oluyor ve ben bunları ona ödünç vermek zorunda kalıyorum.'" Bu sözler de aynı komitede yer alan bir başka anneye ait.

Bu çocuk neden yakınıyor? Eğer yanı başındaki insan senin sahip olduğun bir şeye sahip değilse, bu lanet şeyi elbette ki ona ödünç verirsin!

Bir başka anne şu düşüncede: "O herkesin başına dert. Bunu anlamalısınız. Oğlum bana, Sirajdi çok gürültü yaptığından öğretmenini duyamadığı için sınıfta ödevini yazamadığını söyledi. Sirajdi zapt edilemiyor. Tıpkı bütün Çeçenler gibi. Bunu anlamalısınız."

Boş bir sınıfta otururken konuşmayı sürdürüyoruz. İkinci sınıfta okuyan öğrenciler evlerine gittiler ve şu anda veli komitesi üyeleri, 'çocuklarımızın, geleceğin muhtemel bir teröristinden kötü şeyler öğrenmemesi için' okulu bir küçük Çeçen'den nasıl temizleyebileceklerini tartışıyorlar.

Belki benim için bütün bunları uyduruyor olmalı diye düşünüyorsunuz. Ne yazık ki hayır.

"Bizi yanlış anlamayın. O bir Çeçen olsa da, biz milliyetler arasında ayrımcılık yapmayız. Hayır. Bizler sadece çocuklarımızı korumak istiyoruz..."

Neye karşı? 2B Sınıfı veli komitesi, Kasım ayında, Sirajdi'nin annesiyle babasını, yeni yılda çocuklarını sıkı düzene almazlarsa ve çocukları 'bir Çeçen olmasına karşın' veli komitesinin iyi davranış anlayışına uygun biçimde terbiyeli davranmaya başlamazsa, 155 No'lu Okul'un müdüründen onu okuldan atmasını isteyecekleri konusunda uyarmak üzere bir toplantı düzenledi.

Bütün bunların ardında yatan gerçek mantık bir ya da iki hafta sonra, veli komitesinin bir üyesi bu kararı neden aldıklarını açıklarken kendisini ortaya koyuyor: "Pekâlâ, bana sadece hepsinin neden Moskova'ya akın ettiklerini söyleyin?"

Olur şey değil, 'onlar' Moskova'ya neden gelmeyeceklermiş? Acaba bu şehrin sakinleri, Rusya'nın diğer yurttaşlarıyla yan yana gelmeleri duyarlılıkları üzerinde olumsuz bir etki yaratacak kadar özel insanlardan mı oluşuyor?

Bir başka veli neredeyse feryat ediyor: "Neden onların zor zamanlar yaşadıklarını söylüyorsun? Bizim zor günler yaşayıp yaşamadığı-

mızı sormak kimin aklına geliyor? Bizim çocuklarımızın ondan daha rahat durumda olduklarını düşünmene yol açan nedir?"

Neden mi? Pekâlâ, Sirajdi 1995 yılında Çeçenistan'da doğdu. Annesi Zülay ona hamileyken etrafı top ateşi ve bombardımanlarla çevriliydi. Birinci Çeçen Savaşı başladığı sırada oradan kaçtı, çünkü başka seçeneği yoktu. Bugün Zülay, Moskova'ya 1996'da taşınmış olmalarına ve en küçük oğlu neredeyse ömrünün tamamına yakınını bu şehirde geçirmiş olmasına karşın, onun havai fişekler atıldığı ve şimşek çaktığı zaman hâlâ çok büyük korkuya kapılıyor olduğunu görünce karmaşık duygulara kapılıyor. Çocuk bir yerlere saklanıyor ve ağlıyor, ancak neden böyle davrandığını bilmiyor.

Bir başka veli komitesinde kızgınlık dolu bir ses havada dalgalanıyor: "Aha, öyle oluyor, çünkü burada henüz kendilerini evlerinde hissetmiyorlar. Peki, bu yüzden eski köye yeni adet getirmeleri gerektiğini mi düşünüyorlar? Hayır, teşekkür ederim!"

Yaşanan kızgınlığa Sirajdi'nin babası Alvi'nin toplantıya gelmiş ve kendisiyle ilgili söylenen her şeyi dinliyor olması yol açmıştı. Daha sonra Alvi söz aldı ve yaşadığı sorunları açıklamaya cüret etti, odasına zorla giren bir polis tarafından kendisine küfredildiğini ve bir baba olarak bunun karşısında hiçbir şey yapamadığını anlattı. Çocuklar her şeyi görmüşlerdi.

Alvi aynı zamanda onlara ailesinin Çeçenistan'da değil de Moskova'da olmasının esas sebebinin, burada koşulların çok kötü olmasına rağmen, çocuklarının savaşın sürüp gitmediği bir ortamda okula gitmelerini sağlamak olduğunu söyledi. Zülay matematik öğretmeniydi, ancak Moskova'da pazarcılık yapıyordu ve bu işte pek de başarılı değildi. Akşamları, sabah satmak üzere tavuk kotletlerini rulo hale getiriyorlardı. Alvi'nin ve Zülay'ın yaptığı her şey çocukları uğrunaydı.

"İyi yani, buna ne buyrulur! Kurnazca Moskova'nın merkezine sızıyorlar! Sonra da kendilerine 500 dolarlık bir daire verilmesini bekliyorlar!" Veli komitesinin, Alvi'nin açıklamalarına tepkisi bu oldu.

Alvi ve Zülay'a bu toplantıda açıklanan karar şuydu: "Oğlumun/kızımın böyle biriyle aynı sınıfta eğitim görmesini istemiyorum."

Veli komitesi üyeleri soruyorlar: "Bu konuda haksız olduğumuzu kim söyleyebilir?"

Ah, elbette hiç kimse.

Geçtiğimiz yüzyılda aynı şekilde yaşanmaya başlamış, ancak çok farklı bir biçimde sona ermiş olan bir şeyi hatırlamakta fayda var.

Faşistler Danimarka'ya girdiklerinde, kolayca tespit edilebilmeleri için bütün Yahudilerin elbiselerine sarı yıldızlar dikmelerini emretmişler. Bütün Danimarkalılar hem Yahudileri kurtarmak hem de kendilerini birer faşiste dönüşmekten kurtarmak için derhal elbiselerine sarı yıldızlar dikmişler. Kralları da aynı şekilde davranmış.

Bugün Moskova'daki durum bununla taban tabana zıt. Yetkililer, komşularımız olan Çeçenlere saldırdığında onlarla dayanışma içine girmek için elbiselerimize sarı yıldızlar dikmiyoruz. Ne yazık ki tam tersini yapıyoruz. Sirajdi'nin bir parya olduğunu aklından çıkarmamasını sağlamak için elimizden geleni ardımıza koymuyoruz.

Benim isteğim üzerine Sirajdi bana Rusça dersinde kullandığı alıştırma kitabını gösteriyor. Aldığı notlar zayıf, '2' ile orta '3' arasında değişiyor. Sirajdi'nin el yazısı, Yelena Dimitriyevna'nın ona hemen her sayfada hatırlattığı gibi bozuk. Yelena Dimitriyevna, Sirajdi'nin öğretmeni ve uyarı sözcüklerini eğitimli, kaligrafik bir el yazısıyla yazıyor. Otuz beş yıldır ilkokul öğretmenliği yapıyor.

Yelena Dimitriyevna, veli komitesinin Çeçen çocuktan kurtulmaya yönelik kampanyasını desteklemiyor ama, elbisesine de bir sarı yıldız dikmiyor. Bu kampanyada yer almayı -öyle yapabileceği halde- kesin bir dille reddetmiyor, bu şekilde Rus 'kamuoyu'nun Diyagev ailesine zulmetmesinde rol almış oluyor.

Sirajdi bir topaç gibi ortalıkta fır dönüyor. Gerçekte bana Rusça alıştırma kitabını göstermeye hiç mi hiç istekli değil. Dikkatimi durumun çok daha iyi olduğu matematik kitabına çekebilmek için her türlü kurnazlığı yapıyor. Sirajdi yerinde duramayan, alelade bir çocuk. Asıl mesele şu ki, o da iyi görünmeyi çok fazla istiyor. Neden olduğundan başka bir haline gelmesi, neden onu daha az Çeçen yapabilmek, veli komitesinin istediği gibi başı önünde halimselim bir küçük çocuk olması gerekiyor?

Matematik kitabı bile kısa zamanda canının sıkılmasına yol açıyor. 'Kılıç ve bir adam' resmi çizme sözü vererek büyük bir telaşla içeriye koşuyor. Sirajdi her şeyi büyük telaş içinde yapıyor. Kısa süre sonra elinde, üzerine *Yüzüklerin Efendisi*'nden güçlü pazıları olan kuvvetli bir adamın hatlarıyla ve sarı renkli bir mum boya lekesiyle temsil edilen hafif bir kılıcın çizilmiş olduğu bir kâğıt demetiyle geldi.

Nord-Ost histerisinin hemen sonrasında, küçük bir Çeçen çocuğa karşı başlattıkları kampanyanın öyküsünün gazeteciler tarafından ele

alındığını fark eden 2B Sınıfı velileri, şimdi, "Biliyorsunuz, bizler sadece onun adına en iyi olanı istedik," diyorlar. "Sadece en iyi olanı..."

Sirajdi, onların kendisi adına en iyisi olduğunu düşündükleri şeye inanacak mı? Sirajdi gerçekten de teneffüslerde diğer çocuklarla kavga ediyor. Resim derslerinde duvara boya fırlatıyor. Ayrıca, sınıf arkadaşlarına çelme atıyor ve o bunları daha sık yaptıkça, diğerleri de onu daha fazla 2B Sınıfı'nın sivri tipi olarak görüyorlar.

Nord-Ost sonrasında Rusya'da hayat böyle işte. Üzerinden aylar geçti ve yavaş yavaş bu dehşet verici trajedinin cidden kullanışlı yanlarının olduğu görülmeye başlandı. Aslına bakarsanız, bu trajedi pek çok insan açısından ve pek çok farklı sebeplerden dolayı gayet kullanışlı.

En üstte, doğuştan gelen bildik kinizmiyle devlet başkanı yer alıyor. Devlet başkanı bu dehşet verici olayı ve kanlı sonunu açıkça kullanarak uluslararası alanda kâra tahvil ediyor. Başka insanların kanını Rusya içinde kendi tanıtım çalışmaları için duraksamadan kullanmaktan da vazgeçmiyor.

Bu yığının en altında, küçük bir okulda yaşanan önemsiz ağız kavgaları ve yeni yıl gelmeden önce ikramiye almaya hak kazanabilmek umuduyla kendi 'anti-terörist' puanlarının yükselmesi sayesinde son derece mutlu olan alt kademedeki sıradan polisler yer alıyor. *Nord-Ost*'un hemen ardından başlayan çıldırmış Çeçen-karşıtı şovenizm ve ırkçı saldırılar, pragmatik, kesintisiz ırkçılığa dönüşmüş durumda.

Kimi Çeçen erkekleri soruyorlar: "O halde elimize silah mı almamız gerekiyor?" Acz içinde dişlerini gıcırdattıklarını duyabilirsiniz. Başkaları, "Buna daha fazla katlanamayacağım," diyerek inliyor. Elbette bu, onlara, özellikle de çocukları onları seyrederken hiç yakışmayan bir zayıflık belirtisi. Peki, ne yapmaları gerekiyor?

7
II. AKAKİY AKAYİYEVİÇ PUTİN

Putin'i neden bu kadar çok kafama taktığımı hep merak edip durdum. Ondan, kendisi hakkında bir kitap yazmama yol açacak kadar çok hoşlanmamama yol açan şey nedir? Ben onun siyasal muhaliflerinden ya da rakiplerinden biri değilim, sadece Rusya'da yaşayan bir kadınım. Ben Sovyetler Birliği'ni en berbat döneminde, 1970'li ve 1980'li yıllarda görmüş, kırk beş yaşında bir Moskovalıyım. Gerçekten de kendimi yeniden o günlere geri dönmüş olarak bulmayı istemiyorum.

Bu kitabı yazmayı 6 Mayıs 2004'te bitirirken bir konuya işaret etmek istiyorum. 14 Mart'ta yapılan devlet başkanlığı seçimlerinin sonuçlarına mucizevi bir karşı çıkış söz konusu olmadı. Muhalefet, sonucu kabullendi. Bundan dolayı yarın, inanılmaz bir çoğunlukla, oyların yüzde 70'inden fazlasını alarak yeniden seçilen devlet

başkanının yeni görev döneminin, II. Putin döneminin başlamasına tanık olacağız. Putin'in aldığı oyların 20 puanlık kısmını 'göz boyama payı' (yani, hileli oylar) olarak hesaptan düşmemiz durumunda bile, kendisi devlet başkanlığını kazanmaya yetecek miktarda oy alıyor.

Tipik bir Sovyet KGB yarbayı olan, Gogol'ün "Palto" öyküsünün haksızlığa uğramış kahramanı Akakiy Akakiyeviç kılıklı Putin, birkaç saat içinde bir kez daha Rusya tahtına çıkacak. Onun seviyesinde birinden bekleyeceğiniz şekilde dar görüşlü, taşralı biri; hiçbir zaman albaylığa yükselememiş olan bir yarbayın sevimsiz kişiliğine, meslektaşlarını gizlice gözetlemeyi adet haline getirmiş bir Sovyet gizli polisinin tavırlarına sahip. Ve kinci bir insan: resmen göreve başlama törenine tek bir siyasal muhalifini, kendisiyle uyum içinde olmayan tek bir siyasal partiyi davet ettirmedi.

Brejnev sevimsiz, Andropov ise zalim biriydi, ama en azından sahte de olsa demokratik biri gibi görünmeye çalışırdı. Çernenko sersemin tekiydi ve Ruslar, Gorbaçov'dan nefret ettiler. Yeltsin, ara sıra bu adamın yaptıkları bizi nereye götürecek düşüncesine kapılarak haç çıkarmamıza sebep oluyordu.

İşte, şimdi bunların üzerine Putin ekleniyor. Yarın, bu liderlerin eskiden Kademe 25'ten -VIP araba konvoyları geçerken güvenlik kordonunu oluşturan kişiler- koruma görevlisi olan Akakiy Akakiyeviç Putin, Kremlin'in taht odasında, sanki oranın gerçekten patronuymuş gibi kırmızı halıda kasıla kasıla yürüyecek. Etrafında Çarlık altınları parıldayacak, uşaklar ona itaatkârca gülümseyecek, KGB'nin en düşük kademelerine seçilmiş, önemli görevlere ancak Putin'in iktidarında yükselebilecek olan, kendilerini fasulye gibi nimetten sayan silah arkadaşları şişinecekler.

İnsan Lenin'i, 1918 yılında Devrim'den sonra Kremlin'e geldiğinde, etrafta kasıla kasıla bir sömürge valisi gibi dolaşırken hayal edebiliyor. Resmi komünist tarih -biz başka türlüsünü görmedikbizi Lenin'in o sırada etrafta alçakgönüllü bir tavırla dolaştığı konusunda temin ediyor, ancak onun alçakgönüllülüğünün küstahça olduğuna iddiaya girebilirsiniz. Bakın bana, ne kadar da alçakgönüllüyüm! Siz benim önemsiz birini olduğumu düşünüyorsunuz, ancak şimdi zafere ulaşan ben oldum. Rusya'yı tam da istediğim şekilde parçaladım. Rusya'yı, bana sadık kalacağı konusunda ant içmeye zorladım.

Yarın bir KGB casusu, bu görevdeyken bile öne çıkmamış biri, tıpkı Lenin'in yaptığı gibi Kremlin'de kasıla kasıla dolaşacak. Kendi intikamını alacak.

Gelin, filmi biraz geriye saralım.

Putin'in seçimden zaferle çıkması, özellikle de 7 Aralık 2003'te yapılan parlamento seçimlerinde demokratik ve liberal muhalefetin küçük düşürücü sonuçlar almasının ardından, hem Rusya'da hem de bütün dünyada beklenen bir gelişmeydi. Dolayısıyla, 14 Mart seçiminin sonuçları çok az insanı şaşırttı. Uluslararası gözlemciler oradaydılar, ancak her şey gayet ölçülüydü. Seçim gününün kendisi, ben dahil pek çok insanın hâlâ gayet iyi hatırladığı, otoriter, bürokratik Sovyet tarzı 'halkın iradesini ifade edişi' pandomiminin bir temsiliydi. O günlerde uygulama şöyleydi; oy kullanacağınız yere giderdiniz ve oyunuzu sandığa, seçimlerin sonuçları önceden belli olduğu için, oy pusulasının üzerinde hangi isimlerin yazılı olduğuna bakmadan atardınız.

İnsanlar bu defa nasıl tepki verdiler? Sovyetler Birliği dönemindekine benzeyen 14 Mart 2004 seçiminde hiç kimse uykusundan uyandı mı? Hayır. İnsanlar kuzu kuzu oy verecekleri yerlere gittiler, oylarını sandıklara attılar ve 'elimizden ne gelir ki' diyerek omuzlarını silktiler. Herkes Sovyetler Birliği'nin geri döndüğüne ikna oldu ve bundan böyle bizim ne düşündüğümüzün bir önemi yok.

14 Mart'ta, Moskova'da Dolgorukiy Caddesi'nde, oy kullanılan binanın dışında kendi başıma ayakta durdum. Eskiden Kalyayev Caddesi olan bu caddenin adı, Yeltsin'in iktidara gelişiyle birlikte değiştirildi. Kalyayev, Çarlık döneminde tedhişçi olan, daha sonra devrimci olarak kabul edilen biriydi. Caddeye Dolgorukiy adı, Kalyayev zamanında, Bolşevikler iktidara gelmeden önce malikânesi burada bulunan prensin anısına verildi.

Oy vermeye giden ve bu saçmalığa katıldıktan sonra yeniden hızla dışarı çıkan insanlarla konuştum. Putin'in ikinci kez seçilmesi sürecine karşı ilgisiz, bütünüyle kayıtsızdılar. "'Onlar' bizden bunu istiyorlar. Eh madem öyle. O kadar da önemli değil." Çoğunluğun ruh hali böyleydi. Kimileri şöyle şakalar yaptılar: "Şimdi belki de caddeye yeniden Kalyayev adını verirler."

Putin'in iktidarı sağlamlaştırmasıyla birlikte Sovyet sisteminin geri döndüğü gün gibi ortada.

Şunu belirtmek gerekir ki, bu durumun ortaya çıkmasında bizim kendi ihmalkârlığımız, kayıtsızlığımız ve onca devrimci değ-

şimin ardından yaşadığımız bitkinlik etkili oldu. Koro halinde Batı'nın -özellikle de Putin'e âşık olduğu anlaşılan Silvio Berlusconi'nin- sağladığı teşvik de bu senaryoda önemli rol oynadı. Berlusconi, Putin'in Avrupa'daki baş savunucusu, ancak Putin aynı zamanda Blair'den, Schröder'den ve Chirac'tan da destek görüyor ve transatlantik imparatoru küçük Bush da onun hevesini kıracak en ufak bir adım atmıyor.

Bu yüzden KGB'deki adamımızın Kremlin'e geri dönmesinin önünde hiçbir engel, ne Batı ne de Rusya'nın içinde herhangi bir ciddi muhalefet bulunmuyor. Putin, 7 Aralık 2003 ile 14 Mart 2004 tarihleri arasındaki sözde seçim kampanyası sırasında seçmenlerle açıkça alay etti.

Putin'in sergilediği horgörünün asıl işareti, hiç kimseyle hiçbir konu üzerinde tartışmayı kabul etmemesiydi. Son dört yıl boyunca izlemiş olduğu politikaların herhangi bir noktasıyla ilgili yapılan bütün tartışma önerilerini geri çevirdi. Gelecekte izleyeceği politikalar konusunda hiçbir vaatte bulunmadı ve herhangi bir kampanya yürütmeye tenezzül etmedi. Bunun yerine, tıpkı Sovyet rejimi altında olduğu gibi, her gün televizyonda Kremlin'deki makamını ziyaret eden üst düzey yetkilileri kabul ederken ve onlara hangi bakanlıktan geliyor olurlarsa olsunlar neyi nasıl yapmaları gerektiğine dair son derece doyurucu tavsiyeler verirken gösterildi.

Elbette halk arasından bir miktar kıkırdama sesi de yükselmedi değil: o, tıpkı Stalin gibi hareket ediyor. Putin de aynı zamanda hem 'bütün çocukların dostu', hem 'ülkenin ilk domuz yetiştiricisi', hem 'en iyi madencisi', hem 'sporcuların yoldaşı', hem de 'önde gelen film yapımcısı'ydı.

Hiçbir direnişle karşılaşmayan Putin doğal olarak gittikçe daha cüretkârlaştı. Onun hiçbir şeyi umursamadığını, hiç tepki vermediği ve bizi inandırmaya çalıştıkları gibi sadece gücün peşinden gittiğini sanmak büyük bir hata olur.

Bilakis, Putin gördüklerine dikkat ediyor ve önemsiyor. Bizleri, denetimi altında tuttuğu bu ülkeyi yakından izliyor.

Bu şekilde, tam da Lenin'in Çeka'sının bir üyesi gibi davranıyor. Sergilediği yaklaşım tamamen bir KGB ajanının tutumu. Önce küçük bir grup oluşturan insanlar aracılığıyla ortaya bir zarf atılıyor. Günümüzün Rusya'sında bu grubu başkentin siyasal seçkinleri oluşturuyor. Amaç, uygulanması düşünülen politikalara karşı muhtemel

tepkileri belirlemek. Eğer bir tepki söz konusu olmayacaksa ya da zayıf bir tepki verileceği anlaşılıyorsa, o zaman her şey yolunda demektir. Bu durumda Putin politikasını uygulamaya koyabilir, düşüncelerini sergileyebilir ve dönüp geriye bakma ihtiyacı duymayacak kadar kendinden eminmiş gibi davranabilir.

Burada bir an için durup, Putin'den çok bizi, Rus halkını ele alan bir parantez açmakta fayda var. Putin'in ikinci kez tahta çıkışından çıkarı olduğu için onu destekleyenler ve ona yardımcı olanlar, şu anda devlet başkanlığı makamına bu yüzden doluşmuş olanlar var. Bugün ülkeyi gerçekten yönetenler, devlet başkanının kararlarını uygulayan hükümet ya da Putin'in kabul edilmesini istediği her yasayı gözü kapalı onaylayıp yasalaştıran meclis değil, fakat bu örgüttür. Putin'in adamları toplumun verdiği tepkileri dikkatle izliyorlar. Onların bu tepkileri önemsemediklerini düşünmek çok yanlış olur.

Putin'in politikalarından en başta sorumlu olan bizleriz, Putin'in kendisi değil. Putin'in son dört yılda yaptığı şeyleri yapmasını mümkün kılan, ona ve onun Rusya'yı kinik bir biçimde manipüle etmesine verdiğimiz tepkinin mutfak dedikodularıyla sınırlı kalmış olmasıdır. Toplum sınırsız bir kayıtsızlık sergiledi ve Putin'in yaptıklarına göz yumdu. Bizler onun yaptıklarına ve söylediklerine sadece uyuşuklukla fakat korkuyla tepki verdik. Çeka'cılar iktidara daha da sağlam biçimde yerleştikçe, onlara korkumuzu belli ettik ve bu şekilde onlar da bize daha fazla koyun muamelesi yapmaya başladılar. KGB sadece güçlü olanlara saygı gösterir. Zayıf olanları bir çırpıda ezip geçer. Halk olarak bizim bunu ezbere bilmemiz gerekir.

Şimdi gelin, 2004 yılının Şubat ayına geri dönelim. Günün birinde Kremlin'in kamuoyunu izleme teknikleri, Putin'in hem herhangi bir tartışmada yer almayı ya da kampanya yürütmeyi küstahça reddedişinden ve seçim öncesinde yürütülen gözle görülür bir kampanyanın olmayışından usanmaya başladıkları uyarısını yaptı.

Kremlin, bıkkın seçmenleri yeniden canlandırmak amacıyla Putin'in 'sert önlemler' almaya karar verdiğini ilan etti. Sonrasında, bu sert önlemlerin seçim gününden üç hafta önce yapılan bir kabine değişikliğinden ibaret olduğu görüldü.

İlk başta herkes gerçekten çok şaşırdı. Bu tam bir çılgınlık gibiydi. Anayasa uyarınca, bir seçim sonrasında bütün kabine her halukârda istifa etmek zorundadır. Sonra, yeni seçilen devlet başkanı kimi başbakan olarak seçtiğini açıklar ve bunun ardından da başba-

kan, bakanları devlet başkanının onayına sunar. Yemin töreninden sonra yeniden atayacağınız herkesi önceden atamanın ne gibi bir anlamı olabilir? Bütün bu çılgın girişim, gırtlağına kadar rüşvete batmış, mesai saatlerinin önemli kısmını ticari çıkarlarıyla ilgilenmek için harcayan bir hükümeti daha fazla felç etmekten başka ne işe yarayabilirdi ki?

Bununla birlikte, Anayasa gereği değişecek olan bir kabineyi bir ay önce yenilemek tamamen salakça olsa bile, gerçekte bu hareket seçim sürecini canlandırmaya yaradı. Siyasal seçkinler karıştı, Putin'in kimi atayacağına ilişkin tahmin maskaralığı bütün televizyonları kapladı, siyasal yorumculara üzerinde tartışacakları bir konu çıktı ve basın en sonunda seçim kampanyasıyla ilgili yazacak bir şeyler bulabildi.

Ancak siyasette yaşanan bu yeniden canlanma en çok bir hafta sürdü. Putin'in borazanlığını yapanlar her gün televizyonlardan devlet başkanının bunu 'size karşı bütünüyle dürüst olmak' istediği, 'seçime malı görmeden satın alarak' girmek istemediği için yaptığını haykırdılar (bu açıkça Putin'in anayasal süreç sonrasında kabineyi zaten yenilemeyi düşündüğü anlamına geliyordu). Putin, gelecekte izleyeceği yolu 14 Mart öncesinde ortaya koymak istemişti.

Ne yazık ki burada, insanların ona inandıklarını söylemem gerekiyor: muhtemelen seçmenlerin yarısından fazlası. Bu samimiyetsiz, saçma sapan iddialara aldanan ve selamlayan yarının önemli bir ayırt edici özelliği var. Bunlar Putin'i tereddütsüzce, akıldışı biçimde, eleştirmeden, fanatikçe seven ve ona güvenen insanlar. Onlar Putin'e inanıyorlar. Hepsi o kadar.

Yeni başbakanın atanmasından önceki hafta medyada yer alan bütün görüntüler, Putin'e yönelik bu bildik 'sevgi'yi yansıtıyordu. Putin'in kabineyi değiştirmek için öne sürdüğü gerekçelerin içtenliğine inananlar bu tablodaki bariz mantıksızlıklara aldırmıyorlardı.

Gerçekten sanki ilk kez âşık olmuşsunuz gibi, şu basit soru karşısında bir anda çarpılmışa dönmeyecekmişsiniz gibi sorgusuz sualsiz inanıyor olmanız gerekir: Putin, gelecekte izleyeceği rotayı ortaya koyabilmek için bütün hükümeti görevden almak yerine neden daha az dramatik bir yol izlemedi? Bunu çok farklı yollardan yapabilirdi. Örneğin, televizyondaki tartışma programlarına katılabilirdi. Fakat, hayır. Kabinenin görevden alınmasını izleyen hafta şimdiye kadar eşi görülmemiş düzeyde kinizmle doluydu.

Televizyonlarını seyretmekte olan Rus halkına 14 Mart'ta ne olacağının herhangi bir öneminin bulunmadığı söylendi. Her şey önceden kararlaştırılmıştı. Putin, Çar olacaktı. Borazanları işi, "O size izleyeceği rotayı önceden göstermek istedi, çünkü tek seçeneğiniz o," diyecek kadar ileri götürdüler.

Yeni başbakanın adının açıklanacağı gün her şey, bir opera kahramanının ortaya çıkıp ilk aryasını söylemesinden öncesindeki geleneksel seremoniyi andıran bir şekilde hazırlanmıştı. 'Devlet başkanı açıklamayı yarın yapacak!' 'İki saat içinde yapacak!' 'Bir saat içinde yapacak!' 'Açıklamanın yapılmasına on dakika kaldı!' Üstüne üstlük televizyonlar bizleri ismi açıklanacak kişinin 2008 yılında muhtemelen devlet başkanının halefi olacağına inandırdılar.

Rusya'da gülünç duruma düşmemek çok önemlidir. Bunun sonu çok kötü gelebilir. İnsanlar hakkınızda espriler yapmaya başlar ve sonunda Brejnev'in düştüğü duruma düşersiniz. Putin yeni hükümetini ilan ettiği zaman en sıkı taraftarları bile kahkaha krizine tutuldular. Kremlin'in çok kötü bir komedi sergilemekte olduğunu görmeyen yoktu. Sonu gelmez kıvırtmalarla bezenmiş ve üzeri her türden zırvayla ve Rusya'nın büyüklüğüyle ilgili tumturaklı sözlerle örtülmüş olsa da, bu küçük bir koz paylaşma operasyonundan başka bir şey değildi.

Ancak dağ gerçekten de fare doğurdu. Eski bakanların tamamı yerlerinde kaldılar. Sadece başbakan Mihail Kasyanov görevinden alındı. Kasyanov, aylardır kimi önemli konularda ve birçok önemsiz konuda Putin'in ayağına dolanıp duruyordu. Kasyanov, Yeltsin döneminin bir mirası. Rusya'nın ilk devlet başkanı, ikinci devlet başkanını tahta çıkartırken Putin'den Kasyanov'u görevinden almasını istedi.

Başbakan Kasyanov, Rus siyasetinin önemli aktörleri arasında, liberal oligark Mihail Hodorkovskiy'in tutuklanmasına ve sahibi olduğu Yukos petrol şirketinin adım adım yok edilmesine kesin olarak karşı çıkan tek kişiydi. Yukos, ahlâki çürümenin pençesindeki ülkemizin en şeffaf ve uluslararası alanda genel kabul gören mali uygulama esaslarına uygun olarak faaliyet gösteren ilk şirketiydi. Rusya'da halk arasında söylendiği gibi, Yukos 'beyaz alan'da faaliyet gösteren bir şirketti ve daha da önemlisi, yıllık toplam kârının yüzde 5'inden fazlasını büyük bir üniversiteyi, çocuk bakımevlerini ve büyük çaplı gönüllü yardım programını finanse etmek üzere bağışlıyordu.

Ne var ki Kasyanov, Hodorkovskiy ülkenin demokratik muhalefetine, esas olarak da Yabloko Partisi'ne ve Sağcı Güçler Birliği'ne büyük tutarda maddi yardım sağladığı için, Putin'in bir süreden beri kişisel düşmanı olarak addettiği bir adamı savunan sözler söylemekteydi.

Putin'in siyasi hayat anlayışına göre bu ağır bir kişisel hakaretti. Putin pek çok vesileyle tartışma kavramını, özellikle de politikada tartışma kavramını anlamaktan çok uzak olduğunu açıkça gösterdi. Putin'in mevkice küçük gördüğü hiç kimse ona karşılık vermemelidir ve eğer mevkice daha düşük konumda olan biri Putin'e karşılık verirse, bu kişi hemen onun düşmanı haline gelir. Putin bu şekilde davranmayı özellikle tercih ediyor değil. Dünyaya bir zorba ve despot olarak geldiği için böyle davranmıyor; onun böyle davranmasının sebebi, kendisine KGB -kamuoyu önünde birden fazla kez ideal bir model olarak gördüğünü söylediği bir örgüt- tarafından aşılanmış olan kategorilerle düşünecek şekilde yetiştirilmiş olması. Putin'in, herhangi bir kimse kendisiyle görüş ayrılığına düşer düşmez ondan kesin bir tavırla 'isteriyi kesmesi'ni istemesinin sebebi bu. Tartışma sözcüğü onun lügatinde yer almıyor. Putin başka insanlarla nasıl diyalog kurulacağını bilmiyor. Onun yöntemi, askeri tarzda monolog. Askerde ast konumdaysan çeçeni kapalı tutarsın. En üst rütbeye yükselince monolog diliyle konuşursun ve rütbece altında yer alanların senin söylediklerinle hemfikir oldukları havasını yaratmak senin görevindir. Bu, subayların orduda yetkilerini kötüye kullanmalarının, Hodorkovskiy örneğinde olduğu gibi zaman zaman topyekûn savaşa yol açan siyasal bir versiyonudur.

Ancak biz hükümette yapılan görev değişikliğine geri dönelim. Kasyanov kapı dışı edildi. Bakanlar eski görevlerine geri döndüler ve Putin, ciddi bir törenle Mihail Fradkov'u yeni başbakan ilan etti. Fradkov, son zamanlarda Rusya Federasyonu'nun Brüksel'deki Avrupa kurumlarındaki temsilcisi olarak bürokratik hiyerarşimiz içinde gayet etkili bir konuma sahipti. Fradkov, dar omuzları ve büyük bir kıçı olan, renksiz, yumuşak başlı, insanın aklında kalmayacak türden biri. Çoğu Rus, ülkemizin Fradlov adında bir federal bakanının olduğunu ancak başbakan olarak atandığı açıklanınca öğrendi, ki geleneksel Rus düşünüşüne göre bu, bize Fedolov'un, Putin'in çalışma hayatının büyük bölümünü adadığı aynı işin düşük profilli bir temsilcisi olduğunu anlatıyor.

Fradkov'un başbakanlık görevine terfi ettirildiğini duyunca bütün ülke kahkahaya boğuldu, ancak Putin kararında ısrar etti. Hatta bu 'ilkeli' kararı alışını, seçmene karşı açık olmayı ve halkın seçime, kendisinin Rusya'nın baş belaları olan rüşvete ve yoksulluğa karşı mücadelesinde hangi insanlarla çalışacağını önceden bilerek girmesini istediğini söyleyerek açıklamaya başladı.

Rus halkı, hem Putin'i destekleyen yarısı hem de desteklemeyen diğer yarısı, gülmeyi kesmedi. Kremlin komedisi devam etti. Ülke genelde Fradkov'u tanımıyor olsa bile, iş çevreleri onu gayet iyi hatırlıyorlardı. Fradkov, komünist dönemde ve sonrasında bütün kariyeri boyunca, çeşitli bürokratik görevlere profesyonel geçmişinden ve bilgisinden tamamen bağımsız olarak atanmış tipik bir Sovyet *nomenklatura* bürokratı. O sürücü koltuğunda oturuyor olduğu sürece altında hangi arabanın olduğuna ve hangi istikamete gittiğine pek önem vermeyen tipik bir amir. Fradkov, Federal Vergi Polis Hizmetleri'nin müdürlüğünü yapmaktayken, bu bakanlık Rus kamu kurumları arasında en fazla rüşvete batmış olanı olarak nam salmıştı. Bakanlık bürokratları gerçekten de her şeyden, yayınladıkları her formdan ve her başvurudan rüşvet alıyorlardı. Bakanlık lağvedildi ve Fradlov'a, Sovyet *nomenklaturasının* ölümsüz gelenekleri gereğince 'sahip çıkıldı'. Fradlov bir kez daha yükseltildi ve bu defa Brüksel'e transfer edildi.

Başbakan Fradkov durumu daha da eğlenceli hale getirmek üzere, alelacele Brüksel'den Moskova'ya uçtu. Yeni sıfatıyla havaalanında gazetecilerle yaptığı ilk görüşmesinde, aslında nasıl başbakanlık yapılacağını bilmediğini itiraf etti. Hayır, hiçbir planı yoktu; her şey bulutsuz gökyüzünde çakan şimşek gibi hiç beklenmedik şekilde ve büyük bir hızla gerçekleşmişti. Ne tür düzenlemelerin yapıldığını görmeyi ve kendisine verilecek talimatları duymayı bekliyordu.

Rusya, işlerin çoğunun perde arkasından yürütüldüğü ve çoğu insanın hafızasının son derece zayıf olduğu bir ülkedir. Yapılmış olan düzenlemelerle ilgili bilgisizliğine ve Putin'den -ne oldukları hiçbir zaman için kamuoyuna açıklanmamış olan- gerekli talimatları almamış olmasına karşın, Duma, Fradlov'un atanmasını, onun 'Devlet Başkanı Putin'e her konuda güvenen seçmenlerimizin arzularını yerine getirme' görevine atıf yaparak, belirgin bir çoğunlukla onayladı. Bileşimi 7 Aralık 2003 seçimlerinin sonucuyla belirlenmiş

olan bu Duma, Putin'e pratik olarak hiç karşı çıkmıyor ve sıkı sıkıya Kremlin'in denetimi altında faaliyet gösteriyor.

Derken, 14 Mart günü geldi. Her şey Kremlin'in senaryosuna uygun biçimde gelişti. Hayat daha öncesinde olduğu gibi devam etti. Bürokratlar bitmez tükenmez bir enerjiyle hırsızlık yapmaya geri döndüler. Çeçenistan'da, seçimler sırasında beş yıl boyunca barışın sağlanmasını hayal etmiş olanlara umut vermek için kısa süreyle hafiflemiş olan kitle katliamı devam etti. İkinci Çeçen Savaşı 1999 yılının ortasında, Putin'in devlet başkanı seçildiği ilk seçime doğru giderken başladı. Asyatik geleneklere uygun olarak, ikinci devlet başkanlığı seçimlerinden hemen önce iki Çeçen saha komutanı, silahlarını büyük komutanının ayaklarının dibine serdiler. Bu komutanların akrabaları kaçırılmıştı ve şimdi artık Putin'i desteklediklerini, bağımsızlığa ilişkin bütün düşüncelerinden vazgeçtiklerini söyleyinceye kadar rehine olarak tutuldular. Oligark Hodorkovskiy, hapishaneden Putin'e pişmanlık mektupları yazmaya başladı. Yukos hızla güçten düşüyordu. Berlusconi bizleri ziyaret etmeye geldi ve dostu Vladimir'e ilk sorusu, seçimde nasıl olup da yüzde 70 oranında oy alabildiği oldu. Putin ona açık bir tavsiyede bulunmadı ve eğer böyle yapmış olsaydı bile arkadaşı Silvio onun söylediklerini anlamayacaktı. Ne de olsa sonuçta Berlusconi bir Avrupalı.

Putin ve Berlusconi, Lipetsk'in kırsal bölgelerinde bir geziye çıktılar, çamaşır makinesi üreten bir üretim hattının açılışını yaptılar ve bir askeri uçuş gösterisini izlediler. Putin, televizyonda üst düzey bürokratları azarlamaya devam etti. Biz onu televizyonda genellikle Kremlin'deki makamında ya yetkililerin kendisine verdikleri raporları dinlerken ya da bu yetkililerden birini monologla yerden yere vururken görüyoruz. Bu görüşmeler, işin halkla ilişkiler boyutu sistemli bir biçimde göz önünde bulundurularak filme alınıyor. Burada doğaçlamaya yer yok, hiçbir şey şansa bırakılmıyor.

Hatta Paskalya törenleri sırasında göğe yükselen İsa yerine halka Putin gösterildi. Sovyetler döneminde üzeri açık yüzme havuzunun bulunduğu yere beton bina olarak yeniden inşa edilen Moskova katedralinde, Kurtarıcı İsa Kilisesi'nde, bir tören düzenlendi. Putin'in ikinci kez devlet başkanı seçilmesinin üzerinden yaklaşık olarak bir ay geçmişti. Törenin başında, orada sanki bir askeri geçit törenindelermiş gibi, Putin'le omuz omuza, Başbakan Fradkov ve Kremlin'in yeni *perde arkasındaki beyni*, devlet başkanlığı baş kalemi, kısa boy-

lu ve koca kafalı Dimitriy Medvedev duruyordu. Bu üç adam beceriksizce ve soytarı gibi haç çıkardılar, Medvedev haç çıkarma işini ellerini alnına ve daha sonra da cinsel organlarına dokunarak yaptı. Bütün olup bitenler çok gülünçtü. Medvedev, Putin'in ardından Patriğin elini, kilise adetlerince belirlenmiş olduğu şekilde öpmek yerine, Patrik sanki yoldaşlarından biriymiş gibi sıktı. Patrik bu hatayı görmezlikten geldi. Kremlin'deki borazan başları etkili insanlardı, ancak elbette bu konularda oldukça cahildiler ve politikacılara ne yapmaları gerektiğini söylememişlerdi. Putin'in yanında duranlardan bir başkası, katedralin inşa edilmesinin arkasında yer alan ve orada bulunanlar içinde düzgün biçimde haç çıkarmasını bilen tek kişi olan, Moskova Belediye Başkanı Yuriy Lujkov'du. Patrik, Putin'e, törene doğrudan katılmamış olanların bile acıyla irkilmelerine yol açarak, "Yüce Ekselansları" diye hitap etti. Eski KGB görevlileri en üst düzey hükümet mevkilerini işgal ettiklerinden, şimdilerde Paskalya Töreni zorunlu ulusal ritüel olarak, 1 Mayıs Geçit Töreni'nin yerini almış durumda.

Törenin başlangıcı Patrikle el sıkışılmasından bile daha komikti. Her iki devlet televizyon kanalı da törenden önce katedralin etrafında yapılan tören alayını naklen yayınladılar. Patrik, hasta olmasına karşın tören alayına katıldı. İnançlı ve dini konularda bilgili biri olan televizyon yorumcusu, izleyenlere Ortodoks geleneğinde, İsa'nın cesedinin içine konduğu mağaranın girişini temsil ettikleri için, kilisenin kapılarının gece yarısından önce kapatılması gerektiğini açıkladı. Gece yarısından sonra tören alayına katılan Ortodokslar kilise kapılarının açılmasını beklerler. Patrik merdivenlerde kapıların açılmasını bekleyenlerin en başında yer alır ve İsa'nın yeniden dirilişinin çoktan gerçekleşmiş olduğu boş tapınağa ilk olarak o girer.

Patrik tapınağın kapılarının önünde ilk duayı okuduktan sonra içeriye girince, alçakgönüllü devlet başkanımız Putin'i, omuz omuza Fradkov, Medvedev ve Lujkov'la birlikte beklerken buldu.

Doğrusu, bu tabloya gülmek mi gerekir, ağlamak mı, bilemiyorum. Kutsal Gece'de bir gece komedi eğlencesi. Gerçekten bu adamın nesi var böyle? Dokunduğu her şeyin kutsiyetini bozuyor.

Tam bu sıralarda, 8 Nisan'da, Çeçenistan'da dokuz aylık ikiz kız bebekler *şehit* ilan edildiler. Bu bebekler Rigah'taki küçük bir Çeçen çiftliğinden geliyorlardı ve daha yürümeyi öğrenmeden önce öldürüldüler. Hikâye her zamanki hikâyeydi. 14 Mart seçimlerinden sonra

Çeçenistan'da amansız askeri operasyonlar kaldığı yerden devam etmeye başladı. Bu saldırıları Teröre Karşı Operasyonun Eşgüdümü için Operasyonel Personel Merkezi adı altında yürütmekte olan ordu, Basayev'i yakalamaya çalıştığını ilan etti: "Silahlı oluşumların üyelerini yok etmek üzere büyük çaplı bir askeri operasyon yürütülmektedir." Ordu birlikleri Basayev'i yakalayamadılar, ancak 8 Nisan'da öğleden sonra saat 2:00 sularında, 'askeri operasyon'un bir parçası olarak, Rigah'taki çiftliğe füze saldırısı düzenlendi. Saldırı çiftlikteki herkesi öldürdü: bir anne ve beş çocuğu hayatını kaybetti. Ailenin babası olan İmar-Ali Damayev'in karşılaştığı manzara, en katı kalpli militanın bile ya hayatı boyunca bir pasifiste dönüşmesine ya da bir intihar bombacısı olmasına yol açacak türdendi. Yirmi dokuz yaşındaki karısı Maidat, yerde, çocukları dört yaşındaki Canati'ye, üç yaşındaki Caradat'a, iki yaşındaki Umar-Hacı'ya ve en küçük dokuz aylık Zara'ya sarılmış, cansız olarak yatıyordu. Annelerinin onlara gövdesini siper etmiş olması hayatta kalmalarını sağlamamıştı. Diğer taraftaysa Zara'nın iki kardeşi Zura'nın küçük vücudu uzanmaktaydı. Maidat'ın, beşinci çocuğunu kendi vücuduyla koruma altına almaya, besbelli ki bunu nasıl yapacağını düşünmeye fırsat bulamamıştı ve Zura bebeğin de kendi kendine iki metrelik mesafeyi emeklemeye zamanı olmamıştı. İmar-Ali, anti-personel parçalarını bir araya getirdi ve katil füzenin numarasını belirledi: 350 F 8-90. Bunu yapmak zor değildi, numara kolaylıkla okunabiliyordu. Sonra cesetleri gömmeye başladılar ve komşu köyden bir *molla*, füze saldırısında öldürülenlerin tamamının şehit olduğunu ilan etti. Kurbanların hepsi aynı akşamüstü, cesetleri yıkanmadan, kefene sarılmadan, ölümün kendilerine bulduğu zamanki giysileriyle gömüldüler.

Putin'den neden bu kadar çok nefret ediyorum? Çünkü yıllar geçip gidiyor. Bu yaz İkinci Çeçen Savaşı'nın kışkırtılışının beşinci yılı olacak. Savaşın sona ereceğini gösteren hiçbir işaret görülmüyor. O sırada *şehit* ilan edilen bebekler henüz dünyaya gelmemişlerdi, ancak 1999 yılından bu yana yapılan bombardımanlarda ve temizliklerde öldürülen çocukların tamamının nasıl öldürülmüş oldukları yasa ve düzen kurumları tarafından asla soruşturulmadı. Çocuk katilleri ait oldukları yere, sanık sandalyesine asla oturtulmadılar; 'bütün çocukların büyük dostu' Putin hiçbir zaman onların sanık sandalyesine oturtulmalarını istemedi. Ordu savaşın başında yapma-

sına izin verildiği şekilde, sanki operasyonlar insansız bir eğitim sahasında düzenleniyormuşçasına, Çeçenistan'da her tarafı yakıp yıkmaya devam ediyor.

Masum insanların bu şekilde katledilmiş olmaları Rusya'da bir fırtınanın esmesine yol açmadı. Televizyon kanallarından hiçbiri, katledilen beş küçük Çeçen'in görüntülerini yayınlamadı. Savunma Bakanı istifa etmedi. Bakan, Putin'in kişisel dostu ve hatta 2008 yılında onun halefi olması söz konusu. Hava Kuvvetleri komutanı görevinden alınmadı. Başkomutan, taziyede bulunan herhangi bir konuşma yapmadı. Aslına bakarsanız, etrafımızda, dünyanın geri kalanında da her şey eski hamam eski tastı. Irak'ta rehineler öldürüldü. Ülkeler ve halklar, kendi görevlerini yapmakta olan insanların hayatlarını kurtarabilmek için hükümetlerinden ve uluslararası örgütlerden askerleri geri çekmelerini talep ettiler. Ancak Rusya'da hiç kimsenin sesi çıkmadı.

Putin'den neden bu kadar çok nefret ediyorum? Tam olarak şu sebeple: Ondan, işlediği suçların ötesinde, sinikliği, ırkçılığı, yalanları, *Nord-Ost* kuşatmasında kullandığı gaz yüzünden, birinci devlet başkanlığı dönemi boyunca masum insanlar katledilmeye devam edildiği için nefret ediyorum.

Ben durumu bu şekilde görüyorum. Başkalarının başka görüşleri var. Çocukların öldürülmüş olması, Putin'in görev süresini on yıla çıkarmaya çalışan insanları bu çabalarından vazgeçirmiyor. Bu, Kremlin'den verilen talimatlar doğrultusunda, yeni Putin yanlısı gençlik hareketleri yaratılarak yapıldı. Putin'in baş yardımcısı Vladislav Surkov, halkla ilişkiler kurma alanında Rusya'nın tanınmış duayenlerindendir. Gerçeklerin yerine düzenbazlıkların, yalanların geçirilmesinden, işin yerine sözcükleri konmasından oluşan ağlar örer. Şu anda Kremlin'den verilen bir emirle sahte siyasal hareketler yaratmak çok büyük bir moda haline gelmiş durumda. Batı'nın bizim, çoğulculuktan uzak ve otoriterizme geri dönen bir tek parti sistemine sahip olduğumuzdan şüphelenmesini istemiyoruz. Birdenbire ortaya adları, "Birlikte Yürüyüş", "Bir Ağızdan Şarkı Söylemek" ya da "İstikrar İçin" olan ya da Sovyetler Birliği'nin Öncü hareketinin son günlerinin başka versiyonlarını oluşturan gruplar çıkıveriyor. Bu Putin yanlısı yarı-siyasal hareketlerin ayırt edici bir özelliği, olağan bürokratik oyalamalardan hiçbirine maruz kalmadan, az da olsa siyasal bir kıpırdanma olması çabalarına genellikle çok sakıngan

yaklaşan Adalet Bakanlığı tarafından şaşırtıcı bir hızla yasal örgütler olarak kaydedilmeleri. Genellikle bu yeni hareketlerin kamuoyu önünde yaptıkları ilk eylem, sevgili devlet başkanımızın görev süresinin uzatılmasına çalışacaklarını ilan etmek oluyor. Putin'e 7 Mayıs'taki göreve başlama töreni sırasında bu türden bir hediye verildi. "İstikrar İçin" üyeleri Nisan ayı sonunda Putin'in görev süresinin uzatılmasına yönelik prosedürleri başlatan bir dilekçe verdiler. Bu girişimin altında yatan düşünce Putin'in istikrarın kefili olduğuydu. Bu hap kadar hareketin üyeleri, aynı zamanda özelleştirmelerin sonuçlarıyla ilgili bir soruşturma başlatılmasını talep ettiler. Bu da onların Hodorkovskiy'e karşı, dolayısıyla Putin'in dostu olduklarını gösteriyordu. Moskova Şehri Seçim Komisyonu, "İstikrar İçin"in genç üyelerinin devlet başkanının görev süresini uzatmak için bir ulusal referandum düzenlenmesine yönelik işlemlerin başlatılmasını isteyen başvurularını alelacele kabul etti. 7 Mayıs 2004'te -yemin töreninin yapıldığı gün- oyun bu aşamaya gelmişti. Putin şans eseri eline çok büyük bir güç geçirdi ve onu felaketli sonuçlara yol açacak şekilde kullandı.

Ben Putin'den nefret ediyorum, çünkü o insanları sevmiyor. Bizleri hor görüyor. O bizleri, kendi amaçlarına ulaşmakta kullanacağı araçlar olarak, kişisel iktidarını sağlamak ve korumak için sırtına basılacak araçlar olarak görüyor, başka bir şey olarak değil. Bundan dolayı bize istediğini yapabileceğine inanıyor; gerekli gördüğünde bizimle oynuyor, gerekli gördüğünde bizi yok ediyor. O, şans eseri en tepeye tırmanıp bugün Çar ve Tanrı olmuşken, onun gözünde bizlerin hiçbir değeri yok.

Rusya'da bizler daha önce de bu bakış açısına sahip yöneticiler gördük. Bu insanlar trajedilere, büyük kan göllerinin oluşmasına, iç savaşlar yaşanmasına yol açtılar. Ben bunların hiçbirinin yaşanmasını istemiyorum. İşte bu yüzden, Kremlin'de kırmızı hah üzerinde Rusya'nın tahtına doğru kasıla kasıla yürümekte olan bu tipik Sovyet Çekacısı'ndan ölesiye nefret ediyorum.

SONSÖZ

10 Temmuz, Rus takviminde yer alan sıradan günlerden biri. Benim açımdansa bu gün, elinizde tuttuğunuz kitabım üzerinde yapılacak değişikleri tamamlamak için belirlenmiş olan son gün.

Forbes Magazine'in Rusça baskısının baş editörü Paul Hlebnikov, dün akşam geç vakitte derginin bürosundan çıkarken katledildi. Hlebnikov, oligaklarımız, Rusya'nın 'gangster kapitalizmi'nin yapısı ve kimi vatandaşlarımızın bir anda hiç zahmet çekmeksizin çok büyük paralar kazanmaları konularında yazdığı yazılarla tanınıyordu. Yine, dün akşam Viktor Çerepov da Vladivostok'ta bir bombayla havaya uçuruldu. Çerepkov, Devlet Duması'nda milletvekili olarak görev yapıyor, bu topraklarda yaşayan insanların en zayıf ve yoksul

olanlarını savunmasıyla tanınıyordu. Çerepkov, doğup büyüdüğü, Rusya'nın Uzak Doğusundaki en önemli şehir olan Vladivostok'ta belediye başkanlığına adaylığını koymuştu. Çerepkov, seçimin ikinci turuna kalmayı başarmıştı ve seçimi gerçekten de kazanma şansı vardı. Seçim kampanyası merkez bürosunu terk ettiği sırada, bir tökezleme teli*· tarafından harekete geçen bir anti-personel mayını tarafından havaya uçuruldu.

Evet, Rusya'ya istikrar geldi. Ama bu hiç kimsenin mahkemelerde adalet aramadığı, partizanlığı açıkça görülebilen ve herkesin belirli çevrelere boyun eğdiği, ucube bir istikrar. Ahlâken tamamen çürümüş olduklarından, hiç kimse yasa ve düzen sağlamakla görevli bu kurumların kendisini korumasını beklemiyor. Linç yasası insanların hem kafalarında hem de davranışlarında günümüzün düzeni haline gelmiş durumda. Göze göz, dişe diş. Devlet başkanı, Yukos'un yönetim kurulu başkanı Mihail Hodorkovskiy'i hapse attırdıktan sonra, en büyük petrol şirketimizi yok ederek linç yasasının egemenliğine bizzat örnek oldu. Putin, Hodorkovskiy'in kendisini kişisel olarak adam yerine koymadığını düşünüyordu, bu yüzden ondan intikam aldı. Putin, sadece Hodorkovskiy'den intikam almakla kalmadı, aynı zamanda altın yumurtlayan bir tavuğu da kesmeye girişti. Hodorkovskiy ve ortakları şirketin yok edilmemesi için yalvardılar, Yukos'taki hisselerini devlete vermeyi önerdiler. Hükümet buna şu şekilde cevap verdi: "Olmaz. Biz aslan payını isteriz." Putin, 9 Temmuz'da demir yumruğu, sadık taraftarı Muhammed Tsikanov'u Yukos'un ana şirketi olan Yukos-Moscow'un başkan yardımcılığına getirdi. Hiç kimse ekonomik kalkınma bakanlığının eski bakan vekilinin, tepeden atamayla bu göreve getirilmesinin tek bir sebebi bulunduğundan şüphe etmiyordu: Yukos'un Putin'i destekleyenlerin ellerine teslim edilmesini koordine etmek. Bu gelişme üzerine piyasa altüst oldu; yatırımcılar artık sığınacak liman arıyorlar ve tanıdığım başarılı işadamlarının tamamı bu yılın Mayıs ve Haziran aylarını sermayelerini Batı'ya aktarmanın yollarını arayarak geçirdiler.

Doğrusu, çok akıllıca işler yaptılar. 8, 9 ve 10 Temmuz günlerinde ATM'lerin önünde çok uzun kuyruklar oluştu. İnsanların, en sağlam bankalardan biri olan, yetmiş iki saat içinde mudilerince çekilen 200 milyon dolar mevduatı karşılayabilen Alpha Bank'a bir anda

*) Yere yakın yerleştirilen ve ayak takıldığında bir alarmı ya da patlayıcı mekanizmayı harekete geçiren tuzak teli. (ç.n.)

böyle hücum etmeleri için, yetkililerin kimi bankaların üzerine gideceğini ve bunun kimi bankaların kapısına kilit vurulmasıyla sonuçlanabileceğini ima etmeleri yeterli oldu.

Evet, bir ima bunun için yeterli oldu. Çünkü herkes devletin belden aşağıya vurmasını bekliyor. Yetmiş iki saatte çekilen 200 milyon dolar, bize Rusya'da hüküm sürmekte olan 'istikrar'la ilgili bilmemiz gereken her şeyi anlatıyor.

Devlet başkanlığı makamıyla olan sözleşmelerinin iptal edilmesini hiçbir biçimde istemeyen kamuoyu araştırma şirketlerince yapılan anketlere inanacak olursak, Putin'in popülaritesi bundan daha iyi bir noktada olamaz. Putin, Rus halkının büyük çoğunluğunca destekleniyor. Herkes ona güveniyor. Herkes onun yaptıklarını onaylıyor.

EK: BESLAN'DAN SONRA

1 Eylül 2004'te Rusya'da eşi görülmemiş korkunçlukta bir terör eylemi gerçekleştirildi. Kuzey Osetya'daki küçük Beslan kasabasının adı, bundan böyle insanların aklına Hollywood'un hayal gücünü bile zorlayacak derecede tüyler ürpertici bir kâbusu getirecek.

1 Eylül gününün sabahında çokuluslu bir cani çetesi, İkinci Çeçen Savaşı'na derhal son verilmesi talebiyle Beslan'daki 1 No'lu Okul'u ele geçirdi. Rehin alma eylemini gerçekleştirenler, saldırıyı bütün Rusya'da okul yılının başında düzenlenen ve *lineyka* adı verilen bir kutlama sırasında gerçekleştirdiler. Bu, geleneksel olarak bütün aile bireyleri, büyükanneleri, büyükbabaları, teyzeleri, halaları, amcaları, dayıları ve özellikle de okula yeni başlayan en küçük çocukların ailelerinin katıldıkları bir kutlamadır.

İşte bu yüzden eylem sırasında 1,500'e yakın insan -öğrenciler, anneleri ve babaları, kardeşleri, öğretmenleri ve öğretmenlerin çocukları- rehin alındı.

1-3 Eylül tarihlerinde Beslan'da ve ardından bütün Rusya'da yaşanan her şey, Putin rejiminin tek bir kişinin iktidarını, sağduyu ve kişisel inisiyatif pahasına, sistematik biçimde zor kullanarak kabul ettirme çabasının bütünüyle öngörülebilir bir sonucuydu.

1 Eylül'de istihbarat örgütleri ve onların ardından da yetkililer, okulda o kadar da çok fazla insan olmadığını, sayının sadece 354 olduğunu açıkladılar. Bunun üzerine deliye dönen teröristler, rehinelere şöyle dediler: "Sizinle işimiz bittiğinde sayınız gerçekten de sadece 354 olacak." Rehinelerin okulun etrafında toplanan akrabaları, yetkililerin yalan bilgi verdiğini söylediler: içeride 1,000'den fazla insan vardı.

Hiç kimse rehinelerin akrabalarının ne dediğini duymadı, çünkü kimse onları dinlemiyordu. Rehinelerin akrabaları yetkililere seslerini Beslan'a doluşmuş olan muhabirler aracılığıyla duyurmaya çalıştılarsa da, gazeteciler sadece resmi rakamların açıklamalarını tekrarlamayı sürdürdüler. İşte bu noktada kimi rehine akrabaları gazetecileri dövmeye başladılar.

Yetkililer 1 Eylül günüyle 2 Eylül gününün ilk yarısını affedilmez bir şaşkınlık ve karışıklık içinde geçirdiler. Kremlin onay vermediği için hiçbir görüşme girişiminde bulunulmadı. Görüşmeler için gerekli ön hazırlıkların yapılmasına teşebbüs eden herkes tehdit edilirken, eşkıyaların ortaya çıkmalarını ve kendileriyle görüşmelerini istediği kişiler (İnguşetya Devlet Başkanı Zyazikov, Kuzey Osetya Devlet Başkanı Jasohov, Putin'in Çeçenistan konusundaki danışmanı Aslanbek Aslahanov ve -daha önce yaşanmış bu tür işgal ve kuşatma eylemlerinde arabuluculuk yapmış olan- Dr. Leonid Roshal), tam da cesarete çok ihtiyaç duyulan bir zamanda korkakça davranarak ya başlarını öne eğdiler ya da ülkeden kaçtılar. Gerçi daha sonra hepsi kendi mazeretini sıraladı, ancak bütün bu mazeretler sonuçta bu kişilerden hiçbirinin binadan içeri girmemiş olduğu gerçeğini değiştirmiyor.

Bu resmi korkaklığın karşısında rehinelerin akrabalarının en büyük korkusu, hükümetin 2002 yılında Moskova'da bir tiyatroda yaşanan *Nord-Ost* işgalini sona erdirmek için kullandığı, muazzam sayıda masum insanın ölümüne yol açmış olan saldırı taktiğine yeniden başvurmasıydı.

2 Eylül günü İnguşetya'nın eski Devlet Başkanı Ruslan Auşev kuşatma altındaki okula girdi. Çeçen krizinin sona erdirilmesi için sürekli olarak barış görüşmeleri yapılması ve soruna siyasal çözüm bulunması çağrısı yaptığı için Kremlin tarafından lanetlenmiş olan Auşev, Kremlin'in desteklediği aday olan FGB Generali Zyazikov lehine 'kendi isteğiyle' görevinden istifa etmeye zorlanmıştı. Auşev, Beslan'a ulaştığında, daha sonra anlattığı şekilde, içler acısı bir durumla karşılaştı; okulun işgal edilmesinin üzerinden bir buçuk gün sonra, Rehineleri Kurtarma Operasyonu merkezinde görev alan hiç kimsenin görüşmelere kimlerin katılması gerektiği konusunda karar verme yetkisinin bulunmadığını fark etti. Merkezde görev yapan insanlar Kremlin'den gelecek talimatları bekliyorlardı ve Putin'in hoşnutsuzluğu siyasal kariyerlerinin sona ermesi anlamına geleceği için devlet başkanının gözünden düşmemek için parmaklarını dahi kımıldatmıyorlardı. Besbelli ki bu endişe, yüzlerce rehinenin içinde bulundukları zor durumdan kurtarılmaları konusunda duyulan endişeye ağır basmaktaydı. Rehinelerin ölümünden teröristler suçlanabilirdi, oysa Putin'le çatışmaya girmek siyasal bakımdan intihar etmekten farksızdı.

Yeri gelmişken, o sırada Rus devletinin Beslan'daki temsilcilerinin okuldaki korkunç durumu sona erdirecek bir çözüm bulmaktan ziyade, Putin'in ne istediğini anlamakla daha fazla ilgilendiklerini açıkça belirtmek gerekiyor. Putin konuştuğu zaman kimse onunla ters düşmeyi göze alamaz. Örneğin, Jasohov, Auşev'e, Putin'in kendisini bizzat telefonla aradığını ve onun okula girmesini yasakladığını, bunun aksi bir şekilde davranması durumunda hakkında derhal suç duyurusunda bulunulacağını söyledi.

Jasohov hiçbir şey yapmadı. Dr. Roshal da aynı şekilde davrandı. Kendisi bir çocuk doktoru olmasına rağmen bu olayda, ismini vermeyen birinin teröristlerin kendisini onu sadece öldürmek için arabulucu olarak çağırdıklarını söylemesi üzerine, kendisinden başka hiç kimseyi kurtaramadı.

Operasyonun merkezinde çalışan görevlilerin hepsi kariyerlerini kurtardılar, ancak çocukları kurtarmayı başaramadılar. Putin'in korku ve tek bir bireye, yani kendisine körü körüne itaate dayalı, 'dikey' otorite sisteminin işlemediği, çatışmanın sonucunu belirleyecek olan 3 Eylül günü öncesinde bile apaçık görülebiliyordu. Bu sistem, insanların hayatlarının kurtarılmasını gerektiren durumlarda aciz kalıyor.

Bunun üzerine Auşev, eşkıyaların adına hareket ettiklerini söyledikleri Çeçen direnişinin önderi Aslan Maşadov'un internette yayınlanmış bir demecinin çıktısını aldı. Maşadov bu demecinde, kesin bir dille, çocukların rehine olarak alınmalarına karşı olduğunu söylüyordu. Eline bu demeci alıp, teröristlerle konuşmak üzere okuldan içeri giren Auşev, Beslan felaketi sırasında teröristlerle görüşme yapma konusunda çaba göstermiş tek kişiydi. Fakat, göze aldığı sıkıntılar karşılığında Kremlin'den ağız dolusu sövgüye maruz kaldı ve teröristlerle işbirliği yapmakla suçlandı.

Auşev olayın sonrasında şunları anlattı: "Çeçen ve İnguş olmalarına karşın benimle Vaynah* dilinde konuşmayı reddettiler. Sadece Rusça konuştular. Kendileriyle görüşmek üzere en azından bir bakanın, örneğin Eğitim Bakanı Fursenko'nun gönderilmesini istediler, ancak hiç kimse Kremlin'in onayı olmadan oraya gitmek istemiyordu."

Auşev yaklaşık bir saat süreyle okulda kaldı ve bizzat üç bebeği kollarında dışarıya çıkardı. Bu üç çocuğun yanı sıra yirmi altı küçük çocuğun onunla birlikte gitmesine izin verildi. 3 Eylül günü, öğleden sonra saat 2'de bir saldırı başlatıldı ve kasabada silahlı çatışma gece geç vakitlere kadar sürdü. Teröristlerin birçoğu öldürüldü, ancak önemli bir kısmı da bütün kordonları yararak olay yerinden kaçtı.

Bürokrasi kaç rehinenin hayatını kaybetmiş olduğunu saymaya başladı, bu sayım işlemi bugün de hâlâ sürüyor. Beslan'ın eteklerinde geniş bir alan kazılarak, burası, içinde yüzlerce yeni mezar bulunan devasa bir mezarlık haline getirildi. Bu satırların yazıldığı sırada yüzden fazla rehine öylece ortadan kaybolmuştu: bu insanlar kayıtlara hiçbir iz bırakmadan kaybolan rehineler olarak geçtiler. Bazıları bu insanların kaçan teröristler tarafından alınıp götürüldüklerine, diğer bazıları ise Özel Operasyonlar Birimi'nin kullandığı Bumblebee [Yabanarısı] alevatarların termobarik savaş başlıkları tarafından yakılıp kül edildiklerine inanıyor.

Beslan'ın hemen sonrasında siyasal vidalar daha da sıkıldı. Putin, olayın uluslararası bir terör eylemi olduğunu ilan ederek, Çeçen bağlantısını reddetti ve bütün suçu El-Kaide'nin üzerine yıkmak istedi. Auşev'in cesurca girişimine kara çalındı ve Kremlin'den gelen

*) Orta ve Kuzeydoğu Kafkasya'da Çeçenler, İnguşlar ve Kistler tarafından kullanılan dil. (ç.n.)

talimatlar doğrultusunda bütün medya araçları onu, o zor anların tek kahramanı olarak göstermek yerine, teröristlerin başlıca işbirlikçisi olarak resmettiler. Kitleler hayran olunacak kahramanlara ihtiyaç duyduklarından, kahramanlık rolü Dr. Roshal'e ayrıldı.

Beslan, Kremlin'in siyasal alanda kendi yanlışlarını tahlil etme ve düzeltme yönünde bir çaba göstermesine yol açmadı. Tam tersine, Kremlin'in siyasal alanda gemiyi azıya aldığı besbelliydi.

Beslan'dan sonra Putin'in en gözde sloganı, "Savaş savaştır," oldu. Onun yukarıdan aşağıya otoriterizmi daha da güçlendirilmeliydi. Neyin arkasında kimin olduğunu herkesten iyi o bilmekteydi ve Rusya, gelecekte terörist eylemlerden ancak dizginlerin onun elinde olması sayesinde kurtulabilirdi. Kremlin, Duma'ya eyalet valilerinin, göreve doğrudan seçilerek gelmelerini kaldıran -bu sadece onların sorumsuzca hareket etmelerine yol açıyordu- bir yasa taslağı sundu.

Beslan'da yaşanan rehine alma eylemi süresince korkakça davranan ve yalan söyleyenin, fiilen Putin'in adamları olan devlet başkanları Zyazikov ve Jasohov olduğundan tek kelimeyle olsun söz edilmedi. Bu insanlar, yaşanan kriz ortamında, bir erkek keçi ne kadar süt verebilirse o kadar önderlik yaptılar.

Eyalet valilerinin seçim sistemine yönelik reform önerisine, Beslan felaketi sırasında yetkililerin görevlerini kusursuz biçimde yerine getirdiklerini öne süren bir ideolojik beyin yıkama kampanyası eşlik etti. Hiçbir şey başka türlü ve daha etkili bir biçimde yapılamazdı. Bir sis perdesi oluşturmak amacıyla, Rus Federal Konseyi (Rus meclisinin üst bölümü) bünyesinde rehine alma eylemine yönelik soruşturmayı izlemek üzere bir tahkikat komisyonu kuruldu. Komisyonun başkanı Aleksander Torşin, Putin tarafından Kremlin'de kabul edildi ve kendisine devlet başkanlığı makamınca kimi tavsiyeler verilerek uğurlandı. Daha sonrasında komisyon hiç çizgi dışına çıkmadı.

Beslan halkı, kendilerinin hiçe sayıldığı duygusuna kapılmaya başladılar. Televizyonlar, yayınlarında iyi haberlere yoğunlaştılar; rehinelere verilen yardımları, onlara gönderilen şeker ve oyuncak dağlarını gösterdiler. Hiçbir iz bırakmadan ortadan yok olanların başına ne geldiği sorusu hiç gündeme getirilmedi.

Geleneksel kırk günlük yas süresi geçti ve resmi anma törenleri düzenlendi. Fakat yas tutan yürekleri yaralı ailelere hiçbir söz hakkı tanınmadı.

Ardından 26 Ekim, Moskova'da bir terörist çetesinin bir müzikalin gösterimi sırasında basarak izleyicileri ve oyuncuları rehin aldıkları *Nord-Ost* eyleminin ikinci yıldönümü geldi. İki buçuk gün süren kuşatmanın ardından güvenlik güçleri, bilinmeyen bir kimyasal gaz kullanarak 130 rehinenin ölümüne yol açan bir saldırı düzenlemişlerdi.

Nord-Ost sonrasında yetkililerin yaptıkları tek şey, kendi yaptıklarını aklamak, kendilerine madalyalar vermek ve kendileriyle övünmek oldu. İkinci Çeçen Savaşı'na bir çözüm bulmak için hiçbir girişimde bulunulmadığı gibi, çember daha da daraltıldı. Soruna barışçıl çözümü gündeme getirebilecek ya da Çeçen krizinin bölgede yeniden terörizmin yayılmasına engel olabilecek herkesin ortadan kaldırılmasına ya da etkisiz hale getirilmesine yönelik bir kampanya başlatıldı. Çeçenistan ve İnguşetya halklarına karşı 'anti-terör operasyonu' adı altında devlet terörü uygulayan Rus devletinin bu tür bir tepki vermesi öngörülebilir bir durumdu. 'Anti-terör terörü', *Nord-Ost* ile Beslan canavarlığı arasındaki dönemde Rusya'da hayatın belirleyici özelliğiydi. Bizler terör ile anti-terör arasındaki ayrım çizgilerini bütünüyle silip ortadan kaldırdık. Nefret uyandıran terörist eylemler arttıkça, *Nord-Ost*'tan Beslan'a uzanan yolun kaçınılmazlığı kolaylıkla görülebilir.

Nord-Ost olayları sırasında sevdiklerini kaybetmiş ya da bizzat kendi hayatları mahvolmuş olan rehineler, ölenlerin akrabaları ve arkadaşları, 26 Ekim 2004 günün sabahında, saat 11'de Dubrovka'daki tiyatronun merdivenlerinde toplandılar. O sabah tiyatronun önünde bir araya gelmeden önce Rusya'da gelenek olduğu üzere sevdiklerinin mezarlarını ziyaret ettiklerinden, tiyatrodaki anma ayini saat 11'e programlanmıştı. Trajediden etkilenenlerce kurulmuş olan *Nord-Ost* Yardım Derneği, anma toplantısının duyurusunu olağan kanallar aracılığıyla yaptı. Ayinle ilgili düzenlemeler yerel radyoda yayınlandı. Moskova Belediye Başkanlığı ve Devlet Başkanlığı makamlarına davetiyeler gönderildi, bu makamlar anma ayinine temsilciler gönderme sözü verdiler.

Ancak ayin zamanı geldiğinde papaz, belediye başkanlığı ve devlet başkanlığı makamlarından gelecek temsilcileri bekliyor ve zaman da akıp gidiyordu: 11:20, 11:30, 11:50. Artık gerçekten de ayine başlama zamanı gelmişti. İnsanlar söylenmeye başladılar: "Artık gelmeyecekleri kesin, değil mi?"

Ardından öğlen oldu. Kalabalık gittikçe daha sinirli hale geldi. Birçok insan beraberinde, olayda hayatını kaybetmiş olanların öksüz kalmış çocukları getirmişti. "Yetkililerle konuşmak istiyoruz, buraya onlarla yüz yüze gelip sorular sormak için geldik," dediler. En sonunda öfkeyle, "Acilen yardıma ihtiyacımız var, bizler unutulduk, çocuklarımız artık hastanelerde ücretsiz olarak tedavi göremiyorlar," diye feveran ettiler.

Resmi yetkililerden hâlâ eser yoktu. Artık daha fazla beklemenin bir anlamı yoktu: bu kadar zaman geçtikten sonra hiç kimsenin gelmesi söz konusu değildi. Acaba yetkililer, kurbanlarla yüz yüze gelmekten neden korkuyorlardı? *Nord-Ost* soruşturması hiçbir sonuca ulaşmadı. Felaketle ve yetkililerin kullandıkları gazla ilgili gerçek, çok gizli bilgi olarak kaldı. Yoksa burada başka bir şeyler mi olup bitiyordu?

Tiyatroyu çevreleyen meydan, polis -oraya her türlü öfkeli çıkışın kontrol altında tutulmasını sağlamak üzere gönderilmiş sıradan gencecik delikanlılar- tarafından kapatılmıştı. Polisler insanların neler söylediklerini duyabiliyorlardı ve duyduklarından hoşnut görünmüyorlardı. Sonuçta, *Nord-Ost* kurbanlarına yetkililerin oradan çok önce ayrıldıklarını açıklamak polise düşmüştü. Yetkililer, aileler dışarıda mezarlıktayken, yaptıkları yüzünden kurbanlara açıklama yapmak durumunda kalmamak için, kendi rahat, resmi anma törenlerine katılmaya gelmişlerdi.

Moskova Belediye Başkanı'nın ve Devlet Başkanlığı makamının temsilcileri, bütün büyük televizyon kanallarının kameralarına poz vermek üzere saat 10'da Dubrovka'ya geldiler. Resmi çelenkler yerlerine kondu, şeref kıtası tıkır tıkır işleyen bir saat gibi görevini yaptı, daha yüksek makamları işgal eden yetkililer tarafından önceden planlanmış ve onaylanmış, uygun içerikli konuşmalar yapıldı. Her şey son derece saygındı: kimse gözyaşı dökmedi, kimse aşırı keder sergilemedi ve bütün bu akıldışı saçmalık 26 Ekim akşamı bütün televizyon kanallarında sürekli olarak gösterildi. Böylelikle Rusya, yetkililerin bu trajik olaya gerekli önemi verdiğinden emin olabilirdi ve herkes onların doğru olanı yapmakta olduğu konusunda hemfikirdi. Bu yapılan, Rusya'nın bu olaylarla ilgili anılarının beş dakikalık bir filme sıkıştırılarak, resmi düzeyde millileştirilmesiydi.

Elbette hiçbir şey, ölenlerin arkadaşlarıyla akrabalarından, eski rehinelerden ve çok sayıda yabancı gazeteciden oluşan 1,000 kişilik

kalabalığı, hayatını kaybetmiş olanları anmaktan alıkoyamadı. Gazdan etkilenen pek çok insanın sağken üzerine yatırıldıkları ve orada birçoklarının tıbbi yardım gelmeden önce öldükleri merdivenlerin üzerine mumlar dikildi. Hayatını kaybetmiş olan 130 insanın portresini, sevgiyle dikilmiş olan mumların titreyen ışıkları aydınlattı. Tıpkı iki yıl önce olduğu gibi, yağmur yağıyordu ve tıpkı o sırada olduğu gibi yağmurla gözyaşlarımız birbirine karıştı.

Ne var ki, yağmur bu ideolojik kinizmin yol açtığı kötü duyguları yıkayıp temizleyemez. Devlet, kendi beceriksizliği yüzünden ıstırap çekenlerin duyduğu derin acıya, tam da kurbanların hayatlarını yitirdikleri yerde, içler acısı bir karşılık verdi. Yetkililerin kendi vatandaşlarına karşı sergiledikleri bu bariz horgörü, bizden duydukları korkudan kaynaklanıyor. Bizlerin yaşamakta olduğu büyük üzüntüyle yüzleşemiyorlar, kendi eksikliklerini ya da üstesinden gelebilmek için etkili herhangi bir stratejiye sahip olmadıkları çok sayıdaki terörist eylemde, çok sayıda insanın hayatını kaybetmesinden sorumlu olduklarını kabul edemiyorlar.

Ne yazık ki, Beslan'da ıstırap çekmekte olanları da tam olarak aynı gelecek bekliyor. Trajedinin, resmi olmayan versiyonundan çok farklı bir resmi versiyonu üretilecek. Belirli sınırlar içinde yas tutulmasına izin verilecek, ancak gerçekler dile getirilmeyecek. Hiç kimse orada olanların söylediklerini dinlemek istemeyecek. Konuyla ilgili olarak neyin yayınlanacağına yukarıdakiler karar verecek. Bugünlerde kendiliğinden yükselen duygulara, Sovyetler Birliği zamanında olduğundan daha sıcak bakılmıyor. 1 Eylül trajedisinden bu yana yetkililerin benimsediği ideolojik tutum, yetkililerin beceriksizliğini gösteren (ki kesinlikle öyleler) hiçbir şeye izin vermemek yönünde. Gözyaşları hoş görülebilir ancak aşırıya kaçmamak koşuluyla, ne de olsa her şey başarıyla denetim altında tutuluyor. Trajedinin unutulmaması gerekiyorsa da, umutsuzluk içinde bulunulduğu izlenimini yaratabilecek olan aşırı duygu gösterilerinden de uzak durulmalı. Sovyet vatanında buna yer yok, çünkü Putin yukarıdan bizleri izliyor ve işlerin nasıl yürütülmesi gerektiğini o bizden daha iyi biliyor. Tünelin ucunda ışık görünmüş durumda; bizler, hepimiz, uluslararası terörizme karşı bir savaş veriyoruz ve üstelik bizler, 'daha önce hiç olmadığımız kadar bütünleşmiş durumdayız'.

Duma, 29 Ekim'de Putin'in yeni yasasını, eyalet vali adaylarını kendisinin belirleyebileceği ve bu şekilde yerel parlamentoların Pu-

tin'in önlerine koyacağı tek ismi mühürleyip onaylayabilecekleri yasa taslağını büyük bir çoğunlukla kabul etti. Yasaya göre, bir bölge parlamentosunun vekillerinin Putin'in adaylarını iki kez üst üste reddedecek kadar münasebetsiz çıkmaları durumunda bu dik başlı parlamento 'bir güvensizlik önergesi kabul etmiş sayılacak' ve bir yönergeyle, ah evet, yine Putin tarafından, feshedilecek. Elbette bu, anayasayla alay etmek demek ve bu yasa Rus halkının bütünüyle hor görüldüğünü açıkça gözler önüne seriyor; ne var ki Rus halkı bu yasayı gayet sakin biçimde kabullendi. Kuşkusuz muhalefet bir-iki toplantı düzenledi, ancak bunlar ses getirmeyen, yerel faaliyetlerdi ve hiç kimsenin dikkatini çekmedi. Beslan sonrasında Sovyet Rusya'da yapılan eylemlerin durumu bu.

Peki, Beslan'dan sonra genel durum nasıl? Eski Sovyet sloganı, 'Parti ve Halk Tek Bir Bütündür' yeniden gündemde. Televizyonlardaki görüntüler tam tersini gösterse de parti ile halk arasındaki çatlak büyüyor. Sovyet tarzı bürokrasi geri geliyor ve güçleniyor, beraberinde eski tarz siyasal donukluğu da getiriyor. Burada küresel ısınmanın herhangi bir belirtisini görmek mümkün değil. Rusya, *Nord-Ost* trajedisinin nasıl sona erdirildiğiyle ilgili yalanları içine sindirdi; şimdi de Beslan'da yaşanan canavarlığa yönelik olarak adalet istemiyor ve nesnel bir soruşturma yapılmasını talep etmiyor. *Nord-Ost*'tan iki yıl sonra halkın çoğu yataklarında huzur içinde uyudu ya da dışarıya çıkıp diskoteklere dans etmeye gitti, zaman zaman kendilerinde yataklarından çıkartacak enerjiyi de buldukları oldu ve o zaman da gidip Putin'e oy verdiler. Beslan'da yaşananların bu şekilde yaşanmasına izin veren kesinlikle biz kendiniziz. *Nord-Ost* olayları sonrasındaki kayıtsızlığımız, kurbanların yaşadıkları çok büyük sıkıntılara karşı ilgisizliğimiz bunda belirleyici rol oynadı. Yetkililer bizim her şeyi kuzu kuzu kabullendiğimizi gördüler ve Beslan'ın yaşanmasına yol açan o pervasızlıklarına geri döndüler.

Biz hiçbir şey yapmadan, öylece oturup Rusya'nın üzerine yeniden, on yıllarca sürecek bir siyasal karanlığın çöküşünü seyredemeyiz. Bizler özgürce yaşamaya devam etmek istiyoruz. Bizler çocuklarımızın özgür olmasını, torunlarımızın özgür insanlar olarak doğmasını istiyoruz. Bizler, buzların yakın gelecekte erimesini bu yüzden çok arzu ediyoruz, Rusya'nın siyasal iklimini yalnızca bizler değiştirebiliriz. Gorbaçov'un iktidarı sırasında olduğu gibi, buzların erimesini sağlayacak bir başka değişim dalgasının yeniden

Kremlin'den gelmesini beklemek aptalca ve hayali olur; kaldı ki bu konuda Batı da bize yardımcı olmayacaktır. Batı, Putin'in 'anti-terör' politikalarına pek az tepki gösteriyor ve bugünün Rusya'sını kendi damak tadına uygun buluyor: votka, havyar, gaz, petrol, dans eden ayılar, o malum meslekle uğraşan kadınlar. Egzotik Rus pazarı Batı'nın umduğu şekilde işliyor; Avrupa ve dünyanın geri kalanı, dünyanın altıda birini oluşturan ülkemizde işlerin yürüyüş şeklinden çok memnunlar.

Dışımızdaki dünyadan bütün duyduğumuz, 'El-Kaide, El-Kaide' bağırışları: bu, bundan sonra yaşanacak olan bütün kanlı trajedilerin sorumluluğunu başka bir yere kaydıran alçakça bir slogan, ninnilerle yeniden uyutulmaktan başka bir şey istemeyen bir toplumu uyuşturmak için kullanılan ilkel bir nakarat.

Çeçenistan Savaşı, Moskova'daki tiyatro baskını, Beslan'daki okul katliamı ve benzeri trajedilerle beslenen otoriterizm, mafyatik kapitalizm, siyasal ve ahlâki çürüme, yoksulluk ve yalnızlaşma: işte, Sovyetler Birliği sonrasında Rusya'nın geldiği yer. Ve tüm bu süreci idare eden, bütün politikasını özgürlüğü bozmak ve özgürlük isteyenleri ezmek üstüne kuran, ülkenin zorba istihbarat servisinin yetiştirmesi, eski bir KGB yarbayı olan Putin.

Bu, Vladimir Putin hakkında bir kitap değildir, ama Putin'in Batı'da göründüğü şekliyle bir portresini sunmaya da kalkışmaz. Ayrıca, bu kitapta Putin'in Rusyası'na asla pembe gözlüklerle bakılmaz. Gerçi Rusya'da herkes Putin'in davranışlarına ayak uyduruyor değildir. Batı bize hâlâ bu rolü biçmekten çok hoşlansa da bu ülkede köle olmak istemeyen, özgür olma hakkını kullanmak için çabalayan çok sayıda insan vardır. Fakat, Putin'in ülkenin her tarafında dilediği gibi at koşturmasının başlıca müsebbibinin, bu ülkede yaşayan insanların büyük çoğunluğunun kayıtsızlığı ve itaatkârlığı olduğuna da şüphe yoktur.

"Benim Putin'den nefret etmemin sebebi, onun halkını hor görmeyi sürdürmesi, bizleri kendi amaçlarına ulaşmakta kullanıp atacağı araçlar olarak, kişisel iktidarını sağlama almak ve korumak için sırtına basılacak piyonlar olarak düşünmekte ısrar etmesidir. Benim Putin'den ölesiye nefret etmemin sebebi, Çeçen Savaşı'nda, tiyatro baskınında ve okul katliamında insan hayatını hiçe sayıp bombardımanları ve infazları sürdürerek, bileşimini kimsenin bilmediği zehirli gaz kullanmaktan kaçınmayarak ve 'küresel terörizme karşı mücadele' kisvesi altında ölümüne sebep olduğu insanların dramlarına asla saygı göstermeyip, vahşi suçlar işleyen kendi yetkililerini korumaya devam etmesidir."

PUTİN'İN RUSYASI

ISBN 9944-916-10-2
9 789944 916103
13 YTL
www.agorakitapligi.com